

Ben hayata yıllarca, hep Göğüs ve Allerji Hastalıkları gözüyle baktım. Yaklaşık 20 yıl önceki yazışmalarımızı okuduğunuzda bunu rahatlıkla göreceksiniz. 1989-1990 yılları, tüm dünyada ve ülkemizde radikal değişikliklerin olduğu bir dönemdi.

Sovyetler Birliği parçalanıyor, Berlin Duvarı yıkılıyor, Güney Afrika'da Apartheid kalkıyor, Yugoslavya ve Ruanda'da iç savaş başlamak üzere Romanya'da Çavuşesku devriliyor, Bulgaristan'dan binlerce soydaşımız sürgün ediliyor, Irak Kuveyt'i ilhak ediyor; böyle bir ortamda bizler kendi dünyamızda kendi işimizi yaşıyoruz. Bütün derdimiz mesleğimiz, üniversitemiz, öğrencilerimiz, asistanlarımız, eğitim, araştırma..

Bizler kendi dünyamızda yaşarken, zannediyorum ülkemizin yöneticileri de bizlerden habersiz ya da klasik olarak bizleri sadece bütçeye yük olarak görüyorlar. Ama biz herşeye rağmen dünyayı izliyoruz, dünyanın mesleğimiz kısmıyla içiçeyiz ve dünyadaki meslekdaşlarımız bizi tanıyor. Bir başka deyişle çalışmalarımız sayesinde uluslararası yerimizi dolduruyoruz.

ISBN: 978-605-88844-1-0

İsveç'te Bilimsel Yolculuk

Ali Fuat KALYONCU

Ali Fuat KALYONCU

İsveç'te Bilimsel Yolculuk

Ali Fuat KALYONCU

İsveç'te Bilimsel Yolculuk

Görsel Editör: Cihad ÖZÖNAL
Bakış Editörü: Ufuk ÜSTÜN
Dizgi ve Baskı: Sentez Matbaacılık
Baskı Tarihi: Şubat, 2010, Ankara
ISBN: 978-605-88844-1-0

İthaf

Yol arkadaşlarım Alev, Begüm ve sonradan bize katılan Fuatcan'a...

Sentez Matbaacılık

Tel-Faks: (0312) 341 44 67 • **Cep:** (0532) 403 92 33

E-mail: maccihat@yahoo.com

İçindekiler

Önsöz (G. Stålenheim)	5
Önsöz (A. F. Kalyoncu).....	7
Hacettepe Üniversite Hastanesi	8
İsveç'e gidiş	13
İlk izlenimler	16
Hastane	18
Kabul edilişim	21
Tıra'nın pansiyonu.....	23
Kiralık ev bulmak	26
Folkuniversitet.....	32
Akrabamı buluyorum.....	34
İsveç manzarası 1989 ve İsveççe.....	39
Gezilerimiz.....	52
Maaşın kesilmesi.....	57
Araştırmalarım	61
Avrupa'daki Türklerin sağlık durumları.....	64
Bilim üzerine	67
Tarihte biz ve İsveçliler	72
İzlenimler	93
Hastalıklar	106
İsveç mektupları.....	108
İsveç sonrası.....	164
Özet	173

Önsöz

Uppsala Üniversite Hastanesi ve Ankara Hacettepe Üniversitesi'ndeki Göğüs Hastalıkları Kliniği yıllardır verimli bir işbirliği içindeydi. Bu durum Dr. Gunnar Hillerdal'ın asbest sebebiyle oluşan hastalıklara ilgi duyup, Prof. Dr. İzzettin Barış'la tanışmasıyla başladı. Dr. Fuat Kalyoncu, bu bağlantı sayesinde 1989 yılında Allerji Hastalıkları dalında uzmanlık yapmak için Uppsala'ya geldi. Elbette ki hastalarla iletişime geçebilmek için, yaşanan ülkenin dilini öğrenmek büyük önem taşıyor. İsveççe bana göre öğrenmesi gerçekten çok zor bir dil olsa da, Dr. Fuat İsveççe'yi çok kısa zamanda ustalıkla konuşmaya başladı. Başlangıçta göçmenler için olan halk eğitim programlarında İsveççe öğrenmeye başlamıştı ama bu program dünyanın farklı köşelerinden gelen farklı dil birikimine sahip kişiler için hazırlanmıştı, hal böyle olunca bu program Fuat için biraz basit kaldı. Kendisinin bireysel çalışmaları, herkesle İsveççe diyalog kurma çabaları ve büyük bir şevkle kullandığı kalın sözlüğünün de yardımıyla çok kısa bir süre içinde, hastalarla hiç problem yaşamadan konuşmaya başladı. İsveçli hastalar da, muhtemelen birçok ülkede olabileceği gibi yabancı aksanlı bir doktora muayene olmaya çok da istekli değillerdi; ama bu problem Fuat'ın pozitif ve kibar kişiliği, empatik yaklaşımı sayesinde ortadan kalktı. Fuat, burada dünyanın birçok yerinden farklı olan Kuzey Avrupa Allerjisi'ni öğrendi.

Fuat için klinik yönüne ek olarak, zamanla araştırmalarda da yer almaya başladı. İsveç'te kaldığı bu kısa sürede bile bu konuda da büyük heyecan ve coşkuyla çok güzel sonuçlar elde etti. Çalışma metodu bazen gelenekselin dışındaydı... Fuat'ın çalışmalarının bir kısmı az daha İsveç ve Finlandiya arasındaki bir feribotta başlayacaktı. Ben de bir kere, Stockholm Folkets hus'daki Türk göçmenlerin muayenesinde kendisine katılma şansını elde ettim. Orada allerji taraması ve çeşitli deri testleri uygulamıştık, Fuat'ın bir çok pozitif ve arkadaş canlısı hemşerisiyle tanışmak, benim için çok hoş bir deneyim olmuştu. Çalışmalarımız, bize göçmenlerde allerji gelişiminin ne kadar uzun bir zaman aldığı gösteren yeni bir bakış açısı kazandırdı, mesele Huş ağacı poleni allerjisi için İsveç'te ortalama 10 yıl kalmak gerektiğini öğrendik.

Fuat ve küçük ailesi -Alev ve Begüm- zamanla bizim çok yakın arkadaşlarımız oldular. Beraberce küçük bir eve taşındılar ve bazılarını bir arkadaşımızdan ödünç aldıkları eşyalarla evlerini kendilerine göre güzelce dekore ettiler. Yalnız zaman za-

man zor günler geçirdiler... Fuat İsveç'te, İsveçli bir doktor pozisyonunda çalışamadığı için ailece sadece Türkiye'den gelen mütevazi bir bursla geçiniyorlardı. Hatta sıkıntılı bir dönemlerinde, ek gelir elde edebilmek için hastanede gece hemşireliği/teknisyenliği yapmaya bile başladı; doğrusunu söylemek gerekirse geceleri bu işi gündüzleri de Allerji uzmanlığını bir arada yürütmek zor bir işti.

İki yılın sonunda Fuat Ankara'ya döndü ve Hacettepe Üniversite Hastanesi'nde Erişkin Allerji Ünitesini kurdu. Birkaç yıl sonra da kendisini Ankara'daki yerinde ziyaret edip, mütevazi başarısını görme şansını elde ettim ve çok etkilendim. Göğüs Hastalıkları Bölümü'nün içinde kurulmasına rağmen, Allerji Bölümü çok etkileyici bir şekilde oluşturulmuştu. Prof. Barış'ın liderliğinde oluşturulan bu ortam, bölüm çalışanlarının üretkenliğine büyük bir katkı sağlamıştı. Bölüm, büyük ve mutlu bir aile gibiydi. Bu ziyaretim sırasında bazı toplantılara da katıldım ve özellikle de Prof. Barış'ın evindeki düzenli araştırma toplantılarına ve yazlık evindeki tenis maçlarına dahil oldum. Ayrıca hep beraber, yanımıza Arnavutluk'tan bir meslektaşımızı da alarak, Prof. Barış ve Fuat ile endemik olarak asbestle ilişkili hastalıklarıyla ünlü Kapadokya'daki bazı köylere bir gezi dahi yaptık. Prof. Barış orada bulunan herkesçe dostça karşılandı. Bir İsveçli için bu durum oldukça egzotikti; ama ne yazık ki diyalogların hiçbirini anlayamıyordum. Arnavutluk'tan gelen Dr. Albana da hayatında hiç bu kadar çayı bir gün içinde içmediğini belirtti. Ankara'daki günlerim boyunca, gittiğimiz her yerde misafirperverlikle karşılandım ve bu geziden çok hoş anılarla ayrıldım. Hatta Hacettepe'de "astımda inflamasyon" konulu bir konferans verirken Fuat'ın hastası olan İsveç Büyükelçisinin de beklenmedik bir şekilde konferansıma katılması, benim için hoş bir sürpriz olmuştu.

Daha sonraki yıllar boyunca Fuat'la birçok bilimsel kongre ve toplantıda görüşme şansını elde ettim, son olarak da bu yıl Varşova'da yapılan bir kongrede karşılaştık. Bu, bizim için hep keyif aldığımız bir durum oldu. İzlediğim kadarıyla, Fuat'ın etkileyici birçok bilimsel yayınıyla iyi bir mesleki kariyeri var, zaten yıllardır profesör olarak çalışıyor. Özel yaşamında da iki başarılı ve muhteşem çocuğuyla keyifli bir yaşam sürdürüyor.

Bu önsözünü yazarken Dr. Fuat'a ne şekilde hitab edeceğime yönelik biraz zorluk yaşadım. Ben kendisini bana çok yakın hissettiğim için ona hep ilk adıyla hitab ettim. Türkiye'de, birçok ülkede olduğu gibi, bu durum çok da uygun olmayabilir; ama İsveç'te gayet uygun. Maalesef henüz Fuat'a İsveç'te bile bana sadece adıyla hitap ettirmeyi başaramadım; fakat belki hala çok geç değildir.

Bu kitabın İngilizce ya da İsveççe'ye çevrileceğini umut ediyorum; çünkü okumayı gerçekten çok isterim.

Uppsala 31 Temmuz 2009

Gunnemar Stålenheim

Önsöz

İsveç'ten döndüğümde Hocam Prof. Dr. İzzet Barış, odasındaki dolabı açtı, dolabın alt rafları içinden bir klasör çıkarıp bana verdi. Klasörde benim kendisine ve bölümdeki arkadaşlarıma yazdığım tüm mektuplar vardı. Bendeki mektuplar ve dokümanlarla birleştirerek, kitaplarımın arasına koydum. Yıllarca bu klasöre bakmaya vaktim olmadı. Ama demek her şeyin bir zamanı varmış, günün birinde bu klasörü tekrar aldım, okudum. Klasör beni eskilere götürdü, neler neler yaşamışım. Acaba bunları biraz ayrıntılı yazsam, genç arkadaşlarıma yararlı, benim yaşımdayakilere enteresan gelir miydi? Bir sürü tecrübe yaşamıştım ve bunlar benimle beraber kaybolup gidecekti. Yaşadıklarım belki de bugün için çok özel olmayabilir, ama ben onları çok farklı hatırlıyorum. Böylelikle bu kitabı yazmaya karar verdim. Kitabı yaklaşık üç yılda bitirebildim. Ben yavaş birisi değilim ama kitap yazmak ayrı bir zaman işi ve her zaman ilham periniz yanınızda olmuyor. Daha önce yazdığım kitaplar mesleğimle ilgiliydi ve teknik kitaplar sanki daha rahat yazılıyordu.

Benim için hayat yıllarca, hep Göğüs ve Allerji Hastalıkları gözüyle baktığım bir olaydı. O zamanki yazışmalarımızı okuduğunuzda bunu rahatlıkla göreceksiniz. 1989-1990 yılları, tüm dünyada ve ülkemizde radikal değişikliklerin olduğu bir dönemdi. Sovyetler Birliği parçalanıyor, Berlin Duvarı yıkılıyor, Güney Afrika'da Apartheid kalkıyor, Yugoslavya ve Ruanda'da iç savaş başlamak üzere, Romanya'da Çavuşesku devriliyor, Bulgaristan'dan binlerce soydaşımız sürgün ediliyor, Irak Kuveyt'i ilhak ediyor; böyle bir ortamda bizler kendi dünyamızda kendi işimizi yaşıyoruz. Bütün derdimiz mesleğimiz, üniversitemiz, öğrencilerimiz, asistanlarımız, eğitim, araştırma.. Bizler kendi dünyamızda yaşarken, zannediyorum ülkemizin yöneticileri de bizlerden habersiz, ya da klasik olarak bizleri sadece bütçeye yük olarak görüyorlar. Ama biz herşeye rağmen dünyayı izliyoruz, dünya ile içiçeyiz ve dünyadaki meslektaşlarımız bizi tanıyor. Sadece ulusal değil, uluslararası boyutta da, yerimizi çalışarak dolduruyoruz.

Kitabımı bu düşünceler ışığında yazdım ve bazı konulardaki görüşlerimi ekledim. Yazdıklarımın hepsi yaşanmış ve belgeli olaylardır. Yeri geldiğinde zorunlu olarak tarihsel bilgi vermek durumunda kaldım, bu konudaki yazdıklarım amatörce olabilir. Amacım ilgilenenlere tecrübe aktarmak ve aileme bir kaynak bırakmaktır. Okuyanlara yararlı olmasını diliyorum.

20 Eylül 2009, Kazan-Ankara

A. Fuat Kalyoncu

Hacettepe Üniversite Hastanesi

Hayatımda ilk kez, yurt dışına gidebilme şansı doğmuştu. Hem de iki yıl sürecek bir eğitim nedeniyle. Hacettepe Tıp Fakültesinde Göğüs hastalığı uzmanlığı eğitimi bitmek üzereydi ve bölüm başkanımız, hocam Prof. Dr. Y. İzzettin Barış bana bölümümüzde kalmayı teklif ettiğinde çalışmalarımın takdir edilmesinden dolayı onur duymuş ve çok mutlu olmuşum. Hocam yurtdışında özel bir alanda ileri bir eğitim daha almamı istiyordu. Bu hem memleketin ihtiyacı, hem de benim hep gönlümden geçirdiğim (ama içimde kalan) bir konuydu.

Hacettepe'deki uzmanlık eğitimi dönemim başta Prof. Dr. Y. İzzettin Barış olmak üzere, Doç. Dr. Mustafa Artvinli ve Doç. Dr. Altay Şahin ile birlikte çalışma, okuma, hep bir yere bir şeyler yetiştirme telaşı içinde ama çok da sevecen ve güzel bir ortamda geçti. İzzet Hocam ben ihtisasa başladığımda Suudi Arabistan'da bir tıp fakültesinde öğretim üyesiydi. Yıllarca çalıştığı ve bir çok araştırmasını yaptığı Hacettepe'den emekli olmuş ve o dönemin şartlarında aldığı iyi bir teklifi değerlendirmişti. Yani ben uzmanlığıma başladığımda İç Hastalıkları Anabilim Dalının bir ünitesi olan Göğüs Hastalıkları'nda Mustafa hoca, Altay Ağabey ve tek asistan olarak da Dr. Sadık Ardiç vardı. Sadık Ağabey de tezini hazırlıyordu, yani uzmanlığı bitmek üzereydi. İzzet Hoca yaklaşık bir yıl sonra, yıllardır çalıştığı Arabistan'dan dönerek yine bölümümüze katılmıştı. Kısa bir süre sonra da Mustafa Hoca Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesine dekan olarak gitti. Bizim bölümümüz yine üç kişilik geleneksel eski kadrosuna geri dönmüştü, yaklaşık dört yıl bu kadro devam etti, sonra genişledik.

Resmi mesai saatlerini 1982-1984 arasında Erzincan Sıtma Savaş Bölge Başkanlığı Tabibi olarak zorunlu hizmetimi yaparken, yaşayarak öğrenmişim. Ancak galiba Hacettepe'de bu sistem pek işlemiyordu. Sabah ne kadar erken gelirsem geleyim, bir türlü İzzet Hoca'dan erken gelemiyordum. Aslında çoğu zaman İzzet hoca'dan hemen sonra gelen Altay Ağabey'i de yakalayamıyordum. Her halikarda bizler sabah 7.30-8.00 arasında İzzet hoca'nın odasında toplanarak güne

başlıyorduk. Yoğun bir günün ardından haftada en az bir gece de hocamızın evinde bir araya gelerek araştırmalarımızı konuşuyorduk. Hocamızın en çok üzerinde durduğu konu; ülkemizin çevresel asbest ve zeolit sorunuydu. Tehlikeli bir hastalık olan mezotelyoma* bu sürecin sonucuydu. Bu nedenle ülkemizin özellikle kırsal kesimlerinden bir çok kişi, erken yaşta hayatını kaybetmekteydi. Uzmanlık eğitimi süresinde ülkemizin dört bir yanına araştırma seyahatleri yaptık. Uzmanlık tezim; Konya'nın Beyşehir ilçesi Aşağı Esence bölgesinde Hidatik kist hastalığı sıklığı üzerinedir. Uzman olduğumda bölümümüzden ortak olarak yapılan 11 uluslararası, 17 ulusal dergide çıkan araştırma makalesinde ismim ve 15 ulusal kongre bildirim vardı; üstelik tezim yine ortak olarak yayınladığımız bir kitaba (Türkiye'de Hidatik Kist Hastalığı) da esin kaynağı olmuştu. O zamanlar kongrelerde bildiriler hep sözel sunulurdu, poster hazırlamak sonradan moda oldu.

Akademik yoldan yurtdışına gitmenin o kadar da kolay olmadığını yaşayanlar bilir. Sizi öncelikle bir yerin kabul etmesi ve orada yaşamınızı temin edecek kadar da gelirinizin olması lazım. Sizi kabul eden yer, size para vermez ve sizi yetiştirdiği için bağlı olduğunuz kurumunuzdan eğitim ücreti alır. Çok özel ilişkilerle (dostluk, iki ülke arasında özel burs ve programlar, bazı araştırma alanları vs.) eğitim için gittiğiniz bölüm sizden ücret talep etmeyebilir. Öyle her gittiğiniz yerde izinsiz çalışıp da para kazanamazsınız. İzinsiz çalışmayı kolay zannetmeyin, oralarda vergi kaçırma çok önemli bir suç ve izinsiz çalışma demek vergi kaçırmak demektir. İzzet hocam'ın beni göndermek istediği konu ve yerler; İngiltere'de allerji veya meslek hastalıkları, Fransa'da allerji ya da yoğun bakım, İtalya'da allerji veya İsveç/Uppsala'da yoğun bakım ya da allerji hastalıkları eğitimiydi. Tam bu sıralarda çok güzel bir gelişme oldu. 12 Eylül döneminde üniversiteleri denetim altına almak için kurulan Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) 260 sayılı kanun hükmünde kararname uyarınca, üniversitelerimizin ihtiyaç duyduğu konularda akademisyen yetiştirmek üzere yurtdışına lisansüstü eğitim için araştırma görevlileri gönderme kararı aldı. Ülke 12 Eylül döneminden yeni çıkıyor, yeni üniversiteler açılıyor ve açılan yeni üniversitelere de, eskilerine de yetişmiş eleman lazımdı. 12 Eylül döneminde budanan üniversiteler için bu, olumlu bir gelişmeydi. Yurtdışından başvurusu kabul edilen benim gibi bir kişi, eğer üniversitesi ve YÖK onay verirse, bu eğitimi alabilecekti. Benim önümde duran konuların hepsi de Türkiye'nin ihtiyacı olan branşlardı. Demek doğru zamanda doğru yerde bulunmak deyimi, bu gibi durumlarda ortaya çıkmıştı. Verilecek burs da orada yaşamıma rahatlıkla yetecek gibi gözüküyordu. Konu ile ilgili duyuru, Üniversitemiz kanalıyla bölümümüze 11 Ocak 1988 tarihli yazı ile ulaştı.

* Akciğer ve karın zarı kanseri.

25 Ocak 1988 tarihinde Londra Brompton Hastanesinde Dr. K. Browne'a, Lyon'da IARC'de* Dr. L. Simonato'ya, Fransa/INSERM'de** Dr. J. Bignon ve Uppsala'da Dr. Gunnar Hillerdal'a mektupları gitti. Sıkıntılı bekleyiş başlamıştı. Ben hocama güvendiğim için, nasıl olsa bir yerden kabul yazısı geleceğine emindim. Sorun bendeydi. Bir memur çocuğu olarak tüm tahsilimi Anadolu'da devlet okullarında yapmıştım (ilkokulu Adapazarı, Zonguldak ve Tarsus'ta, ortaokulu Tarsus ve Malatya'da, liseyi de Malatya ve Ankara'da okudum), başarılı bir öğrenciydim ama İngilizcem Gatenby'nin klasik lacivert kapaklı kitabındaki Brown ailesinin yaşadıklarıyla sınırlıydı. Ayrıca, itiraf etmek gerekirse o kitabı da ortaokulu bitirip liseye başladığım Malatya'da bir yıl geriden takip etmiştik. Yine de babamdan daha şanslı sayılırdım. Onların Fransızca hocaları İstiklal harbinde esir düşmüş ve esir kampında öğrendiği lisanı öğretiyormuş. Babam bu nedenle yabancı sanatçıların ismini dahi söylerken bizi hep güldürürdü. Ben de lisan eksikliğimi gidermek için asistanlığımın iki yılı haftada birkaç akşam İngiliz Kültür Derneği'nde kurslara gitmiş ve İngilizcem derdimi anlatacak dereceye kadar ilerletmiştim. Ama ya Fransa, İsveç ya da İtalya gibi bir yere gitmem gerekirse ne yapacaktım? Kendi kendime Avrupa'daki milyonlarca yurttaşımın sanki lisan bilip de mi oralara gidip, çalıştığı ve başarılı olduğunu söylüyordum. Onlar hayatlarını hem küçük bir kelime dağarcığı ile geçirebiliyor hem de memleketine bir araba ile dönebiliyorlardı. Benim beklentim ise sadece eğitim sürem boyunca temel ihtiyaçlarının karşılanması idi. Şimdi yıllar sonra geri dönüp de baktığımda, hala en büyük eksikliğimi İngilizce olarak görüyorum. Sonradan öğrenme yeterli olmuyor, konuşulanları anlıyorsunuz, okuyorsunuz, günlük yaşamda konuşuyorsunuz ama bilimsel bir konuşma ve tartışma için tam olarak yeterli olamıyorsunuz.

Bir süre sonra giden bütün mektuplara, ardi ardına olumlu yanıtlar geldi. Tabii ki keramet bende değil; mektuptaki imzadaydı. Hocam tercihi bana bıraktı, neticede ülkemizin bütün bu alanlarda yetişmiş elemana ihtiyacı vardı ve insanın sevdiği bir yolda ilerlemesi lazımdı. Ben tercihim İsveç'te Allerji Hastalıkları üzerine yaptım; bu benim yıllardır hep aklımda olan bir şeydi. Lise yıllarından beri polen allerjim vardı ve Mayıs ayıyla başlayan dönem benim için bir eziyetti. Sürekli nezle ve bazen geceleri nefesdarlığı ve öksürük ile uyanmalar, balkona çıkmalar... Aldığım eski model antiallerjik ilaçlar beni uyutuyor ve bu sefer de ders çalışmıyordum. Gittiğim bir çok doktorun hiçbir tedavisinden yarar görmemişim. Üniversitedeyken bir ara bir yıl kadar immünoterapi (aşı tedavisi) olmuş ve bir diğer hocamın önerisiyle de bırakmıştım. Hacettepe'ye gelince Pediatrik Allerji Ünitesi-

* International Agency for Research on Cancer.

** Institut National de la Santé et de la Recherche Médicale.

ne başvurup asistanlığım süresince tekrar dört yıl immünoterapi olmuş ama yine bir yarar görmemişim. Yani allerji ile biraz da kişisel bir hesabım vardı.

Bundan sonraki aşama üniversitemin ve YÖK'ün onayıydı. Üniversitemde sorun yoktu ama YÖK'ün kararlarından sual olunmuyordu. Bu nedenle adet olduğu üzere, YÖK'te bir tanıdık aradığımızı, bulduğumuzu ve kerhen onu ziyarete gittiğimizi dün gibi hatırlıyorum. Ama o kişi (mutlaka bizler gibi bir çok ziyaret alıyordu) bizi soğuk bir şekilde karşıladı, olumlu hiçbir şey söylemedi ve ben bu ziyaretten dolayı çok rahatsız oldum. Ülkemiz demokrasiye geçiş sürecindeydi ve YÖK her zaman olduğu gibi üniversiteler üzerinde mutlak bir hakimiyete sahipti. Bir süre sonra YÖK'ün ülkenin ihtiyacı nedeniyle, yurtdışından kabul edilen, hemen hemen bütün başvuruları onayladığını öğrendik, artık İsveç kapısı açılmıştı. Benim İsveç'e gönderilme ile ilgili yazım 25.11.1988 tarihli toplantıda incelenmiş ve uygun bulunmuştu.

Ek. 25 Ocak 1988'de İzzet Hocamın Avrupa'daki dört merkeze yazmış olduğu mektup; aşağıdaki mektup D.Gunnar Hillerdal'a yazılmış olandır.

Gunnar Hillerdal MD.

Dept of Lung Medicine
Uppsala-Sweden.

Dear Dr. Hillerdal,

I am asking a favour from you on behalf of Dr. Fuat Kalyoncu, who is a fourth year pulmonary resident in the department of Chest Diseases, Hacettepe University School of Medicine. He would like to increase his knowledge and experiences on "Clinical Allergy: Asthma and related diseases" or on "Respiratory Care Unit". We badly need such a experienced person.

I can assure you that Dr.Kalyoncu, is a brilliant resident who can do all the diagnostic work-up on chest diseases. Hacettepe university will cover all his expenses. If you kindly help us to get an acceptance from centers either in Uppsala or other Swedish centers, before October 1988, we will be very happy.

With my best regards.

Sincerely yours.

Prof. Dr. Y. İzzettin Barış
Chairman of the Department

Enclosed: CV of Dr. Kalyoncu

Sayın Dr. Hillerdal,

Sizden Hacettepe Üniversitesi Göğüs Hastalıkları bölümünde dördüncü yılını tamamlamış asistanımız Dr. Fuat Kalyoncu adına bir destek rica ediyorum. Dr. Fuat Kalyoncu, "Klinik Allerji, Astım ve ilgili hastalıklar" ya da "Göğüs Yoğun Bakım Ünitesi'ndeki" bilgi ve tecrübelerini arttırmak istiyor ve bizim de bu şekilde yetişmiş bir elemana cidden ihtiyacımız var.

Sizi temin edebilirim ki, Dr. Kalyoncu Göğüs Hastalıkları'nın tüm tanısal işlemlerini yürütebilecek kıymetli bir elemandır. Hacettepe Üniversitesi bütün harcamalarını karşılamaya hazırdır. Eğer 1988 Ekim ayına kadar Uppsala ya da İsveç'teki diğer merkezlerden bir kabul belgesi almamıza yardımcı olabilirsiniz çok mutlu oluruz.

En iyi dileklerle...

Saygılar...

Prof. Dr. Y. İzzettin Barış
Bölüm Başkanı

İsveç'e Gidiş

Uçak biletimi SAS Havayolları'ndan 7 ocak 1989 için aldığımda önümde yapacak bir sürü iş vardı. Kızım dört aylıktı, aynı anda iki ev geçindirmemiz imkansız olduğundan; ben bir yer ayarlar ayarlamaz eşim de ücretsiz izin alarak, kızıyla yanına geleceklerdi. Ev eşyalarımızı İstanbul'a götürüp kayınpederimin Bostancı'daki evinin bir odasına koyacaktık. Yanımızda bir miktar para olması lazımdı, eşimin zaten daha önceden de tırtıklamaya başladığımız, kalan birkaç takısını satıp rahatladık. Üniversite bizlere her ay maaş verecekti, bu İsveç'te hastanelerde çalışan temizlik işçilerine ödenen maaşın ancak üçte biri kadardı ama olsun, bize yetecekti. Yalnız bu maaşı almak önemli bir sorundu. Rektörlük, maaş tahakkuk, saymanlık vs. bir sürü yerde imzadan geçen yazınız, Ulus'taki Merkez Bankasına götürülerek size maaşın havale edilmesi gerekiyordu. Açıkça bunların üniversitenin memurlarınca yapılması halinde o ayki maaşınızı alama durumunuz olduğunu, gerekli yerlerden çok net bir şekilde öğrenmiştik. Çözüm geleneksel Türk usulü bir yöntem olup, her ay bu operasyonun Ankara'da bir tanıdık tarafından elden takip edilmesiydi. Her nedense bugün bir bilgisayar başında evinizde internetten kendi kendinize yaptığınız bir maaş havalesi o zamanlar böyle yapılıyordu ve yaklaşık bir (bazen de iki) gün alıyordu. Bu görevi de eşimin Ankara'da oturan hala ve amcası üstleneceklerdi. Bu arada elinizdeki kipta İsveç'e dair anılarıma yer bırakmak için, askerlik tecil ve pasaport işlemleri ile ilgili maceralarımın ayrıntılarına hiç girmek istemiyorum.

Bir tür genel beceri ve yetenek sınavı gibi geçen bu sıkıntılı dönemin ardından ailem, hocalarım ve arkadaşarımla vedalaşıp uçağa bindiğimde beni nelerin beklediğini tam olarak düşünemiyordum bile. İlk defa yurtdışına çıkıyordum. Yanımdaki bir miktar parayı annemin ve teyzemin önerisiyle göbeğimin üzerindeki bir keseye koymuştum. Kopenhag'ta aktarma olacaktı ve bunun da beni rahatsız ettiğini (yani korkuttuğunu) hatırlıyorum. Bavuluma o kadar karşı çıkmama

rağmen bir sürü gıda maddesi konmuştu (kaşar peyniri, reçeller, zeytin, tarhana vs.), acaba bunlar İsveç gümrüğünde sorun olacak mıydı? Uçakta elimde İngilizce günlük konuşmalara ait bir kitap vardı, buradan son lisan derslerimi alacaktım. Her ihtimale karşı havaalanında ortada kalmamak için, babamın bir arkadaşının Stockholm'de yaşayan kızı olan Aysin hanımla temasa geçmiş ve onlara da geleceğimi haber vermiştim; sağolsunlar onlar da havaalanına karşılamaya ve tanışmaya geleceklerdi. Enteresandır, aranınca dünyanın her yerde bir tanıdık bulunabiliyor. "Arnavut'un topalını Şam'da görmüşler" diye bir atasözü vardır, Osmanlı döneminde yürüyerek gidilebilen dünyanın bir diğer ucu denince akla gelen yer demek Şam imiş. Ama gezi denilince hep akla gelen, sınırlarımız dahilindeki yerlerdi. Sınırlarımız dışına çıkıp da gezen tarihimizde bildiğim bir Evliya Çelebi vardı. Padişahlarımızdan gezi maksadıyla yurtdışına ilk çıkan Abdülaziz. Onun çıkması da büyük olay olmuş, tarihte ilk kez bir padişah böyle bir maceraya hazırlanıyor; hem de hiçbir padişah Hac'ca bile gitmemişken. Neticede niyet önemli, hemen pragmatik bir çözüm bulunuyor. Abdülaziz'in pabuçlarının altına bir bölme ekleniyor ve oraya memleket toprağı konuyor. Böylece padişah nereye giderse gitsin, kendi toprağına basmış oluyor. Atatürk de Cumhuriyet öncesi dönemdeki görevleri dışında hiç yurtdışı ziyaret yapan bir başkan değil, ama dünyanın önde gelen devlet adamları onu ziyarete geliyormuş. Aklımdan buna benzer bir sürü düşünceler geçirerek, neticede havaalanına gidiyorum.

Uçakta verilen yemeği hiç beğenmediğimi hatırlıyorum. Hem lezzetsiz hem de azdı, sanki balık kokuyordu. Bakalım İsveç yemekleri nasıl olacaktı? Ben hostesleri hep kadın zannedirdim, burada erkek hostesler de var, enteresan. Kopenhag'ta aktarmayı kazasız belasız yapınca, kendime güvenim geldi. İsveç'e daha küçük bir uçakla gidecektik. Ocak ayı olduğu için öğleden sonra olmasına rağmen hava çoktan kararmıştı. Arlanda hava limanında Dr. Gunnar Hillerdal beni karşılayacaktı. Resmini dahi görmemişim, keşke diyorum hocama sorsaydım acaba bir fotoğrafı varmıydı diye. Bavulumu alınca İsveç gümrüğünde iki çıkış olduğunu gördüm; biri bildirim yapılacak eşyası olanlar, diğeri de olmayanlar için. Tabii ben ancak üzerine oturularak kapatılmış ve içinde çeşitli gıda maddeleri de olan bavulumla direk ikinci kapıya yöneldim. Hayret hemen kapı açıldı ve ben hiç beklemediğim küçüklükte bir salona çıktım. Salon hiç de kalabalık değildi, uzun boylu sarışın bir adam gelerek kendini Dr. Hillerdal diye tanıttı, çok rahatlamıştım. Ne kadar kolaymış yahu. Bu tanışma yıllarca sürecek bir dostluğun da başlangıcıydı.

Stockholm'de oturan Aysin Hanım ve eşi de beni karşılamaya gelmişlerdi. Kendileri ile tanışmış oldum ve teşekkür ederek, Uppsala'ya gidecek olan Dr. Hillerdal'ın beyaz minibüsüne bindim. Konuşkan biriydi ve İngilizcesini anlayabiliyordum; biraz biraz konuşmaya başlayınca kendime güvenim geldi. Günlük sohbetler sınavını geçmişim, sıra akademik olandaydı. Arlanda-Uppsala arasını giderken bana yolda hayatımda ilk kez gördüğüm bir trafik işareti gösterdi, tabelada bir geyik resmi vardı. Yolun iki yanında da tel örgüler bulunmaktaydı. Bütün bunlar yola çıkabilecek geyikler için alınmış önlemlerdi. Her yer karlar içindeydi.

Dr. Hillerdal beni önce hastaneye götürüp, şehre ve kalacağım yere alışmamı sağladı. Kalmam için bulduğu pansiyon hemen hastanenin arkasındaydı. Evin sahibesi Tira Hanım ile tanıştık, odamı gördüm, kiranın haftalık 500 kron olduğunu söyledi. Dr. Hillerdal ertesi gün akşam üzeri beni evine yemeğe davet etti. Bir haftasonuydu ve ertesi gün de tatildi. Bana evinin planını çizdi, bu plana göre arkamızdaki caddenin sonunda bir küçük orman vardı ve bu ormanın içinden geçen yolu takip edince evini kolayca bulacaktım.

Dr. Hillerdal gidince odamın kapısını kapatıp eşyalarımı açtım. Kaldığım evin sahibi bayan Tira 76 yaşında son derece dinç bir hanımdı. Ben dubleks olan evin alttaki büyük bahçe katı odasında kalacaktım. Bu oda Tira'nın vefat etmiş matematik profesörü eşinin çalışma odasıymış. Bir duvarı boydan boya kitaplıktı ve çok güzel eski kocaman bir ceviz çalışma masası vardı. Odanın bir köşesine portatif, iki kişilik, ortası çukur bir somya açılmıştı, bir de sadece iki kanallı olan siyah beyaz bir televizyon vardı. Üst kattaki üç odanın birinde Tira kalıyordu, diğerleri kiralıktı. Banyo, mutfak ve tuvalet ortak olup pek de temiz denemezdi. Tira, evde Kristofer isimli küçük bir çocuğa da bakıyordu. Evde sabit bir telefon vardı, konuşmalar orada bulunan bir kağıda yazılıyor ve sonra Tira bunu kiraya ekliyordu.

İlk gece yatağa uzandığımda kafamdaki bir çok düşünce nedeniyle rahat uyuyamadığımı hatırlıyorum. Belki de bu gurbet yerde yüzümün kara çıkmaması için, pek de adetim olmamakla birlikte, dua etmiş olabilirim.

İlk İzlenimler

Saate bakmasam sabah olduğunu anlayamayacaktım, her yer karanlıktı. Kalıp bavulumda getirdiğim gıdalarla kahvaltımı yaptım. Keşke anne ve babamı dinleyip de daha çok şey getirseydim diye düşündüm. Giyinip dışarı çıktım ve bulunduğum çevreyi dolaştım. Burası hastanenin arkasında 3-4 katlı evlerden oluşan bir mahalleydi. Yakında bir bakkal-market karışımı yer vardı, burayı bulduğuma çok sevindim. Kış olmasına karşın meyve reyonunda bazı yazlık meyveler vardı ama fiatları epeyce pahalıydı. Her şey, bütün yazılar tamamiyle İsveççe olup, anlamak mümkün değildi. Sadece harfler bildiğimiz Latin harfleriydi. Keşke biokimya gibi hastalarla konuşma gerekmeyen bir dalı seçmiş olsaydım diye içimden geçirdim. Çaresi yok, bu lisanı eğitimime yetecek kadar öğrenmek zorundaydım. Hava da iyi soğuktu hani.

Keşif gezimden döndüğümde Tira evin üst katını topluyordu. Evdeki tek kiracı bendim. Kendisiyle sohbet etmeye başladık. Baktığı küçük çocuk torununun oğlu imiş. Torununun yeni erkek arkadaşı küçük oğlan istemeyince, annesi de onu büyükannesine bırakmış. Hikayesini duyunca oğlan gözüme daha bir şirin gözükte. İki yaşlarında emzikli, elinde sürekli kirli bir bebek battaniyesi taşıyan sapsarı, tatlı bir çocuk. Aynı "peanut" çizgi serisindeki Charlie Brown. Elma gibi yanakları var, sağlıklı ve ne versen yiyor, hiç de sesi çıkmıyor. Daha sonraki günlerde Tira'nın hala bir kursta ders verdiğini, yılın her günü şehir merkezine bisikletle gidip geldiğini göreceğim ve öğrenecektim. Haftada bir iki akşam oğlanı da bisikletine alıp, yüzme havuzuna gidiyordu. Gece havuz dönüşü Kristofer'in saçlarında buzdan sarkıntlarla döndüklerini görmek beni çok şaşırtmıştı; ama o çocuklar, bizimkiler gibi değillerdi hasta olmuyorlar, üşümüyorlar ve üşütme korkusu bilmiyorlardı. Ayrıca, dört mevsim dondurma da yiyorlardı. Halbuki bizler sürekli üşüme ve üşütme fobisi ile yaşayan insanlar olduğumuz için, bunlar bana göre garip davranışlardı.

Hava öğlene doğru grileşti ve birkaç saat içinde yine karardı; demek buraların gündüzü bu kadardı. Akşama doğru elimde plan ile Dr. Hillerdal'lara gitmek üzere evden ayrıldım. İçinden geçeceğim orman için Dr. Hillerdal pek büyük değil demişti ama büyüklük de göreceli bir kavramdı. Ormandaki patikadan yürürken aklıma Hansel ile Gretel masalı geldi. Zaten bir çok çocuk masalı buralarda doğmuştu, haydi hayırlısı. Orman bizim Ankara'daki gençlik parkından filan epeyce büyüktü. Sonunda evi bulduğumda yorgunluk ve sıkıntıdan biraz terlemiştim. Dr. Hillerdal bahçe içinde çok şirin bir villada oturuyordu. Kapıda bağlı beyaz bir samojed (kutup) köpeği karların üzerinde yatıyordu. Dr. Hillerdal'ın eşi Maria da aynı hastanede Kulak Burun Boğaz uzmanı olarak çalışıyordu ve dört çocukları vardı. Evde işler imece usulü yapıyordu. Çocuklar önlerindeki yemeği yiyor, televizyon seyretmiyor, erken yatıyor ve yatmadan önce yıkıyorlardı. Evde benim ülkemde dört çocuklu bir ailede görmenin imkansız olduğu bir huzur ve düzen vardı. Soğuk havanın sinekleri uyuşturduğunu biliyordum acaba insanlar da mı soğukta daha sakin oluyordu? Evde hizmetçi yoktu. Zaten sonra İsveç'te kimsenin hizmetçisi olmadığını görecektim. Herkez kendi işini kendisi yapıyordu. İşte böyle bir ortamda, eşini tam bilemiyordum ama, Dr. Hillerdal dünyaca bilinen bir araştırmacıydı. Halbuki bizde tek çocuklu ailelerin dahi ne kadar çok sorunları vardır ve evde her şey aceleyle koşuşturmayla yapılır. O tek çocuğu uyutup da anne babanın kendine ayıracak zamanları olması çok zordur. Burada insanlar bunu başarmıştı.

Doğrusu yemekleri benim lezzet anlayışıma pek uygun değildi, daha çok etmek yerini tutabilecek patates yedim. Yemekten sonra İsveç'te daha sonraları bir çok yerde tekrarlanacak; Osmanlı tarihi, Atatürk, Türkiye'deki askeri darbeler ve terör ile ilgili sohbet ettik. Ben elimden geldiğince ve o zamanki bilgim dahilinde soruları yanıtlamaya çalıştım. İnsanın lisanının, tam aklından geçtiklerini anlatacak kadar yeterli olmaması ne kötü bir şey; hele bir de bazı konularda ülkenizde olanları savunmak zorsa. Keşke yurtdışına gidecek olanlara oralarda çeşitli sorunlarla ve sorularla karşılaştığında nasıl davranması gerektiği ile ilgili bir eğitim verilebilseydi.

Hastane-Akademiska Sjukhuset Klinik-Lungkliniken/Allergimottagning

Pazartesi sabah erkenden hastanede Dr. Hillerdal'ın üçüncü kattaki odasını buldum, henüz gelmemişti. Uppsala Üniversite Hastanesi, dünyadaki bir çok eski hastane gibi önce sanatoryum olarak yapılmış ve sonradan veremin azalmasıyla beraber yeni yapılar eklenerek üniversite hastanesine dönüştürülmüştü. Bu nedenle Göğüs Binası, hastane kompleksinin en eski yapısıydı. Göğüs Hastalıkları, Göğüs-Kalp Cerrahisi ve Kardioloji bu binayı birlikte kullanıyordu. Dr. Hillerdal, bana önce kliniği gezdirdi ve bir çok kişi ile tanıştırdı. İsimlerin çoğu hayatta ilk kez duyduğum isimlerdi, bunları öğrenmek zaman alacaktı. Bir toplantı odasında bölüm başkanı ve kliniğin hocaları ile tanıştım. Prof.Gunnar Boman bölüm başkanı, Doç. Dr. Gunnemar Stålenheim ve Doç. Dr. Thomas Wegener Allerji kliniği hocaları, Estonya asıllı Doç. Dr. Enn Nou ise göğüs onkolog'uydu. Hepsi genel göğüs servislerinde de çalışıyordu. Beni gayet kibar bir şekilde sorguladılar, İngilizce-leri gayet anlaşılırdı ve kanaatimce olumlu bir izlenim verebildim. Hepsi hocam Prof. Dr. İzzet Barış'ı tanıyor ve saygı duyuyordu. Klinikte benden önce Prof. Dr. Mustafa Özesmi de (Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları bölümü başkanı ve bizim kliniğin ilk dönem asistanlarından) uzun bir süre bulunmuş ve doktorasını yapmıştı. Onun çalışkan ve efendi kişiliğinden çok etkilendiklerini belirttiler, böyle bir kişinin ardından benim de orada bulunmam bir şanstı. Prof. Boman, İsveç'te çok formalite olduğunu ama net kararlarını verebilmeleri için biraz beklemem gerektiğini söyledi. Bu sözler beni epey şaşırttı, ben buraya onlar tarafından kabul edilerek gelmişim ama demek onlar yine de bir süre beni denemek istiyorlardı. Zaman içinde dünyanın bir çok ülkesinden bir çok kişinin aynı benim gibi, oralara gelmek için başvurduğunu gördüm. Hatta kişisel olarak direk gelenler de oluyordu, fakat yabancı asistan kadroları azdı ve oraya da kendilerine göre en uygununu almak istiyorlardı. Allerji eğitimi için ilk şartları da İsveççe öğrenmemdi.

Klinikte her yeni gün, bir sabah toplantısı ile saat sekizde başlıyordu. Pazartesi kliniğin kendi eğitimi, salı Patoloji ve Sitoloji ile, çarşamba Radyoloji ve Göğüs Cerrahi ile, perşembe Klinik Fizyoloji ve Cuma da Dahiliye ile toplantılar vardı. Ayrıca öğleden sonra bazı lokal araştırma grupları özel toplantılar yapmaktaydı. Burada, solunum fonksiyon testleri, bazı kardiolojik testler ve akciğer sintigrafileri, bizde olmayan Klinik Fizyoloji bölümünde yapılmaktaydı. Toplantılarda özellikle ameliyat öncesi değerlendirme için yapılan solunum fonksiyon testleri gayet uzun tartışılıyordu.

Hastalar hem Göğüs hem de Allerji kliniğine sevk ve randevu ile geliyorlardı. Hastanenin en kalabalık olması gereken polikliniklerinde sadece o saatte randevusu olan hastalar dışında kimse yoktu. Her hastaya en az 30 dakika zaman ayrılıyordu, bir doktor günde 5-6 hastadan fazla hasta görmüyordu. Ne garip bir memlekete gelmişim ben? Hastaların hemen hepsi ellerinde ayrıntılı raporlar ve tetkikleri olduğu için, bazen hastayı muayene dahi etmediklerini gördüm. Halbuki bizde hasta muayene olmadan odadan dahi çıkmaz. Vizitler bir odada oturarak, filmleri tartışılarak yapılıyor, sonra hastalar dolaşılıyordu. Hastaların başlarında refakatçi çok az, bizdeki gibi ziyaret saati akını yok, zaten gelen çok az olunca onlar da her gün ve her saat gelebiliyorlar. Hastanede hamamböceği yok, binada sigara içilmiyor, tuvaletler temiz, çarşafklar lekeli, yırtık ve buruşuk değil, yatan hastaları çok yaşlı, çoğunluğu 90-100 yaşında kişiler. Hemşireler aldıkları kanları duvarlardaki özel bir basınçlı boru-taşıma sistemi ile laboratuvara gönderiyorlar. Doktorlar hem vizit bilgilerini hem de poliklinik notlarını teybe okuyorlar, tıbbi sekreterler hemen yazıyor ve dosyaları özel bir odada her doktorun ismine ayrılan yere koyuyorlar. Mektuplar ve kurum içi haberleşmeler de buradan sağlanıyor. Doktorlar da yazılanları okuyup, imzalıyorlar. Bu odadaki bir panoda bir sürü burs, destek, kongre, toplantı ilanları bulunuyor. Halbuki bizde bu tür ilanlar genellikle başvuru süresi geçtikten sonra bizlere duyurulurdu ve/veya herkezin haberi olmazdı. Demek böyle de olabiliyormuş... Burada bir başka enteresan adet de, sabah saat 10'da ve öğleden sonra 4'te olmak üzere iki kez kahve molası verilmesiydi. Bizde bu tür molalar resmi olarak olmamakla birlikte, pratikte çok daha uzun sürebiliyordu.

Hastanedeki ilk izlenimlerimin aşağı yukarı bunlar olduğunu hatırlıyorum. Şimdi geriye dönerek baktığımda ülkemizin zaman içinde epeyce geliştiğini kabul etmek lazım. O zaman beni hayrete düşüren durumların bazıları bizde de düzeldi. Bizim hastanede de artık hamamböcekleri kalmadı, tuvaletler ve

çarşafklar eskisine göre daha temiz, yırtık değil ama maalesef hala sigara içimi tam olarak önlenemedi, buna rağmen yatan hastalarımızın yaş ortalaması eskilere göre epeyce yükseldi ve zannediyorum internet nedeniyle iletişim çok hızlandı, artık herkez her şeyi duyuyor. Laboratuvar sonuçlarını artık bizler de Hacettepe'de intranetten öğreniyoruz. Ve yıllarca süren mücadelenin sonunda yaşam pratiğimize giren sigara kanununa (eğer bozulmazsa) sanki hergün biraz daha alışıyoruz.

Kabul Edilişim

Bölüm Başkanı Prof. Boman ancak üçüncü ayda resmen kabul edildiğimi bildirdi. Bu arada bir çok imtihandan geçtim. Vizitlerde ve poliklinikte bir çok soruyu göğüsledim. Ben asistanlığımda çok iyi bir eğitim almıştım, bilgi ve becerim zannedirim sıradan bir İsveçli uzmandan çok daha iyiydi. Ordaki hocalarım benimle tartışmayı seviyorlardı, boş zamanlarımda sürekli kütüphanedeydim, hem Allerji hem de Göğüs Hastalıkları ile ilgili bütün yayınları takip ediyordum. Bunları sadece orası için yapmıyordum, Uppsala'da kaldığım iki yıl boyunca en geç iki haftada bir hocama mektup yazıyor ve zarfın içine son çıkan bir çok makalenin fotokopisini ve/veya yeni bir kitabın/doktora tezinin fotokopisini ekliyordum. Bunu orada kaldığım iki yıl boyunca hiç aksatmadım. Hocam da mektuplarında hep destek veriyor, bazen oradan bir şeyler soruyor, bazen Ankara'da içinden çıkılmayan bir patoloji preparatı veya elden bir serum göndererek yapılamayan bir tetkik için sonuç istiyordu. Hocamın istediği hiçbir şey kendisi ile ilgili değildi, yardıma muhtaç bir hasta veya kliniğimizin bir eksigi ile ilişkili bilgilerdi. Ben de elimden geldiğince seve seve bunları yerine getirmeye çalışıyordum.

Uppsala Üniversitesinin resmi kabul yazısının Hacettepe Üniversitesi'nce de tekrar onayı gerekiyordu. Bunların hepsi olması gereken bürokratik işlemlerdi ancak epeyce zaman alıyorlardı. Sonunda işlemler tamamlandı. Ben henüz lisan aşamasında olduğum için geceleri hasta dosyası hazırlıyor, gündüzleri de Dr. Wegener ve Dr. Stålenheim ile birlikte poliklinikte hasta görüyordum. Sağolsunlar, her hastayı tek tek tartışıyorduk, hem lisan hem de tıbbi bilgim beraber geliyordu. Onların yanında mahcup olmamak için doğrusu sürekli çalışıyordum. Allerji bölümünde haftada üç gün tam ve iki gün yarım gün olarak çalışılıyordu, ben onların araştırma ve diğer işleri için ayırdıkları bu boş saatlerde genellikle Dr. Hillerdal'ın yanında oluyordum. Onun yanında da çok öğretici hastalar görüyordum. Burada akciğer filminde görülen düzgün kenarlı yuvarlak oluşumlar hep tü-

mör çıkıyordu, hiç Hidatik Kist* hastalığı yoktu. Sonradan bir toplantıda İsveç'te Hidatik Kist hastalığının sadece Ren geyiklerinde olduğunu öğrendim; halbuki biz tümör ve kisti hep beraberce düşünmek zorundaydık. Dahiliyenin vaka takdimlerinden birinde aort damarının yırtılması (dissekan aort anevrizması) nedeniyle ölen yaşlı bir hastanın babasının da 1938 yılında aynı nedenle öldüğünü ve her ikisinin de otopsi dahil tüm bilgilerini karşılaştırdıkları ve tartıştıkları toplantı bana ne kadar ilginç gelmişti. Kayıt ve arşiv sistemi Türkiye'nin hem o zaman hem de hala en büyük eksikliğidir. Yine o ilk dönemde Dr. Hillerdal'ın izlediği ileri evre bir akciğer kanseri hastasının bir tatil günü öldüğünde otopsi yapılmadan gömüldüğünü öğrendiğimde çok kızıp söylendiğini görüp de hayret ettiğimi hatırlıyorum. Bana göre gayet normal olan bu durum, kendisini çok sinirlendirmişti. Ona göre bilimde kesinlik ve ilerleme için otopsi birinci şarttı. Zaten bir çok ülkede otopsi rutin olarak yapılmaktaydı. Bizde herkese otopsi yapılmasını zannediyorum hiçbir oy ile gelen iktidar sağlayamaz. İzzet hocamın 12 Eylül döneminde böyle bir karar alınması için bazı komutanlarla konuştuğunu ama oy kaygısı olmayan bu kişilerin bile bu kararı alamadıklarını kendisinden biliyordum.

* Genellikle köpeklerden insana geçen, bazen insanı sakat bırakan ameliyatlar gerektiren bir parazit hastalığı. Köpeklere de koyun-inek gibi otçul hasta hayvanlardan geçiyor. En büyük sorun başta Kurban Bayramı dönemi olmak üzere kontrolsüz hayvan kesimi ve hastalıklı etlerin imha edilmemesi, köpekler tarafından yenmesi.

Tira'nın Evinde

Tira'nın ailesi aslen Belçika asıllı imiş. Göçmenlik oralarda da var, birkaç yüzyıl önce İsveç'e göçmüşler. Meslekleri madencilikmiş. İsveç aslında Vikinglerden sonra duraklama dönemine girmiş, bir çok bölgesel savaştan sonra 16-17. yüzyılda güçlenmeye başlamış bir ülke. Soğuk bölgelerde nüfus hep az ve fakir, daha çok güney sahiline yakın bölgeleri kalabalık ve göreceli olarak zengin. Kralları XII. Karl (Demirbaş Şarl), döneminde Rusya'ya kafa tutuyor ama Poltava'da yeniliyor ve Osmanlılar'a sığınıyor. Tarihi sevdiğim için İsveççe'yi öğrenirken Alf Åberg'in tarih kitaplarını okuyorum (oranın Emin Oktay'ı gibi). Asker yapılı, eğitilmiş ve dirayetli bir devlet adamı, tarihte ciddi olarak Ruslara kafa tutan ilk kişi. Zaten tarihe bakınca başlıca üç kişinin Ruslarla savaştığını ve aynı akibeti paylaştığını görüyoruz. Demirbaş Şarl, Napolyon ve Hitler. Bizim atalarımız bildiğim kadarıyla Kırım'ın kuzeyine çıkmamış, Prut'ta dahi onları kovalamak istememişler. Artık neden oraya gitmediklerini bilemiyorum, o dönemde koskoca bir ordunun lojistik destek hizmetlerinin yetersizliği ve ulaşım sorunları nedeniyle göze alamamış olabilirler. Belki o dönemlerde gitmelerini gerekli kılan nedenler de yoktu.

İsveçliler Avrupa'nın din savaşları döneminde geleneksel olarak hep Protestan safında savaşmışlar. Belki de bu yıllar süren savaşların tesiriyle bir türlü gelişememişler, uzun süre Danimarka krallığının hakimiyetinde kalmışlar. Genel olarak gemici, tüccar ve çokça köylü bir toplum. Afrika'dan yapılan köle ticaretine gemileri ile bir miktar katkıda bulunmuşlar, uzun süren kışların sonunda açlık dönemleri yaşamışlar. Yeni gelişen kıta Amerika'ya sonradan kuvvetli bir lobi oluşturacak kadar, yani epeyce sayıda göçmen göndermişler. Ama zamanla Çar Deli Petro'nun (tabii bize göre deli, Ruslara göre ise büyük) örnek aldığı bir medeniyet çizgisini yakalamayı başarmışlar. Eski kitapçıları dolaşmayı çocukluğumdan beri çok severim. İsveç'teki eski kitapçılarda ne kadar çok eskiye ait gezgin anısı kitapları vardı. Küçük bir ülke ama bizle kıyaslandığında gezeni ve gördüklerini yazan okumuşları demek çok fazla. Bunlar da zamanla ülkenin bilgi birikimine katkıda bulunuyorlar.

Avrupa tarihinin kendi iç dinamiği ile ilgili olarak, Osmanlı'nın Balkanlar'dan ve Viyana üzerinden Avrupa içlerine ilerlemesi sürecinde, İsveç'in İngiltere ile beraber (alenî olmamakla birlikte) Osmanlı paralelinde politikaları olduğunu düşünüyorum. Avrupada Katolik ve Protestanlar arasında sürekli savaşlar var; İspanya güçlü ve zengin bir ülke, İngiltere ve İsveç ise fakir, köylü ve protestan. Denizlerde İspanya Batı Avrupa'nın tek hakimi. Hem İngiltere hem de kuzeylileri Avrupa'nın aşağısına indirmiyor. Akdenizde güç dengesi Türkler lehine ama zaten oraya gelemiyorlar. Böyle bir ortamda herhalde düşmanımın düşmanı (kerhen de olsa) dostum olabiliyor. Eğer bugün Avrupada Protestanlık ve Ortodoksluk varsa bu Osmanlılar sayesinde diyor bazı tarihçiler. Herhalde bu nedenlerle Katoliklerin Osmanlı cihadına pek katılmıyorlar. Daha sonra da ortak düşman Rusya etrafında, yine uzaktan hep birbirlerini izliyorlar. Bu nedenle Deli Petro vasiyetinde kendinden sonra gelecek çarlara "ülkenizi dünya gücü yapabilmeniz anahtarı İstanbul" demiştir.

Nitekim çok sonraları Lozan görüşmelerini dahi en yakın izleyenlerden biri de İsveçliler. Türklerin Ruslarla beraber batıya boyun eğmemeleri ve Rus gemilerinin boğazlardan Akdeniz'e inebilmesi, İsveçlileri çok memnun ediyor. Çünkü Ruslar Türkiye üzerinden aşağıya inemezlerse, Baltık ve İsveç'i zorlayacaklardı. Bu nedenle üzerindeki Rus baskısı hafifleyen İsveç, savunmaya harcaacağı imkanı yatırımlara aktarıyor.

İsveç son yüzyılın iki büyük dünya savaşında tarafsız kalan bir ülke. Ama savaş esnasındaki ticaret, hem ülkeyi savaşın dışında tutuyor hem de zenginleştiriyor. İkinci Dünya Savaşı'nda Danimarka ve Norveç Nazi işgali altına giriyor, İsveç sanki nazilere bir miktar yardımcı oluyor, belki de şartların zorlaması, karşı geldiği takdirde Almanlarla nasıl başa çıkacak? Savaş sonrasında da gazete haberlerine göre nazi savaş suçlularının kaçıp saklandıkları ve harp ganimetlerini götürdükleri ülkelerden biri olarak adı geçiyor. Tabii biz de İkinci Dünya Savaşı sırasında benzer olayları yaşamışız, öyle ya da böyle ilk dünya savaşında en büyük kayba uğrayan ülke biz olunca, ikinciye nasıl girip geleceğinizi riske atabilirsiniz ki? Herkez böyle bir kitlesel çılgınlıktan bırakın kârı, en az hasarla çıkmanın yollarını arıyor. Ben de buradan bizi bu dünyanın ikinci büyük çılgın harbine sokmayanlara saygılarımı gönderiyorum.

Akşamları bazen Tira ile bu gibi konuları konuşuyoruz. Bu arada gelir gelmez İsveççe dil derslerine başlamıştım, özel bir öğretmenden ders alıyordum ve Halk Üniversitesi'nde (Folkuniversitetet) İsveççe kurslarına başladım. Yaklaşık iki ayın sonunda İsveççeyi anlamaya başladığımı hatırlıyorum; üçüncü ayın sonunda

eşim ve kızım geldiğinde biraz biraz konuşuyordum. Eve pansiyoner olarak çeşitli kişiler geliyor, bazıları ile tanışıyoruz, enteresan konular konuşuyoruz. Bir gün esmer uzunboylu bir adam geldi. Tira ile hep Fransızca konuşuyor ama aksanından ve tipinden pek Fransız olmadığı anlaşılıyordu. Eşimin yeni geldiği dönemde, biz aramızda Türkçe konuşuyoruz ve sanki o bizi dinliyor gibiydi. Sonra bir gün o da bizimle Türkçe konuşmaya başladı. Kürt olduğunu, Fransa'da yaşadığını ve bir iş gezisinde olduğunu anlattı, bizdeki kitap, dergi ve gazeteleri okumak istedi. Uzun zamandır Türkçe bir şeyler okumadığını anladık. Uppsala'da epeyce büyük bir Kürt kolonisi vardı, artık ne amaçla geldiğini bilmiyorum ama biz orada dilimizi konuşacak (birbirimizden biraz çekinerek ve siyasi konulara pek girmeyerek) birini bulduğumuz için memnun olmuştuk.

Mutfak ve banyoyu tanımadığımız kişilerle paylaşmak bizler için çok kötü bir deneyimdi. En kötüsü hep lazım olduğunda, birisinin işini bitirmesini beklemeyiz. Tira zannediyorum dişleri nedeniyle çok az ve çorba gibi bir şeyler yiyor, torunu Kristofer'a da genellikle karıştııcıdan geçirdiği süt, yumurta ve sebze karışımını (en sık pırasa) biberonla içiriyordu. Benim gördüğümde dahi içimi bulandıran bu karışımı, elma yanaklı oğlan büyük bir iştah ile içiyordu. Tira sonra biberonu suyla çalkalayıp, fırçalayıp bulaşıklığa ters çeviriyordu. Eşim bunu gördükten sonra her gün gizli olarak oğlanın biberonunu da yıkamaya başladı. Eşim yaptığı yemekleri o sırada evde bulunanlara da klasik Türk adeti olarak ikram ediyordu ve herkes bunları çok lezzetli deyip iştahla yiyordu; ama orada bulunduğumuz süre boyunca kimse bize bir şey ikram etmedi. Zaten yedikleri o kadar basit ve alamünit şeylerdi ki, bizim onları yememiz mümkün olamazdı.

Bir gün kızım ateşlendi ve ağlamaya başladı. Mecburen hastaneye gittik, saatler süren tetkik, bekleme ve muayene sonucunda orta kulak iltihabı olabilir diye antibiotik verildi. Türkiye'de hangi hastanede olsak işimiz çok daha kısa sürede biterdi; ama burada sesimizi çıkarmadan bekliyoruz, buralarda itiraz olmuyor. Eczanelerden bizdeki gibi gidip istediğin ilacı almak mümkün değil, tüm eczaneler devletin ve herşey bilgisayar sistemine kayıt oluyor. Eczanede ilaç kutusuna doktorunuzun yazdığı sayıda tablet konuyor, üzerine bütün gerekli kullanım bilgilerini içeren bir etiket yapıştırılıyor. Yani ilaç tek tek tablet bazında satılıyor. Neden bu ülkenin zengin olduğu anlaşılıyor, yıllardır uğraşıp hala biz, bu sistemi bir türlü getiremiyoruz. Gece kızımın ağlaması bir türlü kesilmiyor, her yer karla kaplı soğuk bir gece. Tira geliyor, kızımızı geceyarısı alıyor, pusetine koyuyor, dışarı çıkıyor, soğukta gezdirip uyutuyor ve geri getiriyor. Allah razı olsun, biz de o sayede o geceyi kurtarıyoruz.

Kiralık Ev Bulmak

İsveç'te meskenlerin önemli bir bölümü belediyelere ve devlete ait(ti). O zaman henüz başlangıç halindeki özelleştirme furçası oralarda yeni yeni tartışılmaktaydı. Uppsala bir üniversite ve öğrenci şehri denilebilir. Şehir ekonomisi esasen eğitim hizmetine bağlı olup mesken sıkıntısı önemli boyuttaydı. Ben, yaklaşık üçüncü ayımda bölüme kabul edildikten sonra eşim ve henüz yedi aylık olan kızım yanıma gelmişlerdi. Kaldığım pansiyonda yaklaşık son bir ay hep beraber olmak üzere, dört aydır kalıyorduk. Bu arada hem üniversiteden lojman bekliyor hem de gazetelerden kiralık ev ilanlarını takip ediyoruz. O dönemde Uppsala Nya Tidning'in* en iyi okuyucularından biri olmuştuk. Ama bir türlü olmuyor, hiçbir yerden haber çıkmıyordu. Kaldığımız yerin, belli bir süreyi geçince ailecek kalmak için uygun olmadığı ortaya çıkmıştı. Bizlerin formatı tanımadığımız insanlarla, sürekli mutfakta, tuvalet sırasında veya yemekte birlikte olmaya pek uygun değildi sanırım. Kızımız malum sıradan bir Türk çocuğu yani huysuz, uykusuz, yemesi içmesi dert olan sürekli ağlayan bir bebek. Mamasının yapılması gereken saatte daracık ortak mutfağımızı bir başkası kullanıyor olabiliyor. Ya da onun uyku saatinde, onu uyardırabilecek bir durum olabiliyor. Aslında verdiğimiz kira rahatlıkla bir ev tutmaya yetiyor ama sorun, ev yok.

Nihayet yerel gazete Uppsala Nya Tidning ilan sütunlarında Gotsunda semtinde iki odalı bir kiralık daire ilanı görüyorum ve hemen telefonla arıyorum. Henüz daire kimseye verilmemiş, akşam üzeri orada buluşmak üzere sözleşiyoruz. Konuşmasından "anadan doğma değil sonradan İsveçli" olan birisiyle karşılaşacağımızı anlaşıyor. Gotsunda daha çok göçmenlerin oturduğu bir semt ve ulaşım otobüsle sağlanıyor. Akşam, çaldığım kapıyı yanında koskocaman sarı bir köpek bulunan esmer orta boylu, karagözlüklü bir adam açıyor. Ev tam bize göre. Bir yatak odası, bir oturma odası, genişçe bir mutfak, banyo ve küçük bir sandık odası. Evde buzdolabı, fırın var, çamaşır makinesi ve kurutma odası alt katta ortak olarak kullanılıyor.

* Uppsala kentinin yerel gazetesi.

labı, fırın var, çamaşır makinesi ve kurutma odası alt katta ortak olarak kullanılıyor. Kirası 2700 kron, tam aradığımız gibi. Ev aslında belediyenin, evsahibi kimbilir ne zaman sıraya girip evi kiralamış, bize ikinci elden verecek, ne yapalım biz buna çoktan razıyız. O zamanlar bizde telefonlar benzer sistemle çalışıyor, herkez telefon sırasında bekliyor ve telefon ticareti yapılıyordu. Ben de fakülteyi bitirince ilk iş olarak gidip PTT'de doktor tahsisli bir telefon sırasına girmiştim. Şimdiki nesile bunu anlatmak bile çok zor. Adamla İsveççe konuşuyoruz, çünkü İngilizce bilmiyor ama ben rahatça anlaşabiliyorum, çünkü adam doğuştan İsveçli değil, belli ki göçmen. Herhalde ikimiz de birbirimizin nereli olduğunu merak ederek soruyoruz. Eyvah adam Yunanlı çıktı, ya şimdi evi vermekten cayarsa. Ama adam gülerek bana evin anahtarlarını uzatıyor ve "hayırlı olsun" diyor. Sonradan orada kaldığımız sürece bize bir akraba kadar yakın olacak Selanikli Ioannis Mirianidis'le böyle tanışıyoruz (ve de kocaman sevimli köpeği Bamse).

Aradan aylar geçtikten sonra bir gece ziyaretinde, belki de bir iki duble uzo veya rakı sonrası, Ioannis bir hikaye anlatıyor. 1960'lı yıllarda genç bir Selanikli tahta bavulunu alarak trenle çalışmak üzere Almanya'ya geliyor. Tren değiştirmek için indiği bir ara istasyonda Yunanlı bir hemşerisi tarafından dolandırılıyor, tüm parası, bileti ve pasaportu çalınıyor. Adam tahta bavuluna oturup ağlarken omzuna kendi gibi esmer birisinin eli dokunuyor, birbirlerinin lisanlarını anlayamıyorlar ama yine de anlaşılıyorlar. Adamın yardım etmek istediği belli. O adam bizim Selanikli'yi evine götürüyor, yediyor, içiriyor, yatırıyor, nereye gideceğini anlayıp bir bilet de alıyor ve ertesi gün götürüp trenine bindiriyor. Birbirlerinin isim ve adreslerini almayı akıl edemiyorlar, Selanikli'nin tek bildiği bu iyi adamın bir Türk olduğu. İşte diyor Ioannis, bu talihsiz genç benim ağabeyimdi. Ben seni gördüğümde, belli etmedim ama sevindim, çünkü bir Türk'e yardım edecek ve belki de ağabeyimin borcunu ödeyecektim. Gerçekten de her ay kira zamanı, "eğer durum uygun değilse kirayı verme, paraya ihtiyacın varsa söyle bankada şu kadar param var, istersen hepsini alabilirsin" diyor. Yunanistan'a her gidiş gelişte bize zeytinyağı, uzo ve beyaz peynir getiriyor. Karısı Kristina İsveçli, Yunan yemeklerini pek bilmiyor. Eşim Alev de tesadüfen Selanik göçmeni bir aileden geldiği için, Ioannis eşimin yemeklerine bayılıyor, sanki hanımın bir akrabası gibi. Şu dünya gerçekten çok garip, sen kalk Türkiye'den İsveç'e gel, burada eskiden beri düşman bildiğin bir milletten yani bir Yunanlı ile dost ol. Burada bakalım daha neler göreceğiz.

Evde eşya olarak buzdolabı ve fırın dışında, iki yer yatağı, mutfakta bir masa ve birkaç sandalye ile katlanabilir bir somya vardı. Artık bir evimiz olduğuna göre biraz daha eşya almamız gerekiyordu. Klinikteki hocalarımdan Dr. Thomas We-

gener evlerinde fazla eşyaları olduğunu ve istersem bunları bana verebileceğini teklif edince çok sevindim. Zaten zorlukla idare ettiğimiz bütçemiz demek fazla sarsılmayacaktı. Hafta sonunda buluşup önce arabasının arkasına bir taşıma karavanı kiraladık, sonra iki çift kalın iş eldiveni aldık ve evlerine gittik (ben hayatımda ilk kez bu eldiveni yakından gördüm ve ilk kez kullandım). Dr. Wegener aristokrat bir aileden gelmekte ve eski saray gibi büyük bir evde oturmaktaydı. Evin tavanarasına çıktığımızda gayet güzel naylonlara sarılı bir çok ev eşyasının olduğunu gördüm. Buradan bir büyük koltuk, halı, sehpa, televizyon altlığı, bebek mama sandalyesi vs birlikte aşağıya indirdik. Orada adam tutmanın ne kadar zor ve pahalı olduğunu anlıyordum, aristokrat da olsa herkez kendi işini kendi yapmaya planlanmıştı. Dr.Wegener tüm eşyaların kendilerinin eski eşyaları olduğunu, mama sandalyesinin kendi bebeliğinden kaldığını anlattı. Burada her şey ileride kullanmak üzere saklanıyordu. Yolda bir de kullanılmış bir televizyon aldık, tüm harcamaları Dr.Wegener yapıyordu. Ben sonra, kendisine hepsini birkaç taksitte ödedim. Koltuk ve halı öylesine ağırdı ki, çatıdan indirip de bizim dördüncü kattaki eve çıkarırken çok zorlandık. Ben daha önceden de çocukluğumdan beri, bir çok kez taşınmamıza rağmen hayatımda ilk kez kendim eşya taşıyordum, hocam ise oldukça rahattı. İş eldivenlerinin hakikatten işe yaradığını orada yaşayarak öğrendim. Hem Türk hem de İsveçli hocalarımdan sadece bilim değil bir çok şey öğreniyordum. Aldığım eğitimin zaman zaman bir tür eski Yunan dönemindeki Platon ve öğrencileri arasındaki gibi olduğunu düşünüyordum.

Uppsala şehrinde ısınma, merkezi sistemle yapılıyor, tüm iç ortamlar aynı derecede yani 20 C civarında idi, siz evinizi daha sıcak istiyorsanız ek bir elektrik ısıtıcısı vs alabilirdiniz. Kapı önünde çöp lumbozundan çöpünüzü istediğiniz zaman atabiliyorsunuz. Şimdi bu çöp sistemleri ülkemizdeki yeni yapılarda kullanılıyor ama ben ilk defa orada görmüştüm. Eşimin 1973'de Lübnan'da iken oturdukları apartmanlarında bu çöp sistemi varmış. Evin süpürgeliklerinin altında havayı değiştiren ventilasyon sistemi çalışmaktaydı. Sıcak su sürekli vardı, bizim orada kaldığımız sürede hiç su ve elektrik kesintisi yaşamadık. Evdeki beyaz eşyalar (fırın ve buzdolabı) zannediyorum 10 yılda bir değişiyordu. Günün birinde, bizim de gayet güzel çalışan buzdolabımızı alıp, camdan aşağıya, binaya yanaşmış bir konteynerin içine attılar, sonra da bize yenisini verdiler, hayret etmiştik. Benim bildiğim alınan eşya ıskartaya çıkana kadar kullanılırdı. Zemin katta her apartman bloğuna ait, bir tane büyük çamaşır odası ve içinde sanayii tipi bir çamaşır makinesi bulunmakta ve siz randevu tabelasından istediğiniz gün ve saati yazıp, o saatte gelip çamaşırlarınızı yıkayabiliyordunuz. Yanında bir de kurutma odası vardı. Bizim ilk kez karşılaştığı-

mız bu birazcık komünal yaşam sistemi ilk bakışta çok güzel görünmekle birlikte bazı uygunsuz durumları da içermektedir. Bazen size ait saatinizde gittiğinizde, sizden önceki komşunuzun işi bitmemiş oluyor ve aynı makinada ayakkabıları, kili mi ve çamaşırılarını birlikte yıkadığını görüyordunuz. Tabii "yaşamboyu titiz olmak üzere" formatlanan bir hanım için bundan büyük eziyet olamaz, önce çamaşır makinesi kırklanarak temizlendikten sonra yıkanacak çamaşırılarınız kerhen içeri konacak ve uzun uzun yıkanacaktır. Burada İzzet Hocamın çok sevdiği bir arkadaşı olan bir Nöroloji hocamızın Amerika'da bulunduğu sırada başından geçen bir anısını nakletmek isterim. O hocamız ve eşi 1950'li yıllarda gerçekten zor koşullarda Amerika'da eğitim görürken çamaşırılarını bizim gibi ortak kullanılan makinelerde yıkıyorlarmış. Gece evlerine dönünce bütün iç çamaşırılarını orada unuttuklarını anlamışlar ve çok üzölmüşler, geceboyu parasızlık nedeniyle ne yapacaklarını düşünmüşler. Ertesi gün geri gidip de eski iç çamaşırılarını bıraktıkları gibi bulunca ne kadar sevinmişler. Bulan bir kimsenin işine yaramayacak ama kullanan sahiplerini mutlu edecek küçük ayrıntılar. İnsan bu gibi anıların değerini, orada daha iyi anlıyor. Yani Allah sevindireceği kulunun sadece "eşegini" kaybedip buldurmuyor.

Bloklar dört katlı olup sanki bir tatil köyü gibi, yemyeşil ağaçlar içine inşa edilmişti. Zannediyorum özel bir yeşillendirmeye ihtiyaçları yok, zaten ülkenin her yeri yemyeşil. Mutfakta yemek yerken camdan ağaçlardaki sincapları izleyebiliyorsunuz, bahçede de tavuskuşları ve tavşanları sevebiliyorsunuz. Enteresandır, oranın çocuklarının bunları hiç öldürmeye çalıştığını görmedim; zaten herhalde iki üç evden birinde bir hayvan beslenmekteydi. Bizim yandaki bloktaki bir komşumuz evde yabandomuzu besliyordu.

Ev ile hastane ve şehir arasında düzenli olarak belediye otobüsleri çalışıyordu. Bu otobüslere bakarak saatinizi ayarlayabilirdiniz. Ücretli ve pasosu olanlar önkapıdan biniyor, çocuk arabası olanlar ise ücretsiz olarak orta kapıdan biniyordu. Biz de bunu hemen öğrenip kızımıza bir araba almıştık ve eşim bu sayede hep ücretsiz ulaşım yapıyordu. İsveç'te nüfus artışını stimüle etmek için gerçekten annelere güzel imkanlar sunuyorlardı. Ama hala bunu sürdürdüklerinden emin değilim. Özelleştirme bir çok güzel ve humanistik adeti ortadan kaldırmış. Ayrıca sakatlar ve yaşlılar için asansörlü özel bir otobüs de vardı. Yaya geçitlerinde ve bazı yerlerde görme ve işitme özörlöler için özel sistemler kurulmuştu.

Evimizin yakınındaki Gotsunda'da güzel bir alışveriş merkezi vardı. Bu merkezde semt kütüphanesi, ana çocuk sağlığı, çocuk parkı, postahane, banka, fotoğrafçı, anahtarıcı, şekerci, kuaför gibi tüm ihtiyaçlarınızı karşılayabiliyordunuz. Bir de bizim sık olarak uğradığımız, bize uygun (oradaki deyişle oryantal) gıdalar satan

Mario'nun bakkalı vardı. Burada zaman zaman Türk malları da oluyordu. Hatırlıyorum orada bir yılbaşı dönemi, o zaman başımızda bulunan Turgut Özal'ın dönümünün ürettiği kuru incirleri görmüş, çok sevinmiş ve hemen almıştık. Ama aldığımız tüm incirler küflü çıkmıştı. İnsan yurtdışında bu tip olaydan daha çok etkileniyor (tabii incirler küflü olarak mı satıldı yoksa daha sonra beklerken mi küflendi orasını bilemem).

İsveç'in bana göre en güzel yerlerinden birisi kütüphaneleri idi. O semtte hangi kökenden insan varsa, hemen onun dilinde bir kitap rafı hazırlanıyordu. Biz de hem semtimizdeki hem de şehirdeki ana kütüphaneye hemen üye olduk ve orada olduğumuz sürece bu hakkımızı sonuna kadar kullandık. Türkiye'deki (çok güncel olmasa da) klasik denebilecek bütün yazarların eserlerini, burada bulabilirdiniz. Ayrıca, Türkiye ile ilgili dökümanter kitaplar, yemek kitapları, çocuk kitapları vs. yani zengin bir içerik sunuyorlardı. Enteresandır hastanede, hastalar için mobil bir kütüphane vardı, kitap arabası her servise belli saate gelir ve hastalar oradan ödünç kitap alıp okurlardı.

Stockholm'deki Kulturhuset'te çok daha geniş bir gazete, kitap, dergi koleksiyonuna, müzikler de eklenmişti. Bizim semtim değil ama Uppsala şehir kütüphanesine Cumhuriyet gazetesi ve Nokta dergisi birkaç gün rötarla geliyordu. Merkezdeki gazete bayilerine Avrupa'da baskı yapan Türk gazeteleri günlük olarak geliyordu, düzenli olmasa da buradan Hürriyet'i izleyebiliyorduk. Kütüphaneler burada o kadar yaşamın içinde olan bir yer ki, sanki buralara uğramak zorunlu gibiydi. Biz oradayken Başbakanları olan İngvar Karlsson ile ilgili bir anekdot anlatmışlardı. Ailece başbakanlık konutuna yeni taşındıkları sıralarda akşam yemeğine bir misafirleri geliyor. Klasik yenilen bir ev yemeği tarzında. Yemek sonrası Karlsson misafirlerine "isterseniz kahveyi kütüphanede içelim" deyince eşi boş bulunup, "ama orası bu saate kapalıdır" demiş. Böyle bir anekdot ne yazık ki bizim hiç bir siyasetçimize uymaz.

Aynı kütüphaneler gibi radyo ve televizyonda da hemen her dilde belli gün ve saatlerde yayın vardı. Her gün sabah ve öğleden sonra radyodan Türkçe haberleri dinleyebiliyorduk. Ailem bir kaç haftada bir, bize bir tomar gazete ve dergi göndermekteydi. Bu dergiler bize hem haberleri, hem de içinde biraz tarhana, bir emzik gibi küçük hediyeler getiriyordu. Begüm, Türkiye'den aldığı hertarafı kauçuk olan bir emzik kullanıyordu. Bu tür yumuşak emzikler İsveç'te çocukların yutabilme riski nedeniyle yasaktı. Orada sadece ucu yumuşak, gerisi sert plastikten yapılmış klasik emzikler satılmaktaydı. Biz ne yaptıysak, ucu sert emziği kızımıza kullandırtmadık, her seferinde tükürdü ve ağladı. Zaten uykusuz bir çocuk, hele

sevdiği emziği olmadan hiç uyumuyor. Dişleri çıktıktan sonra, emziğini ısıtıp kısa sürede yenisini istiyordu. Bu derdimizi Allahtan memleketten gelen bu gazete tomarları içine giren yerli malı emziklerle çözüyorduk. Ne diyeceksiniz, demek çoğunun bünyesi böyleydi.

İsveç'e geldikten hemen sonra kızım Begüm'le ilgili önemli bir uyum sorunu yaşamıştık. Tira'nın pansiyonunda kalırken, aldığımız bir çok İsveç mamasının hiç birini beğenip de yemedi. Tek yediği annesinin yanında getirdiği tarhanaydı. O da ev yapımı olacak. Sonuçta tabii ki o galip çıktı ve annesi orada seri tarhana üretimi yaparak, kendi klasmanında bir ilki gerçekleştirdi. Şimdi aklınıza gelebilir herhalde İsveç'te de bir sürü bebek maması markası vardır, denediğiniz ve elinizde kalan mamalara ne oldu? Hepsini bizim Tira'nın Amasya elması yanaklı torunu Kristofer afiyetle yedi. Yemek seçmek bizim çocuklara özgü, onlar ise bulduğu yemeği yiyor.

Evde türkçe dışında bir lisan konuşmamamıza ve bir sürü Türk dostumuz olmasına rağmen, kızım konuşmaya başladığında annesine ısrarla mama (İsveççe anne) diyordu. Demek televizyon ve kamu ortamı çocuğun lisanında önemli bir yer işgal ediyordu. Yerde oturup, zevkle ileri geri sallanarak televizyonda "Björne's magasin ve Batman" programlarını seyretmesini unutamıyorum. Televizyonlarda hiç de öyle bizdeki gibi sürüyle çizgi film falan verilmiyordu.

Folkuniversitet

Sınıfta 20 kadar öğrenciyiz, tek Türk benim. Haftada dört gün akşama doğru İsveççe kursuna gidiyorum; aynı zamanda özel bir öğretmenden kurs alıyorum. Sınıfta İzlanda, Amerika, Güney Amerika, Sierra Leone, Malawi, Madagaskar, Letonya vs. farklı ülkeden bir çok kişi ile arkadaş oluyorum. Sierra Leone kuzeybatı Afrika'da bir ülke, benim dışımda ikinci müslüman, oralı bir kız olan Khadije (Hatice). Ama Afrikalılar kendi aralarında daha iyi anlaşıyorlar. Ben Amerikalı bir çift olan Marc ve Betty ile daha iyi anlaşıyorum. Marc mormon mezhebinden enteresan biri, Amerika'nın Salt Lake şehriden geliyorlar, neden buraya gelmişler anlamadım. Oğlan entomolog* , buraya araştırma için geldiğini söylüyor. Herkez çok rahat giysiler içinde, ben ilk haftalar Türkiye'deki gibi takım elbise giyiyordum ama sonra şaka yollu mafyöz bir görünüm verdiğimi söyledikleri için artık ben de rahat gündeliklerimi giymeye başladım. Madagaskarlı Sergio, başında tankçı beresi ve ilginç T-shirtleri ile Che'nin Afrika versiyonu. Bir gece kurs arkadaşları Sergio'nun kaldığı evde toplanıyoruz, ilginç müzikler ve yemeklerle karşılanıyoruz. Afrika kültürünün bize çok yabancı olduğunu farkediyorum. Aklımdan tarihi bilgilerimi geçiriyorum; Kuzey Afrika, biraz Sudan ve zavallı harem ağaları-mız dışında bir ilişki bulamıyorum. Zamanında dedelerimiz köleliğe epeyce bulaşmışlar. Osmanlılar köleliği en son kaldıran ülkelerden biri. Bostancı'da otururken alt kat komşularımız siyahi yaşlı bir anne-kız idi. Ben fakültede okurken arada onlara da uğrardım. Anne çok yaşlı idi ve kökenini bilemiyordu; geçen yüzyılın başlarında çocukken Afrika'dan getirilip İstanbul'da zengin bir aileye satılmış. Sonra genç kız olunca evin bahçivani ile evlendirmişler, ancak kocası geçen yüzyıl başlarındaki grip salgınlarından birinde vefat etmiş. Kızı Şirin ile ortada kalmışlar. Yanlarında buldukları Sait Çelebi Ailesi onlara sahip çıkmış, sonra çocukları da olmayınca bizim Şirin Teyze'yi evlat edinmişler. Aile büyükleri vefat edince de herşey bizim anne kıza kalmış. Yani bir insan hayatı süresi içinde, ne kadar çok şey ya-

şamışlar; kölelikle başlayan hikayeleri hanımefendilikle son bulmuştu. Ben onları tanıdığımda evleri bir müze gibiydi. Annesi de, Şirin teyze de hiç evden çıkmazlardı. Belki de dışarı çıktıkları dönemde kötü tecrübeler yaşamışlardı, bilemiyorum. Annesi sonra karaciğer hastalığından vefat etti, Şirin teyze akıllı, güçlü kuvvetli ve kilolu idi, yıllarca yalnız yaşadı, bayramlarda bazen benden önce arayaarak beni utandırır. Onu da sonra 2000 yılında PTT Hastanesi'nde kaybettik. Tüm mal varlığını Dar-ül-Aceze ve Kızılay'a bıraktı. Onları televizyonda "Kökler" dizisi gösterimdeyken gözleri yaşlı olarak izlerken hatırlıyorum. Şirin Teyze "biz Kunta Kinte'nin akrabalarıyız" diyordu. Şirin Teyze Atatürk, İnönü, Ecevit ve en son Yaşar Nuri Öztürk'ün hayranı idi. Şaka yollu "Yaşar Nuri Hoca beni alsa onunla evlenirim" diyordu, nur içinde yatsınlar.

İnsanın yeni bir şeyler öğrenmesi özellikle yeni bir lisan öğrenmesi belki kolay olmayabilir; ama çok zevkli. Böyle dünyanın çeşitli yerlerinden toplanmış farklı insanlarla bir sınıfta öğrencilik yapmak daha da zevkliydi, oradan çok istifade ettiğimi söyleyebilirim. Üçüncü ayın sonunda kendimi ifade edecek kadar konuşuyordum ve geceleri hastanede hasta hazırlamaya başladım. Zaten hemen hepsi yaşlı ve yalnız kimseler, bir doktorun onlarla zaman kaygısı olmadan konuşması ve dinlemesi zannediyorum onlar açısından da hoştu. Ben onların dosya bilgilerini hazırlarken, onlar da bana İsveççe öğretiyordu. Yani hastalar benim gece öğretmenlerimdi. Kısa bir süre sonra gündüzleri Allerji Polikliniğinde hasta görmeye başladım. Aradan yıllar geçti, hala zaman zaman gece rüyamda o günlere dönüyorum, elimde sözlük İsveççe bir kelimenin anlamına bakıyorum.

* Böcek bilimci.

Akrabamı Buluyorum, Dostlar Buluyorum

İsveç'e gideceğim belli olunca annemin teyze oğlu, benim de çocukluktan hatırladığım Mehmet Ali dayımızı hatırladık. Kendisi 1960'lı yıllarda Almanya'ya gitmek üzere yurttan çıkmış, sonra oradan İsveç'e geçmiş ve orda kalmıştı. Yıllar ister istemez araya bir mesafe koyuyor, kendisinden uzun zamandır haber alınamıyordu. Tesadüfen Stockholm'de tanıştığım Türk dostlar ile konuşurken, akrabamın ismini de söyleyince birisi tanıdığını söyledi ve telefon numarasını aldım. Dünya küçük, okul öncesi dönemde Eskişehir'de beni bisikletin arkasına bindirerek gezdiren o dayımı yıllar sonra Stockholm santral tren garında bulduğumuzda yeniden gördüm. Kısa süren bir resmiyet dönemini hemen atlatarak, normal aile ilişkisine döndük. Dünyanın öbür ucunda bir de akraba bulmuştum. Kendisinin bize çok yardımı oldu, sağolsun bir çok konuda bize yol gösterdi. Zaman zaman Stockholm'deki evine misafir gittik, bize çok güzel yemekler yaptı, gezdirdi, bizi Uppsala'da ziyarete geldi. Ne olursa olsun yabancı bir yerdeki bu ilişki çok kıymetliydi.

Hastanenin yemekhanesinde çalışan bir sürü esmer hanım vardı ve bunlar aralarında İsveççe konuşmasına rağmen hepsinin yabancı olduğu belliydi. Sadece başlarındaki sarışın hanım besbelli İsveçliydi. Esmer hanımların nereden geldiğini anlamak kolay değil, tüm ortadoğulular, güney amerikalılar, kısmen doğu balkanlılar birbirine benziyor, ben de bakıyorum ama kimin ne olduğunu bir türlü anlayamıyorum. Bir gün yemekhaneye erken gittim, yemeklere bakarken, bu esmer hanımlardan birinin Türkçe bir şarkı mırıldandığını duydum. Zannediyorum popüler türk sanat müziğinden bir parça. Benim kendisine baktığımı görünce gülererek selam verdi, ben de ona "yahu sen Türk müydün" dedim. O da gülererek "Ben Kürdüm" dedi. Sonra konuşmaya başladık, güleç, şen dünya tatlısı bir hanım. Siverekli, 12 Eylül 1980 sonrasında eşi ve çocukları ile buraya gelmişler. Hanım da bir süre sonra hastane yemekhanesinde çalışmaya başlamış. Günlük selam-

laşmalarımız ve kısa sohbetlerimiz giderek samimileşmeye başladı, ben ona takılarak "nereden bu tatsız yemekleri bulup da yapıyorsunuz, niye menüde kebab, lahmacun, aşure, karnıyark filan yok" dedikçe o da bana yemekler hakkında bir şeyler söylüyordu. Aslında yemekhanenin bu esmer hanımlar çetesi herkesi biliyor ve kendi memleketlerinden gelenleri de aralarında "o bizim hemşerimiz" filan diye tanıtıyormuş. Türkiye'den gelen çok az ve onlar da biraz politik muhalefet olunca, bizimkiler biraz kenarda kalmışlar. Ama sonunda ben de bizim hemşerimiz için zannediyorum "hemşeri" kategorisine girdim. Bir gün bana dedi ki "Fuat bey, sen sıraya girme, direk git masaya otur, ben sana ayrı yemek yaptım. Ben de doğrusunu isterseniz Fatma hanımın içtenliği karşısında mahçup oldum, ama o "Fuat bey, merak etme sen beni zorda bırakmıyorsun, ben isteyerek sana evden bir şeyler getirdim, burdan bir malzeme kullanmadım" dedi ve mutfaka girdi. Biraz sonra kapıdan elinde kocaman bir sini ile çıkıp bizim masaya geldi. Sağolsun kıymalı pide, karnıyark, cacık, çoban salata, turşu, bir kutu süt vs. benim özlemimi çektiğim bütün yemekleri hazırlamış. Masada hocam Dr. Stålenheim ve Dr. Hillerdal da var, "Yahu ben bunları nasıl yiyeyim, çok zahmet etmişsin" dedim, "istersen yanındakilere de biraz ver, artanı da sana paket yaparım" dedi. Ben yemekhanede herkesin bana baktığından eminim, bizim iki hocamız da hiç unutmuyorum sağlıklı beslenmek için mısır gevreği ve süt almışlardı. Hayatımda unutamadığım lezzette bir yemek yedim, bitirince Fatma hanım siniyi aldı, biraz sonra da kalanları paketleyip getirdi. Daha sonra Fatma hanım bize kızıyla oturmaya geldi, eşimle tanıştı, bize mutfakta kullanmak üzere tabak takımı ve tencere hediye getirmişti. Biz kendisini zamanla aynen bir akraba gibi görmeye başladık. Biliyorum duygularımız karşılıklı idi. Eşi ve erkek çocukları ile tanışmadık, onlar bizimle sanki karşılaşmak istemediler, dolayısıyla evlerine gidemedik. Ama bu durumu ne o ne de biz zorlamadık, orada o dönemde ilişkiler böyleydi. Ayrılrken Türkiye'de bir akrabasına gönderilmek üzere biraz para verdi, ben de gelir gelmez parayı akrabasına gönderdim. Memleketimin insanı ne kadar yakın ama bazen yabancı yerin kuralları gereği uzak da olabiliyor. Kendisiyle konuşmamızdan memlekettten ayrılmalarının esas nedeninin ekonomik olduğunu da gayet iyi biliyorum. Ama muhtemelen mülteci statüsünde olunca bunu devam ettirmek için, ona göre davranıyorsunuz, çevrenizi ona göre ayarlıyorsunuz. Bilemiyorum ama İsveç'in ve bizim istihbarat, bunları çok etkilemişti. Yeni karşılaştıkları kişileri hemen kategorize ediyorlardı. 12 Eylül 1980 sonrası yurtdışına gerçekten siyasi nedenlerle çıkanların, ekonomik nedenlerle çıkanlardan çok daha az olduğuna inanıyorum. Yine hastanenin film-slayt merkezine gittiğim zaman (demek o zaman böyle bir merkez vardı ve ben çok imrenmişim)

orada çalışan iki kişiden birinin esmer hoş bir genç hanım olduğunu gördüm. O da aynı bizim Fatma hanım gibi hemşerimdi ve o da çok iyi bir kişiydi. Orada olduğum sürede film-slayt konularında bana hep yardımcı oldu, hatta itiraf ediyim Ankara'daki bölümüme dahi bazı slaytları orada bana hazırladı. Hacettepe Üniversitesinin de böyle bir merkezi vardı ama ben İsveç'ten döndükten sonra dahi sadece siyah-beyaz slayt hazırlayabiliyorlardı (ortalama bir haftada). Renkli slaytlar hep özelde ve daha pahallı fiatla ve daha çok bekleyerek yaptırıyorduk. Uppsala'da bu hizmetler hep renkli, kaliteli, hızlı ve ücretsizdi. Daha sonraları dünyada powerpoint devrimi yaşandı ve şimdiki nesil bizim slayt yaptırma çabalarımızı ve sıkıntılarımızı anlamayabilir. O zaman bütün toplantı, kongre ve derslerimiz slayt ve slayt makineleri üzerine kuruluydu.

Hastane koridorunda iki küçük tatlı kızları olan bir Türk aile ile karşılaştım. Baba Uppsala'da bir lokanta/bar işletiyordu. Onlar vasıtasıyla bir kaç Türk ile daha tanıştık, onlarla da zaman zaman yatılı olmak üzere ziyaretlerimiz oldu. Ancak oradaki yakınlığımızı döndükten sonra sürdürmedik. Nedense ülkeye geri dönünce oradaki bazı çok yakın dostluklarımız dahi tavsayabiliyor.

Üniversitede bizim gibi gelen yabancı çalışanlarla arkadaşlık yapmak üzere, gönüllü ailelerin tanışmaları organize ediliyordu. Bize de Svensson ailesi çıktı. Tanıştığımız bu aile anne ve iki oğlundan ibaretti. İlk günün çekingenliğini üzerimizden atınca, hala süregelen bir dostluk oluştu. Medi, aslen Macar olup, İsveçli eşi ile Budapeşte'de evlenip Uppsala'ya gelin gelmiş. Ağabeyi Budapeşte Üniversitesi'nin eski rektörüymüş. Daha sonra burada iki oğlu olmuş ve eşini pankreas kanserinden kaybetmiş. Kendisi foniatrist yani logoped yani konuşma terapistiydi. Büyük oğlu 19 ve küçük oğlu ise 7 yaşındaydı. Kendisi buraya 15-20 dakika uzaklıkta bir beldede müstakil bir İsveç köy evinde oturuyordu. Çalıştığı Stockholm'a tren veya arabasıyla gidiyor, zaman zaman da Uppsala'ya geliyordu. Çok sıcak, içten bir dostumuz oldu, "ne de olsa ben Macarım" diyordu. Bir kaç yabancı dil bilen, kültürlü ve kibar bir hanımefendiydi. Hala bazı yönlerden İsveçli olamamış, koyu katolik, sınıksız prensip sahibi, çocuklarının üzerine titriyor. Derken bir gün bize geldiğinde o gün yaşadığı bir olayı bizimle paylaştı. Bizim de kendisini tanıdığımız yakın bir İsveçli hanım arkadaşının 5-6 yaşlarında güzel kızının, o gün aslında torunu olduğunu öğrenmişti. İsveçli hanım Medi ve ailesini tanımış ve çok sevmiş, demek "sağlıklı" da görerek o zaman ortaokul çağlarındaki büyük oğlundan hamile kalmış. Ama bunu bir ilişki olarak değil sadece bir kan transfüzyonu gibi biyolojik bir hadise olarak görmüş. Oğlan da bunu evde konu etmemiş, unutup gitmiş. Orada nüfusun artması için böyle şeyler normal

karşlanıyor, yalnız bir anne evli olmadan hamile kalıyor, doğuruyor ve baba adı gerekmiyor. Zaten kadın söylemezse, kimse çocuğun babasının kim olduğunu sormuyor. Nasılsa herkezin bir babası var ve bunun kim olduğunu ancak anne bilir. Neticede Medi'nin arkadaşı bu sırrı daha fazla saklamaya gerek görmemiş ki söylemiş. Medi çok şaşırılmıştı, o da böyle bir durumla ilk kez karşılaşılıyordu, ne yapсын kabullendi. Böylelikle bu ailenin bir de güzel kızları olmuş oldu.

Hastanın yakınmaları dinlenirken aile öyküsünün önemle üzerinde durulur. Astım ve allerji hastalıkları esasen uygun bir genetik zeminde belirli çevre koşulları ile etkilenecek ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle hastalara anne ve baba tarafı akrabaları ayrıntılı olarak sorulmalıdır. İsveç'te baba tarafı akrabaları öyküsünün, anne tarafı kadar etkili olmadığını çeşitli vesilelerle öğrendim. Gerçekten de bir çocuğun baba olarak bildiği bir adamın, gerçek biyolojik babası olma olasılığı ülkeden ülkeye değişim göstermektedir. Bunu ancak annesi bilir. Bir doktor olarak bu durumun, dünyanın hiçbir yerinde yüzde yüz olduğuna inanmam. Herhalde bu nedenle islamiyette de cenazede kişi babasının değil, annesinin ismiyle uğurlanır.

Uppsala'da hastanenin arkasındaki tepede bulunan kale ve içindeki saray dışardan pek haşmetli durur. Bir hafta sonu ailece gezmeye karar verdik ve o zamanki durumumuza göre önemli bir giriş ücreti ödeyerek, merakla içeri girdik. Tam bir hayal kırıklığıydı. Bizim Topkapı, Dolmabahçe sarayı veya Anıtkabir ile kıyaslanınca ancak haciz gelmiş bir eski şato yavrusu olarak kabul edilebilir. Uzun, soğuk ve epeyce boş koridor ve salonlar, duvarlarda pek de önemli olmadığını düşündüğüm karanlık eski tablolar hatırlıyorum. Bahçesindeki eski toprakların yanında fotoğraf çektik. Yanımızda bize orasını anlatacak birisi yoktu, bu yüzden bilmediğimiz bir çok şeyi atlamış olabiliriz. Bir daha da gezmek kısmet olmadı.

Hava güzel olduğunda kızımızı arabasına koyup, yürüyerek ya da otobüsle kırlık yerlere gidiyorduk. Kaldığımız semtin epey yakınında çok güzel yerler vardı. Uygun mevsimde bol bol böğürtlen ve kuşburnu (nippon) topluyorduk. Bunlar ne kadar bol, lezzetli ve kocamandırlar. Belediye meskun mahallerin biraz dışına hobi bahçeleri yapmıştı. Siz belediyeye başvurup, bakabileceğiniz büyüklükte bir bahçe kiralayıp, üzerinde çalışıyorsunuz. Özellikle bir çok göçmenin, bu bahçelerde çalıştığını görüyorduk.

Uppsala'nın diğer gezilecek yerleri olan Botanikçi Carl Linne'nin evi, büyük katedral (Domkyrka) ve üniversitenin en eski kısmı olan Gustavianum da zamanla gördük ama bizde önemli bir izlenim bıraktığı söylenemez. İlk dönemler

kızımızı bırakacak kimse bulamadığımızdan, sonra da paramızı çok dikkatli harcamak zorunda olduğumuzdan hiç sinemaya, konsere filan gidemedik. O zaman Kraliyet Tiyatrosu Stockholm'de "Phantom of the Opera"yı sergiliyordu ve çok beğeniliyordu. Biz çok istememize karşın, yine aynı nedenle gidemedik. Ama bu tiyatroya giden arkadaşım Saadet, bana bu operanın kasetini hediye etmişti. Yıllar sonra İsveç'te göremediğim bu operayı, New York'ta Broadway'de görme fırsatını yakaladığımda, İsveç günlerimi hatırlayıp duygulanmıştım.

İsveç Manzarası 1989 ve İsveççe

İsveç kelimesinin çocukluğumdan beri bende yaptığı çağrışımlar; vikingler, güzel sarışınlar, ABBA grubu, karanlık sıkıcı filmler, sosyal demokrasi, ayak sağlığı reklamları, Tarkan filmlerindeki büyücü Gosha'yı oynayan Eva Bender ve tarafsız küçük bir ülke olması gibi kavramlardı. Ünlü İsveçliler dediğinizde de Alfred Nobel ve Olaf Palme diyebilirdim. Ama biraz düşündüğüm zaman aktris Ingrid Bergman'ı, Greta Garbo'yu, yönetmen Ingmar Bergman'ı, tenisçi Björn Borg'u, yazar Selma Lagerlöf'ü, Astrid Lindgren'i, August Strindberg'i, tabii ki en meşhur botanikçi Carl von Linne'yi bildiğimi söyleyebilirdim. Tarihimizde Demirbaş Şarl isimli bir İsveçli kralın isminin geçtiğini biliyordum. Asistanlık dönemime kadar bilimle ilgilerini Nobel ödülleri dışında duymamıştım. Bir de benim çocukluk dönemimden hatırladığım, annemin bir teyzeoğlu İsveç'e gitmişti ve muhtemelen hala orada yaşıyordu.

Hocam İzzet Barış, asbest, zeolit ve akciğer zarı kanseri (mezotelyoma) ile ilgili araştırmaları nedeniyle dünyanın bir çok ülkesinde dostlar edinmişti. Bu dostluklarını bir çok kişinin yurt dışına eğitime gitmesinde kullanmıştır. Benim asistanlık dönemimde İsveç'le olan temasım da hocamın yakın arkadaşı olan Dr. Gunnar Hillerdal sayesinde. Oraya gideceğim belli olunca İsveç'le ilgili elime geçen ve bulabildiğim her şeyi okumaya başladım. Doğrusunu isterseniz çok da detaylı bilgiler değillerdi. İsveç dünyada sosyal demokrasi ve tarafsızlığın önde gelen sözcülerindendi. Kuzey kutbuna yakın konumu nedeniyle uzun kışları olan, ormanı bol, insanları uzun ömürlü ve gelişmiş bir endüstri ülkesi. 20.yüzyılın ilk çeyreğine kadar fakir, avcı ve köylü bir ülke, sonra birden uygulanan sihirli ve demek başarılı bir yönetimle günümüz dünyasının en gelişmiş ilk 10 ülkesi arasına girmişti. Ülkenin yükselmesinde sosyal demokrasinin olduğu kadar, özellikle İkinci Dünya Harbi esnasındaki savaş tüccarlığının da rolü olduğu halen tartışılmaktadır. Savaş dışında kalarak, savaşanlara mal satmak çok kötü bir şey

olmasa gerek; nitekim biz de İkinci Dünya Savaşı esnasında zorunlu olarak aynı rolü oynamıştık. Ancak İsveç'in İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya ile sadece ticaret yapmakla kalmayıp aynı zamanda Nazilerin eline geçen paraların paylaşımına da katıldığı söylenmektedir. Bu konuda İsveç ve İsviçre ile birlikte suçlanan Türkiye, çeşitli araştırma toplantılarının sonunda aklanmıştır; ama İsveç ve İsviçre için aynı şey söylenemeyebilir.

Tarihte de Vikingler döneminde, başta İngiltere olmak üzere neredeyse bütün dünyayı hallaç pamuğu gibi atmışlar, saldırmadık yağmalamadık şehir bırakmamışlardı. Bizans döneminde İstanbul'u dahi yağmalamışlar hatta o hızla doğuya doğru devam ederek Kabil'e kadar gitmişler. Paralı asker olarak Bizans ordusunda Selçuklular ile savaşmışlardı. Dr. Hillerdal'a bir sohbetimizde sormuştum; "Neden Vikingler sonra tarih sahnesinden aniden çekildiler" diye, bana "çünkü hristiyan oldular" demişti. Pek tatmin olmadıysam da demek onlar bunu böyle yorumluyordu. Belki de Vikingler hristiyan olmasa veya daha geç olsa İsveç, tarih sahnesinde daha farklı bir yerde olabilirdi. Hristiyan olarak kendilerini fakir köylü olmaya mahkûm etmişlerdi ve sonradan protestan oluşları da, belki kaderlerine bir tür isyandı.

Son yüzyıla geldiğimizde 26 Ekim 1905'te İsveç ve Norveç'in birbirinden ayrıldığını görmekteyiz. Norveç daha önce 400 yıl birlikte olduğu Danimarka'dan 1814'te ayrılarak İsveç'le bağlanmıştı. İki ülke beraberce 19. yüzyılı sosyal, ekonomik ve politik ilerlemelerle geçirmiş ve 1884'te parlamenter sisteme geçmişlerdi. Ancak daha sonra aralarına kara kedi girmiş ve iki ülke yollarını ayırmışlardı. Halen de lisanları büyük oranda benzer olup, Türk ve Azeri türkçeleri ne kadar farklıysa, bu lisanlar da o kadar farklıdır.

İsveç 1980'li yıllarda sanki dünyaya üçüncü bir yol önermekteydi. Dünya iki kutuplu olarak kabul edilirse, bir ucunda Amerika diğer ucunda da Sovyetler Birliği ve Çin vardı. Yani, ya kapitalizm ya komünizm. Sanki bu işin ortası da İsveç gibi görünüyordu. Ülke aslında kapitalist piyasa düzenine sahipti; ama sosyal güvenliği de çok gelişmişti. Ekonomide işçi sendikalarıyla işveren örgütlerinin dengeli birlikteliği sayesinde, bir refah modeli yaratılmıştı. O yıllarda uluslararası bağlantısızlar hareketinin önde gelen ülkelerinden biri de İsveç'le birlikte Yugoslavya idi. Lideri Tito, ülkesinde buna benzer bir kalkınmayı başarmaya çalışıyordu; ama o öldükten sonra ülkesi paramparça olacaktı. Avrupa'da doğu ve batı en kaba çizgileriyle Almanya'da Berlin'de karşımıza çıkıyordu, aynı bugün İsrail'in Filistinliler'e karşı inşa ettiği duvar, Berlin'de o zamanlar ayaktaydı. İsveç göçmenlere karşı çok müsamahalı bir ülkeydi ve her yıl özellikle bir çok politik

mülteciye kucak açıyordu. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra bizim ülkemizden de bir çok kişi bu ülkeye politik mülteci olarak gitmişti. Sonradan tanıdıkça bu kişilerin çoğunun aslında oralara sadece ekonomik nedenlerle gittiğini ama orada tutunmak için, kendilerine sonradan siyasi bir kimlik oluşturduğunu görecektim.

Cinsiyetler arası eşitlik önem verilen konulardan biriydi. Neredeyse her işkolunda kadınlar da çalışıyordu. Otobüs şoförü ve vinç operatörü olan kadınları, kadın tren kondüktörünü, tüm mürettebatı kadın olan uçakları ilk kez orada gördüm. Ama bütün bunlara rağmen yine de istatistiklerde kadınların erkeklere göre daha az maaş aldığı, yine de bazı mesleklere yeteri kadar giremediği söyleniyordu. Pasaportum için gittiğim polis merkezindeki bir kadın polisin arkasındaki panoda bu konuda eleştirel (muhtemel feminist) bir şiir görmüştüm.

Çalışma ve izin koşullarının bizden daha medeni olduğu açıktı. Çalışanların günlük çalışma saatlerini ayarlayabilmesi, çay-kahve saatlerinin olması, doğum izinini erkeğin de alabilmesi, çocuğa kim bakacaksa (anne ya da baba) onun ücretli olarak bir kaç yıl izinli olması güzel uygulamalardı. Evlat edinme alışkanlıkları çok güzel, dünyanın farklı yerlerinden çocuk evlat edinmiş bir sürü İsveçli aile gördüm; sarışın bir anne-babanın bir zenci, bir çekikgözlü ve bir de kendi çocuklarını birlikte gezdirmeleri doğrusu benim için enteresan bir manzaraydı. Bugün geriye baktığımda o zamanlar bana yeni gelen bir çok gelişmenin bugün ülkemde de olduğunu memnuniyetle görüyorum.

İsveç o yıllarda Avrupa Birliği'ne (AB-EG) girme konusunu hararetli bir biçimde tartışıyordu. Biz, orada kaldığımız sürede hep bu konunun tartışıldığına tanık olduk. Orada da, bazı konularda karar vermek kolay değildi, hele verilecek karar İsveç'i İsveç yapan değerler birlikteliğine esastan aykırı gibi görünüyorsa. Çevreci Miljöparti ve eski komünist Vensterparti AB'ye toptan karşı, merkez ve sağ partileri kararsız, Sosyal Demokratlar ise AB yanlısı olarak hatırlıyorum. Sonradan ülke 1991'de karar alarak üyelik için başvurdu ve 1995 yılı başında AB'ye katıldı. Sosyal Demokrat Parti her zaman İsveç'te önemli bir yere sahipti. Hep en çok oy almasına rağmen, konuştuğum herkes başka partilere oy verdiğini söylüyordu (son yıllarda bu fenomen bizde de var). Demek herkes muhalif gibi konuşmasına rağmen, seçim zamanı gelince SDP'ye oy veriyordu. O zaman Moderate Parti Başkanı Carl Bildt popüler ve akıllı konuşmalar yapan bir politikacı olarak görülüyordu, ama o da eski parti başkanının damadıydı. Demek hanedan her yerde oluyordu. Bizde o zamanlar sanki kötü bir organizasyon gibi gösterilen Sosyalist Enternasyonal, burada sanki antikomünist bir emniyet mekanizmasıydı.

Ülkenin toprak büyüklüğüne göre nüfusunun az ve artış hızı düşük olduğu için göçmenlere açık bir politika izlendiğini kabul etmek gerekir. Gelenler ülkelerinden çoğunlukla kaçarak geldiği için, bir yerde boyunları da hep bükük oluyordu. Aslında hastanede görüştüğüm bir çok göçmen hastadan da aldığım izlenim, etiketleri politik olmakla birlikte esasen çoğu, ülkelerinden ekonomik nedenlerle ayrılmışlardı. İsveç'e geldiklerinde politik mülteci olduklarını söyleyince belki de kabul işleri biraz daha kolay işliyordu. Bunu özellikle ülkemizden oraya gidenlerin önemli bir bölümünde gözlemledim. Hem ilk aylar kalacağım pansiyonda hem de sonradan bir çok yerde karşılaştığım hemşerilerimin bazıları, mülteci olduğu için karşılaştığı Türkler'le konuşmaya çekiniyordu. Bir kişi bir kez politik mülteci damgası yedi mi, birkaç yerden baskı altına giriyordu. İsveç polisi beyanın doğruluğunu zannediyorum sürekli kontrol ediyordu, insanlar kendileri ile temasa geçen bazı örgütlerle zorunlu beraberlikler yaşıyor ve oralarda beyinleri yıkıyor, gelirlerinin bir bölümünü oralara veriyorlardı. Karşılaştığı yeni hemşerilerini de hep ülkelerinin ajanı gibi görüyorlardı. Sonradan bir çok mültecinin hep bu nedenlerle telesekreter kullandığını ve bilmediği kişilerle telefonda dahi direk olarak karşılaşmaktan çekindiğini gördüm. Bunun sonucunda insanlar tanıdığı, bildiği kişiler arasında yaşamayı seçiyorlar ve şehirlerde gettoleşme oluşuyordu. Tabii bu durum sadece bizimkilere özgü değildi, Humeyni rejiminden kaçan İranlı'lar, Pinochet'den kaçan Şilili'ler, Afrikalı'lar hep benzer duygular içindeydiler. Sonuç olarak, İsveç bu tür boynu bükük kişileri almayı tercih ediyordu. İsveçliler, zaman zaman çeşitli ortamlarda ülkelerindeki azınlıklar diye, bazıları birkaç bin kişi olan bu göçmen işçi gruplarından bahsediyor ve tecrübelerini aktarıyorlar. Göçmen olgusuyla 1960'lardan sonra karşılaşan ve "yabancı" olarak genellikle nispeten aydın kişi ve grupları tanıyan bir ülkenin, dünya için standartlar önermesi ve kendisini örnek göstermesinin, sanki biraz saflık gibi de geldiğini düşündüğümü itiraf edeyim. Bu konuda şanslı olduklarını söylemeden geçemeyeceğim. İsveç'teki tek önemli azınlık Laponlar (Samerna) olup, kuzeyde yaşıyorlar, sayıca azlar, bu nedenle kendi yerel yönetimleri var; ama İsveç için hiç de sorun değil. Laponlar, Asya kökenli olup muhtemelen bizim akrabalarımız. En önemli geçim kaynakları, besledikleri Ren geyikleri.

İsveç uluslar arası platformda, yoksul ülkelere kişi başına düşen ulusal geliri oranında en çok yardım eden ülkeler arasındaydı. Dünyaca bilinen Saab, Volvo, Ericsson ve IKEA gibi markaları dışında çok da önemli bir silah üreticisi olduğunu, doğrusu oraya gittiğimde öğrendim ve çok şaşırdım. Belki de gelirin bir bölümünü, böyle kirliliğe endüstriden kazandığı için, dağıtıyordu. Öğrendiğim, satı-

lan silahların üzerinde önemli boyutta bir kontrol olduğuydu (!). Alfred Nobel de belki aynı rahatsız edici duygular nedeniyle, patlayıcılardan kazandıklarını bilim dünyasına bırakmayı tercih etmişti. Ne kadar akıllı bir karar. Günümüzde İsveç ile ilgili uluslararası medyada çıkan her üç yazının ikisi Nobel ödülleri ile ilgili ve de olumlu yöndedir. Tabii İsveç'ten bahsederken sıradışı bir ilgi gösterilmesi gereken kişilerin başında Alfred Nobel gelmektedir. Oluşturduğu ödül vakfının, dünyanın en meşhur ve saygın ödüllerini verdiği herkesçe kabul edilmektedir. Akıllı, çalışkan ve çok zengin bir kişi ama hayatı yalnızlık ve zannediyorum mutsuzlukla geçmiş. Patlayıcı araştırmaları esnasında bir kazada kardeşi hayatını kaybedince, suçlanmış. San Remo'da öldüğünde yanında hizmetçisinden başka kimse yokmuş; zaten Einstein de Nobel'in ödülleriyle ilgili vasiyetinin temelinde, suçluluk duygusunun yattığını düşünmektedir. Aslında çok iyi eğitilmiş bir araştırmacı ve başarılı yatırımcıları olan bir işadamı. Anadili dışında Rusça, Almanca, İngilizce ve Fransızca'yı mükemmel biliyor. Çekingen bir kişiliğe sahip, şiir yazıyor. Aşk hayatı da başarısızlıklarla dolu, yani parayla çok şey oluyor ama saadet olmuyor. Fizik, kimya, tıp ve edebiyat ana ilgi alanları. Zamanla toplumlar arasında barış konusu da ilgisini çekiyor. Kısa bir süre sekreterliğini yapan Kontes Berta Kinsky ile uzun zaman mektuplaşıyor. Kontes evlenip Gürcistan'a gidiyor ve oradan Rus savaşlarını izleyerek Nobel'e yazıyor. Mektuplarında hep savaşın kötülüğünden ve barışın öneminden bahsediyor. Muhtemeldir ki Nobel, arkadaşı Kontes'ten çok etkileniyor ve vasiyetinde ödüllerine barış alanını da ekliyor. Daha sonra belki de bu özel arkadaşlığın anısına saygı duyularak, 1905 yılında Kontes Kinsky'e "Dünya pasifistlerinin öncüsü" olması nedeniyle Barış ödülü veriliyor. Kişisel kanaatim halen de barış ödüllerinin siyasi ağırlıklı verildiği yönündedir ama bilim ve edebiyat ödülleri saygın ve çok değerlidir. Zannedildiği kadar çok sayıda ödül verilmemiştir; 2008 yılına kadar 788 kişi ve 20 kuruluş bu ödülleri paylaşmıştır. İsim olarak bakıldığında da ödül alanların kendilerini, zekalarını ve yaratıcılıklarını zaten kanıtlamış kişiler olduğu kolayca görülecektir.

Nasıl Türkiye'de ekonominin önemli kısmı belli aile ve sermaye gruplarının elinde ise, İsveç'te de durum aynıydı, ülkede zannediyorum dominant olarak 8-10 aile ekonomiyi yönlendirmektedir. Mahalle ortamına kadar giren siyasi partiler, sendika ve tabii ki sivil toplum örgütleri, ülkede çok organize bir demokrasi ağı oluşturmaktadır. İnsanların günlük yaşamlarında dinin pek de önemi yok gibi görünmesine rağmen; hristiyanlık ve özellikle protestanlık, halk kültüründe önemli bir yer işgal etmektedir. İçlerinde olmadığım için net bilemeyeceğim, ama bir çok hristiyan cemaatinin olduğunu ve gençleri kazanmaya çalış-

tığı görülmekteydi. Bizim eve bile Türk olduğumuzu öğrenip Türkçe bir İncil getirmişlerdi. Papa, Uppsala'daki İsveç'in Katoliklik döneminden kalma meşhur katedraline ziyarete geldiğinde yollarda sadece latin göçmenler vardı. Ertesi gün basında bu gezinin İsveç halkına kaç mal olduğu, bu masrafın daha hayırlı yerlere yapılmasının daha iyi olacağı hakkında yazılar çıkmıştı. Üniversitedeki ve bizim bölümümüzdeki hocaların ve bazı arkadaşların pazar günü kiliseye gittiklerini biliyorum. Hastanede çalışan bir Pakistanlı arkadaş beni mescitlerine davet etmişti. Uppsala olsun, Stockholm olsun her yerde Müslümanlar kendi ibadetleri için klasik anlamda Camii olmamakla beraber, apartman katları veya müstakil evlerde toplanmaktaydı. İsveçliler'in İslam hakkında bir bilgileri olduğu izlenimine ise hiç kapılmadım.

Çalışanlar, her türlü tüketim ve tatil seçeneklerine çok uygun fiyatlarla ulaşmaktaydı. Doğrusu İsveçliler'in en çok nerelere gittiklerini tam bilemiyorum ama haftasonlarını Helsinki ve Leningrad (sonradan eski ismi olan St. Petersburg oldu) seferi yapan gemileri doldurarak, buralarda bol ve ucuz votka tüketerek geçirmeyi pek sevdiklerine şahidim. Gerçekten, biz de bu gemilerle birkaç kez seyahat ettik. Cuma gecesi Stockholm limanından kalkan bu dünyanın en büyük eğlence gemi-otelleri sabah Helsinki'ye varıyordu. Gündüz bizim gibi gemiden inip şehri gezenler olduğu gibi, bütün gün uyuyup dönüş gecesi eğlencesine hazırlık yapan epeyce bir kalabalık olduğunu da görmüştük. Gemiden inerken herkes sanki zorunlu olarak, gümrükten geçirebileceği kadar alkol ve sigara almaktaydı. Halbuki ciddi bir gümrük kontrolü de yoktu, isteseler daha çok alabilirlerdi ama herkes yine de bu kurala uyuyordu.

İlk günler sokakta yürürken en çok dikkatimi çeken garipliklerden birisi de araba farlarının gece gündüz yanmasıydı. Önceleri herhalde kışın gündüz bile hava tam aydınlanmıyor, bu nedenle farlar hep yanıyor diye düşündüm. Ama sonraları bunun orada zorunlu olduğunu öğrendim, zaten arabayı çalıştırınca farlar otomatik yanıyor. Bu arabalarla Türkiye'ye giden arkadaşlar, yolda karşıdan gelenlerin sürekli kendilerine uyarıcı selektör yakmalarından yakınıyorlardı.

Doğrusu Stockholm ve Uppsala kentleri geceleri ve hafta içlerinde oldukça sakindi. Türkiye'de bizim büyük kentlerimiz ve sahillerimizin daha eğlenceli olduğunu söyleyebilirim. Televizyon sadece devletin elindeydi; programlar daha çok eğitim, kültür ve çevre ağırlıklıydı, sık sık açık oturumlar yapılmaktaydı. Haberlerde hep siyasiler değil, konunun uzmanı kimse o konuşuyordu. Spikerler devlet büyüklerine, bakanlara isimleriyle hitab ediyorlardı. Haberlerde sanki bir miktar "Şükredin İsveç'tesiniz, burası dünyanın en iyi yerlerinden biri (tack och

lov Sverige)" izlenimi de alıyordunuz. Amerika'yı iyi gösteren bir programa hiç rastlamadık. ABD denince, hep gıda yardımı alan Afro-amerikanlar, evsizler, şehirlerdeki yüksek AIDS oranı, sosyal adaletsizlikler ve savaşlar gösteriliyordu. O zamanlar televizyonda reklam yoktu, olmasını tartışıyorlardı.

İsveç'te alkol tüketiminin önemli bir sorun olduğu görülmekteydi. Alkol sadece bizim Tekel benzeri bir devlet kuruluşu olan Systembolaget'de satılmaktaydı. Direksiyon başında yakalandığımızda ehliyetiniz alınmıyordu. Caddelerde bir sürü gündüzden içmeye başlayan alkolik vardı ama hiçbiri şişeyi göstererek içmiyordu; şişeler mutlaka bir kesekağının içindeydi. Gençlik festivalleri ve mezuniyet günlerinde gençlerin alkol duvarını aşmaları, sık görülen hadiselerdendi. Uyuşturucu bağımlılarına belli merkezlerden günlük uyuşturucularının verildiğini duydum. Bir seferinde Stockholm'de bir dostumuzu ziyaret ettiğimizde, apartmanın bahçesinden bir gürlütü geldi. Dışarıda hava aydınlıktı, sitenin orta bahçesindeki otoparkta birkaç punk saçlı genç bir arabanın camını kırıyorlardı, teybini alıp kaçmak için. Herkesin bizler gibi camdan baktığını gördük, müdahale eden olmadı, gençler teybini alıp kaçtılar. Evsahibi, polisin nasıl olsa suçluları yakalayacağını, arabanın zaten sigortalı olduğunu, üzerlerine gitseniz size zarar verebileceklerini bu nedenle kimsenin müdahale etmediğini anlattı, doğrusu epey garipsemiştim. Ancak sonradan duyduğum bazı olaylar, adalet duygusunun bizden farklı algılandığını gösteriyordu. Bir hırsız elinde çaldığı televizyonla, suç mahallinden çıkarken, evin basamaklarındaki temizlenmemiş buza basıp kayıyor, düşüyor ve yakalanıyor. Evsahibi de görevi olan, basmaklarındaki buzları temizlemeyip bir vatandaşa zarar verdiği için, o da yakalanıyor. Yine sık sık suç işleyen uyuşturucu bağımlısı bir gencin, daha ucuza geliyor diyerek sürekli hapse atmaktansa, okyanustaki adalardan birine sürekli tatile gönderildiğini okumuştuk. Belki doğru olan, onların yaptıklarıydı, bilemiyorum. Bize göre daha az sigara içiliyordu, bu kesin. Kapalı yerlerde sigara yasağı vardı ve uygulanıyordu. Teneke kutuda satılan, dumansız tütün denilen (smokeless tobacco), yanak ile dişeti arasına konarak emilen tütün türü de epeyce kullanılıyordu. Dişleri karartan çok kötü bir uygulama; hastanedeki bir kaç asistan bunu kullanmaktaydı.

Kadın-erkek ilişkileri konusuna da kısaca değinmek isterim. Herşey yemek yemek, öksürmek, gülmek, nefes almak kadar normal olarak görünüyordu. Evlilik sanki azalan ve gerileyen bir kurum, birlikte yaşama (sambo) daha popülerdi. Gazetelerdeki evlilik fotoğraflarında eşler, hep çocuklarıyla birlikteydi. Kanun önünde de birlikte yaşama, aynı evlilik gibi haklar kazandırmaktaydı. Genelde evli hanımların kendilerine bakmaya fırsatı olmadığı ortadaydı. Ev işlerini ken-

dileri yaptıklarından tırnakları bakımsızdı ve belli bir yaştan sonra da epilasyona dikkat etmediklerini düşünüyorum; ama genç kızları çok güzel, şık ve bakımlıydılar. Zannediyorum kadınlar, İsveç'te de kayınvaldelerini sevmiyorlardı. Eşler genellikle evde işleri ortak yapıyorlardı. Zavallı erkekler işlerine bazen ütüsüz, bazen de yırtık ve sökülük gömlekle geliyordu. Haftasonunda bir akşam, eşler yalnız olarak, kendi arkadaşları ile dansa gidebiliyordu. Yunanlı ev sahibim Mirianidis, dansa erkeklerin değil daha çok kadınların gittiğini, orada içince bazen başkaları ile birlikte olduklarını ve evde kendilerini bekleyen kocalarının da bu nedenle alkolik olduğunu anlatmıştı. İsveçli bir hanımla evli bir Türk arkadaşla bir gece ev toplantısında karşılaşmıştık. Ayakkabılar çıkınca bizim Türk arkadaşın çorabının delik olduğu anlaşıldı, Türk arkadaş vaziyeti kurtarmak için eşine dönüp neden çorabı dikmediğini sordu. Eşi gayet sakin, "Sen ne zaman benimkileri dikersen, ben de o zaman seninkileri dikerim" dedi ve ortalıkta buz gibi bir hava oluştu. Kadınlar toplum içinde eşit olduklarından, kibarlık yapılması (yer vermek, bayanlar önce vs.) durumlarında, biraz hayret ediyorlardı. Çocukları çok güzel terbiye ettikleri meydana, hiçbir yerde ağlayan, tutturun, sürekli bir şeyler isteyen, anne-babasını huzursuz eden bir İsveçli çocuk görmedim. Bu durum genelde bizim çocuklarımız için geçerlidir. Ama onların çocukları erken gelişiyor ve 12 yaşından itibaren diskoya gidebiliyorlar. Zannediyorum evden ayrılmaları, yalnız yaşamaları, kız-erkek ilişkileri, cinsel yaşamları bizden çok ötedeydi.

Genelde ortalama eğitim düzeyleri bizden epeyce yüksek olduğundan bir İsveçli ile hemen her konuyu konuşabileceğinizi zannediyorum, ama bizim ortalama düzeyimizden daha aşağıda olan bir çok İsveçli de vardı. Bir Pazar sabahı bir yarışma programında, yarışmacılara Sovyetler Birliği Başkanı'nın ismini sordular. Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Glasnost* nedeniyle Gorbaçov belki de dünyanın en bilinen kişisiydi. Yarışmacı bilemedi ve "çok zor (ganska svårt)" diye tepki vermişti.

Bu arada bizim oradaki hemşerilerimizin hepsini aynı kefeye koymayalım. Aynı Almanya'ya gider gibi 1960'lı yıllardan itibaren bir kısım vatandaşımız da İsveç'e gitmiş. İlk gelenlerin önemli bir bölümü Konya-Kulu kökenli. Bunlar artık İsveç'te adaptasyonlarını sağlamış ve işlerini kurmuş çalışkan kişiler. Malum bizimkiler evvela bir öncü ekip gönderip, arkadan hemşerilik ve akrabalık ilişkileriyle oraya yerleşirler. Buna bir diğer örnek Afyon Emirdağlıların Brüksel'e yerleşmeleridir. Biliyorsunuz Emirdağlılar sonradan AB seçimlerinde Avrupa Parlamentosu'na milletvekili dahi çıkardılar. Sonuçta 1989'da Türk

* O zaman SSCB Başkanı Gorbaçov'un uyguladığı "açıklık politikası".

Büyükelçiliği'ndeki rakamlara göre İsveç'te 30.000 dolayında göçmenimiz vardı. Hacettepe'deki kliniğimizin bir çok araştırma yaptığı Ürgüp'ün Karain köylüleri de İsveç'te bir koloni kurmuşlardı. Stockholm'de Bredeng semtinde yaklaşık 250 civarında Karain'li yaşıyordu.

Kral 16. Karl Gustav

O zaman kral olan ve halen de devam eden İsveç Kralı 16. Karl Gustav, Napoleon'un İsveç tahtına oturttuğu generallerinden Comte Bernadotte'un soyundan gelmektedir. Kitabın ilerleyen sayfalarında bahsi geçecek olan bizce iyi bilinen eski kral XII. Karl ile isim benzerliği dışında akrabalığı yoktur. Eski bir hostes olan güzel kraliçe Sylvia ile evli olup, ülkedeki monarşinin başıdır. Kraliçe Sylvia babası Alman, annesi Brezilyalı olan halk kökenli sempatik birisidir. Ancak gördüğüm kadarıyla kralın ülkedeki ağırlığı, İngiltere kraliçesi ile kıyaslanamaz; ama genelde krallarına karşı olumsuz bir düşünceleri olduğu izlenimine hiç kapılmadım. Bir toplantıda dislektik* olduğunu veya olabileceğini söylemişlerdi. Kralla ilgili duyduğum enteresan bir olayı burada aktarmak isterim. Bir yılbaşı öncesi sade bir vatandaş gibi bir süpermarkete gidip de ailesine hediyeler alan kralı kimse tanımamış. Herhalde kral da zaten bu amaçla korumasız olarak oraya gitmiş. Kasada bir göçmen kasiyer kız oturuyormuş, kral kredi kartını gösterince kimlik istemiş. Kral da yanında kimlik olmadığından 1 kron üzerindeki resmini, madeni parayı kaldırıp göstermiş. Kasiyer kız bunu rüşvet teklifi sanıp marketin korumalarını çağırmış ve sonuçta çok enteresan bir gazete olayı yaşanmıştı. Son yıllarda uzaktan izlediğim kadarıyla Kral ekonomik sıkıntı çekiyormuş ve yaşanan krizde borsada önemli boyutta para kaybetmiş.

İsveççe

Gelelim İsveççe'ye. Uzun uzun kelimeler, bizim Türkçe'de kullanmadığımız gırtlak sesleri, bizde olmayan birkaç harf, orijinal tonlamalar ve melodi, kısmen Almanca, kısmen İngilizce ve kısmen Fransızcaya benzer gramer kuralları olan bir lisan. İsveççe esasen diğer İskandinav lisanslarıyla beraber, Germen dillerinin kuzeyinde yer alıyor. Bilindiği üzere diğer iki Germen dili İngilizce ve Almanca'dır. Bugün konuşulan İsveççe'nin yapısında öteki Germen lisanslarında bulunan pek çok sözcük vardır. Bu nedenle İngilizce veya Almanca'yı bilenlere, İsveççe'nin, hiç de zor gelmemesi gerekir. İskandinav ülkelerinde herkes bu lisani konuşuyor. Bir İsveçli, bir Finli ya da Danimarkalı'yla kolayca anlaşılıyor. Aslında hemen hepsi

* Bir tür öğrenme bozukluğu.

en az bir yabancı lisan olarak İngilizceyi de gayet iyi biliyor; ama İskandinavya'da dominant kültür İsveç kültürü. Bazı harflerin okunuşu Türkçe'ye benzemekle birlikte, genelde bizim lisanımızla hiçbir ilgisi yok. Alfabelerinde Z harfi yok ve Z ile başlayan kelimelerin hepsi yabancı kökenli. Enteresan Z harfini bizler gibi telaffuz edemiyorlardı. Televizyonda başta haberler olmak üzere bazı konuşmaları programlar, İsveççe altyazılı olarak yayınlanıyordu. Bu hem işitme engelliler, hem de göçmenler için çok faydalı bir uygulamaydı. Hastane sjukhuset, doktor läkare, doktor muayenehanesi läkarmottagning, hastabakıcı sjuksköterska, ilaç läkemedel, İsveç Sverige, İsveççe svensk vs.

İnsan zorda kalınca her şeyi başanıyor. İlk aylarımda bütün ağırlığımı bu lisanı öğrenmeye verdim. İki özel öğretmen ile çalışmaya başladım, şubat ortasından itibaren Halk Üniversitesinin(Folkuniversitet) İsveççe kurslarına katıldım ve bu raya bir yıl devam ettim, diploma aldım. Uppsala'ya gelişimin dördüncü ayında gece yatan hastaların dosyalarını hazırlamaya başlamıştım. Diyebilirimki yine de benim en iyi lisan hocaları, gece uzun uzun konuştuğum hastalardı.

Doktora Derecesi Çok Önemli

Doğrusu bir üniversite bitirmiş ve bir diğerinde ihtisas yapmış olmama rağmen, İsveç'e gelene kadar "Doktora derecesinin" bu derece önemli olduğunu anlayamamıştım. Bir üniversitenin bilim alanında verebileceği en üst düzey derecenin "Doktora" olduğunu biliyordum. Profesörlük, doçentlik ise bir makam derecesi ve çoğu yerde emekli olununca kullanılmıyor. Bir devlet başkanı veya başbakan, bir başka ülkede onore edilecekse, üniversiteden "Onursal Doktora derecesi" verilir. Ama ayrıntılarını ve bu konunun ciddiyetini İsveç'te öğrendim. Öncelikle Doktora öğrencileri kapasiteli kişilerden özenle seçiliyor, araştıracakları konu mutlaka orijinal ve o alandaki ilk bilimsel deneyimleri içeriyor. Doktora süresince öğrencinin mutlaka danışmanı yani hocası ile yakın bir mesaisi gerekiyor, öğrenci zorunlu olarak bir sürü bilim dersleri alıyor, mesela çok iyi istatistik bilmek zorunda. Tez konusu ile ilgili en az beş adet (veya daha fazla) araştırma yürütüyor. Süre bittiğinde sınava girerken tez kitabının arkasına yaptığı bu araştırmaları koyuyor. "Bilim duvarına bir taş koymak" şeklinde algılanan bu tezdaki beş araştırmanın en az üçü ilk isimle prestijli bir bilimsel dergide yayınlanmış ve diğer ikisi de tamamlanmış olmalıdır. Tercihan yayınlanmamış olanlar da bir bilimsel dergide incelenmekte veya yayın için gönderilmiş olmalıdır. Doktora sınavı bir jüri önünde, bir amfide ve herkese açık olarak yapılır. Aday burada gerektiğinde hocasının yardımıyla, tezini ve araştırmalarını açıklar. Kollokyum denilen bu aşamada, dinleyen herkes soru sorabilir. Doktora, araştırmalarının orijinal ve

bilime katkı yaptığı kabul edilen kişilere verilir. Bu kişiler, bilim terbiyesi ve eğitimi almış alanlarındaki en üst düzeyde kişilerdir. Üniversiteler, akademik yaşama işte bu kişileri tercihan alırlar. Ne yazık ki, benim İsveç'e gidene kadar aşağı yukarı eşit gibi düşündüğüm tıp branşı ihtisasları, doktora eğitimi değildir. Biz uzmanlık eğitiminde o branş ile ilgili teknik ve pratik bilgi alıyoruz, Doktora eğitimi ise çok farklıymış. Konu ile ilgili söyleyeceğim son şey, bir aday bu sınavı aldığı anda, şehirde top atılıyor ve herkese ilan ediliyordu. Biz top sesine Ramazan'dan alıştığımız ama burada anlamı çok başkaydı.

Yemekler

Soğuk iklimin tesiriyle olsa gerek, İsveçliler güne iyi bir kahvaltıyla başlamayı seviyorlar. Arpa, buğday, yulaf ve çavdar karışık ekmekleri hemen her sofrada bulunuyor. Mısır gevreği, müsli denilen yulafli karışımlar ve bunların içine kabak ve ayçekirdeği içi, kuru çekirdeksiz üzüm, kayısı, kuru meyveleri, sütle karıştırıp tüketiyorlar. Sandviç demek smörgås, bazen kahvaltıda (smörgåsbord) yani geniş seçenekli sandviç malzemeleri olabiliyor. Bu smörgåsbord bazen öğlen ve akşam yemek seçenekleri arasına da girebiliyor. Tereyağı, margarin, krema, çeşitli peynir, salam, reçeller ve bazen deniz ürünleri de buna dahil olabiliyor. Hepsi lezzetli de, ben bir türlü hep bende plastik izlenimini uyandıran sarı peynirlerini sevemedim. Bizim beyaz, tulum veya eski kaşar peynirlerimiz bana göre lezzet harikasıdır. Onların peynirleri bana göre sadece yağlı bir dilim ekmek üzerine bir dilim olarak konup da, fırında bir kaç dakika kalınca ve eridikten sonra lezzet kazanıyor. Marketlerde gördüğüm hayvan kanından yapılmış sucuk şeklinde kan pudingi (blodpuding) ise, denemediğim, unutamadığım ve bana göre yenilmesi mümkün olmayan bir tür besindi. Yine de koyun etinden yapılan yemeklerin üzerine dökülen bazı sosları çok enfes bulduğumu itiraf etmek isterim. Bölüm olarak gittiğimiz Åland, Helsinki gibi gezilerimizde veya bazı diğer toplantılarda yemek esnasında şarkı söyleme adetleri de çok hoştu. Şarkıların sözleri yazılıp masaya konuyor ve herkes oradan okuyup şarkılara katılabiliyordu.

Nasıl biz senenin belli zamanlarında aşure, turşu, helva, kurban eti gibi belli gıdaları tüketiyorsak; İsveçliler de kışın belli bir döneminde salamura edilmiş (veya Türkçesi çürütülmüş) ringa (surströmming) yiyorlar. Eski fakir dönemlerinde olduğu gibi, balık temizlenmeden denizden çıktığı haliyle bir fıçıda bekletilerek, çürümesi sağlanıyor. Sonra bunlar konserve kutulara konuyor ve kışın zamanı gelince marketlerde satışa çıkıyor. Kutular, içinde biriken gaz nedeniyle şişkin şişkin oluyorlar, bizde Botulismus* hastalığı şüphesiyle böyle olan konserve

* Clostridium botulinum isimli bakterinin toksinlerinin, başta konserve olmak üzere değişik yiyeceklerle alınması sonucu meydana gelen bir tür zehirlenmedir. Ölümcül seyredebilir.

atılır. Bu balığı yemenin de bir ritüeli vardı. Dr. Stålenheim klinikteki herkesi o gece evine çağırdı; ama bana dikkatli olmamı, yemek zorunda olmadığımı, surs-trömningi her İsveçli'nin de yiyemediğini söyledi. Akşam yemek masasının etrafında bulduğumuzda, kocaman şişkin bir konserve kutusu getirildi ve açıldı. Tabii sadece kutu değil evin pencereleri de açıldı. Hayatımda hiç duymadığım tarifi imkansız bir kötü koku ortalığa yayıldı. Çürümüş balıklar tabağa alındı, bizim tuzlu sardalye konservesi gibi ama koku dehşet. Bir dilim ekmeğe üzerine önce tereyağı sürülüyor, üzerine balık ve onun da üzerine bir kuru soğan dilimi konuyor (kamuflej için olsa gerek) ve yeniyor. Artık ben de merakımdan bir kaç dilim yedim, zaten ilk lokmalardan sonra insan o kokuyu duymaz oluyor. Ama neden sende bir yendiğini anladım, her gün yenecek bir nesne değil. Eve döndüğümde eşim kapıyı açar açmaz, hemen burnunu tuttu ve ne kadar kötü koktuğumu söyledi. O geceyi salondaki kanapede geçirdiğimi söylememe zannediyorum gerek yok. Hakikaten ertesi gün de hep içimden o kötü koku geldi, ama hayatta tecrübe kolay kazanılmıyor.

İsveç deyince aklıma ilk gelen şeylerden birisi de mantarlardı. Ülkenin iklimi ve bol ormanları mantar yetişmesi için çok elverişliydi. Kendimiz toplamaya cesaret edemedik ama gerek organik pazar ve gerekse marketlerden bol bol mantar alıp yedik. Kantarel cinsi boldu ama bizim favorimiz Karl Johan mantarıydı. İsmi kendini yetiştiren bir kraldan alan bu mantarlar, çok lezzetliydi. İsveçliler bazı mantarları kurutup, cam kavanozlarda saklayıp, sonra da yiyorlar. Dönerken onların Hifzıssıhha kurumunun hazırladığı bir mantar afişini getirmiş ve hastanede odama asmıştım. Mantarların zehirli olanlarını ayırma konusunda bilgilendiriyordu. Ne yazık ki sık olan bina içi taşınmalarımızdan birinde kayboldu.

Çok beğendiğim bir uygulamaları da "cumartesi şekerleriydi (lördagsgodis)". Sık şeker ve şekerleme yemenin dişlere zararlı olduğundan yola çıkılarak, toplumda ve okullarda çocuklara sadece haftada bir gün, cumartesi akşamları serbestçe şekerleme yiyebilecekleri öğretiliyordu. Ebeveynler ve çocuklar isterlerse her gün şekerleme alabilirdi ve bunları evde bir kavanozda biriktirip, sadece bir günde tüketiyorlardı. Ülke genelinde çocukların kaçta kaçının bu uygulamayı takip ettiğini bilemem ama bizim Türk göçmen çocuklarının da bunu uyguladığının şahidiyim. Toplumun olumlu önerileri sahiplenmesinin güzel bir örneğiydi. Tabii kapitalizmin tüketim çılgınlığını aşıl原因an reklamlarına daha ne kadar direnebilirler, bilmek zor...

Üşüme ve üşütme

Bizim önemli özelliklerimizden birisi üşüme fobimizdir. Hem bedensel hem de zihinsel üşümeden ve üşütmekten korkarız. Bu özellik hanımlarımızda çok belirgindir. Herhalde adet görme, doğum yapma, ülkemizde sık görülen bazı kan hastalıkları (akraba evlilikleri nedeniyle sık olan akdeniz anemisi, bazı hemoglobin hastalıkları, demir eksikliği vs.), guatr diye geçen hipotiroidi, sigara içme ve çocukluktan beri olan şartlanma, hep kalın giyinme gibi nedenlerle insanlarımız hemen üşür. Anneler çocuklarını üşütmek istemezler, bebeklikten itibaren kalın giydirirler, gece çorapla uyumaya alıştırlar, terlik içlerine yün patikler örülür, yazın bile gömlek-tişört içine fanila giyilir. Terliksiz yere basma, betona taş oturma, rüzgarda durma, ıslanma vs önemli hastalık nedenlerimizdendir. Sinüzit ıslak saçla dışarı çıkmaktan, idrar yolu infeksiyonu taş oturmadan, adale ağrılarımız hep üşümekten olur. Açık ev ve araba penceresi sevmeyiz, kışın dondurma yemeyiz. Ben de bu kültürde büyüdüm ama çocukluktan beri bunlar bana hep manasız gelmişti. Dolayısıyla İsveç gibi üşüme fobisi olmayan bir ülkeye gidince, çok memnun oldum. Burada herkes bir tişört veya gömlekle dolaşüyor, yaz-kış bisiklete biniyor, dört mevsim yüzmeye gidiyor ve dondurma yiyorlar, çocukluktan itibaren az, fakat yeterli bir kıyafet giydireyorlardı. Çocuk pusetlerinde kışın bile çocuklar bize göre açıkta ve ıslanabilir olarak dolaştırılıyor yani üşümeye karşı şerbetlendiriliyordu. İnsanlar doktora hastalıklarını anlatırken de, üşüttüğü için hasta olduğunu söylemiyordu. Yani bu yönden bir garip ülke, son yıllarda gençlerimizin bir miktar bu fobik yaşamı kısa tişörtler, açık göbekler, kışın bile kısa kollu giysilerle aşmaya çalıştığını görüyor ve memnun oluyorum. Yine de ben evde hala kışın giyecek kısa kollu gömlek bulmakta zorlanıyorum, eşim kışlık giysileri tedavüle çıkardı mı, yazlıkları hemen ortadan kaldırıyor. Bana da "sosyal mevkiiine uygun giyinmen lazım" diyor. Annem ve babam hala kravat altındaki gömlek düğmemi iliklemememi eleştirirler.

Gezilerimiz

Uppsala Üniversitesi Göğüs Hastalıkları ve Helsinki Üniversitesi Göğüs Hastalıkları bölümleri yılda bir kez biraraya geliyorlar ve bir günlük bilimsel bir programın ardından bir gece beraber yemek yeniyor, eğleniliyor ve bu toplantı bitiyordu. Ben de orada bulunduğum sürede iki kez bu toplantılara katıldım. Toplantının ismi "Finnkampen (Fin kampı)" idi, Dr. Gunnar Hillerdal bu toplantılara içinde gırgır haberler olan bir gazete hazırlıyordu; Pleurabladet (akciğerzarı gazetesini). Gerçekten de çok yararlı ve neşeli geçen toplantılardı. Helsinki'de yapılan ilk toplantıda ben de enteresan bir olgu sunmuştum. Toplantı lisanı, İskandinavya'nın resmi lisanı olan İsveççe idi, Finliler'in çok değişik bir lisanları vardı; ama hepsi gayet güzel İsveççe konuşuyordu. Ancak aksanlarından kolayca Finli oldukları anlaşılmaktaydı. İsveçliler'e göre daha sarışın ve sanki daha uzun boylu kişilerdi.

İlk toplantı tarihi belli olduğunda, benim klinikteki diğer arkadaşlardan farklı bir sorunum olduğunu farkettim. İsveçliler sadece kimlikleri ile İskandinavya içinde seyahat edebiliyordu ama benim Finlandiya elçiliğinden vize almam lazımdı. Telefonla sorduğumda Stockholm'deki Fin elçiliğine pasaportumu bırakıp ortalama bir hafta kadar beklemem gerektiği söylendi, uygun bulurlarsa vize vereceklerdi, ben de tekrar Stockholm'e gidip pasaportumu geri alacaktım. İstersem pasaporumu posta ile gönderebilirdim. Belki orada posta güvenilirli ama benim ülkemde postaya verdiğin bir şeyin kaybolma riski epey yüksekti. Hakkını arasan, "pasaport hiç postaya verilir mi, hak etmişsin" denilebilirdi, bizim kültürümüz böyle. Yurtdışında kayıp bir pasaportla ortada kalmak da herhalde çok zor bir durumdu. Ben hocalarıma bu durumumu anlattım ve gelmek istediğimi ama belki de gelemeyeceğimi söyledim. Ama onlar benim de gelmemi istiyordu. Bölüm başkanı Prof. Dr. Gunnar Boman'ın yanına gittik. O zaman bütün İsveç'te 3 adet Göğüs Hastalıkları profesörü vardı ve bunlardan biri de Gunnar Boman'dı. Orada profesör olmak çok zor (benim allerjideki hocam Stålenheim doçent olarak emekli

oldu, Gunnar Hillerdal hala doçent) ama bir o kadar prestijli bir mevkiiydi. Bir profesör telefon açıp direk başbakanla görüşebilirdi. Bizi dinleyen Prof. Boman hemen sekreterine Fin Büyükelçisini aramasını söyledi, elçiyi kısa bir konuşma ardından, bana "vize almaya gerek yok, beraber gidiyoruz" dedi. Hocalarımın bu hareketi beni çok mutlu etmişti. Demek dünyanın her yerinde, prestijli kişiler istisna yaratabiliyordu.

İlk toplantı için Stockholm limanından Helsinki'ye giden o dünyanın en büyük yolcu gemilerine binmiştik, gemi geceboyu Baltık Denizi'nde gidiyor ve sabah erken saatte Helsinki'ye varıyordu. Cuma gecesi yola çıktığımızda, ben de yanına küçük bir çantada traş malzemelerim, pijamam vs elzem birkaç parça şey almıştım. Ancak bir talihsizlik sonucu üzerimdeki pantolonun ağının, gemiye demir merdivenlerden çıkarken söküldüğünü farkettim. Elimdeki çantamı arkama tutarak gemiye çıktım, şimdi bu söküğü dikmek için nereden iğne-iplik bulacaktım? Asabım bozulmuştu. Böyle bir şeyi yanımda taşımayı hayatta düşünemezdim. Gemi çok güzel, içinde bir sürü lokanta, gece klübü, gümrüksüz alışveriş marketi, kumarhaneleri, spor merkezleri vs olan benim hayatımda ilk kez gördüğüm bir yerdi. Daha önce buna benzer gördüğüm gemi, televizyondaki "Aşk Gemisi" dizisindeydi ama bu gemi, dizidekinden daha da büyüktü. Acaba iğne-iplik var mıydı? Çok zorda kalırsam revire giderim diye düşündüğümü hatırlıyorum. Önce geminin resepsiyonuna gittim ve çekinerek sordum, sarışın kız hemen deskin arkasına eğilip aşağıdan bir dikiş sepeti çıkardı, içinde hemen her renkte iplikler ve her boyda iğneler vardı, ne kadar rahatladığımı tahmin edemezsiniz. Ondan sonraki yolculuklarımda hep bavulumda küçük bir hazır dikiş seti bulundurdum. Kamaramda terzilik becerimi konuştururken, aklıma soyadımızı aldığımız korsan dedem geldi. Malum kalyon bir tür eski gemi, "kalyoncu" da gemici oluyor ama bu durum dedemi öbür taraftaki yerinde, biraz güldürmüş olabilir. Ne de olsa bilmediğim yabancı sularda seyrediyorduk.

Stockholm Takımadaları (archipelago) yüzlerce adadan oluşmaktaydı ve gemi Baltık'a çıkana kadar bu adaların arasından slalom yaparak geçiyordu. Kış aylarında donan bu deniz üzerinde yürümek hatta araba sürmek mümkündür. Bu suları bilmeyen birisinin gemiyi yönetmesi mümkün olamazdı. Oradan geçerken Rus denizaltıcılarına hak verdim. Çünkü sürekli casusluk amacıyla buralara girip çıkamıyorlar, kayboluyorlar ve bazen de balıkçı ağlarına takılıp gazetelere espi konusu oluyorlardı. Bazen de bir askeri üssün yanından geçerken, klinikteki arkadaşlar bana gözlerimi kapamamı ve camdan bakmamamı çünkü buraların askeri gizli bölge olduğuna dair espriler yapıyorlardı. Herhalde dünyanın nisbeten

emin bir bölgesinde yaşamının vermiş olduğu rahatlıkla, askeri konular orada hep espri konusu oluyordu. Oradayken gazetede okuduğum bir haberi hatırlıyorum, bir askeri tatbikatta atışlar esnasında bir miktar kuş ölmüş, basın bu konuyu yazınca, İsveç ordusu özür dilemişti.

Kumar hiçbir zaman ilgimi çekmemiştir, dolayısıyla kumarhanede vakit geçirmedim ama 5-6 değişik gece klübündeki gösterileri beğeniyle izlediğimi hatırlıyorum. Kamaralarımız tabii ki su seviyesinin altındaki ucuz mevkiideydi ama olsun, buraları görmek bile çok farklı bir deneyimdi.

Ertesi sabah Helsinki limanından otobüslerle şehrin bir saat kadar dışındaki üniversiteye ait bir yere gittik ve toplantımızı orada yapıp, geceyi de orada geçirdik. Gittiğimiz yerde öyle bir sis vardı ki göz gözü görmüyordu. Akşam yemek yediğimiz yerde Ameriken malı eski bir plak çalan müzik dolabı olduğunu ve çok güzel eski şarkılar dinleyip söylendiğini hatırlıyorum. Finlandiya çok sulak bir ülke, her yer göl veya akarsu. Her yer yemyeşil. Ertesi gün çevrede gezi yapmış ve güzel yerler görmüştük. Ünlü besteci Jean Sibelius'un (1865-1957) Hämeenlinna'da yaşadığı evini ziyaret ettik, evi o dönemdeki haliyle muhafaza etmişler. Sibelius, 19. yüzyılın sonuyla 20. yüzyılın başlarında klasik müzik tarihine adı geçmiş değerli bir Finli bestecidir. Müziğinin Finlandiya ulusal kimliğinde büyük rolü vardır. Sibelius Hämeenlinna'da, (o zaman) Rusya'ya bağlı Finlandiya Büyük Dükalığı'nda İsveçli bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelmiş. Babası Christian Sibelius şehrin doktoru olup, Jean daha 2 yaşındayken bir tifo salgınında hayatını kaybetmiş. Jean, Hämeenlinna'da okula gitmiş ve okulun orkestrasında erken yaşta çalmaya başlamış. Annesinin de babasının da aileleri müziği seven kişilermiş. Burada başlayan yaşamı daha sonra zamanının en ünlü bestecilerinden biri olmasına yol açmış. İşte bu evin mutfağında elmanın içini sanki dolma yapar gibi temizlemek için kullanılan hiç görmediğim bir eski alet gördüm. Elmaları temizleyip, içini boşaltıp fırında pişirip, içine krem şanti veya benzeri bir tatlı koyup yemek, çok lezzetli. Ben çocukluğumdan beri elma hastası olduğum için, bu evden aklımda kalan ilk şey bu oldu. Zaten gerek İsveç, gerek Finlandiya veya Danimarka yani İskandinavya, elmaseverler için bir cennet. Benim oraya gidene kadar favorim Amasya ve kışbaşında çıkan küçük mayhoş elmalardı. Şimdi her yerde satılan ithal malı sert, yeşil elmaları o zaman ilk kez İsveç'te görmüştüm. Doğrusu tadı bana tatlı salatalık gibi gelmişti ve hala da o elmaları sevmem.

Finnkampen toplantı ekibi, ertesi yıl Gotland Adası'nda yapıldı. Bu ada Baltık denizinde İsveç'e bağlı en büyük ada olup yüzölçümü 3140 kilometrekaredir. Ada İsveç toprağı olduğundan vize sorunu da yoktu. Aynı alanda biraz güneyde

kalan Danimarka'ya bağlı Bornholm adası Göğüs Hastalıkları uzmanları tarafından bilinen bir yerdir. "Bornholm hastalığı veya epidemik plöredini" ilk kez burada tanımlanmıştır. Coxackie tipi viruslerle olan, ani göğüs ağrısı ile seyreden selim bir hastalıktır. Ama doğrusu Gotland hakkında oraya gidene kadar hiçbir bilgi yoktu. Adaya çift motorlu küçük uçaklarla gittik, zaten ya küçük uçaklar ya da belli zamanda giden gemiler dışında nasıl gideceksiniz? Adada hayatımda görmediğim kadar çok tavşan vardı, her yer tavşan doluydu. Doğal düşmanları olmayınca ve insanlar da yemeyince, acaip çoğalmışlardı. Vikingler döneminde adada gemiler yapılmış. Sabah erken Dr. Gunnar Hillerdal'ı deniz kenarına inerken gördüm, elinde bir dürbün vardı, burada ender olan bazı kuş türleri olduğunu, onları görmek istediğini söyledi. Kendisinin amatör bir ornitolog* olduğunu orada öğrendim. İnsanların böyle meraklarının olması ne güzel bir şey; keşke insanlara ilkokuldan itibaren değişik merakları olabileceği konusunda eğitim verilebilse, mesleği dışında hiçbir ilgi ve merakı olmayan insanlar, ne yazık ki zamanla kişisel meditasyonlarını skolastik, dogmatik düşünceler dışında bulamaz hale geliyorlar.

İlk yıl Allerji Kliniği arşivinde yaptığım bir araştırmayı (Skillnader i allergiskt status mellan invandrare till Sverige och Svenskar- Uppsala'daki göçmenlerin allerji hastalıkları ve İsveçliler'le farklılıkları) bitirince, bunu Kuzey ülkeleri Allerji Kongresinde (XVII. Nordic Congress of Allergology) sunmak istedim. Kongre organizasyonu gönderdiğim araştırma özetini kabul edince, ben de 17-19 Mayıs 1990'da Danimarka'nın Århus kentine gittim. Klinikte bu kongreye benden başka kimse gitmiyordu. Kliniği temsilen buraya gideceğim için, klinik sekreteri Gun-Marie tren biletlerimi ve kalacağım yerin rezervasyonlarını yaptı, harcamalar klinik bütçesinden olacaktı. Stockholm üzerinden buraya gidip geldiğimi, ilk katıldığım uluslararası kongre olarak hatırlıyorum. Ayrıca, hayatımda ilk kez bir kongreye posterle katılıyordum, ülkemdeki kongrelerde o zaman poster bildirisi yoktu, zaten bildiriler belirli sayıda olduğundan sözel sunulurdu. Nasıl hazırlanırdı bu meret? Üzerine nelerin yazılması lazım? Hocam G. Stålenheim bu eksikliği çok arkadaşça giderdi, ilk posterimi birlikte hazırladık. Buradan öğrendiklerimi, sonradan çok kullanacaktım.

Århus'ta şehirde bir sürü hemşerim vardı, kongrede de İskandinavya'ya yerleşmiş iki Türk doktorla karşılaştım, onlar sadece dinlemek için kongreye katılıyorlardı, beni tebrik ettiler. Posterimin başında beklerken heyecanlıydım, oturma başkanları da çalışmamı orijinal buldular (ya da kibarlıklarından öyle söylediler). Kongrenin özet kitabından üç kopya aldım, biri bana, bir oradaki hocam Dr.

* Kuşları inceleyen bilim adamı.

Stålenheim'e biri de Ankara'ya Hocam İzzet Barış'a göndermek için. Kongre dönüşü işimi başarmış olmanın rahatlığını hissediyordum.

Orada ailece de bir kaç kez Helsinki ve Kopenhag'a gittik. Helsinki'yi eşimle İstanbul'a benzetiyorduk. Türkiye'den, Fince'yi Macarca gibi asyatik bir lisan olarak biliyorduk ama orada olduğumuz sürede bu lisanın Türkçeye benzer bir yanını göremedik. Halbuki daha sonraki yıllarda Macaristan'ı ziyaret etme imkanı bulduğumda, Macar lisanı ile bir çok ortak Türkçe kökenli kelimenin günlük kullanımda olduğunu görmüştüm. Kopenhag'ı da çok beğendik, camla kapalı çok enteresan bir botanik parkı epeyce ilgimizi çekmişti. İnsanlar geniş, yemyeşil parklarda sakin sakin oturup-yatarak kitap, gazete okuyorlardı. Buralara hep gazeteleri takip ederek, ucuz dönemlerde gittik, giderken yanımıza evden kumanya hazırlıyorduk, geceleri de yolda geçiriyorduk. Durumumuz ancak bu kadarına müsaade ediyordu. Kopenhag'daki meşhur deniz kızı heykelini görünce doğrusu şaşırmıştık, beklediğimizden çok küçük bulmuştuk. Finlandiya'da epeyce popüler bir müslüman Tatar kolonisi vardı. Tatarlar buraya Rus işgali sırasında asker olarak getirilmişler ve burada kalmışlardı. Tatarlar zor anlaşılabilir bir Türkçe konuşuyorlar, zamanla epeyce zenginleşmişler ve Helsinki, Turku ve Tampere gibi şehirlere yayılmışlardı. Dünyanın en kuzeyindeki camiinin, kendilerine ait olduğunu söylüyorlardı. Orada kültürlerini koruyarak yaşayan bu insanları, gerçekten takdire layık bulmuştuk. İsveç televizyonunda onlarla ilgili bir belgeselde izlediğimiz bir Tatar yemeğini yapmayı denemiş (ineğin kuyruksokumu bölgesinin yahnisi) ama sonra nedense et bir türlü pişmediğinden yiyememiştik.

Hocam Gunnemar Stålenheim'in Uppsala'ya yakın Östhammar'da su kenarında bir yazlık evi ve bir teknesi vardı, burada bazen haftasonlarını geçirmekteydi. Ankara'da İzzet Hocam'ın da Ballıkpınar köyünde güzel bir köy evi vardı ve sayısız defalar haftasonları oraya gitmiştik. Hocam hem bize kortunda tenis öğretir hem de arada yapacağımız araştırmaları konuşurduk. Demek Sokrates ekolünden olan hocaların haftasonları da, kendilerine özgüydü. Stålenheim'in evine ilk kez ailecek gittiğimizde, beni en etkileyen yer tuvaletleri oldu. Tuvalet büyükçe bir odanın ortasında sanki bir büyük kabir gibiydi; bu kabirin ön ucunda bir klozet vardı. Klozetin kapağı açılınca arkadaki sandukanın bütün içi ve içindeki nesnelere görülüyordu, pek hoş bir manzara değildi, ama buradan elde ettikleri gazı evde kullanıyorlardı. Son derece yararlı, çevredostu ve ekonomik bir düşünce. Bizde zaman zaman gazete haberi olarak yayınlanan, ama sanki bende daha çok ahırların yanında yapılması gerekir diye izlenim bırakan o alet, demek buydu. Böyle bir aleti bir daha yaşamım boyunca tekrar görmedim. Ama şu anda bulsam, ben de kır evim için bir tane alabilirim. Orada tekne ile gezmiş ve etrafı görmüş, çok beğenmiştik.

Ülkemiz İyiyeye Gidiyor Ama Maaşlarımız Azaltıldı

Evi tutmak, iyi kötü eşya almak, evin ihtiyaçlarının yavaş yavaş tamamlanması yanımda getirdiğimiz, maaşımıza destek olacak bir miktar parayı tamamen eritmiştik. Neyseki düzenimizi kurmuştuk, bundan sonra gelen maaşla durumumu ancak günü gününe idare edebilirdik. Her aybaşı maaşımızı almamız mutluluk verici bir olaydı. Eve taşındıktan birkaç ay sonra bir sarsıntı geçirdik. O ay dört gözle beklediğim maaş gelmedi. Hemen telefona sarıldım, ne olmuştu. Acı gerçek, maaşıma haciz konmuştu. Olayı sonradan hatırladım, asistanken maaşımız yetmediğinden Emekli Sandığı'ndan iki maaş kadar borç çekebiliyorduk. Ben de bir arkadaşıyla birbirimize kefil olarak, oradan borç çekmiştik. Ben İsveç'e gelince uzman olan o arkadaş askere gitmiş; askere gidince bu borç taksidi ödemiş ya da unutulmuş. Aslında küçük bir borç taksidiydi ama hemen Emekli Sandığı maaşıma haciz koymuş ve hiç ödemiş değildi. Keşke devletim her alacağına hep böyle şahin kesilseydi. Bari taksidi kesip kalanı gönderseler, ama hayır tüm maaşını bloke etmek daha kolaylarına gelmiş. Hemen Hacettepe'deki bölüm teknisyenimiz Turgut Bey'i aramış ve yardımını istemiştik. Turgut bey kısa sürede durumu çözdü, nasıl olduğunu bilemiyorum ama maaş bir süre sonra geldi. Yaşam Türkiye'ye göre yaklaşık yedi kez pahalıydı ama ne yapalım biz de ona göre yaşıyorduk. Posta ile gelen ilanları ve gazete reklamlarını izleyerek nerede ucuzluk varsa alışverişimizi oradan yapıyorduk. Patates, soğan gibi dayanıklı gıdaları 10-20 kiloluk çuvalarla alıyorduk. Ben böyle alışverişi hiç kendi memleketimde yapmak zorunda kalmamıştım. Hazır ekmek pahalı olduğundan eşim ekmeğimizi evde yapıyordu. Nohut oda bakla sofa, bir köroğlu bir ayvaz, yer yatağında yatarak ama günümüzü de bir şekilde değerlendirerek yaşıyorduk. Hastanede öğlen yemeği, ücret olarak iki kategoride veriliyordu. Birincisi kahvaltı gibi, mısır gevreği, süt, biraz ekmek, reçel vs., 14 kron. Diğeri de normal menü. Normal menüde de genellikle vejeteryan ve etli seçenekler oluyordu, 28 kron. Açıkçası bana enteresan geliyordu ama çoğu kişi kahvaltı menüsü alıyordu, hem ucuz hem sağ-

lıklı. Zannediyorum, sonra da vejeteryan menüsü tüketiliyordu. Doğrusu ben de hiç sevmediğim halde daha ucuz olduğundan bazen mısır gevrekli menüden alırmıştım; ama daha sonraları öğlenleri evden sabah hazırlanan bir sandviçi yemeğe başladım.

Derken yeni eve taşınmamızdan bir süre sonra yani 1989 Kasım ayında memleketimden sarı resmi zarflı bir mektup geldi. Hala sakladığım bu resmi mektup çok kuru birkaç cümle ile ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar nedeniyle, bize verilen maaşın aşağı yukarı üçte iki oranında azaltıldığını bildiriyordu. Sonradan bu düzenlemenin Cumhurbaşkanlığı'na giderken Turgut Özal'ın imzaladığı son veya Erzincan'lı Başbakan Yıldırım Akbulut'un imzaladığı ilk kararlardan biri olduğunu duydum. Ben de orada bir şekilde ülkemi temsil ediyordum, ülkemden gelen maaşla geçiniyordum ama bir gecede orada sanki mahsur kalmıştım, o anda geri dönmeye yetecek kadar dahi param yoktu. Kafamdan çeşitli düşünceler geçiyor, bu kadar sıkıntı ile kurduğum bu düzeni bırakıp geri dönmeyi bir yerde de gururuma yediremiyordum. Zorlukla gelebildiğim ve kabul ettiğim bu yeri bırakıp da geri dönmek (hem de beni gönderen ülkenin maaşımı kesmesi nedeniyle), bana pek zor gelecekti.

O gün ve geceyi, hayatımın o güne kadarki en sıkıntılı günü olarak geçirdim. Halbuki ülkeden gelen haberlere göre ülkemizde iktidar yakını papatya hanımlar grubu "Lale Devri" dönemi gibi üzerinde mum yanan kaplumbağaların dolaştığı lüks eğlenceler düzenliyorlardı, çorbalara lezzet unsuru olarak altın tozları konmaya başlanmıştı ve ülke ekonomisi gayet iyi durumdaydı (!). Üstelik ülkemizde memur maaşlarına kısa süre önce önemli oranda zam yapılmıştı.

Derdimi kime söyleyeceğim? Önce aileme ve Hocam İzzet Barış'a, sonra da buradaki İsveçli hocalarıma. Hiç de kolay olmadığını çok iyi hatırlıyorum. Her iki tarafın da başına dert olmuş hissindeyim. İlk ve en önemli maddi yardım birkaç gün içinde Hocam İzzet Barış'tan geldi, sonra ailemizden. Beni sıkıntımı anlayarak telefonda konuşurmadı bile. "Görevini yap öyle gel, ben seni yarım eğitim için göndermedim, üzülme ne yapalım, bir çaresi bulunur" dedi. Yurda döndükten sonra da "sen bana değil bu memlekete borçlusun" diyerek, bana orada gönderdiği maddi desteği geri almadı. Ama hocamın sözlerini ve benden istediklerini hiç unutmadım, hala hep hocamdan dolayı olan bu borcumu çalışmalarım ile ödemeye çalışırım. Özellikle son dönemlerde, kalbi düşmanlıkla mühürlü bir kısım medyanın üniversiteleri hep karalamak amacıyla sürekli kötülediğini gördükçe üzülüyorum. Sanki ülkemizde bütün üniversiteler korku ve kokuşma merkezi gibi bir hava yaymaya çalışıyorlar, gerçek hiç de öyle değil. Üniversitelerimizin

genel düzeyinin ülkemizin genel düzeyinden daha ileride olduğunu biliyorum. Dünyanın bir çok üniversite, şirket ve hastanelerinde çalışan birçok başarılı Türk, ülkelerinde aldıkları eğitimle oralara geldiler. Ben bir çok eksikliğine rağmen ülkemdeki üniversitelerin Avrupa üniversitelerinin önemli bir bölümünden daha iyi olduğuna inanıyorum. Allahtan güzel ülkemde bazı basiretsiz yöneticilerin açıklarını kapatacak kadar sağduyulu insan ve cesuryürekli özverili bilimadamları var. Sonradan o dönemde benim gibi yurtdışına gidenlerin bir kısmının (belki de çoğunun), o furyada geri dönmek zorunda kaldığını duydum ama net sayıyı bilemiyorum. Umarım günün birinde, meraklı birileri bu konuları araştırır ve yayınlar, bizler de öğreniriz. Hem buraya gelmek için didinip duruyorsun, hem kendini kabul ettirene kadar çalışıyorsun, ülken oraya senin için para ödüyor ve sonuçta bunlar bir araya gelince, sana söz verilen burs gönderilmiyor, zor durumda kalıyorsun. Aklıma yatan tek çözüm; burada para kazanabilmemdi.

Sağolsunlar oradaki hocalarım da bana yardım etmek için ellerinden geleni yaptılar. İhtisas yaptığım Allerji bölümünün laboratuvarında bir süre teknisyen kadrosundaymış gibi de çalıştım. Geceleri uyku hastalıkları merkezinde, ventilatörle solunum desteği alan hastaların başında ve/veya bazı araştırma projelerine katılarak ücret aldım. Haftada bir gün sabah 03'te emekli hemşire Åsa ile buluşuyor ve ikibuçuk saat uzaklıktaki Enköping şehrine gidip, orada bir plastik fabrikasındaki işçilere solunum ve bronş provokasyon testleri yapıyorduk. Åsa'nın eski bir Volvo arabası vardı, kaloriferi sorunlu çalışıyordu ve kışın sabaha karşı yaptığımız bu yolculukların epeyce soğukta olduğunu hatırlıyorum. Buralardan gelen kronlarla da mutfak ve ufak tefek masraflarımız çıkıyordu. Uzmanlık tezim için güzel bir maddi destek bulundu (Uppsala Bror Hjerpstedt Araştırma Vakfından); her gecenin bir sabahının olması gibi ben de bir şekilde oradaki eğitimimi tamamladım. Döndükten sonra kayınpederim A. Rıza Köker'in bu tatsız durumu bir mektup ile Cumhurbaşkanı Turgut Özal'a bildirdiğini öğrendim. Ancak kayınpederim, bu makama gelen mektupları inceleyen Genel Sekreter Kemal Yamak'ın, mektubu içerik olarak ağır bularak Cumhurbaşkanına sunmadığını Genel Sekreter yardımcısı Yılmaz Tezkan'dan daha sonra öğrenmişti. Ülkeme hiçbir zaman kıyamam ama verdikleri kararların ne sonuçlar doğurduğundan haberi olmayan yöneticilerine o dönemde çok kızmıştım. Sonradan kızgınlığım geçti. Kaşgarlı Mahmut "Divan-ı Lügat-it Türk"te çeşitli tanımlar yapıyor. Diyor ki; "küçük, bü-yüğün yakından görünüşüdür". Ben de döndükten sonra çeşitli vesilelerle bu kararları alan-veren kişileri bir şekilde yakından tanıdım ve baktım ki ne kızayım, kapasiteleri bu kadar, Kaşgarlı haklıymış.

Neticede, kerhen de olsa İsveç'te vergi mükellefi olmuştum. Orada herkes vergilerin çok olmasından şikayet ediyordu. Meşhur ABBA grubu bile sırf vergiler nedeniyle İsveç'ten taşınmışlardı. Her yılbaşı döneminde herkes beyanname veriyordu ve bu oldukça zor bir olaydı. Anlayabildiğim kadarıyla orada en büyük ve affedilmeyen suçlardan birisi vergi kaçakçılığı idi (ister bilerek ister bilmeyerek). Hem biz oradayken hem de sonraki dönemde bir kaç bakanın ve üst düzey kişinin sırf bu yüzden (oldukça küçük meblağ veya beyanlar nedeniyle) istifa ettiğini gayet net hatırlıyorum.

Sizinle burada sonradan okuduğum bir bilgiyi paylaşmak isterim. Mahmut Sadi isminde bir genç, anılarından okuduğum kadarıyla; 1923 yılında İstanbul Üniversitesi'nden yurtdışına öğrenci gönderileceğini öğrenince bir çok arkadaş gibi başvurmuş. Gideceğine pek ihtimal vermiyormuş, çalışkan ama arkası olmayan bir genç. 150 kişi içinden 11 kişi Avrupa'ya gönderilmek üzere seçilmiş, Mahmut Sadi de kazananların arasında, bursun doğruluğuna inanamıyor. Halbuki burs listesini özellikle inceleyen Atatürk, isminin yanına "Berlin Üniversitesi'ne gitsin" diye not düşmüş. O zaman uçak yok, Sirkeci garında Almanya'ya gidecek tren saatini beklerken, aklından binbir düşünce geçiyor, bursu düzenli gelir mi, orada ne yapacak? Bu sırada isminin çağrıldığını duyuyor, kendisine bir telgraf var, hem de Atatürk'ten. "Sizler birer kıvılcım olarak gidiyorsunuz, alevler olarak dönmelisiniz", diyor telgraf. Mahmut Sadi "gel de gitme, git de orada çalışma, dön de bu ülke için canını verme" diyor. Yurtdışına gönderilen öğrencilerin o zaman ne kadar yakın bir ilgiyle izlendiğini ve bundan nasıl şevk ve onur duyduklarını varın siz hesap edin. Mahmut Sadi'yi yıllar sonra bütün ülke başbakan Prof. Dr. Sadi İrmak olarak tanıyacaktır.

Araştırmalarım

Uppsala'da İsveççeyi poliklinikte hasta muayenesi yapacak kadar öğrendikten sonra, hangi konuda araştırma yapabileceğimi düşünmeye başladım. Hacettepe Göğüs Hastalıkları geleneği gereği, toplumsal bazlı araştırmalara ilgi duyarım. Ülkemizin bir çok yerinde yaptığımız araştırmalara asistanlığımdan beri seveerek katılmışımdır. Uppsala bir öğrenci ve göçmen şehriydi. Allerji polikliniğine sadece İsveçliler değil bu yabancılar da gelmekteydi. Arşivde kısa bir gözden geçirme ile birçok yabancı tıbbi bilgisinin olduğunu gördüm. Dr. Stålenheim ile görüşerek dünyanın farklı bölgelerinden gelen bu kişilerin allerjik durumlarıyla, İsveçlilerin allerjik durumlarının mukayesesi ve göçmenlerin İsveçte kalma süreleri ile değişim gösterip göstermediklerini araştırmaya karar verdik. O zaman için orijinal ve araştırılmamış bir konuydu; halen de çok araştırıldığını söyleyemem. Gerçekten de Güney Amerika, Afrika, Asya ve Orta Doğulu göçmenlerin allerjik parametreleri ilk geldiklerinde İsveçliler'den anlamlı derecede farklıydı. Ancak İsveç'te geçen süre ile doğru orantılı olmak üzere, aynen yerli İsveçliler'e benzetilmekteydiler. Yani çevre koşulları ve yaşam şartları insanın bağışıklık sistemi üzerine yeni bir ayar yapmaktaydı. Bu sonuçları Århus'taki Kuzey ülkeleri (Nordic) Allerji Kongresi'nde bildiri olarak sundum ve daha sonra Avrupa Allerji ve Klinik İmmünoloji Akademisi'nin resmi yayın organı olan Allergy dergisinde makale olarak da yayınladım. Bu arada bir çok göçmen, öğrenci ve sığınmacı ile de tanışma fırsatı bulmuştum. Unutamadığım simalardan biri de Makedonyalı Maria Hanım'dır. Eski Yugoslavya'dan gelen bu orta yaşlı hanım ciddi astımlıydı ve hep kederli bir duruşu vardı. O zaman İsveç televizyonunda Makedon isimli bir dizi vardı. Burada politik nedenlerle İsveçe sığınan Makedonyalı bir aile anlatılıyordu. Anne ve dede hep memleket hasreti çekerken, baba ve çocuklar yeni ülkeye alışmışlar ve geri dönmeyi düşünmüyorlardı. Bizdeki Reşat Nuri'nin "Yaprak Dökümü" romanı benzeri duygusal bir dizi. Ben bu kadıncağzı oradaki anneye benzetiyordum. Bana bir gün; "Doktor bey siz ülkenize geri dönecek misiniz?" diye sordu, ben de "elbet-

te, burada gün sayıyorum” deyince başladı ağlamaya. “Biz dönemeyeceğiz, oğlum politik sığınmacı ve yakında Yugoslavya’da savaş başlayacak çok kötü günler olacak” dedi. O zaman Yugoslavya dışarıdan sakin gibi görünen bir ülkeydi ve sonra hep Maria’ya hak verdim. Avrupa’nın göbeğinde yaklaşık 300 bin kişi ölecekti. Kadının hüznü haklıydı, Maria geleceği hissediyordu.

İsveçliler’le göçmenlerin farklarını genel hatlarıyla bulup gösterdikten sonra bana göre sıra Türkler’in durumunu saptamaya gelmişti. Avrupa’da yaşayan üç milyona yakın hemşerimin daha önce hiç bu özellikleri araştırılmamıştı. Daha doğrusu hiçbir göçmen topluluğu ile ilgili böyle ayrıntılı bir bilgi yoktu. Oradaki dostlarımla Stockholm’daki Türk-İsveç Dostluk Derneği’ne (Svensk-Turkiska Sällskapet-STS) ulaştım. Büyükelçimiz Sn. Erdil K. Akay’ın da desteğiyle, araştırmayı yapabilecek kadar yani bir kaç yüz Türk’e ulaşabilecektim. İlk düşüncem her yıl 19 Mayıs’ta Stockholm’da düzenlenen, ve sadece bizimkilerin katıldığı günübürlük bir deniz gezisinde, gemide herkesin muayene ve tetkiklerini yapmaktı. Bu fikrimi Dr. Stålenheim’e açınca bana hiç düşünmediğim ama burada yapmak zorunda olduğum aşamaları anlattı. Bir kere İsveç’te her türlü araştırma için Üniversite etik komitesinden izin alınmaktaydı. Helsinki insan hakları bildirgesine uyacağım konusunda bir belge imzalayacaktım. Türkiye ve dünyanın bir çok ülkesinde, o dönemde bu tür zorunluluklar yoktu. Hem biz 12 Eylül döneminin gri ortamından yeni çıkıyorduk. Ülkemde insan hakları, Helsinki Bildirgesi gibi kavramlar suç teşkil ediyordu ve bu kavramları savunan kişi ve Barış Derneği gibi dernekler yargılanıyordu. Ama demek burada şartlar böyleydi ve ben de buna uyacaktım. Stålenheim devam etti; araştırmaya katılan herkesten imzalı onam belgesi alacaktım, onlara bir injeksiyon iğnesinin dahi canını acıtabileceğini bildirecektim. Hayret bir şey, bunlar insanları caydırmak için herşeyi yapıyorlardı. Sonra geminin şirketinden izin almak ve gemi uluslararası sulara çıkacağı için yine bir sürü yerlerden izin almak gerektiğini söyleyince, ben bu planı iptal ettim. En iyisi acele etmeden, etik komite izini ve maddi destek sağladıktan sonra Stockholm’de resmi bir yerde herkesi çağırıp muayene ve tetkikleri yapmaktı. İsveç araştırma kurallarını mecburen kabul ettikten sonra, araştırmamı başlattık. Ben önce STS üyesi herkese bir mektupla araştırma daveti ve bir anket formu gönderdim. İlk muayeneyi 7 Mayıs 1990 günü Stockholm’de Türk Büyükelçiliğinde yaptık, 62 kişiyi muayene ettik, testlerini yaptık. Talep düşündüğümün üzerindeydi. Ancak tüm araştırmayı elçilik binasında yapamazdım ve belki de bazı kişiler elçilik binasına gelmek istemeyebilirdi. Bu nedenle Stockholm Folketshus (Halkevi)’da iki ayrı tarihte birer günlük ofis kiralarak, herkesi oraya davet et-

tim. Masraflar birikmeye başlamıştı ancak henüz bir yerden maddi destek bulamamıştık. Ama Dr. Stålenheim bu konuda rahat görünüyordu. Sonunda yine hocalarımla sayesinde, aradığım desteği Bror Hjerpstedt Araştırma Vakfı’ndan buldum. Ağustos 1990’da Sundsvallsposten gazetesi “Guldregn över astma-forskning” (astım araştırmalarına altın yağmuru) başlıklı haberinde Hjerpstedt Vakfının direktörü 90 yaşındaki Bayan Helga Hjerpstedt’in, Prof. Dr. Gunnar Boman ve Doç. Dr. Gunnemar Stålenheim ile beraber resimlerini de yayınlayarak, 175.000 SEK araştırma desteği dağıtıldığını yayınlıyordu. Vakfa benimle birlikte farklı projeler için başvuran Per Venge, Lars Lagerstrand, Mary Kämpe, Lena Håkansson ve Merja Herala da araştırma desteği almışlardı. Bu beni İsveç’te en çok sevindiren olaylardan biriydi. Biriken Uppsala-Stockholm seyahat giderleri, iki hemşire ve benimle birlikte Dr. Stålenheim’in masrafları, posta, telefon ve tüm tetkik giderlerini buradan karşıladık. Aldığımız destek iyi bir meblağdı ve ben oradan ilk bilgisayarımı da alacaktım. O dönemdeki en iyi bilgisayar yani bir Mac Classic. Nasıl sevindiğimi anlatamam, dönüşte dahi eşim uçakta kızımızı taşıırken, benim kucağımda bu bilgisayar olacaktı. Araştırma muayeneleri oldukça sıcak bir ortamda geçiyordu. Hemşerilerimiz doğrusu memnuniyetle geliyorlar, bazıları da evde yaptığı yemeklerden getiriyordu. Büyükelçimiz tüm ekibi konutunda bir öğlen yemeğine davet ettiğinde, yanılmıyorsam birazcık gurur duyduğumu hissetmiştim. Sonuçta oradaki Türkler’deki astım ve allerji hastalıkları sıklığı ve allerjik durumlarıyla ilişkili bir çok bilgi ortaya çıkmıştı. Bunu da Avrupa Allerji ve Klinik İmmünoloji Kongresi’nde bildiri olarak sunacak ve yine bir araştırma makalesi olarak yayınlıyacaktım. Bu konu artık benim “Allerji uzmanlık tezim” olmuştu. Büyükelçilikteki muayene günümüzde, bir ara elçi beyin eşinin bir ricasını unutamıyorum. Bizim geldiğimizi duyan Yunan elçisinin hanımı, oraya bir reçete yazdırmak için gelmişti. İsveç sisteminde eczaneden reçetesiz ilaç almak hiç de kolay değildi, sıradan doktor muayenesi de bekleme gerektiriyordu.

Yine bir gün poliklinikte muayene esnasında her tarafı metalli bir genç kız allerjik reaksiyon nedeniyle muayene oluyordu. Tatilde gittiği Hindistan’da muhtemelen yediği bazı gıda veya gıdalar nedeniyle epeyce sıkıntılı anlar yaşamıştı. Muayene ve tetkikler sonucunda bu genç kızın gelincik tohumuna allerjik olduğunu bulduk. Gelincik çok nazlı bir çiçek olup haşhaş ailesindedir. Gelincik tohumları topluğne başı kadar tanecikler halinde tatlı, kek ve dondurmaların üzerine konulabilir. Bununla ilgili tüm tıp literatüründe bir kaç vaka bildirimim vardı, biz de bu ender allerjiyi yayınladık. Bilim çok yavaş örülen bir duvar gibidir. Taşları tek tek ve aceleye gelmeden dizmek ve zaman zaman biraz geriye çekilip, nasıl olduğunu kontrol etmek gerekiyor. Biriken her türlü bilgi, bir sonraki hastaya yardımcı oluyor.

Avrupa'daki Türk Göçmenlerin Sağlık Sorunları

Orada araştırmalara başlayınca, bu konu giderek daha çok ilgimi çekti. Elbet- teki hiçbir klasik kitapta böyle bir bilgi yoktu. Ama parça parça yayınlanmış bir sürü araştırma bulunmaktaydı. Bunları kliniğin ve fakültenin kütüphanesinden toplamaya ve okumaya başladım. Araştırmalar 1960'lı yıllarda başlamaktaydı, çoğu Almanya'da yapılmıştı. Ama zamanla diğer Avrupa ülkelerinde de bir çok bildirim olmuştu. İlk giden gruplarda sanki ağırlık psikiyatrik araştırmalardaydı. O dönemde yalnızlık ve ilk kez evden ayrılma nedeniyle, hemşerilerimizde önemli oranda depresyon, mutsuzluk, alkol tüketimi ve hatta gece yatak ıslatma gibi durumlar bildirilmiş. Tabii bunlar sadece bizimkilerde değil Yunanlı, Balkanlı, Güney Amerikalı, Afrikalı, Ortadoğulu tüm göçmenlerde rastlanan genel bir durum.

Aslında 1960'lı yıllarda Almanlar ilk etapta, kendi doktorlarını göndere- rek, basit bir sağlık taramasından geçirdikleri sağlıklı kişileri işçi olarak aldılar. Çünkü ilk gidenler Almanlar'ın esasen yapmak istemediği kirlili ve zor işler için Almanya'ya çağrılmıştı. Bu dönemde fabrika ve madenlerde çalışan çoğu işçi esasen akciğer nedeni meslek hastalıkları nedeniyle malulen emekli oldu veya yaşamını kaybetti. Onların çocukları olan ikinci kuşak, babalarının bu zor yaşamını görerek ticarete, serbest çalışmaya ve ağırlıklı olarak gıda sektörüne yönel- diler. Ancak hiçbir zaman memleketleri ile ilişkilerini kesmeyerek, genellikle geri dönme hayali ile yaşadılar. Ama zamanla geri dönünce de pek mutlu olmayacak- larını anlayarak, oralara daha çok yerleştiler, bazıları oraların vatandaşı oldu, yer- li Avrupalılar'la evlendiler. Sermaye birikimleri artınca işyerlerini büyüttüler, her işi yapmaya başladılar ve yanlarında yerli Avrupalıları çalıştırmaya başladılar. Bu yoğun sosyal değişimi yaşarken, ev içinde geleneksel yaşamlarını korumaya çalıştılar ama değişim kaçınılmazdı. İlk kuşak kadınlarda görülen evde doğum yapma oranı ve bir sürü jinekolojik sorun, zamanla hastane imkanlarını kullan- mayı öğrenme sonucunda azaldı. Başlangıçta çocuklarımız anemik, kısa boylu,

kavruk ve dişleri çok bozuktu, beslenmeleri tekdüzeydi. Zamanla bu sorunlar kısmen aşıldı, çocukların beslenmesi aynı yerli halk gibi oldu. Bugün Almanya ve İsveç'teki Türk çocukları özellikle astım ve Allerji hastalıkları açısından, Alman ve İsveçli çocuklara göre daha sağlıklı. Bunun nedenlerinin; ilk kuşağı oluşturan dede ve babaların sağlıklı kişilerden seçilmesi, anne sütü ile beslenme, geniş aile yapısı, zorunlu verem aşısı olmak gibi bir çok nedenle ilişkisi olduğu dü- şünülmektedir. Almanya'da yapılan bir araştırmada üç grup karşılaştırılmıştır; Alman aileler ile evlerinde Almanca ve Türkçe konuşan Türk aileler. Evde konu- şulan lisan, genel olarak sosyal yaşamın en güzel belirteçleridir. Evlerinde Almanca konuşan Türklerin, sağlık durumu açısından Almanlardan bir farkı bulunmamıştır. Evlerinde Türkçe konuşan Türk ailelerin çocukları ise diğer iki grup ailenin ço- cuklarından, astım ve allerji açısından net olarak daha sağlıklıdır.

Yakın yıllara kadar Türk göçmenlerde önemli oranlarda tüberküloz bildirimi vardı. Bu hastalık özellikle 1980 darbesinden sonra, sığınmacı olarak giden Türk göçmenlerde belirgindir, ancak muhtemelen son yıllarda azalma trendindedir. Önceden zafiyet veya ftizis (phytisis; tükenme, çürüme) olarak adlandırılan bu hastalıkla ilgilendiği için göğüs hastalıkları uzmanlarının eski ismi ftizyolog veya pnömo-ftizyolog idi. Robert Koch'un Tüberküloz basilini bulması 1882 yılında olup hastalık ancak 1950'lerden sonra tedavi edilebilir olmuştur. Artık günümüz- de geleneksel kullanılan ilaçlara karşı önemli bir direnç sözkonusudur. Mycobac- terium tuberculosis eski ve ucuz ilaçlara karşı dirençli hale gelmektedir. Halen dünyada yılda yaklaşık 2 milyon kişi bu hastalıktan ölmektedir. Bu arada 2007 yılında Denizli'deki bir mermer ocağında tesadüfen bulunan ve bizden 500.000 yıl daha yaşlı olan bir Homo Erectus'la ortak özelliklerimizden birisinin, muhte- melen tüberküloz nedeniyle hayatını kaybetmesi olduğu anlaşılmıştır. Bu, dün- yada bilinen en yaşlı verem hastasıdır.

Avrupa'daki Türkler'de görülen önemli hastalıklardan birisi de Hidatik Kist hastalığıdır. Bu hastalık yerli Avrupalılar'da pek nadirdir. Esasen orası için bir göç- men hastalığıdır ve tüm göçmen grupları içinde en sık Türkler'de görülmektedir. Avrupa'daki tüm olgu bildirimlerinin neredeyse yarısı Türk hastalardır. Hidatik kist hastalığı parazit kökenli olup, enfekte köpeklerin dışkılarındaki parazitin alınmasıyla ortaya çıkar. Parazitin yaşam döngüsü esasen köpeklerle, otçul hay- vanlar arasındadır. İnsan sık değil ama uygun bir arakonakçı canlıdır. Ülkemizdeki mezbahalar ve kurban bayramlarındaki kontrolsüz gayrisihhi hayvan kesimleri, hastalıklı organların imha edilmeyip köpeklere verilmesi ana nedendir. Tabii ki bu şartların olmadığı yerde, bu hastalık olmamaktadır.

Almanya'daki Türklerde yapılan bir başka enteresan araştırmayı da bildirmek isterim. Türkler ilk kalp krizlerini 40'lı yaşlarda, Almanlar ise 50'li yaşlarda geçirmektedir. Neden bu durum böyledir? Araştırma sonuçları bazı noktaları açığa kavuşturmuştur. Bizim hemşeriler öncelikle çok sigara içmektedir, kolesterolleri yüksektir, bunu önemsememekte ve kırmızı et ağırlıklı beslenmektedirler. Sık tükettikleri koyun eti de neredeyse domuz eti gibi yağlıdır. Evliliklerin önemli oranı (yaklaşık dörtte biri) akraba evliliğidir, spor yapmamaktadırlar. Neticede tüm bu faktörler, eğitim yoluyla çözülebilir görülmektedir. Kalp krizi geçirmeden sağlıklı bir on yıl için, bazı alışkanlıkları değiştirmeye değer hani.

Diş hijyeni açısından ise, zannediyorum hala iyi bir noktada değilmışiz. Hem çocuk hem de erişkin yaş taramalarında, bu konuda sınıfta kalmışız. Biz de halen küçük oğlumuz bile bu alışkanlığı tam olarak edindiremedik. Sonra anladık ki, ister Avrupa'da ister Türkiye'de, biz genelde dişlerimize bakmayı sevmiyoruz.

Ülkemizde Bilim Tarihi Üzerine

Bilimsel düzey ve üretim açısından Avrupa için vasat; ancak gelişmekte olan ve islam ülkeleri arasında özel bir yere sahip olan Türkiye'de bilimin ve bilime bakışın genel olarak Cumhuriyet döneminden sonra önemli bir ivme kazandığı görülmektedir. Bilimsel açıdan geride kaldığımızın hissedildiği ilk dönemlerden itibaren yani Osmanlı'nın yaklaşık son iki yüzyılında bu açığı kapatmak amacıyla batıya öğrenci gönderilmeye başlanmıştır. Daha önceleri böyle bir ihtiyaç, düşünce veya sistemli öğrenci gönderilmesi gibi bir olay yoktu. Sadece tıp, tercümanlık, ticaret gibi konularda çocuklarını yetiştirmek isteyen genellikle gayrimüslim kişiler bu yolu kullanırlardı. Dedelerimiz bu ihtiyacı gördüklerinde sadece batıya öğrenci göndermekle kalmayıp, batının bir çok uzman kişisini de buraya çağırmışlar, yeterince ünvan ve gelir vererek onlardan hizmet ve eğitim almışlardı. Yani bizim tarihimizde beyin göçü olgusunun yönü, önce batıdan bize doğrudur denebilir. Osmanlı döneminde çoğunluğu asker, mühendis ve sanatkar olmak üzere bir çok batılı uzman, buraya gelerek hem güncel yaşamda hem de kurulan yeni mekteplerde (yani yüksek okul ve fakültelerde) görevler almıştır. Ancak okuduklarımızın bende yarattığı izlenime göre, batıya okumaya giden bu öğrencilerin (genellikle üst düzey aile çocukları) bir kısmının oralarda kaldığını ve dönenlerin de pek başarılı işler yapamadığını zannediyorum. Buna karşın oradan gelen yetişmiş elemanlar, ülkemize çok daha adı bilinen hizmetler yapmıştır.

Bugün dünyada bilim adamı denince genellikle "doktora derecesi sahibi" kişiler anlaşılmalıdır. Ne yazık ki Cumhuriyet dönemine geldiğimizde ülkedeki tek üniversite olan İstanbul Darülfünun'unda sadece yedi adet doktoralı öğretim üyesi bulunmakta ve bunlardan sadece biri araştırma yapmaktaydı. Yani akademik bilimsel birikim, gerekli olan düzeyin çok altındaydı. Ülkedeki okuma yazma oranı ise sadece %9'du. Bu nedenle Cumhuriyet döneminde bu eksiklik önemsenmiş ve önemli bir proje olarak bir çok burslu öğrenci sistematik olarak batıya

gönderilmiştir. Bunların geri dönme ve ülkelerine yararlı hizmetler yapma oranları çok daha fazladır, çünkü gönderilenler, aileleri nedeniyle değil yetenekleri nedeniyle seçilen genellikle fakir ve orta halli ailelerin zeki çocuklarıdır. Bunlara en üst düzeyde sahip çıkılmış ve o zor dönemlerde bile özel kanunlar çıkarılmıştır. Devlet başkanı Atatürk kişisel olarak bu konu ile ilgilenmiştir. Cumhuriyet kurulduğunda her yenidoğan iki bebekten biri kaybediliyordu, ülkenin güney ve güneydoğu kesimlerinde neredeyse %25'e varan oranda trahom görülmekteydi. Sıtma ve verem ise çok yaygındı. Ülkenin bilime verdiği önemle, bu sorunlar tüm dünyanın imrenerek baktığı bir düzeye indirilmiştir.

Kadınların bilim hayatına girmesi de bu dönemdedir. Günümüzde Avrupa'nın neredeyse en kalabalık akademik kadın nüfusu, ülkemizdedir. Cumhuriyet döneminde, ülkemize batıdan gelen en önemli beyin göçü; Almanya'daki Nazi döneminden kaçan bilim adamlarıdır. Bunlar gerçekten, Cumhuriyet dönemi üniversite kurumuna önemli katkılarda bulunmuşlardır. Tıp, hukuk, müzik ve sosyal bilimler alanında neredeyse ülkemiz kabuk değiştirmiştir. 1933 ve 1945 yılları arasında Türkiye'ye toplam 1202 bilimadamı, doktor ve sanatçı gelmiştir. Bunları o dönemin zor şartlarında, Almanya'nın politik ve askeri baskısına rağmen almak, gerçekten zor ve cesaretli bir karardır. O dönemin arşivleri incelenecek olursa, bu bilim adamlarının dünyada Amerika dahil bir çok yere gitmek için başvurdukları ama en çok Türkiye Cumhuriyeti tarafından kabul edildikleri anlaşılacaktır. O dönemde bizde "kültür, Cumhuriyet'in temeli" olarak kabul edilirken, Almanya'da Propaganda Bakanı Göbbels "kültür kelimesini duyduğumda elim revolverime gidiyor" demekteydi. Sonuçta ülkemiz ve üniversitelerimiz bu karardan çok istifade etmişlerdir.

Günümüzde ise ülkemize yönelik beyin göçü olgusunun pratikte olmadığını kabul edebiliriz. Yurtdışına halen çeşitli amaçlarla her yıl binlerce kişi gitmektedir. Gidenlerin kabaca yarısının oralarda kaldığı düşünülmektedir. Avrupa'nın neredeyse hangi üniversitesi, hangi hastanesi veya büyük fabrikasına giderse-niz gidin mutlaka orada çeşitli kademelerde çalışan vatandaşlarımızın olduğunu göreceksiniz. Amerika'daki Türkler'in eğitimleri ise Avrupa'dakilerden çok daha yüksek düzeydedir. Amerika'da sadece 1200 civarında Türkiye kökenli tıp doktoru vardır. Türkiye bir çok nedenle (herhalde en önemlileri yetersiz kazanç ve önemsenmeme) bu üst düzeyde okumuş insanlarını kaybetmektedir. En fazla beyin göçü veren ülkeler sıralamasında 24. sıradadır. İyi eğitim gören 100 kişiden 59'u yurtdışına gitmektedir. Üniversitelerimizde okuyan gençlerin dörtte üçü yurtdışına gitmeyi istemektedir. ABD her yıl ihtiyacı olabilecek, nitelikli 135.000

araştırmacıya H1-B vizesi vermektedir. ABD her araştırmacıdan ekonomisine yılda 150.000 dolar katkı geleceğini hesaplamaktadır. Bu tür hesapların neden bizde yapılmadığını anlamak mümkün değildir (www.tisk.org.tr). İbn-i Sina haklı olarak, "İlim ve sanat takdir edilmediği ülkeyi terkeder" diyor. İyimsen açıdan bakıldığında, ülkemizin yurtdışı lobisi de bu şekilde oluşmaktadır. Sonuçta ülkemizin bugünkü bilimsel düzeyinin, ülkemizin genel ortalamasından (ekonomi, spor, farklı üretim sonuçları, eğitim düzeyi, hayat standardı vs) daha iyi olduğu da bir gerçektir. Ancak bütün bu bilgilere ve uygun altyapıya rağmen, ülkemizin devletçe benimsenmiş, ciddi, ileriye yatırım yapan, dünya bilimi ile yarışabilecek yatırımların organize edilerek yürütüldüğü ulusal bir bilim politikasının olmadığı görülmektedir.

Tarihsel olarak bakıldığında İslam dünyasının en parlak bilimsel dönemleri, Avrupa'nın karanlık ortaçağı zamanlarıdır. Ne yazık ki çeşitli nedenlerle İslam dünyasındaki bu düzey sürdürülemedi. Araştırma, gözlem ve analitik düşünceye dayalı bilimsel evrim ve felsefe, bu tarihlerden sonra batıda gelişti. Dini skolastik yapının bilim tarafından sarsılması ki; bunun kabaca Kopernik ile başladığı kabul edilebilir, batının makûs talihini değiştirmiştir. Bir çok bilimsel keşif hep bu dönem sonrasındadır. Ancak bu tarihten itibaren batı, dünyanın diğer kısımlarının yetişemeyeceği bir fark yaratmıştır. Bilimle uğraşan bizlerin bu tarihsel tahlilleri iyi bilmesi ve ülkemizdeki eksiklikleri giderme doğrultusunda çalışması gerekmektedir.

Gazetelerde zaman zaman dünyanın 100-200 veya 500 üniversitesi hangileri, neden buralarda Türk Üniversiteleri yok gibi haber ve yorumlar çıkıyor. Hacettepe ve İstanbul Üniversiteleri zaman zaman hazırlanan bu listelere girmektedir. Bu listelerin ilk 100 listesinde sadece ülkemiz değil İspanya, İtalya ve Yunanistan üniversiteleri de girememektedir. Sizde kendinize göre bazı kriterler yaratarak çeşitli sınıflamalar yapabilirsiniz. Örneğin; dünyaya bölgesel bazda baktığınızda, içinde bulunduğumuz coğrafyadaki ilk 20 üniversitenin on adedi, hep Türk Üniversiteleri'dir. Üniversitelerin kaç tane Nobel ödüllü bilim adamına sahip olduğunu kabul edebilirsiniz. Ne yapalım dünyanın yaklaşık beşte birini oluşturan Müslüman dünyasından sadece iki Nobel bilim ödülü alan çıkmıştır. Nobel ödülü Balkanların ötesine zor geçmektedir. Biraz gelişmiş bir Avrupa ülkesinin yıllık bilimsel üretimi neredeyse tüm İslam ülkelerinin bilimsel üretimine bedeldir. Türkiye hem Avrupa klasmanında hem de Ortadoğu, Asya ve İslam dünyasında mücadele eden bir ülkedir. İş kolay değildir. 1995-2004 yılları arasında ülkemizden çıkan bilimsel yayın sayısı 82.400 iken, aynı dönemde bize en yakın ülke konu-

mundaki Mısır'ın sayısı ise 27.723'dür. Dünya klasmanında ise özellikle son 20 yılda büyük bir aşama katedilmiştir.

Seçkin üniversiteler az sayıda öğrenci okuturlar, bu nedenle çok kaliteli eğitim verirler, bizim üniversitelerimizdeki öğrenci sayısı Avrupa'daki üniversitelerin birçoğundan çok fazladır. Mezun edilen öğrencilerin kalitesi ise hiç de küçümsenmeyecek düzeydedir. Bizim üniversite mezunlarımız dünyanın her yerinde iş bulmakta, çalışmakta ve en üst düzeyde görevler yapmaktadır. Üniversitelerimizin bir çok sorunu olduğu doğrudur ama durumu bilgisizce eleştirirken sapla saman genellikle siyasi amaçlarla karıştırılmaktadır. Özellikle bazı politikacılarımız üniversitelerimizi adeta aşağılayarak, neden dünyanın en iyi üniversiteleri arasına girilemediğini sorguluyor. Peki kendileri üzerlerine düşen görevi yerine getiriyorlar mı? Üniversitelere yeterince kaynak veriliyor mu, liyakate saygı gösteriyorlar mı ve özellikle bilimin gelişmesinde gerekli olan özgür bir ortam için çaba gösteriyorlar mı? OECD verilerine göre, öğrenci başına ayrılan kaynak; ABD'de 24.370 US dolar, İsveç'te 15.946, İngiltere'de 13.506 dolar, Japonya'da 12.326 dolar, İsrail'de 10.999 dolar ve ülkemizde ise 4231 dolar'dır. Kabaca bu harcamalara paralel olarak dünyanın önde gelen ilk 100 üniversite sıralamasına; ABD 54, İngiltere 11, Almanya 6, İsveç, Kanada ve Japonya 4, İsrail ve Rusya birer üniversite ile girmektedir. Yani ne kadar yatırım yaparsanız, o kadar verim elde edersiniz. Bence bu tür yorumlar, bizi küstürmemeli tam tersi bizi daha çok çalışmaya teşvik etmelidir.

Nobel Bilim Ödüllerini alanlar, zannediyorum sırayla İsveç Üniversitelerinde konferanslar veriyordu. Ben orada organ ve hücre nakli çalışmalarıyla ödül alan yaşlı bir Amerikalı araştırmacının, (E. Donnall Thomas) konferansını dinlemiştim. Suudi Arabistan'da bulunan İzzet Hocam da, Nobel ödülü alan bilim adamlarının hepsinin Suudi Arabistan Üniversiteleri'ne konferans vermek üzere davet edildiğini anlatıyordu. Bunların hepsi genç bilimciler için önemli motivasyonlardır. Ben Türkiye'de sadece 2008 yılında Hacettepe'de bir kez, Nobel ödülü almış bir bilim adamının konferansını izleyebildim.

2008 yılında TÜBİTAK Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi ULAKBİM tarafından, "Thomson Institute of Scientific Information"dan sağlanan verilere dayanarak hazırlanan "Türkiye Bilimsel Yayın Göstergeleri" kataloğunda, Türkiye'nin bilimsel alanda dünyada 21. sırada olduğu bildirilmiştir. ABD 5 milyon 861.401 bilimsel yayın ve 123 milyon 847.576 atıfla birinci olurken, ülkemizin bilimsel üretimi ise 98.186'dır. Bu sıra ülkemizin genel dünya klasmanındaki yerine uygundur ve hatta genel ortalamanın epeyce üzerindedir. ABD'yi , 1 milyon 443

bin 131 yayın ve 24 milyon 893 bin 165 atıf ile İngiltere ve 1 milyon 371 bin 470 yayın ve 16 milyon 530 bin 172 atıfla Japonya izlemektedir. Bu sıralamada Japonya'dan sonra, Almanya, Fransa, Kanada, İtalya, Çin Halk Cumhuriyeti, Avustralya, Hindistan, Hollanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İsrail, Polonya, Brezilya, Finlandiya, Avusturya, Norveç, Türkiye, Yunanistan, Meksika, Arjantin, Portekiz, Şili, İran ve Venezuela yer almaktadır. Bu değerlendirmede, ülkemizde birinci olan Hacettepe Üniversitesi'nin 25 yılda yayınladığı toplam 9.729 yayının 5.367'si, klinik tıp alanındadır . Üniversitenin tüm yayınları içinde, 1. 400 yayınlı kimya alanı ikinci olurken, 544 yayınlı biyoloji ve biyokimya alanı da üçüncü sırada yer almıştır. Aynı sıralamada, İstanbul Üniversitesi 8.841 yayınlı, Hacettepe Üniversitesi'nin ardından ikinci sıradadır. Üniversitenin klinik tıp alanı 4 bin 369 yayınlı tüm yayınları içinde ilk sırayı, kimya alanı 875 yayınlı ikinci. sırayı ve mühendislik bilimleri alanı ise 615 yayınlı üçüncü sırayı almıştır.

Kaynaklar

1. İnönü E. *Bilimsel devrim ve stratejik anlamı. Türkiye Bilimler Akademisi Forumu. Sıra no 21 (2. Baskı), Ankara 2005.*
2. Reisman A. *Atatürk ve üniversite. Hacettepe Üniversitesi Konferansları. 10 Kasım 2008.*
3. *Tubitak.gov.tr*

Tarihte Biz ve İsveçliler

Hem talan, hem de paralı askerlik için gelen Vikingler İstanbul'a büyük şehir anlamına gelen Miklagord diyorlarmış. 1000'li yıllar civarında Bizans imparatorunun Vareglar diye isimlendirilen iskandinav destek kuvvetleri var, bunlar imparatorun kişisel muhafızlarıdır. Miklagord'a gelen Varegların en tanınmış Harald Hordrode; ismi bazı eski şiiirlerde bile geçiyor. Herhalde imparator, kendi halkına güvenemediği için yabancıardan oluşan özel kuvvetlerce korunuyor. Bu durum tarihte bir çok kez tekrarlanan bir fenomen aslında. İçinde Varegların da olduğu Bizans ordusu 1055'te Selçuklular'ı Baymurt savaşında yeniyor. Bizim tarihimizde pek adı geçmeyen bu savaşa, büyük bir ihtimalle Türkler'le İsveçliler'in ilk önemli karşılaşmaları denilebilir. Biz bu olaydan 16 yıl sonraki 1071'deki Malazgirt (Manzikert) savaşını Anadolu'ya gelişimiz için resmi milat olarak kabul etmekteyiz. Halbuki son yıllardaki araştırmalar Türkler'in Anadolu'ya çok daha eski dönemlerde geldiklerini ve yerleştiklerini gösteriyor. Selçuklular ve Osmanlılar'ın yükselme devrine kadar benim bildiğim önemli bir ilişkileri olmuyor. Herhalde bu dönemleri ve özellikle haçlı seferlerini iyi araştırmak gerekir. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u alırken gemilerini Haliç'e indirmesi Vikingler için pek bir anlam taşımıyor. Çünkü gemilerini kalaslar üzerinden denizden nehirlere ulaştırmakta kullandıkları bu eski yöntem, onlar için şaşırtıcı bir orijinallik değil.

Fransa kralı I. François 1525'de Pavia Savaşı'nda Kutsal Roma-Germen imparatoru V. Karl (Şarlken) tarafından tutsak edilince kralın annesi Louise de Savoie, Kanuni Sultan Süleyman'a bir mektup göndererek, ondan yardım dilemişti. Bu Fransız-Osmanlı ilişkisinin çok önemli bir dönüm noktasıydı. Çok geçmeden bu ittifak Avrupa politikasının sabit noktalarından biri haline geldi. O dönemde Fransa kralının yalnızca iki gerçek dostu olduğuna inanılıyordu; İsveç Kralı ve Osmanlı Padişahı. Burada hatırdan çıkmaması gereken nokta, ülkeler arasındaki yaşayan ilişkilerin, hep varolan uluslararası konjonktürden kaynaklandığı gerçeğidir.

Bu ilişkileri zamanında, sağlam yapabilen ve güncelleyebilen ülkeler, tarihteki yerlerini korumuş ve sağlamlaştırmıştır.

Katolikler, Türkler'e karşı mücadele ederken protestanlar da Orta ve Kuzey Avrupa'da yayılma fırsatı bulmuşlardı. O dönemde Osmanlılar'ın en önemli düşmanı İspanya ve Roma-Germen İmparatorluğu idi. Akdenizde sürekli olarak İspanya önderliğindeki güçlerle savaş sürmekteydi. Avrupa'nın öte yakasındaki İngiltere ve İsveç'in Türkler'le olan beraberliğinin temelinde bu olgu yatmaktadır. Bu durum özellikle 16. yüzyıldan itibaren Katolik Habsburglar'a ve Rus Çarı'na karşı, Osmanlı ile birlik olmaya çalışan İsveçliler'in lehine olmuştur. 1587'de kral III. Johan, oğlu Sigismund'un Polonya tahtına çıkması için III. Murad'tan yardım rica eden bir mektup yazmıştır. Bu mektup, Babıali'nin Rusya'ya karşı yardım isteyen mektubuna da bir cevaptı. Aslında Gustav Vasa zamanında Kırım Tatarları ile ilişkiler vardı. Ancak yazışmaları Osmanlıca yapan Tatarların mektupları büyük bir ihtimalle okunamıyordu. Araştırmacılar İsveç'e 1658-59 yılları arasında Osmanlıca, ipek ambalajlı ve mühürlü 82 tane evrak geldiğini ve bunların büyük bir kısmının çevirisinin hiçbir zaman yapılmadığını bildiriyor.

Dünyadaki din savaşlarının belki de en kanlı olanları Avrupada katolik ve protestanlar arasında yaşanmıştır. Nasıl hristiyanlık yahudilikten doğmuşsa, protestanlık da katoliklerden ayrılmıştır. Muhtemelen başlangıçta, sadece bir mezhep olarak algılanmadı, sapkınlık olarak değerlendirilerek şiddetle üzerine gidildi. Avrupa'nın kuvvetli ve zengin olan güneyinde bu yeni inanç, engizisyon dehşeti nedeniyle gelişemedi, biraz da gözden uzak olan nisbeten fakir orta ve kuzey ülkelerinde gelişmesi bu nedendir. Doğu Avrupa'da ilerleyen Osmanlılar nedeniyle katolikler, protestanlar ile tam uğraşmasalar da, herhalde imkan bulsalardı bir tek protestan kalmayabilirdi. Bu nedenle Avrupa'daki protestanların, tarihlerini değerlendirirken Osmanlı faktörünü de göz önüne almaları önemlidir. İngiltere ve İsveç'in hep Osmanlılar'la ilişkide bulunma isteklerinin zemininde muhtemelen bu durum yatmaktadır. Zamanla daha da kuzeyde ortaya çıkan Rusya herkesi ortak düşmanı olarak tehdit etmeye başlayınca, bu kader birliği daha da önem kazanmıştır.

İsveç Kralı Gustav II. Adolf 1631'de, Türkler'i Habsburgların hükmettiği Avusturya'ya karşı savaşa ikna etmek için Tatar bir elçi göndermişti. Padişah bu öneriyi reddetmiştir. Bunun üzerine Tatarlar, Polonya ve Almanya'ya karşı 40.000 askerden oluşacak bir ordu ile saldırı önerisinde bulundu. Bu öneri İsveç kralını memnun etti. Daha sonra Kral X. Karl Gustav'ın ordusuyla Tatarlar, Polonya'ya karşı birlik oldular. Bu zor dönemde İsveç Kralı X. Karl Gustav, Doğu Avrupa'daki

müstakbel komşusu Osmanlılar ile iyi ilişkiler kurmayı düşünerek, Polonya'ya karşı işbirliği önerisiyle İstanbul'a Padişah IV. Mehmed'e elçisi Claes Ralamb'ı göndermiştir. Padişah, Polonya'ya karşı yapılacak savaşın Ruslar'ın işine yarayacağını düşünerek bu teklifi reddeder. Elçi Ralamb 1657-1658 yıllarını kapsayan bu geziyi anı kitabında çok ayrıntılı olarak anlatmıştır. Çok ilginç ve öğretici olan bu kitap, o dönem Avrupası, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki deneyimler ve günlük yaşantı ayrıntıları yönünden çok kıymetli bilgiler içermektedir. Ralamb anılarında Osmanlılar'a hem gıpta etmekte hem de onları eleştirmektedir. Ancak Avrupa'daki diğer izlenimleri ile karşılaştırıldığında, bir miktar beğeni yanı da vardır denilebilir.

1600'lerin ortalarında Türkler Viyana seferine hazırlanırken, İstanbul'dan gönderilen elçiler İsveç'ten asker, silah ve para istemiştir. Ancak İsveç ekonomik sıkıntılarını gerekçe göstererek, bu seferi desteklememiştir. Avrupa sahnesinde İsveç de önemli bir oyuncu olmaya hazırlanmaktadır.

İsveç Kraliçesi Kristina 1654 yılında tahtı bırakınca, Baltık denizinin güneyindeki Polonya'nın Kralı Jan Kazimierz (II. Jan), eski İsveç Kralı I. Gustav'ın dedesi olduğunu ileri sürerek İsveç tahtına talip oldu. Kendini uzun bir süreden beri İsveç tahtına hazırlayan X. Karl Gustav ise bunun mümkün olmadığını, II. Jan'ın İsveç Tahtı'na yönelik tavrının sürmesi halinde bunu savaş nedeni sayacağını duyurdu. II. Jan, İsveç Krallığı'nın kendisinin hakkı olduğunu söyleyerek, X. Karl Gustav'a meydan okudu. Tarihsel gelişmeler de İsveç'i kıta Avrupa'sına inmeye zorluyordu. Böylece 1655'te başlayıp 1660 yılına kadar sürecek ve Polonya tarihine "İsveç baskını" olarak geçecek kanlı bir savaş dönemine girildi. İsveç Ordusu 10 bin kişilik bir güçle Polonya'ya saldırdı. X. Karl Gustav'ın ordusu, önüne çıkan şehirleri peş peşe fetih ederek ilerleyişini sürdürdü. Sonuçta Polonya'nın büyük kısmı İsveç'e katıldı. İsveç, artık kuzeyde önemli bir güç haline geliyordu.

Poltava'dan Bender'e

Gelelim İsveç kralı XII. Karl'ın, Rus çarı Deli Petro ile Poltava Meydan Savaşı'nı yaptığı 1709 tarihine. Büyük Kuzey Savaşı'nın (1700-1721) ilk sekiz yılında üç saldırgan düşmanını; Danimarka, Polonya ve Rusya'nın ittifak halindeki ordularını yenen XII. Karl, Moskova'ya yürümeye karar vermişti. Rus çarı, aldığı yenilgilerden sonra yenmeyi, Doğu Ukrayna'da Poltava kasabası yakınlarındaki bu ova da öğrenecekti. Tarihçiler İsveç kralı Rus ordusu ile savaşa hazırlanırken, Sultan III. Ahmed'in kendisine yaptığı bir jesti yazmaktadır. Padişah, Türklere satılmış olan 100 İsveçli esiri kendisi satın alarak, XII. Karl'a göndermiştir. Neticede iki

ülke zorunlu olarak, ortak düşmana karşı sürekli temas arayışındaydı. 27 Haziran 1709'da, Poltava'da ordusu yok edilen XII. Karl için ise artık tek açık yol, güneye doğru uzayıp giden Osmanlı topraklarıydı. Savaşta sağ kurtulan 1.000 kadar askeriyle birlikte güney topraklarının hâkimi olan Osmanlı İmparatorluğu'na iltica eden İsveç kralı, 13 Temmuz günü Osmanlı-Rus sınırındaki Bender'e (bugün Ukrayna'da olan Kırım'ın kuzeyindeki bir kale kenti), sığınmak zorunda kalmıştı. Osmanlı'nın iki yıl Bender'de, 3.5 yıl da Edirne'de olmak üzere 5.5 yıl ağırlamak zorunda kaldığı bir konduğu vardı artık. Politik mülteci, zoraki misafir veya sürgün İsveç kralı XII. Karl.

Kral XII. Karl az uyuyan, her gün ata binen, şarap içmeyen, her gün askerlerine talim yaptıran, iyi eğitim almış birisiydi. O dönem için Avrupa'nın en kuvvetli kişilerinden biri, belki de en kuvvetli kişisi olarak bile düşünülebilir. Başlangıçta, sadece beş gün kalacağını açıklayan XII. Karl'ın Osmanlı topraklarındaki misafirliği çok daha uzun sürecektir. Devlet tarafından ağırlanan İsveç kralının masraflarının bütçenin hangi kaleminden karşılanacağı konusunda Osmanlı maliyesinde zamanla sorun çıkmış, sonunda bu harcamaların bütçedeki "demirbaş" kaleminden karşılanmasına karar verilmiştir. Yani kralın lakabı olan "Demirbaş" ismi topraklarımızda kaldığı beş buçuk yıl süresince Bab-ı Âli tarafından muntazaman verilen borçların devlet hesaplarının kaydedildiği "demirbaş defterlerinde" adıyla yazılmasından kaynaklanmıştır. Bazı kaynaklar hep askeri elbise ile gezen kralın başındaki zırha izafeten bu ismin verildiğini söylemektedir. Her ne ise, bu isim tutmuştur ve tarihimizde artık bu şekilde anılacaktır. O yıllarda Avrupa'nın diğer kralları resmi protokolda Osmanlı sadrazamına denk tutulurken, III. Ahmet misafirliğinin hürmetine, Demirbaş Şarl'ı protokolda kendisine eşit saymıştır. Bu da Osmanlı protokolünde bir ilktir. Sultan III. Ahmet, krala çok güzel ve değerli armağanlar vermişti. Cömertlik konusunda geri kalmak istemeyen Kral Şarl da hem padişah hem de etrafındakilere aynı derecede hediyeler vermek için Osmanlı devletine ve özel kişilere büyük ölçüde borçlanmıştır. Sonunda yani bir tür iflas ettiğinde, borçlarının tutarı, İsveç devletinin bir yıllık gelirine eşittir. İşte iki ülke arasındaki zamanla zorunlu olarak gelişen ilişkinin temelinde bu borç ve ödeme sorunu önemli bir yer tutmuştur.

Poltava'dan sonra Ukrayna'ya dağılan İsveç ordusundan arta kalanlar, savaşta sonraki altı ay boyunca Bender'e akın edince, başlangıçta 1.000 askerle Bender'in hemen dışında kamp kuran Kral Şarl'ın çevresindeki İsveçliler neredeyse 10.000 kişiye ulaşmıştı. Zamanla bu zorunlu ziyaretin kısa sürmeyeceği anlaşılınca Demirbaş Şarl'ın, Bender'in hemen dışında Karlstad adıyla kurduğu

yerleşim birimi zamanla giderek kalabalıklaştı. Bunda, padişah III. Ahmet'in, krala jest yapmak amacıyla, Ruslar'ın esir alıp pazarlarda köle olarak sattıkları İsveçli kadınlarla çocukları satın alıp azat etmesi de büyük rol oynamıştır. Kralın Karlstad'daki kampının çevresinde korunma amaçlı müstahkem mevkiiler dahi yapılmıştı, İsveçliler buraya yerleşiyordu

Demirbaş Şarl, sürgündeki dönemini iyi değerlendirmiş ve İstanbul'daki günlerinde Marmara kıyılarında görüp hayran olduğu donanma gemilerinin planlarını çizmişti. İsveç kralı, döneminin parmakla gösterilen matematikçi ve mühendislerinden biriydi. Geniş karinalı ve yüksek hızlı Osmanlı teknelerinin benzerleri İsveç'in elinde olsa, en büyük arzusu güney denizlerine inmek olan Petro'nun bu amaçla kurdurduğu St. Petersburg haritadan dahi silinebilirdi. Demirbaş Şarl, kendi çizdiği planları ulakları aracılığıyla İsveç'e göndererek, Stockholm'deki savaş konseyine, kendisi ülkeyle dönünceye kadar bu gemilerin inşa edilmesini emretmişti. Şarl'ın Dimetoka'daki günlerinde "Carolus" adıyla imzaladığı tekne çizimleri, bugün Stockholm Kraliyet Kütüphanesi'nde sergilenmektedir.

Demirbaş Şarl, Osmanlı'da kaldığı beş yıl içinde kendine yetecek kadar Türkçe öğrenmiş ve kendi çizdiği bu iki gemiye ad koyarken de Türkçe isimler seçmişti: Jilderim (Yıldırım) ve Jarramas (Yaramaz). Kral, çizdiği planların üstüne, güzel bir sülüs yazıyla teknelerin ismini Osmanlıca yazdırmayı da ihmal etmemişti. Kralın emriyle, Karlskrona tersaneleri'nde yapımına başlanan "Yaramaz" ve "Yıldırım", 1716 yılında bitirildi. 44 top taşıyan ve 39 metre uzunluğundaki Jarramas, artık İsveç donanmasının sancak gemisiydi. Türk korsan teknelerinin çizgilerini taşıyan bu tekne, İsveç donanma sancağını buharlı tekneler çağına kadar gururla taşıdı. Yüksek hıza ve üstün manevra yeteneğine sahip bu iki gemi, suya indirildikleri andan itibaren Baltık Denizi'ni Ruslar'a dar etmiştir. Bu gemiler, sadece Ruslara karşı değil, başka düşmanlara karşı da kullanılmıştı. 1756-1763 yılları arasındaki "Yedi Yıl Savaşları"nda, Yaramaz ve Yıldırım, Kuzey Denizi'nde sayısız İngiliz gemisi batırılmış, 1805'te de müttefiklerle birlikte Napolyon donanmasına karşı güçlerini göstermişlerdi. Jilderim, Prusyalılar ile yapılan bir deniz savaşında batırılmış; İsveçliler tarafından uğruna inanılan Jarramas ise, her hizmetten çekilişinde inşa edilen daha modern bir gemiye adı verilerek efsanevi ününü sürdürmüştü, İsveç donanmasında da bir geleneğin oluşmasına yol açmıştır. Hizmete giren her yeni Jarramas'ta, "Demirbaş Şarl"ın orijinal planlarına sadık kalınmıştır. Dördüncü kuşak son Jarramas, 1899'da yine Karlskrona Tersaneleri'nde inşa edilip denize indirildi. Jarramas, son askeri görevine II. Dünya Savaşı günlerinde 1944'te çıktı. Bu son görev, Alman denizaltılarının İsveç karasularına girmesini

engellemekti. Jarramas, bugün İsveç denizciliğinin gururu olarak, 1944'ten bu yana aynı bizim Savarona gibi okul gemisi olarak hizmet veriyor.

Prut Savaşı

Demirbaş Şarl 1709-1714 yılları arasında ülkesini Osmanlı'dan yönetmiştir. Sultan III. Ahmed'i çar Deli Petro'ya karşı beraberce yeni bir savaşa razı edebilmek için, ordusunu Dinyester kıyısında yani bugün Moldova sınırları içinde bulunan Bender'de kurmaya karar vermişti. Padişahı ortak bir harekate ikna etmek için birçok başarısız girişim sonrasında, bir İsveç ordusunun İsveç'ten yola çıkarak Polonya üzerinden Rusya'ya saldıracağı konusunda III. Ahmet'e söz verdi. Ancak kralın yıllardır yurtdışında olması ordusunun üzerindeki otoritesini zayıflatmıştı. Bu ordunun başındaki İsveçli komutan savaşmak yerine Polonya ile barış görüşmeleri yapmayı tercih etti.

Padişah III. Ahmet İsveç'in 30.000 asker ile Polonya'dan Rusya'ya saldıracağı sözünü yerine getirmesini beklemeden, 19 Şubat 1711'de Rusya'ya karşı savaş ilan edince, Rus çarı ordusunu Moldova'ya gönderdi. Savaş ilan edildiğinde İstanbul'da Rus elçisi olan Tolstoy ve 30 adamı Yedikule'de zindana kondu. Padişah, Rusya'ya karşı savaşı İsveç Kralı istediği için değil, o zamanki şartlar gereği ülke çıkarları nedeniyle açmıştı. Osmanlı ordusu bu tarihi savaşta Tatar, Kazak, Leh ve İsveç kuvvetlerince desteklenecek ve Fransız gözlemci subaylar da bulunacaktı. Bu savaş İsveç ordusunun aktif olarak savaşa katılımı sınırlı da olsa Osmanlı ve İsveçlilerin beraber aynı safta bulunduğu ilk önemli savaştır. Kralın Osmanlı ordusunda iki irtibat subayı vardı; Kont Ponyatovski ve Kont Sparre. Burada Osmanlı birliklerince kuşatılan Rus ordusu, Prut nehri kıyısında teslim olmaya zorlandı. İsveçliler tarihlerinde Baltacı Mehmet Paşa'nın pek akıllı ve yerini dolduran bir kişi olmadığını ima etseler de, o devirde Rus ordusunu çıkışı olmayan bir çember içine almak pek de kolay olmasa gerek. Bu arada Baltacı Mehmet Paşa ile Rus Kraliçesi Katerina'nın bir gece vakti Baltacı'nın çadırında biraraya gelmesi gibi bir olasılık, mümkün gözükmemektedir. Herhalde masal ve dedikoduya meraklı kişiler tarafından uydurulmuş olsa gerek.

Sadrazam'ın Rusları yoketmek yerine, sıradan bir anlaşma ile yetinmesinin yanlış olduğunu düşünen Demirbaş Şarl, Prut'a gelerek sadrazam ile tartışır. Kralın tercümanı Baptiste Savary bu konuşmayı şöyle özetler. "Türk yasalarına göre, bir düşman savaş nedeninin ortadan kalktığını söyleyerek barış isterse, bu talebi reddedilemez. Bu nedenle Rus barış talebi, sadrazamın da istediği koşulları içerdiğinden kabul edilmişti. Sonuca kansız ulaşılmıştı. Eğer Rus ordusu burada

yokedilirse, o zaman Rusya'yı kimin yöneteceği konusu uluslararası sorun olacaktı. Böyle bir durumda Türkler'in savaştan beklediği kazanç belki de antlaşmanın sağlayacağı faydadan fazla olmayacaktı". Sadrazam ayrıca Demirbaş Şarl'ın Polonya üzerinden salimen geçip, ülkesine gidebilmesinin garantisini de almıştı; ancak Demirbaş Şarl bu fikirlere katılmıyor, verilen sözlerin yeterli olduğuna inanmıyordu. "Ben nasıl buradan İsveç'i yönetiyorsam, Rus çarı da esir edilerek ülkesini buradan yönetebilir. Bana bir kaç bin asker ve yeterli silah verin, ben Ruslar'la savaşıyım" der. Ancak sadrazam Türkler'in hristiyan bir komutan tarafından yönetilmesine izin veremeyeceğini ve Ruslarla bir kez anlaşma yapıldığını söyler. Yine de ülkesine dönmek için kendisine yeterince refatçı asker vermeyi önerir. Ancak kral bu uyarıyı dinlemeyerek Ruslara saldırı planları yapmaya devam eder. Prut Antlaşmasından hemen sonra (23 Temmuz 1711), Ruslara yiyecek gönderilmiştir, iki saat içerisinde Rus tarafında her şeyin bollaştığı yazılıyor. Geri çekilen Rus ordusu yolda Tatarlar tarafından rahatsız edilmesin diye, yanlarına 8.000 kişilik bir kuvvet de verilmiştir.

Bu durum İsveçliler ve Türkler arasında giderek artan bir gerginlik yaratmıştır. Rusya ile ilişkilerin düzelmesi, orada ticaret yapmak isteyen İngiltere ve Hollanda'nın da menfaatine geliyordu. İsveç kralı Avrupalılar tarafından da sorun olarak görülmeye başlanmıştı. Bu dönemde Baltacı Mehmet Paşa'nın gözden düşmesinde İsveçlilerin kulisinin de rolü olduğu kabul edilebilir. İsveç kralının uzayan misafirliği ve zaman zaman bir miktar haddini aşması (kralın, padişahın kendisinin ve mahiyetinin masrafları için verdiği borç parayı, Osmanlı vezirlerini Ruslara karşı tekrar savaş açılması için 'satın almaya' kullandığı saptanmıştır), Osmanlı'yı kızdırmaya başlarken, İsveçlilerin Bender esnafına ciddi düzeyde borçlanması da ortamı gerginleştirmişti. Sonuçta, 1713'de İsveç kralına karşı ayaklanan Benderli kızgın kalabalık ile kent dışında bulunan yeniçeriler birleşerek, İsveçliler'le aralarında belki de düşük yoğunlukta bir arbede yaşanmıştır. Demirbaş Şarl'ın da yaralandığı bu "kent savaşı", İsveç tarihinde "Kalabalıken-i Bender" adıyla geçiyor. Duruma hemen el koyan Osmanlı Hükümeti, Bender'den aldığı Şarl'ı önce Dimetoka'da ev hapsinde tutmuş, ardından da İstanbul'a getirtmiştir. Burada geçen "kalabalık" kelimesi, daha sonra geri dönenlerle İsveç'e gitmiş ve halen İsveç'te halk arasında "kaos" anlamında kullanılmaktadır.

20 Eylül 1714'te Demirbaş Şarl ve maiyetindeki 130 kişi, Türkler'in refakatinde Prut savaşı sonrasında buldukları Dimetoka'dan dönüş için yola çıkmışlardır. Sonunda, Padişahın İsveç kralı konusunda sabrı taşınca, kral Osmanlı İmparatorluğu'ndan biraz da zorunlu olarak ayrılmak durumunda kalmıştır.

Demirbaş Şarl'ın 5 yıllık ziyaretinin en önemli sonucu iki ülke ve kültürün birbirini tanımasıdır. Daha sonra bir çok İsveçli araştırmacı ve gezgin buralara gelerek, iki ülke arasındaki bilgilenme sürecini arttıracaktır. Kral bulunduğu sürede özellikle savaş sanatına, gemi yapım tekniklerine, devlet planlamasına ve mimariye ilgi duymuştur. Döndükten sonra Stockholm'de yaptırdığı sarayda bu esinlenme vardır. Kralın askerleri de bu ilişkiden etkilenecek kalkanlarına yarım ay işaretli işlemişlerdir. Kralın ekibinde bulunan papaz Sven Agrell 1707-1713 yılları arasında İstanbul izlenimlerini bir kitap olarak yazmıştır. Bugün İsveççe'de olan bazı Türkçe kelimeler o günlerin anısıdır (dolma, sofa, divan, kiösk-köşk vs.). 1700'lü yılların geneldeki İsveç şehirli yaşantısının da Osmanlı'dan gelen bu oryantal rüzgardan etkilendiği açıktır. Bu kumaş motiflerine, giysilere, mimariye kadar yansımıştır. Bugün XII. Karl'a İsveç'te sanki en çok faşist gruplar sahip çıkıyor gibi görünse de (bu benim izlenimimdir), İsveçliler'in tarihlerindeki en önemli kişilerinden birisidir. Eğer eylemlerinde başarılı olsaydı, Avrupa (ve Asya) bugünkünden farklı bir haritaya sahip olabilirdi.

Kral ülkesine döndükten sonra ilk İsveç bankasını kurarak halktan borç almışsa da, Osmanlılara borcunun tamamını ödeyememiştir. Bu borcu tahsil etmek için Stockholm'e giden Osmanlı Sefaret Heyetleri birbirini takip etmiştir. Kimi inatla 4-5 yıl Stockholm'de kalmışsa da (İsveç müzelerinde aynı heyet üyelerinin zamanla yaşlandığını gösteren farklı tarihlerde yapılmış tablolar vardır) borcun bir bölümünü ancak taksitler halinde alabilmiştir. Bakiyesinin Osmanlı donanması için gemi yapılması suretiyle ödenmesi konusunda anlaşılırsa da, bu gemilerin yapılıp yapılmadığı bilinmemektedir. Bu dönemde İsveç-Rusya sürtüşmesi devam etmektedir ve 1721'de Rusya'nın mutlak üstünlüğü ile yeni bir döneme başlayacaktır. Bu tarihten sonra İsveç bir daha aynı gücüne asla kavuşamayacaktır.

İsveç kralının Osmanlı'ya olan borcu nedeniyle, 1734'de İstanbul'da sürekli bir İsveç elçiliği açılmıştır. Kralın Babıali'den aldığı borç, özel kişilerden aldıkları dışında 3 milyon İsveç gümüş taleridir. 1727'de Mustafa Ağa İsveç'e borçların ödenmesi için aracı olarak gönderilmiştir; ancak borçların geri ödenmesinde sorun olduğundan, altı yıl sonra aynı görevle bu sefer Said Mehmet Efendi gönderilmiştir. Burada güzel bir törenle karşılanan Said Mehmet efendiye, Kral I.Frederik ekonomik durumları uygun olmadığı için maalesef ödeyemeyeceklerini bildirmiş ve mümkünse bir de ek borç para istemiştir. Daha sonra iki ülke arasındaki görüşmeleri Gustaf Celsing yürütmüş ve borçların 50 yıl süreyle ve taksitle ödenmesi için bir anlaşma imzalanmıştır. Sonuçta bütün bu ilişkilerin bir

başka somut göstergesi olarak, bugün İsveç devlet arşivindeki (Riksarkivet) yabancı ülkelerle ilgili belgelere bakıldığında, İslam ülkeleri içinde en çok bilgi ve dökümanın Osmanlılar konusunda olduğu görülmektedir.

Sonrası

İsveç'in Türkler'le ilişkilerini sürekli etkileyen en önemli etken, ortak komşuları olan Rusya'dan gelen tehdittir. İsveç ve Osmanlı devletleri arasında 1737'de ticaret ve 1739'da savunma birliği anlaşmaları yapılmıştır. İsveç bu anlaşmalarla, Osmanlı ile savunma paktı yapan ilk hristiyan ülke olmuştur. Ancak 1778'de yeterli hazırlığa sahip olmayan Kral III. Gustaf, kendine göre uygun bir zaman olduğu düşüncesiyle Osmanlı katılımını sağlamadan Rusya'ya saldırır ve bu macera 1790'da Varala'da kimseyi memnun etmeyen bir barış anlaşması ile biter. Ama 1739'daki Türk-İsveç barış, birlik ve dostluk ittifakı yükümlülüğü bir kere çiğnenmişti. Daha sonra 1862 tarihinde iki taraflı ticaret ve deniz taşımacılığı antlaşması imzalanmıştır. İsveç tarafının belgelerine göre İbrahim Müteferrika da İsveç delegasyonu için bir dönem çevirmenlik yapmıştır.

Ombudsman İsveççe bir kelime. "Aracı" anlamına gelen 'ombuds' ve 'kişi' anlamına gelen "man" kelimelerinden oluşuyor. Ombudsmanlık kurumu 1713'te Kral XII. Karl'ın emriyle başlamış. Uzun yıllar boyu ülkesinden ayrı kalmak zorunda olan kral, başvezirini kendisinin yokluğunda temsil etmesi için ombudsman olarak atar. Kral, tarihin ilk ombudsmanının atama kararını ise o zamanlar sığınmacı bulunduğu Osmanlı'dan almıştı.

Demirbaş Şarl'ın maceralı döneminin ardından genellikle ticaretin hakim olduğu huzurlu bir dönem gelmiştir. 1738'de Levantiska Kompaniet kurularak Anadolu'daki levantenler ile ticarette ayrıcalıklar elde edilmiştir. İsveç bize çelik, bakır ve barut satıyor; karşılığında pamuk, ipek, kahve, incir ve üzüm alıyordu. 1787'de kral III. Gustaf İstanbul'a Haliçte inşa edilecek donanmaya yardım etmeleri için deniz subayları göndermiştir.

İstanbul'daki İsveç konağı 1757'de Gustaf Celsing tarafından İngilizler'den satın alınır. Bu konağın bahçesinde günümüzde İsveç Araştırmalar Enstitüsü vardır. Zamanında bu Enstitünün yerinde tercümanların oturduğu Dragoman Evi varmış. Gustaf Celsing, 1747'de İstanbul'a elçi olarak atanmış ve burada tam 23 yıl görev yapmıştır. Kendisinden sonra görevi kardeşi Ulrik'e bırakmıştır. Bu iki kardeş Demirbaş Şarl'ın diplomatik ilişkilerini yürüten sekreteri Gustaf Celsing'in oğullarıydı. Celsing ailesi Türkiye'den getirdikleri eşyaları Sörmland'da Biby

köşküne getirerek, güzel bir koleksiyon oluşturmuştur. Topladıkları kitap koleksiyonunun önemli bir bölümü de, benim de bulduğum Uppsala Üniversitesi kütüphanesinde saklanmaktadır.

16. yüzyılda İsveç Kralı Gustav Vasa, ülkede birbiriyle savaşan birlikleri bir araya toplayıp tek bir ülke olarak İsveç'i tanımalarını sağladığı için 6 Haziran'ı ulusal gün olarak kabul edilmişti. İsveç meclisince 1983 yılında kabul edilen bir kanun ile 6 Haziran İsveçliler'in ulusal günü olarak ilan edildi. Bu tarihten sonra 1916 yılından beri bayrak günü olarak kutlanan 6 Haziran, ulusal gün olarak kutlanmaya başlandı.

Ülkemizde tarih boyunca bir çok yabancı misafir ve sığınmacı ağırlamıştır. Türkiye'deki farklı etnik kökenli kişilere baktığımızda Polonyalılar, Almanlar, Macarlar, Estonlar ve hatta İsviçreliler gibi o kadar çok farklı kişiler birarada yaşamış ve yaşıyor ki insan hayret ediyor. Ama kalıcı olarak hiç İsveçli grup olmamış. Bu çok farklı tipteki Avrupalıları buraya getiren esas neden hep aynı; Rus işgali. 1876-1877' den itibaren Ruslar kendilerini, Almanlar'ı, İsviçreliler'i ve Estonlar'ı Kars'a getirmişler. Mesela Kars' bağlı Karacaören'de 300 kişilik bir Estonyalı kolonisi oluşmuş. Ancak işgal sonrası bunların bir kısmı Rusya'ya dönmüş, kalanlar da sonradan Almanya'ya işçi olarak gitmiş ve zamanla kaybolmuşlar. Muhtemelen mandıracılık ile uğraşan bu enteresan göçmenlerin yöre peynirciliğine katkısı da olmuştur.

Tarih hep devam eden, bitmeyen bir süreç. Dünya savaşları, Viyana kuşatmaları, Kırım Savaşı, Mohaç Muharebesi, Plevne Savunması, Sarıkamış Bozgunu, Preveze Deniz Zaferi günümüzde zaman zaman yeri geldikçe hatırlanıyor. Poltava Savaşı anıları da geride kalmadı. Rusya lideri Putin 2009 yılında Poltava savaşı'nın 300. yıldönümünü savaşın geçtiği yerde yani Ukrayna'nın Poltava şehrinde törenlerle kutlamak istedi. Çünkü o zamanki çar Deli Petro, o dönemin süper gücü İsveç'i yenerek bir yerde Rusya'nın makûs talihini de değiştirmişti. Ancak, bu kutlama düşüncesi zannediyorum Ukraynalılar tarafından pek hoş karşılanmadı. Poltava Savaşı öncesi İsveçliler, Ukrayna'daki Kazakların lideri İvan Mazepa'ya bağımsızlık önererek yanlarına çekmişlerdi. Ancak Kazak Kilisesi birçok kabile şefini Mazepa'ya uyulmaması yönünde etkilemiş ve sonuçta yeterince güçlü olamayan İsveç ve müteffikleri, Ruslar'a yenilmişti. Bu savaş Rusya'yı bir imparatorluk yaparken, Ukrayna için uzun sürecek bir boyunduruk dönemi başlatmıştı. Bu nedenle Putin'in kutlama talebine Ukrayna lideri Yuşçenko "Poltava felaketini anma etkinlikleri" düzenleyerek cevaplamaya çalıştı.

Daha sonra bu konuda Rusya parlamentosunda yapılan özel bir oturumda Poltava Savaşı ve tarihsel sonuçları ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Enteresan olarak kendisi de bir akademisyen olan Duma Başkan yardımcısı ve Rusya Liberal Demokrat Parti Başkanı Vladimir Jirinovski, farklı bir tarihsel özeleştiriyi yaparak, Rusların Türkler ve İsveçlilerle yıllar süren gereksiz savaşlar yaptığını, bunlardan hep İngiltere'nin kazançlı çıktığını söyledi. "Türklerle 30 kez savaştık; Türkler, Moskova'ya değil, Viyana, Roma ve Paris'e doğru hareket ediyordu" diyen Jirinovski, Çarlık Rusyası'nın İsveç'e karşı savaşmasına da gerek olmadığını savunarak, "Poltava savaşına ne gerek vardı? İsveç o dönem Rusya'yı tehdit etmiyordu. İsveç güneye doğru hareket ediyordu, demiştir.

Ignatius Mouradgea D'ohsson

Osmanlı yetkilileri ile Avrupalı diplomatlar arasında onaylı çevirmenlerin bulunması bir gerekliliktir. Bu kişilere Sami-Akat kökenli bir sözcüğün zamanla Türkçeleşmiş hali olarak dragoman (tercüman, çevirmen) deniyordu. İsveççe, Almanca ve İngilizce'deki dragoman sözünün kökeni de budur. Babıali'nin dragomanı, ya da imparatorluk divanının çevirmeni (tercüman-ı divan-ı hümayun) ise çok önemli bir yetkiliydi. Bu kişiler aslında epeyce bilgili ve özel seçilen kişilerdi. Osmanlı imparatorluğu'nda bu meslek genelde gayrimüslimlere özgü bir meslek olarak algılanmıştır. Zamanla dragomanlık Pera'da bazı ailelerin tekeline girmiş ve bu kişiler bu mesleğin yanı sıra kurdukları özel ilişkileriyle de epeyce zenginleşmişlerdir. İsveç hakkında bulabildiğim tüm bilgileri okuduğum sırada bu dragomanların içinde bir isim ilgimi çekti. Çok sıradışı bir yaşamı olan bu kişiden bahsetmek istiyorum. Ignatius Mouradgea; İsveç tabiiyetinde bir dragoman yani 1760'lardan itibaren İstanbul'daki İsveç delegasyonunca, yerel olarak istihdam edilen bir çevirmendi.

İsveç ile Osmanlı ilişkilerini araştırmaya başlayınca Ignatius Mouradgea d'Ohsson'u okumamak mümkün değil. Bu sıradışı bilgili ve enteresan kişi, Osmanlı İmparatorluğu'nun genel durumunu anlatan bir kitap da yazmıştır (Tableau General de l'Empire Othoman). Allahtan Yapı Kredi Yayınları 2002 yılında bu kitabı Astra Zeneca sponsorluğu ile dilimize çevirdi de, bu eseri okuyabilmek mümkün oldu.

1740'da İstanbul'da Fransız-Ermeni bir aileden doğan Mouradgea, nasıl olup da 1775'de İsveç kralı III.Gustaf tarafından Elçi Ulrich von Celsing hakkında casusluk yapmak üzere İsveç delegasyonu nezdinde kişisel ve özel sekreteri yapıldı? Aynı kral kendisine 1780'de Baron d'Ohsson soyluluk ünvanını da verdi.

Mouradgea (türkçe söyleyiş Muradca), bu öntakılı belli belirsiz Fransız-Got adını uydurmanın nasıl bir beceri gerektirdiğini herhalde krala söylenmemiştir. Mouradgea'nın amcasının Türkçe adı ya da lakabı "Tosun"du. " d'Ohsson" da, Ermenice soyadı Tosunyan yoluyla Tosun'dan geliyordu. Zaman içindeki "le sieur Mouradgea"dan, "le chevalier Mouradgea"ya geçişin sırrı da buydu. Kelimelerle zekice oynanarak, sihirli bir şekilde etnik ve sınıfsal kökeniniz değişiyor; gerçeği sadece bilen biliyordu. Mouradgea, 1784-1791 yıllarında yani devrim döneminde Paris'te yaşamış ve Osmanlılar hakkındaki o dönem için çok önemli olan kitabını yazmıştır. İsveç sefiri Gustaf Celsing bu kitap projesinde kendisine yardım ve teşvik etmiştir. Ona Osmanlı tarihi ile ilgili bir çok pahallı elyazması kitaplar sağlamıştır. Mouradgea 1786'da ya basım giderlerine katkıda bulunmak ya da Paris'teki Kraliyet basımevinde ücretsiz basım talep etmek için Kral III.Gustaf'dan yardım istemiştir. Demekki sponsorluk her dönemde önemli ve kitap basımı her dönem pahallı. O zaman da basımevleri ya direk olarak krala veya kraliyet ailesinden birisine bağlı çalışıyor. Yani kitap basımı epeyce prestijli bir konu ve demek güvenilir kişilerin kontrolü altında olması da gerekli. Bol gravür ve resimli bu kitap, kaynak olarak kısa sürede Almanca, İngilizce ve Rusça'ya çevrilmiş, Amerika'da yayınlanmıştır. Paris'te yayınlanan ve İsveç kralı III. Gustaf'a ithaf edilen ve konusu Osmanlı imparatorluğu olan bu kitap, Osmanlı-Fransa-İsveç arasındaki ittifakın önde gelen yazınsal anıtlarındandır. Mouradgea Paris'te sonradan üçüncü ABD başkanı olacak Thomas Jefferson ile de tanışmıştır. Jefferson 1784-1789 yılları arasında Fransa'da büyükelçilik görevinde bulunmuş ve Fransız İhtilâl'i yandaşlarına, kendisi de Amerika'nın bağımsızlığını savunduğu için, yakınlık göstermiştir.

Mouradgea 1792'de tekrar İstanbul'a dönerek, İsveç elçisi Pehr Olof von Asp'ın önce danışmanı oldu, ve sonra 1795-1799 arası İsveç büyükelçisi olarak görev yaptı. Bu esnada ABD ve Portekiz'i de temsil ediyordu. Ancak 1799 yılında persona non grata* ilan edilerek ilk sıradışı edilen elçi ünvanını da almıştır.

Avrupanın karışık dönemlerinde farklı yerlerde bulunan Mouradgea, Sultan III.Selim tarafından idari reformlar ve Nizam-ı Cedid ile ilgili önerilerini almak üzere saraya davet edilmiştir. Mouradgea bu konulardaki deneyimini, Habsburg Askeri Akademisi ve Askeri Mühendislik Akademisi'ni incelediği Viyana'da edinmiştir. Aynı dönemde yani 1791-1792'de Viyana elçimiz olan Ebubekir Rati Efendi raporlarında bu kişinin Osmanlı devletine bağlılığının en az kendisi kadar büyük olduğunu belirtmektedir. Haliçte bulunan Teknik subay okulu yani

* Diplomatik olarak istenmeyen kişi.

Mühendishane-i Berri Hümayun kurulurken, Mouradgea'nın önerileri büyük ölçüde yol gösterici olmuştur. Çok enteresan bir kişi olsa da, İsveç tarihçileri bu enteresan kişinin İsveç'e ulaşan resmi raporlarının okunmuş olduğundan bile şüphelenmektedir.

Mouradgea İsveç'e yazdığı mektuplarında 1775'de, Tersane-i Amire'nin, Baron de Tott'un önerileri üzerine, bronz toptan, demir topa geçme kararı aldığını bildiriyor. Bu karar askeri açıdan ne anlama gelirse gelsin, Osmanlı şartnamelerine uygun mal sağlayabilmeleri halinde İsveç demir dökümcüleri için iyi bir haberdir. Demek dragomanlık, elçilik ve ihale işleri o zamanlarda da birlikte yapılan önemli işler.

Mouradgea Paris, Stockholm ve aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu arasındaki bir yakınlaşmanın, keskin ucu Moskova'ya dönük olmak üzere, İsveç'in çıkarlarına uygun olacağına inanıyordu. Bu durum zannediyorum halen de geçerli olan, genel politik çizgidir. Ancak her üç ülkenin de stabil olmayan dış politikaları, bu çizgiye zaman zaman önemli gelgitler yaşatmıştır. Mouradgea D'Ohsson'un yazışmalarının büyük bölümü bugün Eskilstuna şehrindeki Celsing Family Archives'da, Stockholm'de Riksarkivet'te ve Lund Üniversitesi kütüphanesinde korunmaktadır.

Einar af Wirsen

1915-1920 yılları arasında İstanbul'da askeri ateşe olan Einar af Wirsen esasen kara harekatı operasyonları uzmanıdır. "Barış ve Savaş Anıları" adlı kitabında Çanakkale'deki izlenimlerini ve Mustafa Kemal ile karşılaşmasını anlatır. Mareşal Liman von Sanders ile beraberken, etkileyici bir albayla karşılaşmıştır. Bu subayın üzerinde bıraktığı izlenim olağanüstü, bakışları keskin ve tavırları ölçülüydü; Bu subay, Wirsen'i orada nelerin görülebileceği konusunda zarif bir şekilde ve Fransızca olarak bilgilendirmiştir. Ayrılrken, Liman von Sanders'in yardımcısı ona "Büyük Mustafa Kemal ile tanıştınız" diye fısıldar. Hiçkimse o zaman bu kişinin bir kaç yıl sonra Türkiye'nin kurucu devlet başkanı ve Gustav Vasa'nın İsveç'te oynadığı rolü oynayacağını tahmin edemezdi. Ancak, onun bıraktığı izlenim o denli güçlü ki, Wirsen anılarında "üstün ve güçlü bir kişilik ile karşı karşıya bulunduğumu hissettik" diyor. Askeri атаşe Wirsen, Mustafa Kemal ile ikinci kez İstanbul'da bir spor gösterisinde karşılaşır. Kendisini tanıyan M.Kemal gelip Wirsen'in yanına oturur. Çanakkale'deki karşılaşmalarına göre daha konuşkan ve neşelidir, konuşmasında hiçbir ciddi soruna değinmez. Fakat Wirsen o günkü ortamı iyi tahlil etmektedir. Enver paşa'nın M.Kemal'i sevmediğini ve kendisinin gözden düşmüş bir subay olduğunu bilmektedir. M.Kemal baştan beri Birinci Dünya Savaşı'na girilmesine karşıdır. O, savaşın vahim sonuçlarını görebildiği için hem zamanın Dı-

şışleri Bakanı'nı hem de Padişah'ı uyarmıştır. Bunları bilen Enver paşa da onu geriplanda tutmak için, başarılması zor görevlere göndermektedir.

Wirsen, İzmir'in işgali sonrası İstanbul'daki mitingleri de izlemiş ve değerlendirmiştir. "Tam bir düzen ve ağırbaşlılık içinde geçen mitingler son derece etkiliydi. İlk kez kadınlar meydanlarda cesaret ve vatanseverlik çağrısında bulunarak, o güne kadar bilinmeyen bir şeyi gerçekleştirdiler" diyor.

O dönemde İsveç büyükelçisi Gustaf Wallenberg, yardımcısı Johannes Kolmodin'dir. Kolmodin doğu dilleri uzmanı olup 27 lisan konuşabilen bir kişi. Kolmodin'in Türk çevreleriyle olan yakın ilişkisi nedeniyle "Anadolu'daki faaliyetler konusunda en iyi bilgilendirilen tek Avrupalı'ydık" diyor Wirsen. Erzurum ve Sivas kongrelerini yakından izliyorlar. Wirsen buradaki başarıları nedeniyle, daha sonra Berlin ve Roma'da elçilik yapıyor. Büyükelçi yardımcısı Kolmodin (aynı zamanda doçent) İstanbul'a İsveç ve Osmanlı imparatorluğu arasındaki 18. yüzyıl ilişkilerini araştırmak üzere ve burs alarak geliyor. Yani hem elçilikte çalışıyor, hem de bilimsel çalışmalarını yapıyor. Bir başka deyişle, İsveç elçiliği personeli o zaman için çok kuvvetli bir ekip. Nordstjärne (kuzey yıldızı) nişanlı büyükelçi Gustaf Wallenberg 6 Nisan 1920'de İstanbul'a gelir. Kendisi Stockholm Enskildabanken'in kurucusu Andre Oscar Wallenberg'in büyük oğludur. Wallenberg'ler İsveç'te çok bilinen bir ailedir. Çok renkli bir kişiliği vardır. İsveç donanmasında subaylık yapmış, ardından gemi ve demiryolları şirketleri kurmuştur. Ancak muhtemelen ülkesi ona dar gelmiş ve dünyayı tanımak istemiş ve diplomatiğe soyunmuştur. Wallenberg saraya Ankara'daki meclisin açılışından üç gün sonra 26 Nisan 1920'de kabul edilerek Kral V. Gustav'ın imzaladığı itimatnamesini Padişah Vahdettin'e takdim eder.

Wallenberg, Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı esnasında ve sonuna doğru ülkesine Yunanlılar'ı eleştiren raporlar göndermiştir. Yunanlılar'ın esasen İngiliz güdümünde olmalarının, Türkler'i yendiklerinde boğazları Ruslar'a kapayacaklarının ve Ruslar'ın da güneye incek tek yol olan Baltık Denizi'nde sorun çıkarabileceklerini düşünmektedir. Yüzyıllardır süren iki ülke arasındaki politikada değişiklik yoktur. Wallenberg 1922'de Mudanya mütarekesi sonrasında Başbakanları Branting'e yazdığı mektubunda "Türkler'in zaferi, Ruslar'ın boğazlar yoluyla deniz ulaşımına açılmasını sağlamasının yanısıra İsveç'in doğusundaki baskıyı da tamamen kaldırmıştır" der. Bu siyaseti bilen Atatürk ve ekibi, belki de Avrupa ile yeni bir iletişim kanalı açmak için, Lozan görüşmeleri devam ederken İzmir İktisat Kongresi'nde Batı sermayesini Türkiye'ye davet etmiştir. Atatürk siyaseti-

ni "Garb'a teveccüh etmiş Türkiye" (Batı'ya yönelmiş) sözüyle ifade etmektedir! Sonuçta Türkiye Lozan'da Boğazlar konusunda Türkiye'nin mutlak egemenliğini savunan Rus tezini değil, Boğazlar'ı uluslararası komisyonun idari yönetimine bırakan İngiliz tezine yaklaşmıştır. Çünkü Rus tezi, Türkiye'nin Boğazlar konusunda Rusya ile tek başına karşı karşıya kalması anlamına geliyordu. Daha sonra 1936'da Montrö Antlaşması yapılarak Lozan'ın egemenlik eksikliği giderilmiş ve bugünkü düzen kurulmuştur.

Birinci Dünya Savaşında İsveçli Subaylar

İran 1911'den itibaren ülkesindeki jandarma ve polis teşkilatını kurma ve eğitimi için İsveçli subayları davet etmiştir. 1911-1924 arasında 49 subay ve 5 astsubay İran'a gönderilmiştir. Birinci Dünya Savaşı başlayınca İsveç, bu askeri personelin bir kısmını geri çağırır, kalanlar da Alman safına geçer. Bu personel Türk ve Almanlarla beraber, Rus ve İngilizlere karşı çeşitli özel hareketlere katılır. Hatta İran'da başarısız bir hükümet darbesi girişiminde dahi rol alırlar. İsveçlilerin bazıları Ruslara esir düşerek oradan memleketlerine, bazıları da Türkiye üzerinden İsveç'e geri dönerler. Aslında meraklı bir yazar ve yönetmenin uğraşacağı enteresan bir film veya kitap konusu olabilecek bir olaylar dizisidir bu. İsveç'e dönen subaylardan bir kısmı çeşitli gazetelere yaşadıkları olayları anlatır ve hatta kitap yazarlar. Bunlardan biri olan Binbaşı Hjalmar Pravitz 1918 yılında basılan "Från Persien i stiltje och storm" isimli kitabında o dönemi anlatırken Ermeni tehcirine de değinmiş ve savaş esnasında yaşanan olayları tarafsız bir ülke vatanı olarak değerlendirmiştir. Binbaşı Pravitz, yaşananların zor bir durum olduğunu kabul ederken, bir görgü şahidi olarak, Ermenilere sistemli bir katliam yapıldığı iddialarına kesinlikle karşı çıkmıştır.

Harbe girerken Osmanlı Sadrazamı Said Halim Paşa, başta Rusya ve Almanya olmak üzere batılı ülkelerin zorlamasıyla 8 Şubat 1914'de Yeniköy Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştı. Bu antlaşma ile ülkenin doğusundaki altı ilde (vilayat-ı sitte) iki müfettişlik bölgesi kuruluyor ve bunlara birisi İsveçli birisi de Hollandalı iki kişi tayin ediliyordu. Ermeni nüfusunun nisbeten yoğun olduğu bu bölgelerin iki Avrupalı tarafından denetlenmesi (belki de yönetimi!), o zaman için hoş olmayan bir gelişmeydi. Herhalde en çok Dünya Savaşı'nı çıkarmaya aday olan Almanların zorlamasıyla, Ruslara lojistik destek vermesi muhtemel olan Ermenilerin gönlü alınmak istenmiş ama o zamanki İttihat ve Terakki yönetimi ileri gelenleri, kendilerine zorla dayatılan bu antlaşmayı içlerine sindirememiş ve uymamışlardı.

Cumhuriyet Dönemi

24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile Cemiyet-i Akvam'a haval edilen Musul sorunun çözümünde, önce İsveç Başbakanı Hjalmar Branting ve ardından Dışişleri Bakanı Östen Unden arabulucu olarak görevlendirilirler. Lozan'ın önemli bir sonucu olan İstanbul Boğazı'nın uluslararası deniz trafiğine açık tutulması ve Ruslar'ın buradan serbestçe Akdeniz'e inebilmeleri herhalde Baltık Denizi'ndeki olası bir Rus baskısını artık gündemden kaldıran İsveç'i de memnun etmiştir. 1924 Ağustos'unda Branting'e bir mektup yazan Wallenberg, İngiltere'nin Lozan'da elde edemediği taleplerin öcünü almak için tüm gücünü kullanacağı uyarısında bulunuyor. Ayrıca, "İsveç'in huzur ve güven içinde olması için İngiltere'nin çabalarına karşı çıkılmasını, İsveç politikasının Türk ve Ruslar'dan yana olmasının gerektiğini" hatırlatır. Ancak günümüzde de hala süren Kuzey Irak-Musul konusu Branting'in pek de başarılı olmadığını gösteriyor. 1925'te ölen Branting'in görevi Dışişleri Bakanı Östen Unden'e kalıyor. Unden hemen İsveç, Belçika ve Macar temsilcilerden oluşan bir komisyon kuruyor ve başına da artık yakından tanıdığımız Einar af Wirsén getiriliyor. Ancak bu komisyon enteresandır, halkın Türk veya İngiliz yönetiminden yana olmadığı ve müstakil yönetim istediği kanaatine varıyor. Musul 25 yıl süreyle İngiliz mandası altındaki Irak'a bırakılıyor. Zamanın Türk Dışişleri Bakanı Tefik Rüşdü Aras bundan hiç memnun olmayarak, İsveç'e ve İsveçlilere çok kızıyor. Net bir şekilde ileride İsveç ve Ruslar arasında çıkması muhtemel sorunlarda, Ruslar'ı destekleyeceklerini açıkça söylüyor. O tarihten sonra da Türkiye'nin bir başka ülke ile olan sorunda artık İsveçli bir arabulucu istenmiyor.

İsveç 21 Kasım 1924'de imzaladığı dostluk antlaşması ile yeni Türkiye'yi tanıır. Büyükelçi Wallenberg ise, 1930'da, 67 yaşında iken emekli oldu ama İstanbul'dan ayrılmadı. Elçiliğe yakın bir daireye taşınarak orada yaşamaya devam etti. Soğuk İsveç yerine sıcak ve eğlenceli bir İstanbul'u tercih etmiştir. Zamanın zengin kişilerinin üye olduğu Cercle d'Orient klübünün başkanı seçilmiş ve yağlıboya tablosu duvarda Atatürk'ün resminin yanına asılmıştır. Wallenberg 1937'deki vefatına kadar İstanbul'da yaşadı. Eşi ise hep Stockholm'deydi, mektuplaşıyorlar ve arada birbirlerini ziyaret ediyorlardı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte bir kaç yıl içinde Yunanistan ile ilişkiler dostluk zeminine dönmeye başlamıştı. Başbakan Venizelos'un İstanbul ve Ankara'ya yaptığı iki ziyaret, 1930'da iki parti halinde Türk-Yunan Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Antlaşması'nı imzalanmasıyla ileri bir boyuta taşındı. İki ülke arasındaki bu güzel gelişme, 12 Ocak 1934'te Venizelos'un Mustafa Kemal'i Nobel Barış Ödülü'ne aday göstermesi ile sonuçlandı. Ancak

Türkiye'nin bu tarihte başlayan Nobel yolculuğu, Orhan Pamuk'un Aralık 2006'da Edebiyat Ödülünü almasıyla günümüze taşındı.

1931'de İsveç elçisi Erik Boheman iken; halen Ankara'da kullanılan İsveç Büyükelçiliği arazisi alınıyor ve binası yaptırılıyor. O zaman biraz şehir dışı olan bu 14 dönüm arazi zamanla şehrin en güzel yerinde kalmıştır. Enteresan olarak Boheman başkentin bu yüksek platoya kurulmasına karşı çıkarken, raporlarında şehrin su kaynaklarının yeterli olmamasının öneme durmuştur. Tarih böyle öngörülü insanları zamanla nasıl haklı çıkarıyor.

Cumhuriyet ile birlikte bazı marşlar da popüler oluyor. Bunların belki de en bilineni meşhur "Dağ başını duman almış", aslında bir İsveç halk şarkısıdır. Bestecisi Felix Körling, şarkının orijinal adı "Şakıyan Üç Genç Kız (Tre trällande jantor)". Felix Körling, 1864'de İsveç'in Kristdala / Kalmar län (Småland)'de doğmuş ve 1937'de ölmüştür. Ama ülkemizde hala bu güzel bestesi öğretilmekte ve söylenmektedir.

1929 yılında ABD'den başlayan ekonomik buhran tüm dünyanın üzerine çökmüştür. İhracatı sadece tarımsal ürünlere dayalı, çok hayati ithalat ürünlerine bağımlı ve o zamana göre büyük cari açığı olan Türkiye, buhrana çok zor bir dönemde yakalanmıştır. Yeni kurulma aşamasındaki fakir ülke bir taraftan fabrikalar kurmaya çalışırken, diğer yandan ülkeye yabancı sermaye çekme çabasındadır. Ancak o günün dünyasında bunlar çok zordur. İşte o zor günlerde Türkiye'nin bir kaç zayıf yatırımcısından birisi de İsveç'tir. Ancak o yatırımları günümüz ölçüsünde düşünmemek gerekir. İsveç veliahtı prens Gustav Adolf ve prenses Louise, çocukları prens Bertil ve prenses İngred ile Türkiye'ye 1934'de 14 günlük bir gezi yaparlar. İstanbul'a M/S gemisi ile gelen misafirler, sonra özel bir tren ile Ankara'ya gelirler. Ankara'da onları tren garında Atatürk karşılamıştır. Çankaya Köşk'ünde verilen hoşgeldin yemeğinin karşılığı, davetten 5 gün önce tamamlanan yeni elçilik binasında verilir. Atatürk bu davete 60 kişiden oluşan Cumhurbaşkanlığı Orkestrasını göndererek çok hoş bir jest yapar. Bursa üzerinden dönüşte, yeniden İstanbul'a gelinir ve Eyüp'te İsveç sermayesi ile kurulan "lastik ayakkabı fabrikası" ziyaret edilir. Daha sonra denizden İzmir'e ve oradan trenle Halep'e geçilir. Prens bir konuşmasında İzmir'deki "İsveç telefon şirketinin" korunması konusunda endişelerini dile getirir. Yani bazı konular değişmemektedir, ziyaretler hep ticaretle içiçedir.

Gustaf Wallenberg İstanbul'da bulunduğu sürede hep İsveç firmalarının burada iş yapabilmeleri için bilgi toplamış ve daha sonra da bu firmaları Türkiye'ye

gelmeye teşvik etmiştir. Damadı Oscar Falkman orman alanında uzman iki kişi gönderir; bunlar at üzerinde bir çok yeri dolaşırlar, özellikle Karadeniz bölgesinde çok sarıçam olduğunu ancak büyük tomruklara ulaşmanın zor olduğunu bildirirler. Genç Türkiye'nin prestijli konularından olan demiryolu projesinde, mutlaka İsveç'in de yer almasını istemektedir. Sonuçta 100 lokomotif ve 1500 vagon satışı ve bazı güzergahların ihalesini İsveç'liler alır. 100'ün üzerinde İsveç ve Danimarkalı mühendis bu inşaatlarda çalışır. Bu demiryolu projesi o dönemde, İsveç'in yurtdışında gerçekleştirdiği en büyük ihaledir. 1923-1930 arasında yapılan 1600 km demiryolunun önemli kısmı İsveç'liler tarafından bu dönemde yapılmıştır. Bugün hala Türkiye'de bulunan bir çok İsveç firmasının gelişi hep bu dönem esnasındadır. 27 Eylül 1924'de Samsun-Çarşamba demiryolunun temelini atan Cumhurbaşkanı Atatürk, yaptığı konuşmasında "bu memlekete öncelikli olarak iki şey gereklidir: yol ve okul" der. Bu saptama günümüzde de hala geçerlidir.

Tarihteki bir başka benzer nokta da, İkinci Dünya Savaşı sırasında Budapeşte'de çok sayıda Yahudiyi kurtaran, ancak savaşın son dönemlerinde Ruslar tarafından tutuklanıp bir daha kendisinden haber alınamayan İsveçli diplomat Raoul Wallenberg'in adını taşıyan Wallenberg Vakfı ile İsrail'deki Türkiyeliler Birliği'nin ortaklaşa yaptığı çalışmayla, aynı dönemde Yahudileri kurtaran Türk diplomatlarla ilgili araştırmalar devam etmektedir.

1976'da UNESCO, üyelerine bir öneriyle gelir. Öneri; UNESCO'nun üzerinde çalıştığı bir çok projeyi ilk düşünen kişilerden olan Mustafa Kemal'in yüzüncü doğum yılının, üye olan 152 ülkede aynı anda kutlanması üzerinedir. İsveç delegesi hemen söz alarak buna karşı çıkar, ve "dünyadaki bütün devlet adamlarının doğumgünlerini mi kutlayacağız" der. Ancak başta Rus delegesi olmak üzere, öneriyi destekleyenler M.Kemal hakkındaki olumlu düşüncelerini bildirirler. Oylama günü UNESCO tarihinde ilk kez, karar tam katılımla ve olumlu olarak çıkar. İlk anda öneriye karşı çıkan İsveç delegesi de mikrofona gelerek "Ben Atatürk'ü inceledim, bütün ülkelere özür diliyorum ve ilk imzayı ben atıyorum" der. Kanımca insanın hatasını görerek, kendisini düzeltmesi erdemli bir davranış.

29 Mayıs 2006'da Kral Karl XVI.Gustaf ve eşi Kraliçe Silvia, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in davetlisi olarak Ankara'ya gelmişlerdir. Ülkemizde 2 Haziran'a kadar konuk olan Kral ve Kraliçe, Ankara'nın yanısıra İstanbul ve Efes'i de ziyaret etmişlerdir. Bu dönemde ihracatımızda 19. ve ithalatımızda 24. sırada sırada bulunan İsveç ile yıllık ticaret hacmimiz yaklaşık iki milyar dolara yükselmiştir. Yılda ülkemizi ziyaret eden İsveçli turist sayısı 405.000'dir. İsveç'te bulu-

nan yaklaşık 55.000 vatandaşımız, çoğunlukla Stockholm, Göteborg ve Malmö gibi metropol bölgelerinde yaşamakta, hizmet sektörü başta olmak üzere çeşitli alanlarda gösterdikleri ticari ve ekonomik faaliyetlerle İsveç ekonomisine yılda 30 milyar kron (yaklaşık 4 milyar dolar) civarında katkı sağlamakta ve yaklaşık 50.000 kişiye istihdam imkanı yaratmaktadır. Günümüzde uluslararası piyasalarda tanınan tüm büyük İsveç şirketleri, Türkiye'de temsilcilik sahibidirler. Bu şirketlerden Ericsson ve Tetra Pak gibi bazıları, şirketlerimizle büyük ölçekli ortaklıklar kurarak üretime yönelik yatırımlara yönelmiştir.

Türkiye'ye gelen İsveçli diplomatlarda güzel bir gelenek var, buradan ayrıldıktan sonra anılarını ve yorumlarını yazıyorlar. Ne yazık ki bizim diplomatlarımızda bu özelliğe pek seyrek rastlanıyor. 1990-95 yılları arasında İstanbul Başkonsolosu olan Kaj Falkman 2001'de Türkiye-Uç Beyi adlı kitap yazmıştı. Büyükelçi Henrik Liljegren ise -eşinin de Türk olmasının da katkısıyla- emekli olduktan sonra İstanbul'a yerleşmiş ve Türkiye'yi de içeren anı kitabı "Tallin'den Türkiye'ye Bir Diplomatın Anıları" 2004'te çıkmıştı. 2001'den beri İsveç'in İstanbul Başkonsolosu olan Dr. Ingmar Karlsson ise Türkiye hakkında peş peşe 3 kitap yazdı. Bu kitaplar sırasıyla "Din, Terör ve Hoşgörü" (2005), "Avrupa'nın Üvey Evlatları" (2006), "Avrupa ve Türkler" (2008)'dir. En son benim de yakından tanıma fırsatı bulduğum, gerçek bir hanımefendi, Ankara Büyükelçisi Ann Dismorr da, görev yaptığı 2001-2005 dönemini anlattığı kitabı "Turkey Decoded" (Şifresi Çözülmüş Türkiye) ile bu kervana katıldı.

Türk ve İsveç Dili ve Tarihinin Ortak Yönleri

Bu konuda okuduğum kitaplar içinde iki tanesi özel olarak ilgimi çekmiştir. Bunlardan bahsetmeden geçemeyeceğim. İlki Kazım Mirşan'ın "Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları"dır. Araştırmacı, kitabında Kuzey-batı Avrupa ve İskandinavya'daki taş yazıtlar ve kemikler üzerindeki yazıları Erken-Türk yazıtları olarak değerlendirmiş ve MÖ 4000'li yıllardan itibaren, Türk kültürünün izlerini bulmuştur. Yazara göre İsveç'in Gotland adasındaki Kylver yazıtı, Türkler'in burada bıraktıkları en eski yazıt örneğidir. Yazar incelemelerinde İskandinav lisanları ile Türk lehçeleri arasında bir çok ortak kelime ve gramer bulmuştur. Aslen değerli bir mühendis olan Mirşan'ın bu incelemeleri çok enteresan olup, izlenmelidir.

İkinci kitap Abdullah Gürgün'e ait olan "İsveççe'nin Türkçe ile Benzerlikleri. İsveçliler'in Türk Ataları" isimli kitabıdır. Bu kitap esasen İsveçli profesör Sven Lagerbring'e ait olan eski bir kitapla ilgili bilgileri aktarmaktadır. Sven Lagerbring 1707-1787 arasında Lund şehrinde yaşamış saygın bir tarihçidir. Üç kez Lund

Üniversitesi Rektörlüğünde bulunmuş, 1769'da asalet verilerek Lagerbring ismini almıştır. En önemli eseri dört ciltlik İsveç İmparatorluğu Tarihidir (Svea Rikes Historia). Muhtemelen XII. Karl'la birlikte esen alaturka akımdan etkilenmiştir. Lund Üniversitesi Tarih Enstitüsünün logosunda, ilk tarih profesörü olduğundan, onun resmi vardır. Gürgün, Lagerbring'e ait "İsveççe'nin Türkçe ile benzerlikleri" isimli kitabı izini sürerek bulmuş ve Türkçeleştirmiştir. Bu enteresan kitapta da yine bir çok ortak tarihsel ve lisan benzerlikleri üzerinde durulmaktadır. Araştırmacıların bu gibi ilgi çekici konular üzerinde çalışmalarının önemli olacağını düşünüyorum. Neticede Avrupa'da yaşayan kavimler uzaydan gelmedi ve tüm kültürlerin birbirleri ile ilişkileri vardır. Bu kitapta yine ilgi çekici bir kişiden bahsedilmektedir. Gürgün, kitabı ararken zaman koridorlarında bu kişi ile de karşılaşmıştır. Bu kişi İsveç kökenli bir Türk olan Ali Nuri Dilmeç'tir.

Asıl ismi Gustaf Nuring olan bu kişi 1861'de Malmö'de doğmuş ve 17 yaşında İstanbul'a gelmiştir. Muhtemelen maceralı bir yaşam sonucu, Müslüman olup Ali Nuri adını almış ve Tunuslu Mahmut Paşa'nın kızı Hayriye Hanımla evlenmiştir. Hariciye Vekaletinde başkonsolosluğa kadar yükselmiştir. Rotterdam başkonsolosu iken, "Davul" isimli bir mizah dergisi çıkarması üzerine II. Abdülhamit'in şimşeklerini üzerine çekmiş, memlekete ancak 1908'de Meşrutiyet affı ile dönmüştür. Çeşitli işlere giren nam-ı diğer "fraklı Osmanlı vikingi", sonunda bir silah fabrikası kurmuştur. Bu sefer de Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'ya silah verdiği için İngiliz işgal kuvvetleri ile başı derde girmiştir. İşte Lagerbring'in kitabını ilk gün ışığına çıkaran kişi aslında bu Ali Nuri Bey'dir. Herhalde o dönemde çok popüler olan Güneş Dil teorisyenleri, bu kitabı duyduklarında çok heyecanlanmışlardır. Kendisi Cumhuriyet döneminde Dilmeç soyadını almıştır.

Sonuç

Ben tarihçi değilim, sadece amatör olarak çeşitli kaynaklardan okuduklarımı sizinle paylaşmak istedim. Tarih devam ediyor. Bizler ve İsveçliler büyük oranda benzer olaylar yaşıyoruz, ülkelerimizin coğrafi lokalizasyonu bizleri zorunlu birliktelilere itiyor. Genellikle Kıta Avrupası ve Ruslar'la yaşanan benzer sorunlar nedeniyle yakınlaşmışız. İsveç ve Osmanlı İmparatorlukları'nın yükselme ve gerileme dönemleri benzerlikler içeriyor. 20. yüzyıla girerken iki ülke de zor şartlar içinde olmasına rağmen İsveç, nüfusunun azlığı ve eğitimi sayesinde gelişmesini daha önce ve daha kısa sürede tamamlıyor. Orada bulunduğum sürede ve sonraları, bu konuyu incelerken çok şey öğrendim. Stockholm'de bir sahafta Osmanlı ile ilgili eski kitapların bir katalogda toplandığını görmüştüm, ne kadar çok İsveçli gezgin varmış, hepsi de dönünce anılarını yazmışlar. Ben de tarihçi

olsam Türk-İsveç ilişkilerini ayrıntılı olarak araştırmayı düşünebilirdim. Kimbilir ne ilginç bilgilere ulaşılabilirdi. Umarım her iki ülkenin de araştırmacıları günün birinde bu konu ile ilgilenirler.

Kaynaklar

1. *Kuylenskierna O. Karl XII. Hans öden och hans personlighet. PA Norstedt & Söners Förlag. Stockholm 1925.*
2. *Tenberg E. Fran Poltava till Bender. En studie i Karl XII:s Turkiska politik 1709-1713. Carl Bloms Boktryckeri A.B. Lund 1953.*
3. *Åberg A. Sveriges historia i fickformat. Kristianstads Boktrycker AB, 1992.*
4. *Falkman K. Türkiye-Uç beyi. İstanbul'daki İsveç konağından bakışlar. Cem yayınevi. İstanbul 2001.*
5. *Ådahl K (Editör). Sverige och den islamiska världen. Ett svenskt kulturarv. Wahlström & Widstrand. 2002.*
6. *İmparatorluğun meşalesi (The torch of the empire). D'Ohsson MI (Editör Canpolat F). Yapı Kredi Yayınları no: 1743. İstanbul, 2002.*
7. *Liljegren H. Talinn'den Türkiye'ye. Bir diplomatın anıları. Merkez kitapları. İstanbul 2004.*
8. *Mirşan K. Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. İstanbul 2004.*
9. *Yıldız H. Haydi Osmanlı sefere. Prut seferinde organizasyon ve lojistik. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.*
10. *Şener C. Türkiye'de yaşayan etnik ve dinsel gruplar. Etik yayınları, İstanbul 2006.*
11. *Terzioğlu A. Yerli ve yabancı kaynaklar ışığında Ermeni tehciri sorunu. İstanbul, 2006.*
12. *Gürgün A. İsveççenin Türkçe ile benzerlikleri. İsveçlilerin Türk ataları. Kaynak Yayınları: 512. İstanbul 2008.*
13. *Yeniçeri katibi Hasan (Hazırlayan Yıldız H). Prut seferini beyanımdır. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.*
14. *Voltaire. Türkler, müslümanlar ve ötekiler. İgüs yayınları, İstanbul 2008.*
15. *Ralamb C. İstanbul'a bir yolculuk. Kitap yayınevi, İstanbul 2008.*
16. *Akyol T. Ortak acı 1915: Türkler ve Ermeniler. Doğan Egmont Yayıncılık Tic. A.Ş. İstanbul 2009.*
17. *burkinafasafiso.com*

İzlenimler, Farklı Kişiler...

Annemle babamın dostları olan Ali Bey'in kızı Aysin ve eşi İsmail Bey Stockholm'de yaşıyorlardı. Hayatın rüzgarı onları buralara atmıştı. Aysin Radiostockholm'de programcı ve bazı dergilerde çalışıyor, İsmail bey de Loppmarknad'da kitap, dergi ve video filmleri satıyordu. Loppmarknad (pire-pazarı yani bizdeki bitpazarı karşılığı demek) büyük bir kapalı çarşı. Esnaf dünyanın bir çok yerinden gelmiş, sanki birleşmiş milletler gibi. Berber Suriyeli, iyi traş ediyor ve ucuz. Ermeni, Süryani, Yunanlı, İran'lı esnaf var. Eşi Polonyalı olan bir diğer Türk, Erkan bey gayet neşeli bir kişi. Benim için eğlenceli ve çok enteresan bir yer. Yunanlı tatlıcının vitrinindeki baklavanın yufkaları pek kalın, ayrıca ispanaklı börek de satıyor ama lezzeti bizimkiler gibi değil. Burasının çok kültürlü halini görünce çocukluğumun geçtiği bazı yerleri, Tarsus ve Malatya'yı hatırlıyorum. Ben ortaokulu Malatya'da bitirip, liseye de orada başlamıştım. Orta sonda sırada üç arkadaş beraber oturuyorduk; biri Serkis'di, çok iyi arkadaşlık. Tarsus'lu din dersi öğretmenimiz her derste Serkis'i kaldırıp, ona özellikle bizim duaları okutuyordu, o da başını gözünü yara yara bizim duaları ezberlemişti. Bu durumun nasıl bir eziyet olduğunu, o zaman çocuk gözüyle algılayamıyorduk. Loppmarknad'daki arkadaşlık nedense bana bu dönemi hatırlatmıştı. Sonra Stockholm'de bir arkadaşın çocuğunun sünnet düğününde, bu enteresan esnaf biraraya geldi. Neşeli bir Süryani vatandaşın, kafası üzerinde bir bardak rakı ile hareketli güzel bir oyun oynadığını hatırlıyorum. Sünnet düğününe klasik olarak bir dansöz de gelmişti; ama enteresan nokta dansöz, İsveçli üniversite öğrencisi bir genç kızdı, bunu ek gelir için yapıyordu. İşini severek yaptığı her halinden belliydi ve özellikle "titreme ve titretme" hareketlerinde pek başarılıydı. Halen İsveç kabinesindeki bakanlardan biri Türkiye'li bir Süryani vatandaşımızdır. İlk gittiğimde oradan bir saatli radyo-teyp alıyorum, sabah kolay uyanmak için ama dönüştü Uppsala treninde unutuyorum. Ne yapalım kafamda bin türlü düşünce var.

Ayşin'in daveti üzerine Radiostockholm'da iki söyleşi yapıyorum. Bu programlar beni motive ediyor. Türk derneklerinin bir dergisine röportaj konusu oluyorum. İki kez Karainli'lerin Bredäng kültür derneğinde onların isteği üzerine sohbet yapıyoruz. Genelde herkezin saygılı olduğunu görüyorum, bu ilişkilerimi klinikte anlatıyorum, hocalarım da olumlu karşılıyor. Dr. Gunnar Hillerdal ile Karain'den gelen göçmenleri düzenli bir sağlık kontrolüne alalım diye düşünüyoruz, ama bu proje için maddi destek bulamıyoruz. Demek orada da her isteyen her projesine destek bulamayabiliyor. Uppsala'daki hemşerilerimle tanışmayı sürdürüyorum, burada İsveçli hanımlarla evli önemli sayıda Türk var, bunlar da çeşitli nedenlerle kendilerini geride tutuyorlar, sanki hanımköylü olmak işlerine geliyor gibi. Tanıştıklarımın bazılarını zaman zaman muayene ediyorum, burada bir gözlemimi söylemeden geçemeyeceğim. İsveçli hanımla evli Türklerin önemli bir kısmının boğazlarındaki küçük dillerinin kesilmiş olduğunu görüyordum. Horlama tedavisinin yeni uygulanmaya başladığı bu dönemde, demek İsveçli hanımlar yanlarında işitsel kirlilik istemiyorlardı. Henüz bizim hanımların bu bilince ulaşmamış olmasından dolayı (o dönem için) şükrettiğimi hatırlıyorum.

Karainliler

Karain köyü, Ürgüp'e bağlı güzel bir yer. Ancak köyün yerleştiği bölge zeolit bölgesi ve bu nedenle plevral mezotelyoma (akciğer zarı kanseri) burada sık görülen tehlikeli bir hastalık. Köyün tarihi muhtemelen Romalılar'dan kaçan ilk Hristiyanlara ve sonra Selçuklu Türkleri'ne kadar uzanıyor. Cumhuriyet sonrası büyük mübadelede Yunanistan'dan gelen Rumelililer'in bir kısmı buralara yerleştirilmişler. Kliniğimizce yapılan çeşitli araştırmalarda burası ile ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşılmıştır. Prof. İzzet Banş'ın dikkatini çeken konulardan biri de burada ağırlıklı olarak akciğer zarı kanseri olmasıydı, halbuki o bölgeye yakın bazı yerlerde yoğun olarak karın zarı kanseri görülmekteydi. Bu nedenle Hocam bana bu köylerdeki zeolitli toprakla ilişkili bir araştırma konusu vermişti. Değişik miktarlarda farklı bölgelerden alınan zeolitli toprağı deney sıçanlarının karın zarı boşluğuna vererek, onları izleyecek ve ne oranda kanser (mezotelyoma) olduklarını araştıracaktık. Daha sonra Erciyes Tıp Fakültesi'nde Prof. Dr. Mustafa Özemi bu konuda araştırmalar yaptı. Benim araştırmam ise hüsrarla sonuçlanmıştı. Hacettepe Üniversitesi Deneysel Tıp Laboratuvarında yapmaya çalıştığım bu çalışmanın yaklaşık üçüncü ayında, yine aynı laboratuvarında çalışan teknisyenler tarafından beslenen bir kedinin sabotajına maruz kaldım. Beyin cerrahlarınca yapılan bir deneyden nasılsa canlı olarak kurtulmuş, gözleri iyi görmeyen bir kedi; demek kendini sevdirmiş ve orada yaşıyordu. İşte bu kedi bir tatil günü, aslında duvar-

da yüksekçe bir yere asılan kuş kafesi gibi fare kafeslerini bir şekilde düşürmüş ve içindeki deney farelerimi yemiştir. Fareler sayıca çok olduğundan, karnı sanki hamile gibi şişmiş ve orada mide fesadından ölmüştü. Bu tecrübe benim laboratuvar hayatımın da sonu oldu, bundan sonra sadece klinik ve epidemiyolojik* konularla ilgilendim. O dönemlerde Karain köyüne de bir kaç kez gitmiştik.

Zamanla hem kanserin sık olması hem de dönem itibarıyla ekonomik anlamda sıkıntılar yaşanması, ülkemizin bir çok bölgesinden yurtdışına göç edilmesine neden olmuştur. Enteresandır, Anadolu'da bir köyden ilk defa birisi gurbete gitti mi, bir süre sonra fırsat bulduğunda orada yalnızlığını rehabilite etmek için, hemen köyünden akraba ve arkadaşlarını yanına alır. Böylece zamanla Kastamonulu'lar İstanbul'da hastanelerde personel olarak çalışırken, Sivaslılar kapıcı olurken, Emirdağlılar Brüksel'de, Kulu'lular Stockholm'de vs. toplanmaya başladılar. Bu kervana katılan Karain'liler de Stockholm'un Bredäng semtini mesken edinmişler. Aslında bu fenomeni bilen İsveç Devleti, ülkesine gelen göçmenleri farklı semt ve bölgelere dağıtmış ve başlangıçta semt başına belli bir kota koymuşsa da, zamanla bu kotalar işlemez olmuş ve her şehrin belli semtleri belli etnik ağırlıklı yerlere dönmüştür. Bredäng semtinde birbirine yakın ikiyüzden fazla Karainli yaşamakta, burada kendi derneklerini (Bredäng Türk-İsveç Kültür Derneği), dini ve sosyal çevrelerini oluşturmuşlardır. Lokallerine beraberce gitmekte ve birbirleriyle ilişkilerini sürdürmekteydiler. İkinci yarımda orada yaşayan Türk göçmenler'de astım ve allerji hastalıkları sıklığı araştırmasında da bazılarını muayene ederek, allerji testleri yapmıştım. İçlerinde çok iyi ve yardımcı kişiler olmakla birlikte, az sayıda reaksiyonerler de vardı. Sanki bu hastalığı köye bizler getirmiş gibi kızıyorlardı. Belki şu açıdan tepkilerine hak verilebilirdi. Karain'in adı kanserli köy olarak çıkınca bazı iyi giden insani ve ticari ilişkileri bozulmuştu, bazı alıcılar ürettiklerini almaz olmuşlardı. Belki evlilik ile ilgili sorunlar da yaşamış olabilirler. Ama her ne ise, başta Hocam olmak üzere hepimiz sorunun çözümünde "ne yapılabilir" arıyorduk. Nitekim daha sonra Karain değil ama benzer tipte sorunu olan Tuzköy'ün yerleşim yerinin değiştirilmesi ve yani toptan daha sağlıklı bir bölgeye taşınması Bülent Ecevit'in son koalisyonu döneminde, Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırıldı. Kesin çözüm buydu, bu kararın alınmasına kadar geçen zorlu ve uzun süreci ise hiç sormayın. Hala da bu işlem tam olarak sonuçlanmış değildir. Zamanla allerji ve astım alanında çalışmalarım yoğunlaştıkça, benim kanser konusuna ilgim azaldı, ama Hocam emekli olmasına karşın hala aynı konuda araştırmalarına devam ediyor. 2008 yılında Hocam

* Hastalıkların toplumdaki boyut, sıklık ve nedenlerini inceleyen bilim dalı.

İzzettin Barış başkanlığında bir araştırma ekibi, uluslararası araştırmacıların bir araya gelerek bir kanserin önlenmesi için yaptığı çalışmalar ve bu çalışmaların sonuçlarının bütün dünyaya uygulanabilir hale gelmesiyle ilgili ABD'den verilen Landon Ödülünü ve 100.000 ABD doları ödülü almayı başardılar. Ne yazık ki, bu tür başarılar ülkemizde küçük bir gazete haberi olmaktan öteye gidemiyor.

Bizimkilerin Maceraları, Yeni Dostlar

Oradaki dostlarla biraradayken başarılarından geçen bazı trajikomik olayları öğreniyorum. Stockholm'de Götgatan (Got caddesi) adresinde oturanların, mektup adresi olarak kendi adreslerini vermeye çekinmeleri çok komikti. Ne tür espriler yapıldığını tahmin edebilirsiniz. Zamanında İsveç'e yeni gelenlerin ilk kez alafranga tuvaletle tanışmaları ve bunun üzerine tüneyerek ihtiyaç gidermeleri enteresan. Özellikle ayağında terlik, takunya olan hanımlarda bu durum epey ayakbileği kırığına neden olmuş. Alafranga tuvaleti ilk kez burada görenlerden bir ailenin üyeleri evin içinde bir pınar olduğunu düşünerek, maşrapa ile klozetin içindeki suyu bir süre kullanmışlar ve sonradan gerçeği öğrenmişler. Tabii bu arada evde tuvalet olmadığını zannederek ihtiyaçlarını nasıl giderdiklerini hiç sormayın. Banyodaki küvet de demek o zaman önemli bir yenilik, alışınca kadar ya üzerini telle kapatıp tavuk beslemeye veya içine toprak koyup maydanoz, soğan yetiştirmeye yaramış (benim de çocukluk ve gençlik yıllarımda evdeki küvetlerimiz hep su kesintilerine karşı su deposu veya perdelerin yıkanma yeri olarak kullanılırdı). Bu tür maceraları sadece bizimkiler değil, Balkan ve Ortadoğu göçmenlerinin de bir bölümü yaşamış. Çalıştığı işyerinde Finli bir kadınla çapkınlık yaşamak isteyen bir hemşerimizin de başından nahoş bir olay geçmişti. Maceranın sonunda kadının iriyarı kocası bir votka şişesini bizim çapkının münasebetsiz bir yerine sokmuş ve şişe oradan ancak ameliyatla çıkarılmış ve adamın lakabı da votka olarak kalmış. Bunlar biraraya gelindiğinde herkesin anlattığı maceralardan yıllar sonra aklımda kalanlar, kimsenin bunları anlatırken gıcunduğunu görmedim, özeleştir ve mizah bizim güzel bir özelliğimiz. Yıllar sonra bulduğumu söylediğim akrabamın bir anısı da enteresandı. Yaklaşık 40 yıl önce öğrenci iken Umeå'da bir nedenle karakola gitmek zorunda kalmış. Görevli memurlardan birisi Türk olduğunu öğrenince, bankonun gerisinden çıkıp geliyor ve elini sıkarak, "hep kitaplardan okumuştum, ilk kez bir Türk görüyorum" diyor. Kimbilir bizleri ne sanıyorsa.

Benden bir yıl önce Ankara Üniversitesi'nden gelen biolog Barbaros bey orada yaptığı bir çalışma ile bir ödül almıştı. Kendisi ile sonra Ankara'da bir toplan-

tıda tanışma imkanı bulmuştum. Uppsala üniversitesi Genel Cerrahi bölümünde yine Ankara Üniversitesi'nden mezun Saadettin ağabey vardı ve damar cerrahisi konusunda araştırma yapıyordu. Kendisi ile aynı yerde olmamıza rağmen ancak birkaç kez oturup konuşma imkanı bulabildim. İlk gittiğimde klinikte benden Türkiye'yi tanıtıcı bir konuşma yapmam istenmişti. Ben bu konuşma için kendisinden yardım almıştım. Sonra bir kurs için Uppsala'ya Lund'dan gelen meslekdaşım Dr. Meltem ile tanıştım, ortak dostlarımız olduğunu gördük, halen de kendisi orada yaşıyor. Lund'a döndükten sonra, kızıma tarhana göndermişti ve çok makbule geçmişti. Bu küçük şeylerin orada o zaman diliminde çok kıymetli olduğunu nasıl anlatsam.

Hastanede bir gün odamda iken sekreter Gunilla, beni birisinin aradığını söyleyerek bir telefon bağladı. Telefonda Müzeyyen* ile tanıştım. Müzeyyen, eşi Baybars ile Amerikadan araştırmacı olarak Stockholm'deki Kraliyet Teknik Yüksek Okuluna (Tekniska Högskolan) gelmişlerdi. Tesadüfen beni duyararak aramıştı ve bu tanışma halen Ankara'da devam eden güzel bir arkadaşlığın başlangıcı oldu. Sonra ailece birbirlerimizi ziyaret ettik, kendileri fizik ve metalurji mühendisleri çok kıymetli kişilerdi. Oralardaki arkadaşlıklar akrabalık gibi oluyor denebilir.

Oradaki unutamayacağımız arkadaşlarımızdan birisi de Saadet** idi. Saadet, çocuk hastalıkları uzmanı, Ankara Tıp Fakültesinde yenidoğan bölümünde çalışıyor ve bir burs ile yaklaşık bir yıl Uppsala'da kaldı. Zeki, çalışkan, esprili harikula-de bir arkadaş. Eşi ve bizim Begüm kadar olan kızını Ankara'da bırakarak, bir proje ve eğitim amacıyla gelmişti. Böylelikle bizler iyi bir yoldaş, Begüm de çok yakın bir arkadaş bulmuş oldu. Saadet şimdi Ankara Tıp Fakültesi'nde çalıştığı bölümün hocası ve ne yazık ki eskisi gibi görüşemiyoruz.

Hastanede farklı yerlerden arkadaşlarım vardı. Oscar Şili'li idi, doktor olunca önce Afrika'ya gitmiş, orada bir müddet çalışmış, katolik olmasına rağmen bir kaç defa evlenmiş ve en sonunda şimdiki İsveçli eşi ile evlenip Uppsala'ya gelmişti. Afrika'da dirençli bir sıtmaya yakalanmıştı, sıtması zaman zaman nüksediyordu. Stockholm'deki Türk Büyükelçiliğindeki ilk araştırma muayenesine gelmişti.

Orada Göğüs Cerrahisinde Hacettepe'de ihtisas yapmış İranlı bir arkadaş ile karşılaştım, zaten Ankara'dan birbirimizi simaen biliyorduk, çok güzel Türkçesi vardı. Bir süre sonra Uppsala'dan ayrıldı. Göğüs Hastalıklarında İranlı bir doktor daha vardı ama onunla bir arkadaşlığım olmadı.

* Bu arkadaşlarımız halen Ankara'da özel firmalarında çalışıyorlar.

** Prof. Dr. Saadet Arsan. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Hastalıkları ABD Neonatoloji Bilim Dalı

Orada bulunduğum iki yaz hocalarımız yaz tatiline çıkınca klinik boş kalmasını diye Brezilya'dan Dr. Lavinia Machado geliyordu. Lavinia İsveç'te okumuş, ihtisas yapmış, kızı halen İsveç'te okuyan Sao Paulo'lu bir hanımdı. Çok iyi bir doktordu, hem yazın kızını görüyor hem de ek gelir elde ediyordu. Ondan Brezilya'yı dinliyorduk. Brezilya çok büyük ve çok zengin bir ülke ama halkta fakirlik diz boyu. Sao Paulo'da o zaman 3+1 apartman dairesinin aylık kirasının bir kaç dolar olduğunu, doların ne kadar kıymetli olduğunu anlattığını hatırlıyorum.

Kliniğe benden sonra kabul edilen Suudi asistan Yazid, ülkesindeki Kraliyet ailesiyle akrabaydı. Babası Avustralya büyükelçisiydi, belliki epeyce zengindiler. İsviçre'de evleri olduğunu söylemişti. Uppsala'da eşi, çocukları ve hizmetçileri ile kalacağı için büyük bir daire arıyordu. Bana oradan dönerken, Arabistan'da çalışmak istersem yardımcı olabilirim diye yardım teklif etmişti. Bir kaç kez yazıştık ama sonra hayat şartları nedeniyle ilişkimiz kesildi. Döndükten birkaç sene sonra İzzet Bey ile bir aylık bir Suudi Arabistan gezimiz olmuştu. Orada Buraidah, Mekke, Cidde ve Medine şehirlerinde bulunduk, Yazid'i gittiğim yerlerde sordum ama, bulamadım.

Zaman zaman bir kaç aylığına yabancı doktorlar geliyordu. Baltık ülkelerinden gelenler sıkı. Bir seferinde Macaristan'dan gelen bir doktorla konuşuyorduk, konu tarihten açılınca, epey rahatsız oldu. Bana söylediği şeydu; Türkler'in Macaristan'da kaldığı yaklaşık 150 yıl içinde ülke nüfusu yarıya inmiş, harita üzerindeki yerleşim merkezleri üçte bir azalmış. Demek onlar tarihi böyle öğreniyorlar ve bizi de bu gözle görüyorlardı.

Daha sonra bizleri orada kayınvalidem, kayınpederim, eşimin Suzan halası, kızkardeşim Zerrin ve yeğenim Can ziyaret ettiler. Bu ziyaretler bizleri hep memnun etti. Can ile bizim Begüm'ün çocuk bahçelerinde oynamalarını unutamıyorum. Onlar da bizim nedenimizle farklı ortamlar görmüş oldular. Kayınpederim İsveç'i ziyaretten en karlı ayrılan kişiydi. Kendisi 21 gün süresi olan kombine tren bileti ile tüm İskandinavya'yı gezdi. Orada emekli ve öğrenciler için böyle çok güzel imkanlar vardı. Yabancı bir ülkede yaşarken memleketten ziyaretçi gelmesi bir tür meditasyon gibi oluyor. Gelemeyen akrabalarımız ve arkadaşlarımızla da sık sık yaptığımız telefon konuşmaları da, ayrı bir destekti. Bu arada bize telefonla hep en kısa sürede ulaşan Ekrem Dayımı da anmadan geçemem. Deniz aracı ve uçağa binemeyen babam nedeniyle, annem ve küçük kızkardeşim Özlem oraları gelip göremedi. Ama sağolsunlar düzenli olarak gazete ve dergi paketlerimizi (ve bazen içindeki hediyelerimizle birlikte) hiç ihmal etmediler.

Anımsadıklarım

İnsan bazen gördüğü bir nesneyi unutamıyor ve zaman içinde birbiriyle ilişkilendiriyor. Dünyanın çeşitli yerlerinden gelen kişiler elbetteki yanlarında kendi kültürlerini de taşıyor. Ben fildişi bir heykel gördüğümde aklıma hemen çocukluğum ve eski günler gelir. Açıklaması da şöyledir; Ben Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ni kazanınca babam Ankara'dan İstanbul'a tayin oldu ve 1980'de emekli oldu. Emekli ikramiyesi ile (tabii ki ikramiyenin üzerine ilave ve de borç yaparak) Bostancı'da bir daire aldık. Apartman, rahmetli Prof. Dr. Hasan Reşat Sığındım'ın köşk arazisi üzerine yapılmıştı ve daireyi eşinden satın almıştık. Eşi rahmetli Cemile hanımla uzun yıllar bu apartmanda komşu olduk. Prof. Dr. Sığındım 1905 yılında tıbbiyeden mezun olduktan sonra Deri Hastalıkları (cildiye) ihtisasına başlamış, daha sonra eğitim için Almanya'ya gönderilmiş. Hamburg'ta o dönemin ünlü Hematologlarından biri olan Dr. Schilling ile çalışmış ve ilk kez monositer lösemiye "Reschad-Schilling type leukomia" ismiyle 1913'te yayınlamıştı. Prof. Dr. Sığındım 1933'te Atatürk'ün talebi ve Afgan kralı Emanullah Han'ın daveti ile Kabil'e giderek orada Afgan Tıp Fakültesi'ni kurmuştu. Evlerinde Afganistan'dan getirilen çeşitli, fildişi ağırlıklı biblolar vardı. Ben bu tip bibloları aslında daha önceden ilkokul çağlarımda Zonguldak'ta da görmüştüm. Orada komşumuz olan rahmetli emekli Albay İhsan Taylan'ın evlerinde de fildişi bir çok biblo ve büyükçe bir Tac Mahal vardı. Albay amca da aynı dönemlerde Afgan ordusuna eğitim vermek için gönderilmişti. Bu fildişi biblolar çocukluğumdan beri bana hep bu kişileri hatırlatır.

Faik Hoca

İsveç'teki okulları, imkanları ve öğrencileri görünce bizim öğrenciliğimizin şeklen ne kadar renksiz ve sanki tek kanal siyah-beyaz televizyon gibi geçtiğini düşünmüştüm. İlkokulda siyah önlük- beyaz yaka, ortaokulda kafamızda kocaman bir şapka, lisede de hep kravatlı takım giymiştik. O zaman herkez aynı kıyafetleri giyiyordu. Ama arkadaşlıklarımız güzeldi, çok iyi öğretmenlerimiz vardı, hala çoğunu unutamıyorum, kendilerini hayırla anıyorum, kendilerinden ne güzel bilgiler öğrenmiştik. İsveç'te iken bazı marşlar ve piyano bana hep sevdiğim bir hocamı hatırlatıyordu, kendisini burada anmak istiyorum. Ankara Gazi lisesi, Ankaranın ikinci eski lisesi, neredeyse cumhuriyetle yaşıt bir okul. Zamanında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün çocukları da bu lisede okumuş; oğlu Prof. Erdal İnönü bir mezuniyet gecemize katılmıştı. İşte bu lisedeki müzik öğretmenimiz Faik Canselen ile sonradan enteresan bir birlikteliğimiz oldu. Biz öğrenci iken, ciddi ve yaşlıca bir öğretmen olan Faik bey, ders esnasında piyanosunun başına

geçerek bize farklı müzikleri öğretilirdi. Kendi bestesi olan ve neredeyse Cumhuriyetimizin en bilinen marşlarından olan "İleri" marşını hep birlikte ve severek söyledik. Çoksesli müzik ve opera, bale kültürü hakkındaki ilk bilgilerimi kendisinden aldığımı söyleyebilirim. Yıllar sonra İsveç'ten döndüğümde bir gün Faik Beyi, hasta olarak İzzet Hocam'ın odasında gördüm ve tabii hemen tanıdım. Meğerse benim eski öğretmenimin astımı varmış. Zamanla Faik hocamla da doktor, öğrenci, evlat karışımı bir ilişkimiz oldu, ailecek görüşmeye başladık, eşi vefakar ve sevgi dolu Şükran hanımla da tanıştık. Faik hocamın hayatı tam bir belgeseldi. 1911'de doğmuş, savaş yıllarında ailesini kaybetmiş, İstanbul'da bir yetimhanede okumuştur. İlkokulda okurken Vahdettin'in padişah olduğu yıl, baharda Yıldız tepelerine pikniğe götürmüşler, ayağında doğru dürüst bir ayakkabısı bile yokmuş, üşütmüş, düzelememiş ve astım olmuş. Çünkü gittikleri tepede, hala kıştan kalma karlar varmış. 1926'da İstanbul'dan bir trene binerek Ankara'ya geliyor, "Musiki Muallim Mektebinin" açıldığını duymuş, orada okumak istiyor. Ankara'da ilk gece Samanpazarı'nda bir handa yatıyor ve bitleniyor. Ertesi gün Dikimevi'ndeki okula gidiyor, kayıt oluyor ve o okulu ilk mezunlarından olarak bitiriyor. Müzik öğretmeni olarak bir çok yerde görev yapıyor ama beste çalışmalarını aksatmıyor. O dönemlerin sloganı "Cumhuriyet kimsesizlerin kimsesidir". 1938-1943'te Ankara konservatuvarında eğitim görüyor ve daha sonra buraya öğretmen oluyor. Aynı dönemlerde hem Hasanoğlu Köy Enstitüsünde öğretmenlik ve hem de Ankara Radyosu çoksesli koro şefliğini yürütüyor. 1947-1949 yılları arasında devlet bursu ile Paris devlet konservatuvarına gidiyor ve orayı da bitiriyor. Döndükten sonra Ankara konservatuvarındaki bazı kişilerle anlaşamayan Faik Canselen, Gazi lisesine müzik öğretmeni oluyor ve emekli olana kadar orada çalışıyor. Çoksesli müziğe gönül veren hocamızın "Köy düğünü" adlı eseri en bilinen bestesidir. Birçok ödül sahibi olan hocamızın bu eseri en son 26 Ekim 2007 tarihinde Ankara Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasının konserinde seslendirilmiştir. Kendisi zannediyorum lise öğretmenliği döneminde klasik öğretmenlerden çok daha farklı çizgide bir eğitim vermişti. Halen İstanbul'da son derece mütevazı ve tamamen müzik dolu bir yaşamı olan hocama sağlıklı ve uzun ömür diliyorum.

Arnavut Şefgarson

İsveç'ten döndükten sonra yurtdışında bir toplantıya giderken, Hocam Gunnemar Stålenheim ve Gunnar Hillerdal ile haberleşerek, bir kaç kez tesadüfi ortamlarda birbirimizle görüştük. Bu seyahatlerimden biri de Amerika'daki bir Allerji Kongresiydi. Ancak bu toplantıdan aklımda kalan biraz farklı bir kişiden

bahsetmek isterim. İnsan bu tür seyahatlerde bazen eski dostlarını görüyor, bazen de yeni kişilerle karşılaşılıyor. New York'ta bir akşam bir lokantanın ikinci katında arkadaşlarımla yemek yerken, yaşlı şef garsonun bizi yakından izlediğini farkettim. Bir süre sonra adam yanıma geldi ve bozuk bir Türkçe ile bir ihtiyacımız olup olmadığını sordu. Kendisiyle konuşmaya başladım. Bana çok ilginç bir öykü anlattı. İlkokul çağlarında ikinci dünya savaşında Almanlar'ın işgali üzerine, Arnavutluk'tan Yunanistan'a kaçıyorlar. Almanlar bu sefer Yunanistan'ı bombalamaya başlıyor, yine kaçıyorlar ve Selanik'e geliyorlar. Almanlar bu kez Selanik'i bombardıman ediyorlar, şehir panik havasında. Babası diyor ki; gelin Mustafa Kemal'in doğduğu evin caddesine gidelim, Almanlar orayı bombalamaya cesaret edemezler. Hakikatten oraya gidiyor ve o caddede yatıyorlar. Bombalanan Selanik'te, oraya tek bomba dahi düşmüyor. Gerçekten Almanlar özellikle mi orayı bombalamadı, yoksa bir takdir-i ilahi mi bilemiyordu. Hemen orası mültecilerin sığınma yeri olmuş. Sonra bir şekilde İstanbul'a geliyorlar (tabii ki Arnavutların merkezi olan Üsküdar'a) ve orada bir kaç yıl kalıyorlar. Kendisi burada ilkokula gidiyor. Harpten sonra da ailece Amerika'ya göçüyorlar. İsminden hristiyan olduğu belli olan bu bey, daha sonra da hiç Türkiye ile ilgisini koparmıyor. Eşini akciğer fibrozisi hastalığından kaybediyor ve yalnız yaşıyor. İki kızı amerikalılarla evlenmiş ve artık ana lisanlarını bile konuşamıyorlarmış. O yıl Galatasaray Avrupa şampiyonu olmuştu; bizim Arnavut, Galatasaray'ın tüm maçlarını TV'den seyretmiş. Doğum gününde kızlarının kendisini ziyaretini bile Galatasaray maçı nedeniyle ertelemişti, kızları adamın bu durumunu anlayamıyormuş. Adam masamıza ekstra ilgi gösterdi, bize özel bir şarap ikram etti. Biz orada yemek yiyip, bu öyküyü dinlerken restoran hareketlendi, garsonlar müşteriler yerlerinden kalkıp bir yerlere gidip gelmeye başladılar. Bizim şefgarson hemen duruma müdahale etti. Biraz sonra yanımıza gelip, aşağı kata Monica Lewinski'nin arkadaşlarıyla yemeğe geldiğini ve milletin onu görmek için sıraya girdiğini söyledi. Monica, o sıralar Bill Clinton'un "oval oda" arkadaşı olarak pek popülerdi. Ben "acaba gidipte biz de görsek mi diye" takılınca, bizi koruyucu bir tavırla "ne yapacaksınız ki o bir orospı" demesini unutamıyorum. Yemekten sonra neredeyse bizi yaşlı gözlerle yolcu etmişti.

Başka bir toplantıda Danimarka'lı yaşlıca bir çocuk doktoru ile yemekte yan yana oturmuştuk. Bana bir kaç kez Türkiye'ye geldiğini anlattı. Hep İç Anadolu bölgesine gitmişti, ülkesinin çok yeşil olmasından şikayet etti ve boş toprak alanlarını görmekten mutlu olduğunu anlattı. Değişik bir adamdı.

Emekli İngiliz Profesör

Hastanede hemen hemen her öğle tatili ve boş kaldığımda kütüphaneye uğrama adetini Hacettepe'de edinmiştim. Yeni çıkan dergilere bakmak, ilgimi çeken makalelerin fotokopisini almak, veya eve bir geceliğine ödünç alıp evde okumak çok zevkliydi. Artık günümüzde internet döneminde yaşadığımız için hemen her dergiye elektronik ortamda ulaşıyoruz, eskisi gibi kütüphaneye gitme zorunluluğu kalmadı ama ben bazen o günleri özleyorum. Bir derginin yeni gelip kütüphanenin rafına konan son sayısını ilk kez alıp okumak, sanki bir ayrıcalıktı. Veya ben öyle zannediyordum. Uppsala kütüphanesi de çok zengindi ve ben bazı tıp dergilerini ilk kez orada okuma şansını buldum. Orada branşım dışındaki diğer tıp dergilerini okuma alışkanlığını da edindim. İlk gittiğim aylarda bir İngiliz genel tıp dergisinde Türkiye'de geçen bir hastalık macerasını okumuştum. Demek hoşuma gitmişki halen hatırlar ve zaman zaman yeri geldikçe anlatırım. Emekli bir İngiliz profesör ve eşi bir gemi ile Akdeniz turuna çıkıyorlar. Bir pazar sabahı Alanya açıklarında iken, eşinin muhalefetine rağmen profesör kıyıya çıkıyor ve kaleyi görmeye gidiyor. Sakin ve kimsenin olmadığı bir ortamda, kalenin korunaksız merdivenlerini çıkarken, aşağıya düşüyor ve kalçası kırılıyor. Bir mezbeleliğe düştüğünden, orada yatarak kendisini bulmalarını bekliyor. Neticede birileri sesini duyuyor, ama oradan nasıl çıkarılacak? Ortaya çıkan bir Türk Herkül'ü, profesörü bir tahta sandalyeye oturtup, sırtına alıyor ve o şekilde oradan çıkarıyor. Gelen gemi doktoru muayenede kalçasının muhtemelen kırıldığını ve bir film çekilmesi gerektiğini söylüyor. Devlet Hastanesinde röntgen cihazı bozuk veya çalışmıyor, bir özel merkez var ama uzmanına ulaşamıyorlar. Bu halde tekrar gemiye dönmesi de mümkün değil. Bir taksi ile Antalya'ya doğru yola çıkıyorlar. Adamın bir yanında "beni dinlesen bunlar başına gelmezdi" diyen eşi, diğer yanında da kolundaki serumu tutan gemi doktoru. O zamanki keskin virajlı yollarda mideleri ağızlarına gelerek şehire ulaşıyorlar. Geminin Antalya'daki Türk acentası ile buluşup, şehrin arka sırtlarındaki Tıp Fakültesi'nin köhne binasına çıkıyorlar. Orada kesin kırık olduğu anlaşılıp, ortopedi servisine yatışı yapılıyor. Türk vatanı olmadığından TL cinsinden yüklü bir giriş ücreti yatırılıyor. Gemi seyahat programına artık onlarsız devam ediyor. Yatak ancak bir koşu bulunabiliyor. Servise gelir gelmez, hemşire profesörün eşine alınması gereken eksik listesini veriyor. Listede bardak, sabun, havlu, leğen, çatal, kaşık, tuvalet kağıdı vs bir sürü şey var. Çünkü bunların hiçbiri hastanede yok. Zavallı hanım, sandalyede tüneyerek geçirdiği bir veya iki gün sonra isyan ediyor ve gece hastanın yanında kalması için bir hemşire ile anlaşılıyorlar. Profesör dergi editörüne yazdığı mektupta; "koşu bir pazar yeri gibiydi" diyor. Her hastanın başında en az bir refakatçi, herkes birbirine kolonya ve baklava ikram ediyor, herkesin konuştuğu İngilizce "hello"

ve "how are you" düzeyinde, ama herkes güler yüzlü ve iyiniyetli. Doktorun lisansı da pek iyi değil ama, hemen ameliyat öneriyor. O zaman Antalya'da kalça protezi yok, birkaç günde İstanbul'dan getirip, ameliyatla takıyorlar. Hasta bir kaç gün sonra da başarı ile taburcu ediliyor. Yazının sonu şöyle bitiyordu; bu ameliyatı Londra'da olan arkadaşlarımla yarısı yürüyemezken, ben çok rahatım. Ama bir daha böyle bir geziye çıkarsam, eşimin yapma dediği şeyleri yapmayacağım. Bu yazıyı okuyunca hemen bir fotokopisini alıp, o zaman Antalya Tıp Fakültesi Dekanı olan hocam Prof. Dr. M. Artvinli'ye göndermiştim. Ne diyeyim, İngiliz profesör o zamanki ülkemizin gayet güzel fotoğrafını çekmişti. Bugün artık, burada yazılanlar çok geride kaldı, bazıları gençler anlamakta zorlanabilirler bile.

Uppsala

Pazar günleri Avrupa'nın hemen tüm şehirlerinde belli meydanlarda eski eşya ve antika pazarları kurulur. Biz Uppsala'da Vaksalatorg'da kurulan bu pazarlara sık sık uğradık. Doğrusu eşim buralardan alışverişe pek de gönüllü olmaz, başkalarının eski eşyalarını eline bile almak istemezdi ama ben severdim. Buralarda eski resimler, ev ve mutfak eşyaları, kandil ve mumluklar, kitaplar ve oyuncaklar, plaklar, saatler bir sürü ilgi çekici şey olurdu. Buralardan aldığımız kitap ve bazı küçük eşyaları halen evimizde kullanmaktayız. İçine küçük bir mumun girdiği eski bir baykuş biblosunun aylar sonra eşini bulduğumda nasıl memnun olmuştum. Ayrıca zaman zaman özel evlerden de, fazla eşyalarını satış ilanları oluyordu. Transport sorunu olmasa insan bir çok antika mobilya ve tabloyu çok uygun fiyata alabilirdi.

Uppsala'daki Türkiye'den gelen göçmenlerin bir kısmı Maraş ve Malatya yöresinden 1970'li yıllarda gelmişler ve aşiret düzenlerini burada da sürdürmeye çalışmaktaydı. Evliliklerini olabildiğince kendi içlerinde yapıyor ve birarada bulunmaya çalışıyorlardı. Biz döndükten sonra 2000'li yıllarda bu aşirete mensup iki genç kızın öldürülmesi hem İsveç, hem de bizim yerli basında epeyce yer buldu. Bunlarda birisi İsveçli bir gençle evlenmek isterken, diğeri de kendisine eziyet eden eşinden boşanmak istiyordu. İnsan yaşlandıkça değişimi zor kabul eder oluyor, hatta karşı çıkıyor. Ama ne olursa olsun, değişim kaçınılmaz.

Bulgaristan'daki Türkler bir yerde zorla yerlerinden edilerek, sınır dışı edildikleri zamanlarda çoğu Türkiye'ye geldi. Bir bölümü de Avrupa'nın bir çok yerine dağıldı. Bir kısmı da Uppsala'ya geldi. Tabii durumlarını net olarak bilemeyeceğim ama hoş bir manzara arzetmiyorlardı. Şehrin en eski ve büyük katedrali olan Domkyrka'ya yerleştiler, orayı bir nevi işgal ettiler, bir süre sonra da zannediyorum toplanıp göçmen kamplar götürüldüler. Herhalde bunları belki hristiyan

yapınız diye beklemiş olabilirler ama bekledikleri gerçekleşmeyince, götürdüler. Sonra onların da büyük bir kısmı Bulgaristan'a geri döndü.

Nelson Mandela

İsveç, kendi siyasetine uygun olarak Güney Afrika'da Nelson Mandela taraftarlarını (Afrika Ulusal Kongresi, ANC) desteklemişti. Hayatının 27 yılını hapiste geçiren Mandela, ırkçı "Apartheid" rejiminin gerilemesiyle, 71 yaşında 1990 yılında özgürlüğüne kavuşmuş ve sonra yapılan serbest seçimlerde partisi işbaşına gelmiş, kendisi de Güney Afrika Cumhuriyeti Devlet Başkanı olmuştu. O zamanlar dünya için önemli bir özgürlük timsaliydi. Hapisten çıktuktan iki ay sonra Nisan 1990'da İsveç'e bir gezi yaptı, bu bir teşekkür gezisiydi. Biz de orada bu geziyi basından takip ederek, etkilenmiştik. Ama memleketimize geri döndükten kısa bir süre sonra Mandela ile hayatımızın bir kez daha, ama kötü bir biçimde kesişeceğini bilemezdik. Mandela o yıllarda herhalde dünyanın en gözde kişilerinden birisiydi. Dünyanın prestijli ödülllerinden; 1979'da Nehru, 1983'de ise UNESCO'nun Simon Bolívar ödülünü almıştı. 8 Nisan 1992'de, Türkiye Cumhuriyeti, "Atatürk Uluslararası Barış Ödülünü" Mandela'ya Verdi. Ancak, 12 Nisan'da Johannesburg'da bir açıklama yapan ANC Sözcüsü, Mandela'nın ödülü, "Türk hükümetine yönelik insan hakları ihlali suçlamaları" nedeniyle kabul etmediğini açıkladı. Açıklamada, Mandela'nın tüm hayatını demokrasiye, insan haklarına ve baskıların kaldırılmasına hizmet ederek geçirdiği, "bu kararın modern Türkiye'nin kurucusu, reformcu Mustafa Kemal Atatürk'e karşı hiçbir olumsuz görüşü yansıtmadığı" özellikle belirtiliyordu. Bence bu durum, bizim açımızdan tam bir diplomatik beceriksizlik örneği idi.

Olof Palme

Olof Palme 1980'lerin dünyasındaki saygıdeğer devlet adamlarından biriydi. 28 Şubat 1986 gecesini eşi ve oğlu ile sinemadan evine her zaman olduğu gibi korumasız olarak dönerken, faili meçhul bir şekilde öldürüldü. Aslen hukukçu olan Palme, İsveç ve İskandinav Sosyal Demokrasininin orta yol politikasının içindeydi ve siyasi görüşleri Willy Brandt ve Bülent Ecevit gibi Ulusal Sol çizgideydi. 1969'da da Tage Erlander'den sonra Parti Başkanlığına getirilmesi üzerine İsveç Başbakanı olmuştu. Özellikle Üçüncü Dünya ülkeleri içerisinde aktif rol oynamış ve oradaki ulusal hareketler ile Batı'daki Sosyal Demokratlar arasında bir köprü görevi üstlenmişti. Filistin halkının mücadelesinin yakın destekçisiydi. İran-İrak Savaşı'nda, İsveç'in büyük silah tekellerinin gizlice hem Irak'a, hem İran'a silah

satmalarına karşı çıkmıştı. Willy Brandt başta olmak üzere, Avrupalı sosyal demokrat liderlerle işbirliği yaparak, "İki Süper Devlete karşı Avrupa'nın birliği"ni güçlendirmek istiyordu. Biz oradayken neredeyse her haber bülteninde adı geçen ve Palme'nin cinayet davasından itirafı nedeniyle, yargılanıp daha sonra aklanan tek zanlı Christer Pettersson, 16 Eylül 2004'te esrarengiz bir kazada öldü. Halen davanın dosyası açıktır ve olay faili meçhul olarak kabul edilmiştir. Cinayetle ilgili 170 varsayım ortaya atılmıştı, bunlardan birisi de olayın PKK terör örgütü tarafından işlendiğidir. PKK dışında ABD, Güney Afrika'nın ırkçıları, KGB, Silah tüccarları vs bir çok kuruluş itham edilmiş, ancak sonuca ulaşamamıştır. Palme, biz de de sevilen bir kişiydi. Bir çok şehir ve kazamızda (eğer sonradan değiştirilmediyse) Palme cadde ve parkları vardı. Bir araştırma için gittiğimiz Kulu'da, Palme caddesi olduğunu hatırlıyorum.

Teofilin Olayı

Zannediyorum İsveç'teki ikinci yılımızda gazetelere yansıyan bir skandalı konuştüğümü hatırlıyorum. Teofilin grubu ilaçlar, astım ve KOAH* hastalıklarının tedavisinde kullanılan ilaçlardır. Ancak bu ilaçların kullanımı, yan etkilerinin sıklığı ve etkilerinin azlığı nedeniyle giderek azalmaktadır. İsveç elinde biriken ve eritemediği bu ilaç stokunu bir şekilde Ruslar'a hibe etmiş ve oradaki ilaçsız hastalara verilmesini istemiştir. O dönemde Sovyet Cumhuriyetlerinde sprej tip ilaçlar yoktu, bu hastalar sadece kortizon ve metilksantin grubu ilaçlarla tedavi ediliyordu. Ancak Ruslar, hibe olarak aldıkları bu ilaçları (veya bir kısmını) Yugoslavya'daki Sırlara vermişler. Bu ilaçları kullananların yaklaşık dörtte biri merkezi sinir sistemlerinin uyanması nedeniyle uyanık kalmaktadır, yani uyuyamamaktadır. Sırlar da bu ilaçları, nöbette uyumasınlar diye askerlerine vermeye başlamışlardı ve bu durum bir şekilde İsveç medyasınca duyuldu ve skandal olarak nitelendirildi. Bence burada İsveçlilerin kabahati yoktu ama basın hibenin ardını takip etmeyen yetkilileri epey diline dolamıştı.

* Kronik obstrüktif akciğer hastalığı.

Hastalıklar

Tam düzenimizi kurma yolunda iken, maaşımızın kesilmesi bizi çok üzmüştü. Eşimde aniden yaygın döküntüler gelişti. Mahallemizdeki sağlık merkezindeki Deri Hastalıkları uzmanından randevu alarak gittik. Polonya'dan yeni gelmiş ve İsveççe'si çok kötü bir doktor Hanımla karşılaştık. Doktor Hanımla birlikte elindeki renkli atlaslara bakarak teşhisimizi beraberce bulduk, tahmin ettiğim gibi tedaviye gerek olmadığını, stres kaynaklı olduğunu ve kendiliğinden geçeceğini söyledi. Gerçekten de eşim kısa sürede düzeldi.

İlk yılın sonbaharında ben rahatsızlandım. Kısa sürede bacaklarımda ortaya çıkan ağrılı kırmızı büyük döküntüler, eklem ağrıları, ateş ve halsizlik beni epeyce etkiledi. Bacaklarımdaki döküntülerin tıbbi olarak eritema nodosum olduğunu biliyordum ama nedenini anlayamadım. Sonunda Dr. Hillerdal ve Stålenheim ile konuştum. Akciğer grafimde göğüsiçimdeki lenf bezleri belirgin büyümüştü. Teşhisim "Sarkoidoz hastalığıydı". Daha kötü bir hastalık çıkmadığına şükrettim, tedavi ile düzeleceğimi biliyordum. Ani başlayan nedeni bilinmeyen bu hastalığındaki bende oluşan tabloyu yine bir İsveçli olan Dr. Sven Löefgren kendi adıyla tanımlamıştı (Löefgren sendromu). Bu hastalık net olarak bilinmemekle birlikte sanki o dönemde, kuzey ülkelerinde ve zencilerde daha sık görülüyor gibi bir düşünce vardı. Demek ben gittiğim bu yere gayet iyi adaptasyon sağlamış ve orasının hastalıklarını olmaya başlamıştım. Zaten allerjik nezlem ve üniversite yıllarında baharda polen astımım vardı, iyi bir akciğer ve allerji doktoru olarak bunların üzerine bir de sarkoidoz olmuştum. İnsanın hem hasta hem de doktor olmasının, büyük avantaj sağladığını yaşayarak biliyorum. Empati yapmanız ve hastanızı anlamanız kolaylaşıyor. İzzet hocam da artık Avrupalı olmuştun, hastalığından belli diye takılıyordu. Bu nedenle kortizon kullanmaya başladım, tedavimi biraz erken kesmişim ki nüksetti, ve ikinci kürden sonra hastalığım düzeldi. Enteresandır, bundan yıllar sonra küçük kız kardeşim Özlem de aynı hastalığı

İstanbul'da geçirdi. Demek bizim bu hastalığa genetik bir yatkınlığımız varmış, nereden bu gen bize musallat olduysa... Hala bu hastalığı yakinen izlerim.

Diş Tedavisi

Orada diş tedavisi de önemli bir sorun, ben dişçisiz atlattım ama eşimi bir ara mecburen dişçiye götürmek zorunda kaldık. Dolgu yapılması gerekiyor, ancak eşimin ağız-boğazı çok duyarlı, hemen reaksiyon gösterir ve öğürür. Diş muayeneleri randevulu ve pahallı. Ne yapalım çaresiz randevu alıp gidiyoruz. Adam ne yapsa eşim reaksiyon gösteriyor, gerçekten dolgu yapılması gerekiyor, zor bela uyusturabiliyor. Bu arada hastanın dikkatini dağıtmak için güzel bir müzik çalıyor, dansediyor, güldürüyor, boyuna konuşuyor ve neticede dolguyu bitiriyor. Tabii faturayı görünce de ben bitiyorum, faturanın yarıdan fazlası psikoterapi nede niyle. Meğerse adam profesyonel olarak dansediyormuş.

İsveç Yazışmaları

2 Ocak 1989: 1 SEK (alış) 296.25 TL.

16 Ocak 1989 (İlk mektup)
Sayın Hocam,

Mektubuma öncelikle bana buraları görme fırsatını verdiğiniz için teşekkür ederek başlamak istiyorum. Keşke tüm meslekdaşlarıma da böyle bir imkan verilebilse ne iyi olurdu.

Telefonda da bahsettiğim gibi Dr.Hillerdal beni havaalanında karşıladı. Bana hemen hastanenin arkasında, bir aile pansiyonunda bir oda bulmuş (aylığı 2000 kron), rahat bir yer. Ertesi gün öğleden sonra (Pazar) gelip beni aldı, önce kliniği gezdirdi, sonra da akşam yemeğine evine götürdü. Çocukları biraz yaramaz, küçük olan iki tanesi yatana kadar sırtımdan inmedi, adımı söylemek zor geldiğinden kestirmeden Mustafa dediler (Mustafa Özemi Hoca'yı sevdiklerinden). Pazartesi günü kliniğin başkanı ve diğer hocaları ile tanıştım. Beni bir masa etrafında sorguladılar ve evet bu iş olabilir ama bizde çok formalite vardır dediler. Dr.Hillerdal; fazla düşünme bu iş olur dedi. Bu esnada hayrettir zorda kaldığım için midir nedir, söylenenlerin hepsini anladım ve zannediyorum yeterli cevaplar verdim. Geçen hafta boyunca vizitlerde durmadan bana hastalarla ilgili sorular sordular, ama Hacettepe'den gelmenin rahatlığıyla soruları kendimce cevapladım.

Haftasonu Stockholm'e tanıdık bir ailenin yanına gittim. Hanım Radio Stockholm'de programcı, eşinin de dergi, video satan bir işi var. Çok candan kişiler. Konuşurken İsmail Bey Karainliler'i tanıdığını söyleyince, kalkıp onların lokaline gittik. 20-25 kişi kadardılar, tanıştık, oturup konuştuk; bazıları "Bizi en son Özemi Hoca biliyordu, ondan sonra ilk siz geldiniz, bizi muayene etseniz" dediler. Ben de ilgileneceğime dair söz verdim. Beni 22 Ocak Pazar günü sohbet etmek için lokallerine davet ettiler. "Lisan yetersizliği nedeniyle sormadığımız

bazı rahatsızlıklarımızı sorarız" dediler. Ben de kabul ettim ve memnun oldular. Yalnız içlerinde muhalif bir kişi vardı, eski muhtar Sait. Onunla biraz tartıştık. Dün de Dr. Hillerdal ile bu konuyu konuştuk, o da Karainliler'le temasımdan memnun oldu, "Onları muayene edip, belki bir araştırma projesi yapabiliriz" dedi. Hastanenin imkanlarını araştıracağız.

Allerji bölümünün hocaları hastalarla anlaşabilmem için İsveççe'yi mutlaka öğrenmemi istediler. Halk üniversitesinde (Folkuniversitet) en erken kurs Şubat ayındaymış, o zamana kadar aldığım sözlük, kitap ve kasetlerden çalışacağım, ayrıca bulabilirsem özel bir hoca ile çalışmayı istiyorum. Kalma izini için gittiğim göçmen bürosunda tanıştığım hemşerilerin hepsi siyasi mülteci, sorunca Türkiyeli'yiz diyorlar. Uppsala'da çok göçmen var, herhalde dıştan ayırması zor olduğundan İsveçliler hepimize karakafa (svartskalle) deyip geçiyor.

Mektubuma burada son verirken size ve Altay Ağabeye sevgi ve hürmetlerimi, Lütfi Ağabey ve Toros'a sevgi ve selamlarımı iletirim.

2 Şubat 1989
Sayın Hocam,

Mektubunuzu aldım, yazmış olduğunuz güzel havadisler beni çok sevindirdi. Türk Ticaret Bankası'ndan 80 milyon TL bağış ile kliniğimize bir ultrasonografi (USG) cihazı alınması çok güzel. Hem klinikte hem de saha araştırmalarında umarım işe yarayacaktır. Burada kütüphanede dergileri karıştırırken, USG ile boyun lenf bezlerinin incelenmesinin tüberküloz, kanser gibi hastalıklarda yararlı olacağını okudum, öğrenmesi zor bir şeye benzemiyor. Konu ile ilgili bulduğum birkaç makalenin fotokopisini gönderiyorum. Ayrıca, röntgen dergilerinde gördüğüm bazı göğüs ve periton USG'si ile ilgili yazılardan reprint* isteyeceğim. Buradaki kütüphanede bizle ilgili olan dergilerin listesini ekte yolluyorum. İstedığınız ve bulamadığınız makaleleri buradan bulabilirim.

Dr. Hillerdal'ın Mart ayında Paris'teki toplantıya gitmesi kesin değilmiş, mesajınızı ilettilim, memnun oldu. Mayıs ayında İspanya'da Bronkoloji ve sonra da İtalya'da Bronkoalveoler Lavaj Kongresi'ne gidecekmiş, tabii Üniversite bütün giderleri karşılıyor. Yeterki bildiri sunun ya da konuşmacı olun. Bana oraları görüp görmediğimi sordular; "Ben de hayatımda ilk kez İsveç'e geldim" diye cevapla-

* Araştırma yazısının orjinal basım nüshası. O zamanlar fotokopilerde röntgen resimleri net çıkmadığından yazarlardan, yazılarının bu orjinal kopyalarından istenebiliyordu.

dım. Nerede bizde öyle destek. Allerji'deki hocalarımdan Dr. Wegener, şakayla karışık "Herhalde sizde doktorlar çok zengin, üniversite destek vermeye gerek duymuyor" diyor. Ne diyeyim ben de güldüm, ama dıştan. Burada herkes birşeyler araştırıyor; herkezin bir vakıf, kuruluş veya ilaç şirketinden desteği var. Herkes hemen her kongreye bildiri ile katılıyor. Klinikteki hocaların her biri bir hafta varsa, bir hafta yoklar. Hepsisi dünyanın birçok yerini gezmiş, çok tecrübeli kişiler.

Biraz da buranın çalışma şekline bahsetmek istiyorum. Haftanın her günü saat 8.00'de bir toplantı ile başlanıyor. Pazartesi kliniğin kendisi, Salı Patoloji, Çarşamba Röntgen, Perşembe Klinik Fizyoloji ve Cuma da Dahiliye ile toplantılar var. Kliniğin binası Göğüs Cerrahisi ile ortak, eski bir yapı; kale gibi. Bölümün daktilografları, özel bir fotokopisi, ortak iki bilgisayarı ve ayrı bir arşivi var. Arşiv bir harika 1940'lı yılların hasta dosya ve filmleri bile var. Kliniğin ayrı bir acil servisi var ama hiç gürültü patırtı yok, hastalar kendi kendilerine sessizce geliyorlar. Klinikte ayrı ayrı floreskopi, bronkoskopi ve torakoskopi odaları var. Koskoca klinikte sadece bölüm başkanı profesör, iki adet de doçent var, diğerleri uzman. Burada neredeyse herkesin adı "Gun" ile başlıyor. Bölüm başkanı Prof. Dr. Gunnar Boman. İki tane bu isimli asistan var, sekreterlerden birinin adı Gun-Marie, diğerininki Gunilla, Allerji hocamın ismi de Gunnemar. Hocaların her birinin, ayrıca binanın çatı katında özel birer odaları var. Küçük bir stüdyo daire gibi. Hiçkimse-nin acele işi yok, kimsenin kapısının önünde kimse beklemiyor. Polikliniklerde her hastaya 30 dakika süre ayrılıyor. Hastaların hepsi sevkle geliyor. Hastaların en tahsilsiz olanı bile rahatlıkla ingilizce konuşuyor, doğrusu çok hayret ettim.

Yanımda gelirken getirmiş olduğum "çiftçi akciğeri*" hastasının serum incelemesi neticesi henüz çıkmadı. Haftaya lisan kursuna başlıyorum. Henüz üniversiteden kabul yazısını alamadığımdan, polisten sadece geçici vize alabildim.

21 Ocak : Türkiye güzeli Meltem Hakarar, Moskova'da düzenlenen Uluslararası Güzellik Yarışması'nda birinci oldu.

23 Ocak: İspanyol sürrealist ressam Salvador Dali öldü.

5 Şubat 1989
Sevgili Toros,

Mektubunu aldım, ilgi ve zahmetlerine teşekkür ederim. Zannediyorum bu bahane ile fakültemizi de biraz daha iyi tanımışsındır. Dekanlıkta, arka yeşil bi-

* Çiftçilerde görülen bir akciğer hastalığı.

nada ve maaş tahakkuktaki memurlar gördüğün gibi çok önemli kişilerdir. Bir kısmı çok yardımcı olurken, bazıları da bizlere sanki tepeden bakarlar. Herhalde bu işler bizden önce de böyleydi, bizden sonra da böyle olacak gibi. Ben senin istediğin biçimde bir dilekçe yazmaya çalıştım, hangi makama verileceğini bilemediğimden üstünü boş bıraktım. Ayrıca, her ihtimale karşı imzalı bir boş dilekçe kağıdı gönderiyorum, umarım bu sefer bir sorun olmaz. Zaten gelen maaş ancak yetecek, bakalım o da gelebilirse. Biliyorsun artık Göğüs Hastalıkları bölünme yolunda. Meslek hastalıkları, onkoloji, astım-allerji, uyku vs. Buradaki beş hocaların sadece ikisi invaziv işlemlerle uğraşiyor, diğerleri ilgilenmiyor. Biri de, daha çok eksperimental araştırmayla ilgileniyor.

Mektubunla gelen Lütfü Ağabey ve Turgut Bey'in mesajlarını da aldım, kendilerine lütfen teşekkürlerimi ilet. Bizim İrfan Efendi'nin hanımının ördüğü çorabı, kızım yeni giymeye başladı, tam da buranın havasına uygunmuş. Kulaklarını çınlattırıyor. Burada bizim yabancı asistanlarımızın, özellikle Zakwan'ın* durumunu daha iyi anlıyor ve takdir ediyorum. Yeni bir ülke, yeni lisan, hamile bir eş ve herhalde maddi sıkıntılar, ona da kolay gelsin. Ne yazık ki ülkemizde bilimle uğraşan kişilere yeterince değer verilmiyor, herşey sizin özverinizle oluyor.

Sana, aileme ve klinikteki tüm dostlara sevgi ve selamlarımı iletiyorum.

10 Şubat 1989: 1 SEK (alış) 300.87 TL, 1 ABD Dolar (alış) 1813.02 TL

14 Şubat 1989
Sayın Hocam,

Geleli 5 haftayı geçti, artık buralara alıştım. Hastane içinde toplantılara katılmadan yalnız gidebiliyorum. Malum dışarıda hava çok soğuk olduğundan tüm binalar alttan birbirine tünellerle bağlı. Herkes bu yolları kullanıyor, kimse bahçeyi kullanmıyor. Tünellerde köşelerde iki veya üç tekerlekli tornetler duruyor, isteyenler onları kullanıyor. Açıkçası koskoca hocaları bunların üzerinde bir yerden bir yere giderken görmek ilk günler bana oldukça eğlenceli gelmişti. Şimdi ben de bunları mecburen kullanmaya başladım, yoksa bazı yere yürüyerek yetişmek mümkün değil.

Oturma izini için polis benden iki belge istemişti. Biri Türkiye'den düzenli burs geleceği, diğeri de Uppsala Üniversitesi'nin beni iki yılına kabul ettiğini gösteren belgeler. İlkini Stockholm'deki Büyükelçiliğimizden 2.5 saat mücadele

* O dönem Hacettepe Göğüs Kliniği'nde ihtisas yapan Suriye'li asistanımız.

ederek alabildim. Ama buradaki yazıyı hala alamadım. Dr. Hillerdal bizde işler biraz yavaş işler diyor. Yönetimdeki sosyal demokratları sevmiyor, her olumsuzluğu onlara bağlıyor.

Gelirken getirdiğim serumun neticesi hala çıkmadı, acaba kayıp mı oldu diye düşünüyorum.

Burada Allerji bölümünde halen yeni çıkacak olan uzun etkili bir betamimetik* ile ilgili bir araştırma yapılıyor, günde iki kez veriliyor ve yetiyormuş. Burada 1989 başından bu yana inhaler ilaçların içindeki freon, ozon tabakasına zararlı diyerek yasaklanmış. Tüm hastalara turbuhaler** tipi ilaç veriliyor, hakikaten kullanımı kolay bir yöntem. Tabii turbuhaler tip ilaçları da, bir İsveç firması olan Draco geliştirmiş.

Önceki mektubumda kütüphaneye gelen dergilerin listesini yazmıştım; ancak sonradan öğrendim ki Radyoloji Bölümü'nün ayrı bir kütüphanesi varmış. Oraya gidip kontrol ettim. Hepsi genel kütüphanede bulunan dergiler. Kapısı kilitli, bölüm başkanından izin almak gerekiyor. Burasının Radyoloji Bölümü hem İsveç'in hem de İskandinavya'nın en büyük departmanı. Aklınıza gelen her tetkik yapılabiliyor, filmler çok güzel, kaliteli, radyologlar da çok bilgili, toplantılarda çok güzel tartışıyorlar. Radyolojide çok yabancı doktor var, orada İsveççe öğrenme zorunluluğu yokmuş. Ekte ilginizi çekeceğini düşündüğüm bir kaç makale gönderiyorum. Ayrıca yeni gelen bir astım kitabının fotokopisini çektim. Lütfen Toros bunlardan fotokopi çektikten sonra, Turgut Bey'in yardımıyla matbaadan bir karton kapak taktırıp, gelecek haftasonu buraya gelecek olan SK'e (burada çalışan bir cerrah arkadaş) bana getirmesi için verebilirse, çok memnun olacağım.

15 Şubat: SSCB orduları, Afganistan'dan tamamen çekildi.

7 Mart: Anayasa Mahkemesi, üniversitelerde uygulanan türban serbestisini Anayasa'ya aykırı bularak ilgili kanunları ve kararları iptal etti.

13 Mart 1989

Sayın Hocam,

Bahsettiğiniz toplantıya Dr. Hillerdal da katılıyor, konuşmanız olup olmadığını bilmiyorum ama varsa şimdiden başarılar dilerim. Ben burada kendime göre kurduğum düzenimi sürdürüyorum. Öğlene kadar hastane, öğlen tatsız ve tuzsuz

* Astım ve KOAH hastalarında kullanılan bronş genişletici bir ilaç türü.

** Kuru toz ilaç içeren, solunum yoluyla kullanılan bir tedavi yöntemi.

bir yemeği müteakiben İsveççe kursu. İsveççe çok değişik bir lisan. Sanki İngilizce, Fransızca ve Almanca'nın karışımına kendi özel kelime ve gramerlerini koyup bir kez daha karıştırmışlar. Bazen kendileri de yanlış konuşabiliyor, ama arkasından "zaten benim de gramerim pek iyi değildir" diyorlar. Ben her gün 2.5 saatlik kursun üzerine ayrıca haftada iki gün özel bir öğretmenle anlaşım, tıbbi konuları da ondan öğrenmeye başladım. Tıbbi lisanları pek İngilizceye benzemiyor. Bizim malaryaya sıtma, tüberküloza verem dediğimiz gibi burada da birçok kelimenin İsveççe'si var ve hastane ortamında bu kelimeler kullanılıyor. Bizim hastalarımızın çoğu bile radyoterapi derken, burada doktorlar ışın tedavisi (stralbehandling) demeyi tercih ediyor. Belki biz de mi böyle yapmalıyız bilemiyorum? Zannediyorum derdimi anlatmaya başladım; ama henüz onları tam olarak anlayamıyorum. Kurstan çıkınca yol üzerindeki gazeteciden eğer kaldıysa bir Hürriyet gazetesi alıyorum. Buraya sadece Almanya'da basılan Hürriyet, Gazete, Günaydın ve Haftasonu bir gün sonra geliyor ve hemen bitiyor. Gazeteyi okuyup asabımı bozuyorum ve ondan sonra da evde yine geceboyu çalışıyorum. Üniversiteden bulunabilirse, verilebilecek bir lojman beklentisi içindeyim, bakalım hayırlısı.

Uppsala'nın nüfusu 140.000, öğrenci sayısı 30.000. Sokaklar birleşmiş milletler gibi. Her renkten insan var. Burada resmen kabul edilmiş 100'ü aşkın lisan kullanılıyor. Herhangi bir kuruluşa gittiğinizde gerektiğinde tercüman isteme hakkınız var. Hastanede de öyle, bazıları önceden söylüyorlar ve tercümanla geliyorlar. Kitapçılar bir harika, gez gez bitmiyor, sanki Kızılay'daki Yeni Karamürsel mağazası gibi bir yer ve sadece kitapçı. Kapıdan girince kolunuza bir sepet alıyorsunuz ve onunla dolaşıyorsunuz, beğendiğiniz kitabı alıp sepete koyuyorsunuz, çok güzel bir imkan. Sanki pazardan meyve sebze alır gibi. Bu şekilde kitap alışverişini görünce doğrusu hayret ettim, beğendim ve gıpta ettim. Bilmiyorum biz de memleketimizde kitapları böyle almayı görecekmiz. Kitapçının içinde yürüyen merdiven bile var ve beş katlı. İnsan aklına gelecek her konuda, şahane ciltli nefis baskılı binlerce kitap. Yabancı lisanlar bölümünde Afrika'da bizim duymadığımız etnik grupların lisanında bile kitaplar var. Yalnız kitap fiyatları bize göre pahalı, ortalama bir kitap 10-15 kg meyve parası.

Geçen hafta Pazartesi sabahı toplantısını bana ayırdılar, ben de onlara ülkemiz, tarihimiz ve bölümümüzden bahsettim. Türkiye ile ilgili renkli slaytlar yaptırıldı. Stockholm'deki turizm büromuzdan afiş ve broşürler getirttim, ayrıca bulabildiğim kadar sizlerin yayınlarınızdan fotokopiler çekip, herkese dağıttım, zannediyorum fena olmadı. Ben sıkılmamak için 20 dakika konuştum, onlar da 30 dakika soru sordular yani 50 dakika süre Türkiye'yi konuştuk. Ben konuşma

metnimi önce yazdım, sonra burada Genel Cerrahi'nin Damar Cerrahisi bölümünde bulunan Dr. Saadettin Bey'in de fikrini sorarak, düzelttim, sonra oturup iyice çalıştım, işi şansa bırakmadım. Saadettin Bey bir kaç yıldır burada, İsveçliler'i yakından tanıyor. Ben zengin darbe tarihimiz, etnik sorunlarımız ve Ermenilerle ilgili soru sorabilirler diye önceden muhtemel cevaplar hazırlamıştım ama hep Türkiye ve bölümümüzle ilgili sorular sordular. Bölüm nüfusumuzun bu kadar az oluşuna da biraz şaşırdılar (o zaman iki hoca ve üç asistandık).

Vize sorunum hala çözülemedi, belki önemli değil; ama beni rahatsız ediyor. Bu sefer de bölüm başkanımız ve Dr. Wegener Mısır'a gittiler. Orada formoterol* ile ilgili bir toplantıda konuşacaklarmış. Bu arada geçen mektubumda yaptığım bir hatayı düzeltmek isterim, Allerjideki hocalarımın ikisi de doçentmiş. Burada bu ünvanları pek uluorta kullanmadıklarından bilmek de kolay olmuyor. Ben de bunları İsveç'teki doktorlar kataloğundan öğrendim. Birçok konuda bizden epeyce farklılar. Herkes birbirine ismiyle hitap ediyor, benim dışımda. Bu bir tek bana ters geliyor, ben hocalara soyadlarıyla hitap ediyorum. Kimse kravat takmıyor, kumaş pantolon giymiyor, itiraf edeyim ben de bir süre sonra onlara benzedim. Herkesin spor giyindiği ortamda bizim günlük elbiselerimiz biraz mafiavari kalıyor. Dahiliye toplantısında bir asistan kız vaka sunarken sakız çiğniyordu, enteresan. Geç kalan hocalar merdivene filan oturuyor, kimse yer vermiyor. Tam benim yanıma da bir hoca geldi "acaba yer versem mi diye" düşünürken önümde oturan Arap tipli bir çocuk yer vermek için davrandı ama adam kabul etmedi. Sen önce gelmişsin sen otur gibisinden bir şeyler söyledi, Arap oğlan mahçup mahçup yerine oturdu. Ben de kendi kendime erken davranıp da yer vermediğim için memnun oldum. Yani saygı kavramları da bir değişik; ama doğrusu burada hiç kimse-nin de saygısızca bir hareketini görmedim, sadece kurallar farklı, bunların bizde tatbiki imkansız. Malum bizde yemekte birisine selam verirsin, iki saat sonra hemen bir hastasını getirir. Anlaşılan buraların arkadaşlık, akrabalık ve hemşerilik ilişkileri de biraz zayıf.

Mektubunuzda Toros bana bazı yazılar göndermiş, çok teşekkür ederim. Bir de Hacettepe'nin İngilizce bir kimliği olacaktı (yeşil binada, personel bölümünden), onu da gönderebilirse memnun olacağım, burada işe yarayabilir.

15 Mart: Galatasaray, cezası nedeniyle, Almanya'nın Köln şehrinde oynadığı Şampiyon Kulüpler Kupası çeyrek final rövanş maçında Monaco ile 1-1 berabere kalarak yarı finale çıktı. İlk maçı Galatasaray, Monaco'da 1-0 kazanmıştı.

* Astım ve KOAH tedavisinde kullanılan uzun etkili bir bronş genişletici ilaç.

26 Mart: Erken yerel seçimler yapıldı. SHP (%28.2 oy) 39 İl Belediye Başkanlığı, DYP (%25.6 oy) 16 İl Belediye Başkanlığı, ANAP (%21.9 oy) 3 İl Belediye Başkanlığı, RP 5 İl Belediye Başkanlığı ve MÇP 3 İl Belediye Başkanlığı kazandı. Bir İli Bağımsız aday kazandı.

21 Mart: 1 SEK (alış) 310.87 TL, 1 ABD Dolar (alış) 1899.96 TL

31 Mart 1989

Sayın Hocam,

Nihayet bugün sabah bölüm başkanımız Prof. Boman'dan merakla beklediğim kabul belgelerini alabildim. Bakalım hayırlısı. Daha önce de bildirdiğim üzere normalde 190.000 SEK eğitim gideri ve 70.000 SEK sosyal giderler yani toplam 260.000 SEK olan eğitim bedelimi, 100.000 SEK indireceklerini söylemişlerdi. Ancak üniversitenin yönetim bölümü buna karşı çıkmış ve buraya dünyanın dört bir yanından eğitim için geliyorlar, herkesten alınan ücreti belli bir derecenin altına indiremeyiz demişler. Yine de Prof. Dr. Boman'ın müdahalesiyle eğitime 150.000 SEK ve diğer giderleri de 60.000 SEK olarak yazmışlar. Yani yine de önceki fiattan 50.000 SEK indirim yapmışlar. Doğrusu bunlar benim için büyük meblağlar, inanın bazen geceleri uykum kaçıyor. Bakalım bizim üniversite ne diyecek diye. Gerçi bunlar herkesce bilinen konular ve dünyada kimse kimseye bedava eğitim vermiyor ama yine de hissettiğim huzursuzluğu sizinle paylaşmak istiyorum. Senedin aslını ve iki nüsha fotokopisini gönderiyorum, Rektörlükçe aslının tasdik edilip, geri gönderilmesi gerekiyor. Toros, bu senedi maaş tahakkukta Müdür muavini Aynur hanıma (işini ciddiyetle yapan bir memur) ulaştırabilirse iyi olacak. O hanım bu formaliteleri biliyor ki, buraya gelmeden bana ısrarla kayıt harçlarını sormuştu.

Göndermiş olduğunuz kasedi aldım, Stockholm'deki radyoya götürdüm, orada dinlediler ve ses kalitesinin bozuk olduğunu söylediler, halen hiç olmazsa bazı bölümlerini yayınlamak için kaseti temizlemeye çalışıyorlar; ama pek de umutlu görünmediler.* Bir de araya memleketteki seçimler girdi, bakalım bekleyeceğiz. Seçim sonuçları da enteresan, yeni hükümet, milletvekillerinin birbirini vurması filan derken şimdi bütün gözler burada da Türkiye'ye çevrildi. Hemen her gün gazete, radyo ve televizyonda Türkiye ile ilgili mutlaka bir haber oluyor. Bakalım erken seçim gündeme gelecek mi? Olan, sanki bir tür demokra-

* Ben Radio Stockholm'de Türkçe saatinde iki adet mülakata katılmıştım. Burada bahsettiğim için İzzet Hocam ile de program yapmak istediler. Tabii o zamanın şartlarında istedikleri konuyu, Hocam kasete konuşarak, bana göndermişti ama kasetin kalitesi yetersizdi. O zamanın ve ülkemizin durumu öyleydi.

tik darbe. Seçimde İnönü ve Demirel'in şansları büyük, keşke geniş bir uzlaşma koalisyonu kursalar da, ülkeyi onarsalar. ANAP artık çok ilginç bir noktaya geldi.

Geçen mektubumda bahsettiğim haşhaşla ilgili kitabı zarfa koymayı unutmuşum, şimdi gönderiyorum. Gelen reprintlerden ikisini de gönderiyorum.

2 Nisan: İstanbul'da, gece yarısı, Okmeydanı'nda bulunan ESKA, Fındıklı'da bulunan Sabancı Holding ve Şişli'de bulunan ENKA binalarında ard arda patlamalar meydana geldi, olayı DEV-SOL üstlendi.

3 Nisan: Bitlis'te Belediye Başkanlığı'nı, oyların eşit çıkması üzerine çekilen kura sonucu ANAP adayı kazandı.

11 Nisan: Tokat'ın DYP'li Belediye Başkanı, 400 dolayındaki hayvanı öldürerek Hayvanat Bahçesi'ni kapattı.

10 Nisan 1989: 1 SEK (alış) 320.26 TL.

14 Nisan 1989

Sayın Hocam,

Mektubumu siz ve Altay Ağabey ile telefon konuşmamın sonrasında yazıyorum. Ben burada bana verilen bursun hakkını vermeye çalışıyorum, arada sizinle konuşmak beni rahatlatıyor. Çocukluğumuzdan beri hep tüyü bitmemiş yetimin hakkı konusu ile büyüdüğümüz için olsa gerek, bazen memleketteki sıkıntıları duyunca, sanki burada çok rahatmışım gibi hissedip, huzursuz oluyorum. Bu da bizlere özgü bir psikolojik durum galiba.

Halen pansiyonda devam ediyor, kiralık ev arıyor ve lojman bekliyoruz. Ev bulmak burada büyük problem. Alev ve Begüm de buraya alıştılar sayılır. Begüm buraya gelişinin üçüncü günü otitis media (orta kulak iltihabı) oldu, bir kaç gün bizi üzdü ama sonra düzeldi. Halen buraların bir sürü mama çeşitlerini denediğimiz halde hiçbirini beğendiremedik. Şimdilik Alev'in gelirken yanında getirdiği tarhana ile idare ediyoruz, umarım torba bitene kadar buraların mamalarına alışır.

Yaklaşık 10 gün önce buradaki Pharmacia ilaç firması üniversite aracılığıyla benim pozisyonumda olan 60 kişiyi fabrikayı gezdirmek için davet etti. Ben de bu geziye katıldım. Fabrika şehrin hemen 3 km dışında ve çok büyük bir alana kurulu. Benim şimdiye kadar gördüğüm en büyük fabrika, İzmit'te araştırmaya gittiğimiz Eternit fabrikasıydı. Pharmacia onun birkaç misli büyük. Çok modern ve temiz. İnsan hayran oluyor. Tanıtım toplantısında söyledikleri şu söz bende iz bıraktı. Uppsala'da iki üniversite var, biri Uppsala üniversitesi diğeri de Pharmacia

dediler. Halen 3000 kişi çalışıyormuş. Pharmacia 1911'de Stockholm'de kurulmuş daha sonra dünya savaşı esnasında 1940'da buraya taşınmış. Hep üniversite ile beraber çalışıyor. 1987 yılı satış karı net 8 milyar kron ve bunun bir milyarını araştırmaya ayırmışlar. Sadece burada değil dünyanın bir sürü yerindeki araştırmaları destekliyorlar. Fabrika üretiminin sadece %5'i İsveç'te tüketiliyor, gerisi ihraç ediliyor. Aşağı yukarı buna benzer bir durum da Lund şehrindeki Draco ilaç firması ile Lund üniversitesi arasında varmış. Bizim turbuhaler türü ilaçları bulup üreten firma bu Draco.* Yani, sanayii üniversite için büyük bir mali kaynak, ve bu destek tabii ki çift taraflı. Bilmem bizde de zaman içinde böyle şeyler olabilir mi?

Ayrıca, bana ilginç gelen bir başka konu hakkında bilgi vermek istiyorum. Nisan ayında Davos'ta 5 gün süren Göğüs Radyolojisi kursu yapıldı. Buradaki klinikten son sene asistanı olan bir arkadaş bu kursa katıldı. Dönünce elindeki kurs kitabını aldım, çok beğendim ve hemen fotokopisini çektim, size de bir kopyasını gönderiyorum, umarım beğenirsiniz. Kursun ayrıntılarını sorduğumda; derslerin 8-12 ve 16-19 arasında olduğunu ve hocaların hep ünlü kişilerden seçildiğini öğrendim. Mesela Akciğer Fizyolojisini kitaplarından tanıdığımız John West anlatmış. Bazı röntgen filmlerini çoğaltıp herkeze dağıtmışlar. Çocuk çok istifade ettiğini söyledi. İşin mali boyutunu da sordum. Şöyleki; kayıt ücreti 1600 kron, yol parası 3000 kron, 6 gece otel 2400 kron, yani toplam 7000 kron. Çocuk kayıt ücretini üniversiteden, 1000 kronu ayrı bir fondan ve 4400 kronu da Draco şirketinden almış (daha önce bu şirketle bir kaç araştırmaya katılmış), yani kendisine de, sadece gidip kursa katılmak kalmış. Bizim üniversitede yurtiçi kongrelere giderken bile ödenek yokluğundan, yolluk dahi verilmiyor, ne biçim iş.**

17 Nisan: Beşiktaş'ın eski milli oyuncusu Hakkı Yeten, nam-ı diğer Baba Hakkı öldü.

18 Nisan 1989: Türkiye'de ilk tüp bebek, İzmir'de Ege Üniversitesi Tüp Bebek Merkezi'nde dünyaya geldi.

18 Nisan: Çin Halk Cumhuriyeti'nde binlerce öğrenci, daha geniş demokrasi talebiyle sokaklara döküldü.

19 Nisan: Galatasaray, Şampiyon Kulüpler Kupası yarı final müsabakasında, ilk maçta 4-0 yenildiği Romanya'nın Steau Bükreş takımıyla İstanbul'da 1-1 berabere kalarak kupadan elendi.

25 Nisan: Karayollarında çalışan 120.000 işçi, bütün Türkiye'de çıplak ayakla yürüyerek, içinde buldukları zor durumu protesto ettiler.

* Sonra yine İsveç'in Astra şirketi Draco'yu satın aldı. Zaman içinde de Astra, İngiliz Zeneca ile birleşti. Ama bu şirketleri kimler esasen satın alıyor ben bilemiyorum.

** Bu durum halen aynı, bir kongreye katılırken yolluk/harcırah talep etmeden izin istiyoruz.

26 Hisan 1989

Fuat,

Göndermiş olduğun mektuplar ve fotokopiler için teşekkür ederim. Gelen mektuplardan biraz sıkıntılı olduğunu hissediyorum ama bu sıkıntı her yerde var; ne yazık ki bizim kaderimiz böyle. Malum Altay'ı endobronşial lazer eğitimi için ABD'de MD. Anderson hastanesine bir ay süreyle göndermek istiyoruz. Yaptığımız iyi niyetli bir davranış, her zaman yaptığımız gibi öğrenelim ve bizden sonrakilere öğretilim diye. Üniversiteden bu amaçla kuruluş alamıyoruz, Fulbright bursuna başvurduk uçak bileti için, akseptans vs. hep zor şeyler istiyorlar. M.P. Vakfı 2000 dolar yardım yaparız dediler, onlara güvendik. Tam işler olur hale geldi, yan çizdiler, insanlarımız ne kadar güvenilmez olmuşlar, hayret. Söz vermenin de bir anlamı kalmamış. Gene bizim garip vakıf (Türkiye Akciğer Hastalıkları Vakfı) el attı ve oradan gelecek destek ile sorun çözülecek. Sanırım bu ay içinde yola çıkar, bakalım sonra da Altay'ın Texas'tan izlenimlerini öğreniriz. Turgut, kliniğe yeni alınan AVL kan gazı makinesinin eğitimi için Atina'ya gidecekti, ona firma yardımcı oldu, çok şükür gitti ve geldi. Tabii onun da bazı sorunları oldu(!) ama çözdük. Yakında bizim çocuklar ve torunlar gelecek, bakalım sıra onlarda.

Sana verilen bursu fazlasıyla hak ediyorsun, bu konuda çok düşünme. Dışarıda devletin parasıyla yıllarca ıvır zıvır eğitim alan bir sürü adam var, onlar bir şey düşünmüyor, sen nasıl olsa dönünce aldıklarının karşılığını ödeyeceksin. Bu aralar memlekette bir sürü tazminat davaları ortalıkta dolaşiyor. Üruğ paşa Turgut Özal hakkında açtığı davada devletten 40 milyon TL tazminat alacak. Sayın Başbakanımız Emin Çölaşan'a yazdığı kitap için dava açtı, o da 200 milyon TL istiyormuş. Değmez düşünmeye.

Gelelim yaptıklarımıza. Hidatik kist kitabı hala bitmedi, düzeltmeler devam ediyor. Salih ve Adnan askere gittiler, her iş Toros'un üzerine kaldı. Bir dolu daktilo hatası oluyor, düzeltiyorsun, bu sefer başka hatalar çıkıyor. Son olarak senin tez konun kısmında tablo hataları varmış, onu düzelttiler. Herhalde 15 güne kalmaz biter. Yalnız adamlarız vesselam. Abdominal mezotelyomada USG bulgularını makale haline getirmek epey zamanımız aldı. Okan* da çok titiz biri, yazıyı yeni postaya verdik. Plevral mezotelyoma yazısı da çok uzadı, güç bela tamamladık. Makaleyi yazdıktan sonra bir de malum Amerikalı'ya veriyoruz, gramerini düzeltsin diye, oldu diyor, gönderiyorsun. Gelen yazıda tenkit konularından birisi "Bu yazı anadili İngilizce olan birisi tarafından düzeltilmelidir" şeklinde. Sinan Çopur'un** "tüberkülozda clubbing" yazısı geri çevrildi, çocuk epey üzül-

* Prof. Dr. Okan Akhan Hacettepe Radyoloji AD.

** O zaman Atatürk Göğüs Hastalıkları Hastanesi'nde çalışan bir doktor arkadaşımız, şimdi ABD'de yaşıyor.

dü. İngiltere'ye giderken yanıma bizim mezotelyoma yazısı ile Sinan'ın yazısını da aldım. Robert Murray, 10-12 Nisan 1989'da Oxford'da WHO'nun Occupational Health bölümünün önerisiyle asbest kullanımının son durumu hakkında önerdiği dünya eksperleri arasına bizi de katmıştı, bu vesileyle her iki yazıyı da ona verdim, zamanlama tamdı. Zira kendisi fitil gibi sarhoş olduğu bir zamanda "bizi sizinkiler tanımıyor, yaptıklarımıza inanmıyor. Senin tanıdıkların vardır, lütfen şu yazıları edit et ve bildiğin bir dergiye gönder" dedim. Sandığımdan çok ilgi gösterdi. "Merak etme, ben bu sorunu biliyorum sizi çok iyi anlıyorum" dedi. Bakalım, bayağı ümitvarım. Rigid bronkoskopi ile çıkarılan endobronşial hamartoma bugün yarın Eur Respir J'da* çıkacak. Buna dikkat et, dergi bize bir form göndermiş reprint için. En az reprint sayısı 100 ve bedeli 50 sterlin. Tabii istemedik, zira reprint olunca talep oluyor, her yurtdışı mektup en az 3000 TL tutuyor. En zoru masrafların hesabını evde vermek, sonra hanım "senin metresin mi var" diye soruyor.

Şimdi elimde Adnan'ın** taslağını yaptığı "intratorasik lipomalar" var. Olgu sayısı dokuzu buldu. Bir türlü vakit bulup yazamıyoruz, malum burada fotoğraflar tatminkar olmuyor. Sen bu vakaların hepsini biliyorsun. Sana yazı taslağını ve vakaların CT'lerini gönderiyorum. Bunları orada müsait zamanında yazıp, Hillerdal'ın da yardımını alabilirsin. Önce fikrini sor, yardım edebilir mi? Bunların mutlaka yapılması lazım. Gevşememeliyiz. Bu işler biraz da genç adam işi. Yılmayacaksın. Bu arada "half and half nail sendromu" yazısı da geri geldi. Bu sendrom değil hastalıkmış(!). Fotoğrafta tırnağın birisinde melanin görüntüsü varmış. Tırnağında melanin bakmış mıymışız, gibi bir dolu soru. Chest'e gönderdik.

Bu ayki Tüberküloz ve Toraks toplantısını biz yapacağız. Silikozis, Hidatik kist araştırması, endobronşial hamartoma, timik kist, endobronşial tüberküloz vs 7 konumuz var. Bakalım bizim tayfalar ne yapacak. Mayıs ayında Şeref Zileli toplantısında konferansı bana verdiler, hazırlanmam lazım. Ne hikmetse slaytlarımın yarısı kayıp, kimbilir kime verdim de geri getirmedi, E.O.E. Haziran ayında Samsun ve Kayseri'de toplantılarımız olacak. Bu vesile ile biraz dertleşmiş olduk, hepinizin gözlerinden öperim.

Dr. İzzet Barış

* European Respiratory Journal.

** Prof. Dr. Adnan Aydın, İstanbul Üniversitesi Onkoloji Enstitüsü.

3 Mayıs 1989

Sayın Hocam ve sevgili Altay Ağabey,

Öncelikle bayramınızı tebrik eder, sağlık ve mutluluklar dilerim. Biz en nihayet burada bir ev bularak, geçen hafta taşındık. Otobüsle hastaneye 15 dakika mesafede, ağaçlar arasında, bize göre uygun, bir tür stüdyo daire. Hiç aklıma gelmezdi, evsahibimiz Selanikli bir Yunanlı. Özal'ın Davos ruhuna uygun davranıyoruz. Bu arada İsveçliler'in Yunanlılar'la ilgili eski bir atasözünü de öğrendim, ilginç olduğu için yazmak isterim. İki Ermeni bir Yunan, iki Yunan da ancak bir Yahudi eder (umarım isimleri yanlış anlamamışımdır) diyorlar. Kimbilir belki bizler için de, bu tür sözleri var mıdır diye düşündüm. Aslında bu tür tanımlamalar artık ayrımcılığa girdiği için bir yerde suç ama demek hala hafızalarda yerlerini muhafaza ediyor.

Bizim Behçet makalesi Eur Respir J'dan döndü. Editör Erik Berglund'un ilgili değerlendirmesini ekte gönderiyorum. Ben yazıyı bu eleştiriler ışığında tekrar düzeltip Respiration dergisine gönderdim, bakalım, hayırlısı.

Sizlere bu sefer bahsetmek istediğim konu, buradaki ilaç repozanterleri* . Bunlar bizdeki gibi, ellerinde kocaman çantalarla kapı, kapı dolaşmıyorlar. Önceden bölüm başkanından müsait bir tarih için randevu alıp, bütün bölüm elemanları bir aradayken bir toplantı günü geliyorlar. Mutlaka videoda bir film seyrettirip, ardından konu ile ilgili bir konuşma yapıp verecekleri broşür, kitap ve kalemleri veriyorlar. Numune ilaç vermiyorlar, eğer ilacı illa da görmek istiyorsanız, imzalı bir belge ile ve posta yoluyla imalat numarasını alıp, adresinize gönderiyorlar. Enteresan.

Bir diğer konu buradaki inhalatör cihaz çeşitleri. Açıkçası hep okuyorduk ama ben resimlerini gördüğüm rotahaleri, nebuhaleri, spinmatik vs burada görünce, nasıl bir şey olduklarını anladım. Demek insan görmeden tam anlayamıyormuş. Bu nedenle asistan arkadaşlar için, bulabildiğim birkaç numuneyi de size göndermek istiyorum. Burada en çok turbuhaler tercih ediliyor.

Şimdilik yazacaklarım bu kadar, mektubuma burada son verirken sevgi ve saygılarımı iletirim.

* İlaç tanıtıcıları.

2 Haziran 1989

Sayın Hocam,

Beş gün sonra buraya geleli, beş ay olacak. Hakikaten zaman çok süratli geçiyor. Son bir aydır bölümde benimle artık İngilizce konuşmayı bıraktılar, İsveççe'ye döndük. Tabii her konuşulanı tam anlamıyla anlayamıyorum; ama genel çerçeveyi anlıyorum. Hastane dışında zaten fazla bir problem kalmadı, günlük konuşmaları daha rahat idare ediyorum. Umarım kısa sürede hastalarla da konuşabileceğim.

Oturduğumuz ev güzel de, içinde fazla bir eşya olmadığından, bu sefer eşya problemimiz ortaya çıkmıştı. Fiatlar da malum ateş pahası. Allahtan tam bu esnada allerjideki iki hocamızdan biri, Dr. Wegener (Wegener granüloatozusu'nu* tanımlayan F. Wegener'in uzaktan akrabasıymış), kendisinin fazla ve kullanmadıkları eşyasının olduğunu ve istersem bana ödünç verebileceğini söyledi. Kul sıkışmayınca Hızır yetişmezmiş, tabii ben de hemen kabul ettim. Kendisi İsveç'in zengin ve aristokrat ailelerinden; ailesinin özel bir adası da varmış. Böylece bir cumartesi günü, bir kamyonet kiralayarak onların evine gittik. Bodrum ve tavanarasındaki fazla eşyalarından, bizim evdeki tüm ihtiyaçlarımızı karşılayacak kadar eşyayı birlikte kamyonete yükledik, bizim eve getirip beraber yukarı çıkardık. Eşyalar eski ve epey ağırdı, özellikle büyük bir koltuğu dördüncü kattan indirip, bizim üçüncü kata çıkarana kadar akla karayı seçtik. Ayrıca bir de kullanılmış bir televizyon aldık. Tüm masrafları kendisi ödedi. "Parayı merak etme, ne zaman istersen o zaman ödersin" dedi. Hatta "İstersen bir otomobil de alalım" dedi, ben artık onu istemedim. Zaten hocamın bu içten tutumu karşısında mahçup olmuşken, bir de ehliyetimin olmadığını söylerken doğrusu utandım. Araç ehliyetimin olmadığına epey hayret etti, ne diyeyim babamın hiç arabası olmadı ki, ben de kullanmayı öğrenemedim. Umarım üç aya kadar borcumu bitireceğim. Eşyaları taşırken elimize koruyucu bir eldiven de aldık, ben de ilk kez böyle bir eldiven gördüm.

Size yazmak istediğim bir başka konu da burada geçen hafta yapılan İsveç Göğüs Uzmanları yıllık toplantısı. Burada ilk gün yaşlı bir adam dikkatimi çekti. Başöğretmen gibi her konuda fikir beyan ediyordu; ama belli bilgili biri. Yüzünde acaip tikleri vardı. Sordum kim diye, Erik Berglund dediler. ERJ'nin editörü. Toplantıda kendisi ile tanışmak için fırsat kolladım ama olmadı, izledim, trenle Stockholm'e gideceğini öğrenince ben de tren istasyonuna gittim, kendisini orada yalnız yakalayarak tanıştım. Bizim reddettiler Behçet makalesini hemen

* Esas olarak solunum sistemini tutan, damar iltihabı ile giden ciddi bir hastalık.

hatırladı, red kararını verirken zorlandıklarını, pulmoner anjio bulgularının öneminden filan bahsetti. Biraz konuştuk, makale ile ilgili tavsiyelerde bulundu. Ankara'da kliniğimizden konuştuk, İsveç, Uppsala filan derken adamın treni geldi. Herhalde siz de Stockholm'e gidiyorsunuz, beraber gidelim yolda da konuşuruz dedi. Ben de istasyona kendisiyle tanışmak için geldiğimi söyledim ve ayrıldık. Umarım tanışmamız, yayınlar konusunda yararlı olur. Kendisi 65 yaşında, emekli olmuş ve artık sadece dergi ile uğraşıyormuş.

Toplantıda bizdeki gibi vaka takdimleri yoktu, farklı konularda araştırmalar sundular. Sadece kapanış oturumunda Dr. Hillerdal 7 adet ilginç vaka takdimi yaptı. Vakaların filmleri iki gün negatoskopta asılı kaldı, herkese vakaların tüm bilgileri dağıtıldı. Teşhisleri Dr.Hillerdal kapanışta açıkladı.

Bir de yeni bir sorunuzdan bahsetmek istiyorum. Şimdilerde burada gece 23.30 civarında hava kararıp, sabah 02.30 gibi aydınlanıyor ve bizim Begüm hiç doğru dürüst uyumuyor. Ne kadar perdeleri kaparsak kapayalım, gözünü açıp da aydınlık görünce kalkıp oturuyor, tabii bizi de yanına istiyor. Zaten önceden az uyuyordu, şimdi iyice azalıtı. Hakikatten aydınlıkta uyumak zor, burası değişik bir yer.

Ben sizin katılacağınız Lozan toplantısını Dr. Hillerdal'a sordum, o buna katılamayacaktı.

14 Haziran 1989
Sayın Hocam,

Gönderdiğiniz mektubunuzu aldım, teşekkür ederim. Ayrıca Hacettepe'den gönderilen resmi onay yazısı da dün gelmiş. Bildiğiniz gibi ben buraya üç aylık vize ile geldim ve nisan başında vize sürem bitmişti. Alev ile Begüm'ün vize süreleri de bugün doldu. Vize sürem bittikten sonra polis tarafından hastaneye telefon edilmek suretiyle üç kez "merkeze" çağrıldım. Polisler gayet kibar ama insan alışık olmayınca rahatsız oluyor. Hastaneden net olarak kabul kararı çıkmadan ve bu karar Ankara'dan onaylanmadan, polis uzun süreli kalış izini veremedi. Polise her gidişimde buradaki hocalarımla konuşuyordum, ama onlar "bunlar formalite, burada işler böyledir, hallolur nasıl olsa" kabilinden rahatlatıcı şeyler söylediler. Zaten son bir aydır, Ankara'dan bizim üniversitenin onay yazısını bekliyorduk. Bu süredeki telefon konuşmalarımız ve mektuplarınız bize büyük destek kaynağı oldu, çok teşekkür ederim.

Benden öğrenmemi istediğiniz cilt testleri, provokasyon testleri, allerji aşısı vs tüm konuları öğrenmeye çalışıyorum. Aslında zor olmayan, çok da pahallı alt yapıya ihtiyaç göstermeyen uygulamalar. Tek sorun RAST testi, o da bilmiyorum bizim Hacettepe'de yapılıyor mu? Bu arada kitabımızı burada herkese gösterdim. Eğer uygun bulursanız burada sordum, Uppsala, Karolinska ve Lund Üniversitesi kitaplığı ile Stockholm'deki büyük Ulusal kitaplığa da birer adet hediye edebiliriz. Buralar İsveç'in önemli referans merkezleri. Kitapları buraya bana ulaştırmak, gelen bir kişi ile göndermek en ucuz yol. Tabii bilemiyorum, kitabın Türkçe oluşu, oralara kabulü için dezavantaj olur mu?

"SAMJ* " buraya da geliyor, ancak gelişi biraz uzun zaman alıyor. Halen nisan sayısı ancak geldi. Bu sayıdaki yazımın yayınlanmasına çok memnun oldum, bu yazının konusunu verdiğiniz ve yazımındaki desteğiniz için ayrıca teşekkür ederim.

Lipoma yazısının tablosunu geniş bir klinik ekiyle yeniden düzenledim, yazıda bazı düzeltmeler yaptım. Dr. Hillerdal'dan okumasını rica etmiştim, o da bazı düzeltmeler önerdi, lisanını düzeltti. Fotoğrafları burada tekrar yaptırdım. Fotoğrafhanede Diyarbakır'lı bir hemşeri hanım buldum, sağolsun bana epey yardımcı oldu. Bakalım "Eur Respir J" kapılarını lipomalar ile zorlayınca ne olacak? Behçet yazısından henüz bir haber yok.

Size burada Temmuz başından itibaren yasaklanacak olan ilaçların listesini gönderiyorum. Bizim spreylelerin artık kuru toz formu var, onlar kullanılacak. İsveçliler ilaçlardaki freon gazına karşı savaş açtılar, sadece Salbutamol sprey 1992 ocak ayına kadar izinli.

Telefonda sorduğunuz, Bulgaristan'dan gelen Türkler konusu burada pek ilgi çekici haber olarak işlenmiyor. Dr. Hillerdal "Siz de gelen göçmenleri Doğu Anadolu'ya yerleştirirsiniz" diyor. Burada ilgi çeken konular; Olaf Palme cinayetinin devam eden davası, Çin'deki öğrenci olayları, Sovyetlerdeki etnik çatışmalar ve kendi hükümetleri. Ayrıca, geçen hafta tarihte ilk kez bir Papa İsveç'i ziyaret etti, Stockholm ve Uppsala'ya geldi. Uppsala üniversitesinde bir konferans verdi; ancak buralılar protestan olduğundan pek ilgi göstermedilerse de Latin Amerikalı göçmenler deli oldular. Kahve saatinde personel, Uppsala'daki domkyrkasının (katolik dönemden kalan en eski katedral), nasıl halkın parasıyla çiçeklerle süslediğini ve bu harcamanın herkesin cebinden çıktığını, gelen Papa'nın bunu hakemediğini vs. konuştular.

* Sout African Medical Journal.

15 Mayıs: 50.000 TL'lik banknotlar tedavüle çıkarıldı.

20 Mayıs: Sovyet Yüzbaşısı Aleksander Zurev, SSCB Hava Kuvvetleri'nin en gelişmiş uçağı Mig 29 ile Türk radarlarına yakalanmadan Trabzon Havaalanı'na mecburi iniş yaptı. Uçaktan yaralı olarak çıkan Zurev, ABD'ye iltica talebinde bulundu.

21 Mayıs: Bulgaristan, ülkesinde yaşayan Bulgar vatandaşı Türkler'i Avusturya üzerinden zorunlu göçe tabi tutmaya başladı. Çoluk çocuk demeden binlerce kişiyi yollara döken Bulgaristan, Türkiye'nin bütün uyarılarına rağmen göçü durdurmaya yanaşmadı.

24 Mayıs: Gıda maddeleri başta olmak üzere, pek çok sayıda tüketim malının ithalinde uygulanan gümrük vergisi oranları önemli ölçüde düşürüldü.

2 Haziran: Bulgaristan, 20 gündür Avusturya üzerinden sürdürdüğü zorunlu göçü direkt Türkiye üzerinden yapmaya başladı. Kapıkule ve Dereköy sınır kapılarında tam bir insanlık dramı yaşanıyor, binlerce kadın, çocuk, yaşlı, aç ve sefil bir halde, bir an önce Türkiye'ye geçebilmeye çalışıyor.

4 Haziran: Çin Halk Cumhuriyeti'nde devam eden Tiananmen Meydanı protestoları kanla bastırıldı.

6 Haziran: Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Hükümetin İran'ın dini Lideri Humeyni'nin ölümü üzerine aldığı tüm yurttaki bayrakları yarıya indirme kararına uymayacağını belirtti ve Çankaya Köşkü'ndeki bayrakları indirtmedi.

7 Haziran: Bulgaristan'ın sınır dışı ettiği 2.000 dolayında soydaşımız Türkiye'ye geldi.

12 Haziran: Fenerbahçe Lig Şampiyonu oldu.

13 Haziran: Bulgaristan'ın zorunlu göçe tabi tuttuğu Türklerin sayısı 12.000'i buldu.

14 Haziran: Kapalı yerlerde, her türlü toplu taşıma araçlarında ve bekleme salonlarında sigara içmeyi yasaklayan kanun kabul edildi. Bu kanunla sigara reklamı yapmak da yasaklandı.

14 Haziran 1989

Sevgili Toros,

Mektubunu aldım, teşekkür ederim. Anladığım kadarıyla (ve de aynısını yaşadığım için biliyorum) epey meşgulsun. Dahiliye servisindeki rotasyonu fazla büyütme, merak etme Göğüs'teki tempodan sonra servis ve özellikle poliklinikler sana dinlenme gibi gelecektir.

Kitabı beğendim, gayet güzel olmuş, basılınca insana daha bir değişik geliyor. Burada da gösterdiklerimden hep olumlu şeyler duydum. Umarım daha iyileri-

ni de yazmak kısmet olur. Özellikle kitabın arkasındaki fotoğrafa Nazmi ağabey* ve Bahadır'ın** resimlerinin montajla eklenmesi ayrı bir sempatiklik vermiş. Bu arada gördüğüm bir iki hatayı da söylemek isterim. Rıza Doğan'ın*** 1055 Hidatik kist makalesi, bir yerde kabul edildi diye, bir yerde de sayı ve tarih verilerek yazılmış. Ayrıca, benim tezin tartışma kısmının referans numaralarının çoğu yanlış yazılmış.

Doğrusunu istersen ben de burada yoğun bir çalışma içindeyim. İsveççe kolay bir lisan değilmiş ama söktüm sayılır; artık klinikte İngilizceyi kaldırdık. Tabii bu benim İngilizcem için hiç iyi olmayacak gibi ama (zaten hiç de iyi değildi), ne yapalım.

Zakwan'ın başlaması iyi bir haber. Umarım bölüme hemen uyum sağlar. Lipoma yazısını düzeltip Eur Respir J'a gönderdim.

Ben biliyorsun, burada ilginç bulduğum makalelerin fotokopilerini sizlere gönderiyorum, ayrıca sizin de istediğiniz makale olursa, yaz, burada varsa gönderiyim. Hatırlarsın "endobronşial lipoma" konulu bir makaleyi bizim kütüphaneye kanalıyla getirtmek için, o kadar bekledim ve bir sürü para ödedim, neticede yanlış makale fotokopisi gelmişti. Bazen önemli bir makaleye ulaşmanın ne kadar zor olduğunu gayet iyi biliyorum.

Mektubuma burada son verirken sana ve ailene sevgi ve selamlarımı iletir, gözlerinden öperim.

15 Haziran: Aksaray, Bayburt, Karaman ve Kırıkkale İl yapıldı. İl sayısı 71'e çıktı.

20 Haziran: Şair ve yazar Hasan İzzettin Dinamo öldü.

22 Haziran: Cudi dağında PKK teröristleri, 1'i Astsubay olmak üzere 11 kişilik timi pusuya düşürerek şehit ettiler.

29 Haziran: Akaryakıtta %25 oranında zam yapıldı.

30 Haziran: Bulgaristan'daki soydaşlarımız akın akın Türkiye'ye geliyor, Bulgarlar'ın binbir baskılarına ve işkencelerine maruz kalan soydaşlarımız Türkiye'ye girebilmek için günlerce aç ve sefil bir halde yürüyerek geldiklerini, Bulgarların kendilerine her türlü işkenceyi yaptıklarını belirtiyorlar. Hükümet'in, soydaşlarımızın rahatça girebilmeleri için sınır kapılarını koşulsuz olarak açma kararına rağmen Bulgarlar her Türk'e Türkiye'ye girmeden önce ellerinden gelen her türlü zorluğu çıkartıyorlar. Kırklareli'nde kurulan göçmen misafirhanesine yerleştirilen soydaşlarımıza, yurdumuzun her yerinden ve yurtdışında yaşayan Türklerden yardım yağıyor.

* Prof. Dr. Nazmi Bilir, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı ABD.

** Doç. Dr. Bahadır Barış, ADB'de yaşıyor.

*** Prof. Dr. Rıza Doğan, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs ve Kalp Cerrahisi ABD.

5 Temmuz 1989
Sayın Hocam,

Göndermiş olduğunuz zarfı önceki gün aldım. Şu anda burası tatil olduğundan klinikte sadece bölüm başkanı Prof. Dr. Gunnar Boman bulunmakta. Bu nedenle görüş istediğiniz filmleri kendisine dün gösterebildim. Kendisi çok bilgili ve tecrübeli bir göğüşçü. Görüşü; önce transtorasik iğne biopsisi yapılması ve sonra da gerekirse torakotomi. Hastanın bronkoskopi ve PPD'sini* sordu. Ben de bronkoskopinin normal olduğunu, PPD testinin bizde pozitif olmasının, tanısal olmadığını izah ettim. "Eğer biopsi tüberküloz veya küçük hücreli akciğer kanseri gelirse torakotomiye gerek olmayacak" dedi. Burada küçük hücreli akciğer kanserine rutin olarak, kemoterapi ve kranial radyoterapi uygulanıyor. Ancak nodülün küçük olması nedeniyle, tanısal sonuç alınma oranının az olacağını da belirtti. Bu gün sabah haftanın Göğüs Cerrahi konseyinde ben vakayı sundum ve genel bir görüş aldım; cerrahlar (Prof. Dr. Gunnar Gustavsson) biopsiden ziyade torakotomi yanlısı görüş bildirdiler. Toplantı sonrası ben, belki Ö.beye yardımcı olma düşüncesiyle, malum eğer yurtdışına gelmek isterse diye burasının mali yönünü de öğrendim. Ameliyat ve ortalama iki hafta yatış masrafı (komplikasyonsuz olursa), yaklaşık 60.000 SEK civarındaymış. Eğer böyle bir niyeti olursa, buradan Ankara'daki elçiliğe faks çekilerek, vize için yardımcı olunuyormuş. Her halikarda kendisine acil şifalar dilerim.

Göndermiş olduğunuz hediye için ayrıca teşekkür ederim. Herhalde Altay Ağabey de Amerika'dan dönmüştür diye düşünüyorum. Sizlere ve Altay Ağabeye sevgi ve saygılarımı, klinikteki arkadaşlara da sevgi ve selamlarımı iletirim. Ayrıca, bu vesileyle kurban bayramınızı da kutlarım.

7 Temmuz: Memur maaşlarına %59 ile %95 arasında değişen oranlarda zam yapıldı.

16 Temmuz: Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımızın sayısı 160.000'i buldu.

7 Temmuz 1989: 1 SEK (atış) 330.52 TL.

25 Temmuz 1989
Sayın Hocam,

Umarım Ö. Bey'in filmlerini posta gecikmesi olmadan almışsınızdır. Hakkında hayırlısı neyse o olsun.

* Tüberküloz (verem) hastalığının teşhisinde kullanılan bir deri testi.

Buralar uzun yıllardan beri ilk defa gerçek bir yaz yaşıyor. Yani bizdekine benzer bir şekilde. Yaklaşık bir aydır sıcaklık gündüzleri 30 derece civarına kadar yükseliyor, geceleri de 18-20 derece civarında seyrediyor. Normalde bu dönemde yağmur yağması gerekiyormuş, benim yaşitlarım İsveç'te bu kadar sıcaklığı yeni gördük diyorlar. Bu nedenle millet sokaklarda neredeyse Adem baba-Havva ana kıyafeti ile dolaşıyor. Sokaklar ve parklar tam bir plaj görünümü. Temmuz ayında Göğüs Kliniği toptan izinli idi, sadece bir servis, serviste iki doktor ve vizitler için de hocalardan biri nöbetleşe Uppsala'da kaldı, ben de nöbetçi servise ve vizitlere devam ettim. Altı ay allerji çalışmasından sonra yeniden "Genel Göğüs" servisi epey tatlı geldi. Her gün 9-11.00 arası düzenli olarak vizitler yapılıyor. Önce dosyalar okunuyor, tetkikleri inceleniyor en sonra hastalar dolaşılıyor. Aşağı yukarı servisin ¾'ü akciğer kanseri, kemoterapi görüyorlar. Özellikle küçük hücreli kanserde epey başarılı sonuçlar alındığını söylüyorlar. Hastalar 1.5-2 yıl yaşıyormuş. Hatta bazen tam remisyondan dahi bahsediyorlar. Beni en çok hayrete düşüren noktalardan biri de, buranın hastaları. En az üçlü veya dört ilaçla kemoterapi almalarına rağmen, adamlar gayet dayanıklı, canlı ve neşeli bir biçimde, hastalıklarının bilerek, aynı TV'deki Benny Hill Show'daki saçsız ihtiyar adam gibi dolaşıyorlar. Halbuki bizim kemoterapi alan hastaları düşünüyorum da, zavallılar çoğu filit yemiş gibi yataklarından kalkamaz, elleri kolları mosmor delik deşik, ve hemen hepsi nötropenik olup sepsise giriyor. Buranın insanları acaba daha mı dayanıklı diye düşünüyorum. Ateşi çıkan hastalara da hemen en yeni ve en pahalı antibiyotikleri vermiyorlar. Önce mutlaka eski ve ucuz ilaçlardan başlıyorlar. Bu ilaçlar da gayet etkili. Hasta servise gelince kol damarlarından birine disposable bir kanül takılıyor, ucu tıpalı, hep o damarı kullanıyorlar, bu nedenle kimsenin elleri ayakları morarmıyor. Her türlü malzemeleri var. Zannediyorum hastaların genel yaş ortalaması 80 civarında (arasıra gazetelerin vefat ilanlarına bakıyorum da, ölenlerin doğum tarihleri 1890 ile 1900 yılları dolayları). Dikkatimi çeken bir diğer nokta da; serviste bir sürü yürüteç, baston, koltuk değneği vs olması. Hastalar fizyoterapistler vasıtasıyla hep hareket halinde, durmadan egzersiz yapıyorlar, diyebilirim ki en iyi çalışan elemanları fizyoterapistler. Ayrıca respiratörleri ve çeşitli solunum cihazlarını sadece bunlar kullanıyor, aletin modunu, frekansını vs. hep onlar ayarlıyor, doktorlar aletleri pek ellemiyor.

Allerjideki hocam Dr. Stålenheim, izine ayrılmadan önce, benden bu ay için "Çiftçi akciğeri hastalığı, organik toksik toz sendromu ve ürtiker" konularını hazırlamamı istemişti. Ben de halen bu konularla uğraşmaktayım. Belki de bu konularla ilgili bir araştırma düşünüyor olabilir. Çiftçi akciğeri çok ilginç bir konu, özellikle histopatoloji ve bronkoalveoler lavaj konuları. Sizin de belirttiğiniz

üzere belki ileride, birlikte bu konularda araştırma yapılabilir. Bu arada buradaki Karainliler'le bazen görüşüyoruz, onlar da sonbahar veya kışın bir sağlık taraması için istekli görünüyorlar. Dernek başkanları bana muayene olmak isteyen 98 kişinin listesini göndermişti, Dr. Hillerdal da istekli, bakalım ne olacak? Bu arada malum geldikten sonra Karainliler'le tanışmış, onların daveti üzerine lokallerine giderek onlarla bir sohbet toplantısı yapmıştım. Ayrıca, bu konuyla ilgili Radio Stockholm'de iki programa çıkmıştım ve buradaki Türklerin çoğunun bağlı olduğu "Türk İşçi Derneği"nin yayın organı "Yeni Birlik" dergisi ile de bir söyleşi yapmıştık, bu da yayınlanmış, size ekte bu dergiyi de gönderiyorum.

Burada, İsveç'te Dr. Hillerdal'ın da aralarında bulunduğu 15 kişilik bir mezotelyoma araştırma grubu var. Grup ülkenin çeşitli şehirlerindeki Patolog, Onkolog, Göğüsçü, Röntgenci, Göğüs Cerrahisi ve Radyoterapistler'den oluşuyor. Belli zamanlarda bir araya geliyorlar, tartışıyorlar. "Küçük hücreli akciğer kanseri" için de ayrı bir grupları var. Her sefer değişik bir şehirde toplanıyorlar, sanki bir örgüt gibi çalışıyorlar. Gelecek toplantıya Dr. Hillerdal mezotelyoma ve kemoterapi ile ilgili bir konu hazırlıyor. Literatürde denenen 53 ayrı kemoterapi şeması varmış, hemen hepsi de etkisiz gibi. Yalnız Almanya'dan geçen yıl bildirilen bir araştırmada (Dr. Hillerdal bunu çok önemsiyor), cerrahiden ziyade kemoterapi öneriliyor. Bu yazının bir kopyasını size ekte gönderiyorum. Dr. Hillerdal da aynı görüşte. İşin diğer yanı, ilaç firmalarının bu alanı çok desteklemeleri, böylelikle araştırmalar kolayca destek buluyor.

Yeni yazılacak astım kitabı için, benden de konu istemenize çok memnun oldum, teşekkür ederim. İsveç'te hastalar için biri Uppsala'da olan üç ayrı "Astım Okulu" var. Hastalar şehirdışında güzel bir yerde bir hafta süreyle eğitiliyorlar. Burada hastalıkları hakkında her türlü detayı öğreniyorlar. Ondan sonra da memleketlerine ucuza malolan bir tedavi alıyorlar, bizdeki gibi doktor doktor, ellerinde poşetler dolusu farklı ilaçla dolaşmıyorlar. Belki bizim Akciğer Hastalıkları Vakfı da böyle bir eğitim programı yapabilir. Sizin de yazdığımız üzere, aşı tedavisi astımda öncelikli bir tedavi değil. Aşırı daha çok allerjik rinit ve arı allerjisi için uyguluyorlar. Allerjik kişi, doktor raporuyla işini dahi değiştirebiliyor. Allerji burada çok popüler bir konu. Bütün süpermarketlerde allerjikler için ayrı gıda maddeleri, deterjanlar, şampuanlar filan satılıyor. Bu iş ayrı bir endüstri doğurmuş. Gazeteler hava durumu gibi günlük polen raporları veriyor, aynı raporlar radyo ve TV 3. kanalda da okunuyor.

31 Temmuz: Türkiye, İngiliz vatandaşlarına vize uygulayacağını açıkladı.

1 Ağustos 1989

Fuat,

Biraz önce Alev'in halası Suzan Hanım geldi, ben de bu vesileyle sana bir kaç satır yazmak istedim. Önce gönderdiğin literatürlere teşekkür ederim. Bunların çoğu burada yok. Kısa zamanda okuyup bilgi sahibi oluyoruz. Ultrasonografi ile ilgili yazıyı Okan'a gönderdim, o da çok memnun oldu. Bu derginin söz sahibi kimselerini tanıyormuş, yazıyı oraya gönderecek. Umarım kabul ederler.

Altay Texas'tan geldi, maalesef gittiği zamanlarda yoğun bir lazer uygulaması yapılamamış. Doğrusu gittiği klinikteki Amerikalıları da pek beğenmemiş.

Toros'u asbest lif ölçümü için bir aylığına Fransa veya Londra'ya göndermek için uğraşıyorum. İzmir'deki ..... asbest fren balatası yapan bir fabrikadan destek alma ihtimali var, malum üniversiteden izin dışında pek hayır yok.

Geçen gün üniversiteye Maliye Bakanlığı'ndan bir yazı gelmiş. Kesinlikle artık yurtdışına araştırma görevlisi göndermiyorlarmış. Dedikodulara bakılırsa gidenleri de çağıracaktıymış, haberin olsun. Hayırlısı neyse o olsun.

Burada bizim en çok zorluk çektiğimiz konu, yeniliklerin pratik uygulaması. Bunlara bir kaç örnek verip vaktini ona göre değerlendirmeni istiyorum. BAL* ve incelemesi, provokasyon testleri vs. Hastaneden bu iş için gerekli olan Pari firmasının cihazını istedik. Ama alet gelince kim ve nasıl kullanacak? Türkiye'de henüz bunları yapan yok. Onun için işin esasını ve pratiğini öğrenmelisin. Diğer bir önemli konu akciğer tromboembolisi. Bu hastalığın tanısı için venöz doppler ve impedans pletismografi gerekiyor. Doppleri aldık ama henüz kullanmasını tam bilemiyoruz. Impedans pletismografisini de istiyoruz, alet pahallı değil, fiyatı 15.000 USD'nin altındaymış; ama alınca nasıl kullanacağız, bilmek önemli. Ayrıca, son olarak malign plevral effüzyonların tedavisinde, dışarıdan göğüse sokulan özel pompalı bir tüpü, periton boşluğuna bağlayıp, sıvıyı tedavi ediyorlar. Bunun da aslı nedir, öğren bakalım. Düştüğün yerden bir avuç toprak alarak kalkacaksın. Bu pratik noktalara önem vermeni istiyorum.

Enis askerliğe devam ediyor, durumu bildiğin gibi. Selam ve sevgilerle gözlelerinden öperim, Alev'e de selamlar.

Dr. İzzet Barış

* Bronkoalveoler lavaj: Bronkoskopi ile alınan bronş yıkama sıvısı.

5 Ağustos: Döviz alım satımı serbest bırakıldı.

6 Ağustos: Kazı-kazan oyunu Milli Piyango idaresi tarafından 1.000 lira fiyatla piyasaya sürüldü.

7 Ağustos: Bulgaristan'ın zorunlu göçe tabi tutarak Türkiye'ye gelen soydaşlarımızın sayısı 400.000'i geçti.

25 Ağustos 1989
Sevgili Altay Ağabey,

Burada sonbahar yağmurları başladı. Bu sene burası son 60-70 yılın en sıcak ve uzun yazını yaşadı, hava aynen bizim güney sahilleri gibiydi. Tek ve önemli fark denizsuyu sıcaklığının burada 16-20 derece civarında olması. Biz bir kez sahile gidebildik, ancak suya girmedik, bizim kız kumda biraz oynadı, ıslandı o kadar. Ama İsveçliler "Aman ne güzel sıcak deniz!" diyerek epeyce yüzdüler.

Öncelikle yazmak istediğim konu, hocamın mektuplarında daha önce belirttiği iki üniversite arası işbirliği. Bu konuyu gerek Dr. Hillerdal ve gerekse bizim Allerji hocaları ile detaylı olarak görüştüm, onlar da olumlu fikir beyan ettiler. Bunun üzerine Dr. Hillerdal ile oturup ayrıntılı bir taslak program hazırladık. Buna göre, iki üniversitenin Göğüs bölümleri arasında bir çalışma beraberliği kurulabilir. Öğretim üyesi ve asistanlar karşılıklı olarak konferans, eğitim ve araştırma için gidip gelebilirler. Çevresel asbest temasına bağlı hastalıklar, çiftçi akciğer hastalığı, ve belki uyku apnesi konularında ortak araştırmalar planlanabilir. Tabiiyle laboratuvar incelemeleri, teknik ve mali konularda bizim fazla bir katkımız olamayacak, bunu kendilerine söyledim. İşlerin maddi külfeti mümkün olduğunca buralardan karşılanmaya çalışılacak. Çünkü burada burslar, fonlar, yardımlar bize göre epeyce bol. Tabii öncelikle sizlerin bu konuyu onaylayıp, bölüm olarak imkanların ortaya konulması gerekiyor. Dr. Hillerdal tüm bu konuları içeren bir mektup hazırladı, onu da size ekte gönderiyorum. Eğer karşılıklı bir mutabakat sağlanırsa, bölümümüz için yararlı olacağını zannediyorum. Yalnız şunu da belirtiyim, Prof. Dr. Mustafa Özesmi de Uppsala'da benden önce çalışmış ve kendisini çok sevmişlerdi, onun da bu bu ilişkiye dahil olmasını istiyorlar. Mustafa Hoca da kliniğimizin eski bir elemanı, bu talepten ben de çok memnun oldum.

Size iki kitap fotokopisi gönderiyorum, biri bilimsel çalışmaların nasıl yapılması gerektiği konusunda enteresan bir kitap. Burada bu konuda başka kitapların da olduğunu gördüm, bana ilginç ve yararlı geldi. Astım konulu olanı İsveççe

ama, bu tür bir kitap yazarsak bize yol gösterici olabilir. İsveç Göğüs Uzmanları Birliği'nin yayını.

Bizim Turgut Bey'in eniştesinin raporu ve preparatları ilişkikte. Eğer submandibuler palpabl lenf bezleri de çıkarılabilir ve buraya gönderilebilirse, bakan kişi onlara da memnuniyetle bakacak. Patolojinin lenfoma* konusunda çok bilgili bir hocası. Gönderdiğiniz dokularla epey uğraştı, bir sürü boyalar filan yapıldı. İnşallah hastaya faydası dokunur, geçmiş olsun.

Ekte ayrıca bu preparat kutusunun içine burada yeni çıkan bir inhalatör numunesi, kumadin kullanan hastaların taktığı örnek kolye ve arter kan gazı aldıktan sonra iğnenin ucunu tıkamak için kullanılan içi özel jöleli kapaklardan koydum. Benim en çok bu iğne tıkaçları hoşuma gitti. Çünkü nedense hep kan gazı alınır ve sonra iğnenin ucuna tıkamak için bir şeyler aranır ve bulunamaz. Veya iğnenin ucu eğilerek laboratuvara gönderilir. Kimbilir belki bizde de zamanla bu tür şeyler kullanılır.

Ayrıca, hocamın son mektubunda yazdığı bazı konularla ilgili bilgi vermek isterim;

- Malign efüzyonlardaki pleuroperitoneal şant uygulamasını burada kabul etmiyorlar. Hastalara plörodez ve tekrarlayan sık torasentez yapılmasının daha ucuz ve kolay olduğunu söylüyorlar. Plörodez için talk ve coparvax kullanıyorlar; ama talk tercih ediliyor.
- İmpedans pletismografi ve doppler ultrasonografi, burada sadece klinik fizyoloji bölümünde var, pratikte sık kullanılmıyor, daha ziyade araştırma amaçlı kullanılıyor.
- Bronkoalveolar lavaj hakikatten burada sık uygulanıyor. Tabii bu yöntem için laboratuvar ve sitolojinin iyi olması gerekiyor.
- Hocam provokasyon testlerini de sormuştu. Bu testler, gördüğüm kadarıyla komplike değil ama bahsetmiş olduğu cihaz burada kullanılmıyor.

Mektubuma burada son verirken size ve hocama sevgi ve saygılarımı, klinikteki tüm arkadaşlara da sevgi ve selamlarımı iletirim.

12 Eylül: Ortaokul ve Liselerde yabancı dil zorunlu ders oldu.

17 Eylül: Atina'da yapılan Dünya Halter Şampiyonası'nda Naim Süleymanoğlu 3 altın madalya kazandı.

20 Eylül 1989: 1 SEK (alış) 340.17 TL.

* Lenf bezi tümörü.

29 Eylül 1989
Sayın Hocam,

Umarım tatiliniz iyi geçmiştir, yeni eğitim dönemi hayırlı olsun. Ben yaklaşık bir ay önce aniden bir hafta sonu rahatsızlandım. İki gün içinde ayak topuklarım şişti, ağrımaya başladı ve dizden aşağı kısımda eritema nodosumlar* oluştu. İki gün aspirin aldım ama yararı olmadı ve neredeyse ağrıdan yürüyemez hale geldim. Dr. Hillerdal, "Yahu sen sarkoidoz olmayasın" filan dedi ama ben, Türkiye'de sarkoidozun ender olduğunu, bizim böyle hastalanırsak tüberküloz veya kanser olduğumuzu söyledim. Neticede çekilen akciğer grafimde bilateral büyümüş hil-lenf bezleri olduğu ortaya çıktı. Ben 1.5 yıl önce pnömoni geçirmiş ve bir film çekti miştim, o zaman hiluslarım normaldi, tüberkülin testim negatifti. Neticede tüm kan tetkiklerim normal çıktı ve ben de sarkoidoz olduğuma inandım. Yani klasik Löfgren sendromu. Malum Löfgren İsveçli, ben de Türk; böylelikle iki ülke arasındaki yapmak istediğimiz tıbbi işbirliği projesi benimle beraber başladı denilebilir. Eritema nodosum gerçekten çok ağrılı bir şeymiş, mecburen prednisona başladık. Önce bir hafta 20 mg/gün aldım, hiçbir fark olmadı, hastaneye zor gidiyorum, yattığım yerde dahi dönerken ağrıyorlar. Bunun üzerine 40 mg/gün'e çıktım ve bir haftada ağrılarım kontrol altına girdi. Halen tedricen azaltma dönemindeyim, gene bacaklarımda ağrılar oluyor, ancak eski iş tempoma geri döndüm. Bahaneyle bu arada sarkoidozu yine bir gözden geçirmiş oldum.

Dr. Hillerdal mektubunuzu aldı. Kendisini Türkiye'ye davet etmişsiniz, gelmek istiyor ancak hanımı uzak ve pahallı diye karşı çıkıyormuş. Eğer hanımını razı edebilirse gelecekler, malum 4 çocukları var. Sizin davetinize çok memnun olduğunu söyleyebilirim. Geçenlerde bir akşam onlara yemeğe gitmiştik, bize Türkiye'de çektiği slaytları gösterdi, ülkemizi çok beğenmiş. Bizi seven, çok düzgün bir insan.

Geçtiğimiz haftasonu Helsinki'de geleneksel İsveç-Fin Göğüs Uzmanları yıllık toplantısı vardı. Yaklaşık 10 yıldır, bir yıl Uppsala'da bir yıl Helsinki'de toplanıp birbirlerine yaptıkları araştırmalar ve yeniliklerden bahsediyorlar. Bu yıl da konu "allerji ve uyku apnesi" idi. Katılım tabii ki ücretli, 1800 kron, yani benim ödeyemeyeceğim bir miktar. Bölüm başkanı Prof. Boman ismimi katılım listesinde görmediğini, ancak bu toplantıya katılmamın yararlı olacağını söyledi. Ben de gelmek istediğimi ancak maddi sıkıntı nedeniyle gelemeyeceğimi söyledim. Doğrusunu isterseniz, bu konuşmayı yaparken biraz da yüzüm kızardı, ama ne yapayım. Onun üzerine "Niye bunu bana söylemiyorsun, bu problem değil, ma-

* Ağrılı, kırmızı şişlikler.

dem öyle senin giderini biz klinikten karşılız" dedi. Ve hayatımda ilk defa para harcamadan 2.5 günlük çok güzel bir akademik seyahat yapmış oldum. Geleceğimi duyunca bölümden "O zaman orada bir vaka da sen sun" dediler. Böylelikle Helsinki'de bir vaka da sunmuş oldum. Gerek Finlandiya ve gerekse Finli doktorlar hakkında çok olumlu düşüncelerle İsveç'e döndüm. Türkiye hakkında çok şey sordular, ben de elimden geldiğince bir şeyler anlatmaya çalıştım. Sizin de epey kulaklarınızı çınlattık. Malum gezi öncesi benim Finlandiya'dan vize almam gerekiyordu ve bunun için Stockholm'e gidip Fin büyükelçiliğine başvurmam lazımdı, sordum bu işlem bir-iki hafta alıyormuş. Bunu önce hocam Dr. Stålenheim'a söyleyince birlikte Prof. Boman'ın yanına gittik. Burada Profesör olmak çok önemli bir durum, Prof. Boman hemen Fin elçisini telefonla aradı, durumu anlattı ve sorun çözüldü. Stockholm'den Helsinki'ye gemi ile gittik ve zaten doğru dürüst bir pasaport kontrolü de yapmadıklarını gördüm.

Bulgar Türkleri burada giderek popüler olmaya başladı. Türkiye sınırlarını kapatınca en az 100 Türk buraya geldi. Bu nedenle ekim ayından itibaren Bulgaristan'a vize konması gündeme geldi. Şu sıralar kamuoyunu meşgul eden bir diğer önemli konu diş dolgularındaki amalgam. Amalgam kronik yorgunluk yapabiliyormuş, bu nedenle muhalefetteki Muhafazakar Parti yasaklanması için meclise bir önerge verdi. Yani iki ülkenin sorunları ne kadar farklı boyutta. Bizde de galiba bu gidişle Turgut Özal Cumhurbaşkanı olacak gibi görünüyor.

29 Eylül 1989
Sevgili Toros,

Bir süredir haberleşemedik. Zannediyorum karşılıklı olarak işlerimiz epeyce yoğun. Bilemiyorum servise başladın mı, yoksa hala bölümde mi koşturuyormusun? Zakwan'dan haber var mı?

Bizler malum aynı telaşenin içinde mücadeleye devam ediyoruz. İnsanın buralara gelmesi güzel de, hayat hiç de kolay değil. Sıkıntının en önemlisi malum para meselesi. Herşey var, tam bir tüketim toplumu, herkes çılgın gibi alışveriş yapmaya özendiriliyor, herhalde herkesin parası da var. Bize gelen para, burada ayıptır söylemesi, hizmetli maaşı bile değil. Kira ve yiyecek parasını ancak karşılıyor. Herhalde ay, beş hafta olsa yetmeyecek. Bunları sana yazmamdaki amaç, umarım yarın böyle bir fırsat olduğunda, kendini ona göre ayarlamam. Belki de bekar olarak dışarı gitmek, daha iyi olabilir. Tabii bu arada maaşların geç gelmesi, ödenek yokluğu nedeniyle verilememesi, senede iki defa verileceği söylenen

kırtasiye ilavesinin yine ödenek yokluğu nedeniyle verilmemesi gibi ayrıntılar çok hayati. Bütün bunların üzerine, arasıra bizim gazeteleri okuyup da, dış itibarımızın gittikçe arttığını, paramızın konvertibiliteye geçtiğini, ülkemizin döviz rezervinin giderek arttığını, her gün demokrasiye daha çok yaklaştığımızı, artık kısaboylu, gözlüklü ve şişman ama sivil bir cumhurbaşkanımızın bile olacağını okuyor ve gurur duyuyoruz. Ve elde olmadan, burada herkezin ülke ile ilgili sorularına "Türkiye iyi ülke, ucuz ülke, turist cenneti, kürt meselesi gibi konular bütün ülkelerde var, demokrasi geliyor, idam cezası kalkacaktı, TKP* serbest bırakılacaktı" gibi cevaplar da veriyoruz. Allah sonumuzu hayır etsin.

Son dönemde rahatsızlandım, Löfgren sendromu olmuştum. İnsan Göğüs Uzmanı olunca başka bir hastalığa yakalanamıyor demek. Durumum şimdilik iyi, kontrol altında. Geçtiğimiz hafta bir toplantı için Helsinki'ye gittik, tüm masraflarım bölümden karşılandı. Hayatımda ilk kez böyle bir durum yaşadım. Gerçekten burasının imkanları farklı. Şimdilik yazacaklarım bu kadar, haberlerinizi bekler, gözlerimden öperim.

2 Ekim: TRT 3 ile GAP TV yayın hayatına başladı.

6 Ekim: İstanbul'un Pendik, Kartal ve Kadıköy kıyılarına binlerce ölü balık vurdu. Balıkların oksijensizlik nedeniyle öldükleri tespit edildi.

6 Ekim 1989: 1 SEK (alış) 350.25 TL.

*10 Ekim 1989
Fuat,*

Hastalık haberine hepimiz çok üzüldük. Sende demek Avrupa kanı olduğu için Löfgren sendromuna tutulmuşsun, geçmiş olsun. Ben ilk kez bu sendromu yıllar önce gördüğümde, yayınlamıştım. O adamın da başlangıçta çok sıkıntısı vardı, steroid verelim mi vermeyelim mi diye epey düşünmüştük, neticede verdik ve adam tamamen düzelmmişti. Senin de en kısa zamanda iyi olacağına inanıyorum.

Biz de burada boş durmuyoruz, çalışıyoruz. Eylül ayında İzmir'deki Türkiye Solunum Araştırmaları Kongresine katıldık. Klinikten beş araştırma tebliği (senin tezin, endobronşal tüberküloz araştırması, hidrojen sülfid zehirlenmeleri, Karain-Tuzköy'de mortalite çalışmaları ve çay işçilerinde kronik akciğer hastalıkları araştırması) sunduk. Ben asbest ve astım ile ilgili iki toplantı yönettim. Malum

* Türkiye Komünist Partisi.

her toplantı gidişinde olduğu gibi, üniversitemiz bütçesinden hiçbir yolluk ve bedel istemeden izinlerimizi aldık. Çocuklar İzmir Öğretmen misafirhanesinde, bizler de Bayındırlık Bakanlığı'nın Bayraklı'daki misafirhanesinde, sivrisineklere nefis bir ziyafet vererek konakladık. Bu arada misafirhanenin yanındaki tabakhane deresinden neşet eden H₂S ile az kalsın zehirleniyorduk.

5 Ekim'de Adana'da Çimse-İş'in sendika mensuplarına asbest hakkında bir konferans verip, hemen döndük. 7-9 Ekim arasında Karamürsel'deki Eternit Asbest Fabrikası'nda yıllık taramamızı yaptık ve senin de kulaklarını çınlattık. Dün akşam trenle döndük ve bugün de işe başladık. 15 Ekimde İstanbul'da Türk Tabipler Birliğinin İş Hekimliği sertifika programı için sabah 2 saat Çağaloğlu'nda, öğleden sonra 2 saat Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde Toz hastalıkları hakkında konferans verdikten sonra aynı gün Ankara'ya geri döneceğim. 16 Ekim'de İngiltere'den gelen Dr. Cochrane ile ilgilenip, aynı gün onun bir konferansına katılacağım. 17 Ekim Salı günü sabah saat 05'te Bolu'ya yine Çimse-İş sendikası elemanlarına konferans vermek için gidip, aynı gün geri döneceğim. 21 Ekim günü de Boston'a hareket edeceğim, orada American College of Chest Physicians'ın kongresine katılıp, bizim kanserli köylerin 9 yıllık mortalite çalışmasını sunacağım. Aynı günün akşamı basın toplantısı yapılacak ve benim gibi FCCP* olan kişilere cübbe giydirip, tören yapacaklar. Burada giyilecek cübbenin bir törenlik kirası 40 dolarmış. Bu arada Bahadır'ı ve sonra Kanada'ya geçip Enis'i ziyaret edeceğim.

Son olarak Karainli M.K. da mezotelyoma oldu, çocuk daha 37 yaşında, zakum tedavisi alıyormuş (!).

Astım hakkında çeşitli üniversite üyeleri beraberce bir kitap yazacağız, sen de görevlisin, ona göre.

Selamlar...

Dr. İzzet Barış

*23 Ekim 1989
Hocam,*

Mektubunuzu geçen hafta aldım, teşekkür ederim, programınız her zamanki gibi epeyce yoğun. Boston'a gideceğinizi Dr. Hillerdal'a söyledim, zaten o daha önce benden Bahadır'ın adres ve telefon numarasını almıştı. Sizleri görmekten memnun olacağımı söylüyor.

* Amerikan Göğüs Hastalıkları Derneği üyesi.

Size buradaki bazı gelişmeler hakkında bilgi vermek istiyorum. Intratorasik lipomalar yazısı Eur Respir Journal'dan geri geldi. Red gerekçelerini ilişikte gönderiyorum. Ben de yeniden düzenleyip Respiration'a gönderdim. Behçet yazısı Respiration dergisinden extensive revision eleştirisiyle geldi, bakalım istediklerini yapmaya çalışacağım.

Ben halen burada yarım gün allerji laboratuvarında metakolin testi, deri testleri, provokasyon tesleri yapıyor, öğleden sonra da servise yeni yatan hastaları hazırlayarak lisan ve tıbbi eğitime devam ediyorum. Allerji seminerlerimiz devam ediyor. Göğüs bölümündeki diğer toplantıları da kaçırmadan izliyorum. Bu sıralarda aşağı yukarı 10-15 günde bir Stockholm veya bir başka şehirde günübirlik toplantılar oluyor, klinikteki hocalarla beraber onlara katılıyorum. Bir süredir bitmiş olan lisan kurslarına da yarın akşam yeniden başlayacağım. Araştırma konusuna gelince; yaklaşık iki aydır; son 10 yılda kliniğimize başvuran Afrika, Asya ve Ortadoğulu göçmen hastaların allerji açısından tüm bilgilerini topluyorum. Bu bilgileri yerli İsveçliler ile karşılaştıracamız, literatürde bu konuda yayın yok, zannediyorum ilginç sonuçları olan bir araştırma olacak. Allerjideki hocam Dr. Stålenheim araştırmamızı 1990 bahar ayında Danimarka'da yapılacak olan Kuzey Ülkeleri (Nordic) Allerji Kongresine göndermemi istiyor. Belki bu vesileyle oraları görmek kısmet olacak. Ayrıca polen ve gıda allerjisi ile ilgili iki proje daha var. Dr. Stålenheim bu projelere maddi destek arıyor.

Bu arada Dr. Hillerdal ile Karainliler'le ilgilenmeye devam ediyoruz. Tarama ve bronkoskopi ile BAL yapmak istiyor, bu nedenle kendisi de benden sonra TV'de Türkçe saatinde bir program yaptı. Bizimkiler gönüllü gibiler ama biraz da çekingen olduklarını seziyorum. Dernek başkanı Osman bey (babası köyde bu yaz kanser olan beş kişiden biri, Kayseri'ye götürmüşler, Özemesi hoca yapılacak bir şey olmadığını söyleyince bermutad zakkuma başladılar) epeyce istekli. Bilemiyorum ne yapabileceğiz? Bu arada M. K'a üzüldüm, çok muhterem birisidir, inşallah fazla acısı olmaz.

Geçen kısa süre içinde, buradaki sonsuz imkanları ve yapılanları görünce, bizim Türkiye'de yaptıklarımız, ne kadar değerli araştırmalar diye düşünüyorum. Sizin de ülkemizin kısıtlı imkanlarıyla sonuçlanan araştırmalarınızla, Amerikan Göğüs Uzmanları Kongresi'ne konuşmacı olarak davet edilmeniz değerini burada daha iyi anlıyorum. Umarım bir dahaki sefere yurtdışına çıkışınızda hedefiniz İsveç olur, sizi buraya da bekliyoruz. Bahadır, Sıtkı'ya da selamlarımı iletebilirse memnun olacağım.

31 Ekim: Meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun yeterli olduğu 3. tur oylamada DYP ve SHP'lilerin katılmamasına rağmen, 263 Milletvekilinin oyu ile Turgut Özal, Türkiye Cumhuriyetinin 8. Cumhurbaşkanı seçildi.

9 Kasım: Turgut Özal, Cumhurbaşkanlığı görevini devraldıktan 2 saat sonra Hükümeti Kurma görevini TBMM Başkanı Yıldırım Akbulut'a verdi.

9 Kasım: Berlin Duvarı yıkılmaya başlandı.

10 Kasım: İstanbul'da, türban yasağını protesto eden bir grup eylemci, Basın Müzesi Sanat Galerisi'ni basarak 150'ye yakın eseri tahrip ettiler.

15 Kasım: Yıldırım Akbulut Hükümeti güvenoyu aldı.

16 Kasım: ANAP Kongresinde Genel Başkanlığa Başbakan Yıldırım Akbulut seçildi.

8 Kasım: 1 SEK (alış) 360.22 TL.

20 Kasım 1989

Sayın Hocam,

Astım kitabı ile ilgili önbilgileri aldıktan sonra, nokturnal astım* hakkında bulabildiğim tüm güncel bilgileri yazdım. Kitabın hacmini tam bilemediğimden yazı, umarım kısa ya da uzun olmamıştır. Yalnız müsaadenizle bir kaç şey eklemek istiyorum;

1. Bazı terimlerin tam Türkçe karşılıkları olmadığından aslını kullandım (sirkadyen ritm, bronkokonstrüksiyon, amplitüd, degranülasyon vs.). Wheezing karşılığı olarak hırıltılı solunum yazmama karşın, içim tam rahat etmedi.
2. PEF'in de tam karşılığını bulamadım, bu her yerde böyle geçiyor?
3. Belirlenen referans sayısını aşmamak için, bazı yerlere referans yazamadım.
4. Bilgisayarda harflerin büyüklüğünü tam ayarlayamadım, bunları henüz öğreniyorum.
5. Eğer uygun bulmadığınız yer olursa, bildirin, düzelteyim.
6. Buradaki bilgisayar programında Türkçe harfler olmadığından ç, ş, ğ gibi harfleri sonradan kağıt üzerinde düzelttim.

Umarım Amerika ve Kanada gezisinden memnun dönmüşünüzdür. Bu arada memleketimizde epey değişiklikler oldu. Yeni Cumhurbaşkanımız hepimize hayırlı olsun. Benim de mecburi hizmette Erzincan'da uzaktan tanıdığım, Fatsa

* Gece gelen astım.

Belediye Başkanı Terzi Fikri ve ekibinin avukatı, 1980 öncesi adaylık için başvurduğu AP ve MHP tarafından refüze edilen, partiler yeniden kurulduğunda MDP'ye alınmayıp mecburen ANAP 2.sıradan aday olup tesadüfen mebus olan, Allahın yürü ya kulum dediği Yıldırım Akbulut da Başbakan olmuş. Buradaki liberal eğilimli bir gazete, yeni başbakanımızın hukukçu olmasının Avrupa Topluluğu'na giriş açısından olumlu bir gelişme olduğunu filan yazdı, umarım öyledir.

Bizler şimdilik iyiyiz, koşturmaya devam ediyoruz. Ben kendimi iyi hissettiğim için yaklaşık 10 gündür kullandığım oral steroidi kestim, aydede yüzüm* düzelmeye başladı.

Daha önceki mektubumda belirttiğim gibi, buradaki göçmenlerle ilgili çalışmanın istatistiksel incelemeleri devam ediyor. Ayrıca burada kayıtlardan ölüm nedenleri hemen bulunabiliyor. Ben de burada astımdan ölen göçmen var mı, özellikleri nedir diyerek bir araştırıyım dedim, harekete geçtim, bakalım sonuç bekliyorum. Belki buradan da bir makale yazabilirim.

25 Kasım: PKK teröristleri, Hakkari Yüksekova'ya bağlı İlıkaya Köyü'nde 21 kişiyi katlettiler.

18 Aralık 1989

Sayın Hocam,

Herşeyden önce gerek maddi ve gerekse manevi desteğiniz için çok teşekkür ederiz. İnanın Hacettepe'den bursların azaltıldığını bildiren o sevimsiz mektubu aldığımızda, dönüş paramız olsaydı, dönebilirdik. Maaş zaten eski haliyle azdı; ama bizim lüks alışkanlığımız olmadığından, memleketten getirdiğimiz giyeceklerle idare ettiğimizden, aldığımız para bizim kira, ulaşım, ısınma, su, yiyecek, telefon ve dayanamayıp Begüm'e aldığımız bir kaç parça şeye ancak yetmekteydi. Bu paranın birden %60 oranında azaltılması, bizim burada kalamayacağımız anlamına geliyordu. Beni eğitim için buraya gönderen, eğitimim için buraya bir sürü para ödeyen yöneticilerimiz neden bana burada geçinmemi sağlayacak parayı vermiyor doğrusu anlayamıyorum. Bu kararı alan Anavatanlılar, hiç bu durumdaki bir kişinin fikrini almışlar mı? Tasarruf denen olay bu mudur? Ben bu 11 aylık sürede bir çok kez Türkiye üzerine konuşmuş, hep memleketimin olumlu yanlarını anlatmış, iyiye doğru gittiğimizden filan bahsederek zannediyorum etrafımda birazcık olumlu bir ortam yaratabilmişim. Burada herkesin düşüncesi

* Kortizon kullanmaya bağlı yüzün yuvarlaklaşması; nedeni kilo alma ve yağlanma.

ülkemizin Pinoche'nin Şili'si veya ırkçı Botha'nın Güney Afrika'sı gibi bir yer olduğu. Şimdi bütün bunların üzerine buradaki hocalarıma gidip te, ülkemden gelen para ekonomik sıkıntılar ve tasarruf tedbirleri nedeniyle azaltıldı, artık burada kalabilmem için ek bir işte çalışmam veya mümkünse bir ek burs bulmanız lazım demek, inanın çok ağırıma gitti. Hocalarım tabiatıyla bunun nedenini sordular. Ben de kendi mantığıma göre, Bulgaristan'dan gelen yaklaşık 300.000 soydaşımızın bize büyük bir yük getirdiğini ve bu nedenle hükümetimizin böyle bir kararı istemeyerek de olsa almak zorunda kaldığını söyledim. Aslında Türkiye'den Bulgaristan'a geri dönen 70.000 kişiden 5000'i İsveç'e geldi. Buradaki TV ve gazetelere Türkiye'deki hoş olmayan durumları anlattılar veya buralarda kalabilmek için orada yaşadıklarını belki biraz egzajere ettiler. Her neyse, benim anlattıklarımı mantıklı bulup bulmadıklarını bilemiyorum; ancak sağolsunlar, destekleyici konuştular ve bana cesaret verdiler. Hemen bir burs bulmanın zayıf bir ihtimal olduğunu ama araştıracaklarını söylediler. Ben iş için direttim, burada iş müsaadesi almak çok mühim, zor, uzun bir olay. Kaçak çalışmak benim durumumda mümkün değil. Ancak Stockholm gibi büyük bir yerde, geceleri büfelerde veya lokantalarda belki olabilir. İsveç kanunlarına göre, doktor olarak çalışabilmem için, özel bir sınav vermem lazım ki bu çok zaman alan bir konu ve ben burda kalmak istemiyorum, uzmanlığımı aldığımda geri döneceğim. Neyse hemen bana hastanede çalışacak bazı işler buldular. Serviste solunum fonksiyon testleriyle ilgili bir çalışma yürüyordu, gece-gündüz üç saatte bir hastaların belli ölçümleri yapılıyor. Ben de haftada iki gece hastanede bu işleri yapmaya başladım. Bu esnada tam zamanında bizim allerji laboratuvarındaki hemşiremizin biri rahatsızlandı ve uzun süreli bir rapor aldı. Ben de gündüzleri yarı zamanlı olarak onun yerinde çalışmaya başladım. Yani haftanın yarısı doktor olarak hasta bakıyorum, bir yarısında da laboratuvarda testleri yapıyorum. Yani bizim Turgut Bey'in kulakları çınlasın, ben de burada "syster"liğe* başladım. Buralardan gelen para ile ancak eski durumumuzu yakalama durumundayız. Tabii, bunlar geçici işler, şimdilik bizim syster'in daha iyi iyileşebilmesi için raporunu uzatmasını temneni ediyoruz. Allah insanı gördüğünden geri götürmesin sözünün ne demek olduğunu yaşayarak öğrendik. Alev'in çalışma konusunu da konuştuk ama o da ümitsiz bir durum. Hükümetimiz umarım bizlerden kıstığı maddi kaynakla hayırlı işler yapar. Bu arada Stockholm'e din işleri müşavirliği açıldı, 4 imam tayin edilmiş, hayırlısı.

Kış burada tüm şiddetiyle devam ediyor. Geçtiğimiz hafta ısı -20, -25 derece civarındaydı, iki gündür lapa lapa kar başladı, her yer bembeyaz olunca hava bi-

* Hemşire.

raz ısındı. Ancak burada kış hayatı hiç etkilemiyor, inşaatler bile devam ediyor. Yollardaki buzu kırıp, asfalt yapıyorlar. Mektubuma burada son verirken yeni yılınızı tebrik eder, sevgi ve saygılarımı iletirim. Klinikteki tüm arkadaşlara da sevgi ve selamlar.

18 Aralık 1989
Sevgili Toros,

Mektubun için teşekkürler. Bu sıralarda yeni maaş ayarlamaları ve bunun getirdiği sıkıntılar ile uğraşıyoruz. Daha önce ancak kıtı kıtına yeten maaş, yeni hükümetimizin yıldırım gibi aldığı bir kararla (başbakanımızın ismi gibi), %60 azaltıldı. Hükümetimiz, bizim üç kuruşluk maaşımıza kaldıysa, sizin oralarda işiniz zor demektir (tabii bizim de buralarda).

Yeni durum çerçevesinde çeşitli kuruluşlara burs almak için başvurudum. Hastanede allerji laboratuvarında yarı zamanlı çalışmaya başladım, tabii geçici bir iş. Ne yapalım burası sosyal haklara saygılı bir ülke olduğundan, hiçbir yerde izinsiz çalışmıyorsun. İş müsaadesi almak, vergi dairesine kaydolmak vs bir sürü formalite, insan böylelikle bir sürü başka şeyler de öğreniyor. İnsan ne ol- dum dememeli, ne olacağı demeli. Kimseye de güvenmemek lazım, en başta kendi yöneticilerine, insanı zor durumlara düşürüyorlar. Buraya gelmeden önce, bir gazetede Adnan Kahveci'nin bir söyleşisini okumuştum, Amerika'da okurken benzin istasyonunda çalışıyormuş. Bilsen ben de kendimi ona göre ayarladım. Yani bunlar kendileri öyle yaşadılar diye, kolayca kararlar alıyor ama her ülkenin şartları aynı değil. Sağolsunlar gerek hocamız ve gerekse ailelerimiz maddi, manevi desteklerini sürdürüyor. Benim de tek derdim, geliş sebebim olan eğitimi tamamlamak.. Tam bu noktada senden bu konu ile ilgili bir ricam olacak. Ben gelirken biliyorsun, YÖK'ten karar "Aralık 1988'de" çıkmıştı, ancak benim yurtdışına gidişim "Eylül 1988'den" itibaren diye yazılmıştı, yani o zaman sürem "1990 eylülde" bitiyor. Ben daha gitmeden, geriye yönelik izin çıkar mı, bizde her şey oluyor. Ben biliyorsun Aralığın son haftası görevden ayrıldım, 4 ocakta yolluğumu binbir zahmetle alarak 7 ocakta buraya geldim. Gelirken de özellikle dekanlıkla konuşmuş ve ayrılış tarihimin gözönüne alınarak, görev bitiş tarihimin ocak 1991 olarak değiştirilmesini söylemiştim. Malum süre iki yıl. Onlar da tamam filan dediler ama şimdi maaşların azaltıldığı yetmiyormuş gibi, bir de maaşlarımızı takip eden halamız kanalıyla haber göndermişler, Eylül 1990'da süre bitecek diye. Senden ricam, dekanlık personel işlerinde Bahattin bey var, onu bul

ve durumu anlat (dekanlık katında, kapıdan girince solda ileride bir odada oturuyor), bu işlerle kendisi ilgileniyordu. Yoksa Eylül ayında gelen maaşı da kescekler, ve müstafi de addedebilirler. Yani hep dert söylüyorum ama ne yapayım, deveye sormuşlar neden boynun eğri diye, cevap vermiş nerem düz diye.

Burada bu sorunlarımı anlatsam, anlamazlar veya herhalde bu adam hala sayıların, ayların isimlerini öğrenemedi diye düşünürler. Zannediyorum çok vaktini almaz, ayrılış tarihimin, muhasebeye ulaşması işi çözecektir.

21 Aralık: Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi olarak gelen soydaşlarımızdan 86.297'sinin geri döndüğü açıklandı.

25 Aralık: Romanya devlet başkanı Nikolay Çavuşesku ve eşi idam edildi.

28 Aralık: Hükümet, üniversitelerde, türban ve başörtüsü takılmasını serbest bıraktı.

1 Ocak 1990: Ruanda İç Savaşı başladı.

10 Ocak: Anayasa Mahkemesi, 'fahişe ve hayat kadınlarına yönelik tecavüzün' daha hafif hapis cezası ile cezalandırılmasını Anayasa'ya uygun buldu

31 Ocak: Türk Hukuk Kurumu Başkanı Prof. Dr. Muammer Aksoy, düzenlenen bir suikast sonucu öldürüldü.

2 Ocak: 1 SEK (alış) 372.80 TL, 1 ABD Dolar (alış) 2311.37 TL

6 Şubat 1990
Sayın hocam,

Mektubunuzu aldıktan sonra öncelikle çevresel kökenli acil akciğer hastalıkları konusunda literatür topladım. Bulabildiğim kadarıyla birkaç yanardağ, çığ, Bhopal* vs. konulu makaleleri gönderiyorum. Ayrıca, bazı Hint ve Afrika dergilerinde konu ile ilgili çıkan ingilizce yazılar için kütüphaneden istekte bulundum, eğer bulunabilirse onları da göndereceğim. Bulduğum makalelerde doğru dürüst resim/şekil yoktu, bu nedenle Uppsala şehir kütüphanesindeki National Geographics dergilerinden bazı slaytlar yaptırды. Dergiye sizin de abone olduğunuzu bildiğimden, yazıların fotokopisini çekmedim. En güzel fotoğraflar bu dergide. Slaytları derginin Nisan 1987 (hava kirliliği), Mayıs 1987 (Çernobil kazası) ve Eylül 1987 (Kamerun'daki zehirli göl felaketi) sayılarından aldım.

* 3 Aralık 1984'de Union Carbide firmasının Hindistan'da Bhopal'de kurduğu böcek ilacı fabrikasından yanlışlıkla 40 ton metil izosiyonat gazını dışarı atması 18.000 kişinin ölümüne, 150.000'den fazla insanın zehirlenmesine neden oldu (Bhopal felaketi).

Gönderdiğiniz havale 6 Aralık günü geldi (8616 kron). Gerek sizin ve gerekse ailelerimizin gönderdiği bu yardımlar, bizler için büyük destek ve gayret nedeni. Duyduğumuz minneti kelimelerle anlatmak zor, siz anlarsınız.

Size bilmeniz amacıyla buradaki durumumuzu ayrıntılı yazmak istiyorum. Biliyorsunuz kasım ayından beri gelen aylık 3500 kron. Şimdi oturduğumuz iki odadan müteşekkil eve ayda 2700 kron kira ödüyoruz. Hastanede çıkan tabl-dotda kahvaltısı 14, yemekler 28 kron. Bu paraya dışarıda ancak bir sandöviç alılabiliyor. Toplam aylık giderimiz, sadece zorunlu harcamalar olarak en az 7000 kron tutuyor. Giyecek vs. olarak hala yanımızda getirdiklerimizle idare ediyoruz, yalnızca Begüm için bir şeyler alıyoruz. Alev ekmek, yoğurt, tarhana, turşu filan derken evi mandıraya çevirdi, mümkün olduğunca herşeyi asgaride tutmaya çalışıyoruz. Bir ara ailelerimizin de önerisiyle Alev'in memlekete geri dönmesini düşündük, onun da astarı yüzünden pahalı. Ankara'da tek maaşla Alev nasıl geçinecek? Maaşı ancak kirayı karşılıyor, çocuk ne olacak? Ailesinin yanına İstanbul veya Antalya'ya tayin yaptırır, bakalım ben gelince tekrar Ankara'ya geri alabilecek miyiz? Benim buradan Alev'e yardım yapmam mümkün değil, ailelerimize de yük olmak istemiyoruz, bu nedenle burada mücadeleye devam kararı aldık. Kul sıkışmayınca Hızır yetişmezmiş, ocak ortasına kadar bizim laboratuvarında haftada 2.5 yarı gün teknisyen olarak çalıştım. Oradan 3-4.000 kron para alacağım. Ara sıra geceleri bir araştırma programı için hastanede kalıyorum, gecesi 300 kron. Mart başından itibaren 6 hafta pazartesileri komşu il Enköping'e bir plastik fabrikası işçilerine metakolin testi yapmak üzere gidip geleceğim. Şimdilik bu kadar. Boş kaldıkça da büyüklerimizin kulaklarını bol bol çınlatıyorum. Eğitimim için bana Salı, Perşembe ve Cuma günleri kalıyor, bu günlerde poliklinikte hasta bakıyorum, toplantı ve vizitlere katılıyorum. Ayrıca bahsedeceğim birkaç araştırma ile uğraşıp, bana verilen allerji konularını hazırlıyorum(Cuma öğleden sonraki allerji toplantıları için).

Araştırma konusuna gelince; burada geldiğimden beri gördüğüm kadarıyla, her araştırma için ayrı bir ekip kurulmuş durumda. Herkes en az bir grupta çalışıyor. Yürüyen bir gruba dahil olmak çok zor. Ben de geldikten bir süre sonra kendi göbeğimi kendim kesmem gerektiğini anlayarak, düşünmeye başladım. İsveç'e dışarıdan gelen göçmen hastaların allerji durumları ile ilgili bir çalışma yapmak istedim. Hocam Gunnemar Stålenheim de uygun buldu. Hem retrospektif hem de prospektif 134 göçmen ve 50 isveçli yerli hasta buldum. 30 ayrı ülkeden gelen 134 hastayı Asya, Afrika, Ortadoğu ve Güney Amerika diye 4 bölüme ayırdım, Latin hastalar konusunda burada Şili'li bir asistan (Oscar Caro) arkadaş bana

yardımcı oldu. Sonuçta malum, yerli İsveçliler ile göçmenler ve göçmen grupları arasında bazı manidar farklar buldum. Literatürde bu tür fazla çalışma olmadığından, hocamızın da ilgisini çekti. Yazının bir kısım bilgilerini mayıs ayında Danimarka'da yapılacak olan Kuzey ülkeleri (Nordic) allerji kongresine bir bildiri olarak gönderdik. Ben de dünyadaki tüm allerjiler ile ilgili ne kadar yayın varsa, toplamaya çalışıyorum. Zannediyorum sonuçlarımızdan iki ayrı makale çıkabilecek gibi. Bu araştırmanın enteresan olması üzerine hocam, Türk ve Şili'li göçmen grupları arasında bir tarama yapabileceğimizi önerdi. Güney Amerikalılar'da allerji oranları, bizlerden yüksek gibi. Benim önerim, her gün dünyanın çeşitli yerlerinden İsveç'e gelen mülteci/göçmenlerle ilgiliydi. Bunlar önce durumları netlik kazanana kadar belirli kamplarda kalıyorlar, ben bunları geliştiki orijinal halleriyle taramayı önerdim. Kolay işler değil, ama bir şeyler yapmak gerekiyor. Ayrıca bir konu daha var. Malum ben sarkoidoz olunca, bu konuyu da ayrıntılı okumaya başladım. Sarkoidozda deri prick testleri de enteresan bir konu. Düşünce mi önce kendimde denedim, baktım olabilir. Bununla ilgili hastane arşivinden son 3 yılın 25 vakasının dosyalarını çıkardım. Bunları okurken bir şey dikkatimi çekti. 25 hastanın 3 tanesi, kesin tanı konmuş, uyku laboratuvarında incelenmiş uyku apne hastası, ayrıca iki diğer hastanın da horlama ve uyku şikayetleri olduğu kaydedilmiş. Kortizon alırken ben de horlamaya başladım. Artık hastalığın kendisinden mi, kortizonun "aydede yüz" yapıcı etkisinden mi bilemeyeceğim. Enteresan, kortizonu kesince bir ay sonrasında horlamam neredeyse kesildi, bu nedenle uyku ve horlama konusu ilgimi çekti. 25 sarkoidoz hastasındaki uyku hastalığı oranı, toplumda görülenden daha yüksek gibi. Bu konuyu da gerek hocamla ve gerekse Dr. Hillerdal ile görüştüm, onlar da ilginç buldular (hepsi bir arada burada uyku konusunda aynı araştırma grubunda çalışıyorlar). Bunun üzerine uyku konusunda bir anket hazırlayıp, bütün sarkoidozlulara posta ile gönderdik, sonuçları bekliyoruz. Burada bundan sonra tüm sarkoidozları uyku çalışmasından geçirecekler, tabii ki hikayeleri şüpheliyse. Şimdilik uğraştığım araştırmaları bu kadar.

Hocam mektubunuzda belirttiğiniz üzere, pratik noktaların üzerinde durmamı istiyorsunuz. Size burada son 7 yılda yapılan tüm işlemlerin dökümünü gönderiyorum. Sizin de üzerinde durduğunuz üzere, sayısı artan tek tetkik; Bronko-alveoler lavaj. Burada BAL ile beraber rutin transbronşial biopsi de yapıyorlar ve hiç de komplikasyon olmuyor. Daha önce de bildiğiniz üzere, BAL ile tam ilgilenemedim sırada maaş olayı patlak verdi ve açıkçası ekstra çalışmaya başlayınca, sitolojiye gidemedim. Ancak ilk müsait zamanımda elimden geldiğince bu işi de öğrenmeye çalışacağım. Bronkoskopi esnasında transkarineal veya transbron-

koskopik aspirasyonu pek kullanmıyorlar. Zaten bronkoskopiye 5 kişilik hoca eki-binden sadece Hillerdal ve Stålenheim yapıyor. Bol bol mediastinoskopi, açık akciğer biopsisi ve transtorakal biopsi yapıyorlar. Lazer ve kryoterapi cihazları ol-masına rağmen, henüz kullanıldığını görmedim. Ya kullanmayı pek bilmiyorlar veya zaten burası 8 milyonluk bir küçük ülke, ona uygun hasta çıkmıyor. Yine sor-duğunuz asbest lif sayımı, sadece Stockholm'deki Çevre Enstitüsü'nde yapıyor-muş. Dr.Stålenheim beni bir süreliğine Stockholm Karolinska Hastanesine gön-dermek istiyordu. Gözü kör olsun, maddi nedenlerde onu da şimdilik askıya al-mak zorunda kaldım. Ama gitmeyi çok istiyorum, mutlaka gideceğim. Ancak ora-ya gidebilirim, Çevre Enstitüsü'nü de ziyaret edebilirim. Benden beklediğiniz bir şeyi yapamadığımı yazarken dahi sıkıntı hissediyorum. Ancak biliyorsunuz olay benim tembelliğim veya istemememden kaynaklanmıyor. Elimden geldiğin-ce imkanları zorlamaya çalışıyorum.

Sizlerin iyilik haberlerinizi alıyor seviniyor, ülkemizin durumunu duyuyor ve üzülüyoruz. Dünyada ne olaylar oluyor, insan dünyadaki haberlere yetişemiyor; açıyoruz Türkiye'nin Sesi radyosunu sadece başbakan Akbulut diye yarım saat masal anlatıyorlar. Gorbacov Rusya'da sistemi değiştirmeye çalışıyor, bizimkiler hala masal döneminde. Ülkenin genel durumu radyo haberlerinin çeşitsizliğinden belli.

25 Ocak: 1 SEK (alış) 380.96 TL.

18 Şubat 1990
Sayın Hocam,

Öncelikle istemiş olduğunuz ve geçen sefer zarfa koymayı unuttuğum Çer-nobil felaketi konusundaki iki slaytı gönderiyorum. Ayrıca bu süre içinde konu ile ilgili bir kaç makale buldum. Bunlar da Hindistan'da Bhopal ve Çernobil ile ilişkili. Özellikle Çernobil ile ilgili olan, akciğerler konusunda çok ayrıntı verme-mekle beraber bana ilginç geldi. İmkan olsa araştırma için uygun bir konu olabi-ler mi bilemiyorum. Hatırlıyorum da o zamanlar Sanayi Bakanı briyantınli saçlı, kaytan bıyıklı Cahit Aral "Bizde radyasyon yok, ben kefilim" demişti. Atom Enerji Kurumu Başkanı Özemre de onu desteklemişti. Yalnız devlet başkanı Evren mi-desine dokunduğu için, her zaman içtiği çayın yerine ihlamur içmeye başlamış-tı. Retrospektif düşününce, herşey insana biraz ironik geliyor. Burada bir Türk arkadaşım ile konuşuyorduk. Üniversite lojmanında bir akşam farklı branşlardan arkadaşlarıyla sohbet ederlerken, söz dönmüş dolaşmış Çernobil faciasına ve

bizim çaylara gelmiş. Libya'lı bir mühendis, o dönemde Türkiye'ye geldiklerini ve bizim çaylarda radyasyon ölçümü yaptıklarını, oran yüksek çıkınca almaktan vazgeçtiklerini ve bu çayların bir bölümünün daha sonra Sovyetler Birliği tara-fından alındığını duyduklarını söylemiş. Buraya kadar gayet sakin onları dinle-yen Baltık ülkelerinden bir kız birden konuya heyecanla girmiş ve önceden pek bilmedikleri Türk çayının son zamanlarda ülkesinde pek popüler olduğunu, de-mek Ruslar'ın bu radyasyonlu çayları Baltık'ta erittiklerini söylemiş ve ardından bu çayları pek seven annesine hemen telefon edip de, uyarmak için yanlarından ayrılmış. Yani dünya pek küçük.

Müsait zamanlarımda sitoloji bölümüne giderek bronkoalveoler lavaj ile ça-lışmaya başladım. Zor bir konu değil. Lavajın buradaki yapıtış ve inceleme yön-temlerini ekte gönderiyorum. Yalnız sitoloji incelemesi alışkın göz gerektiriyor. Ben henüz normal ve anormal hücreleri öğreniyorum. Alveolar makroafajlar, di-ğer hücrelerle kolayca karışabiliyor.

Belki Akciğer Hastalıkları Vakfı, çalışmalarında kullanabilir diye bazı hasta broşür örnekleri gönderiyorum. Bunlar Yeni Zelanda ve İngiliz astım dernekle-rinin yayınları. Burada da bunlara benzer İsveççe bir sürü broşür var. Genelde hemen hepsi birbirinin benzeri bilgilerle dolu. Bir doktorun aklına gelmeyen bir soruyu, hastalar sorabiliyor. Keşke bizde de imkan olsa, hastalarımıza böyle bil-gilendirici eğitim malzemeleri verebilsek. Hasta dernekleri Yeni Zelanda'da filan siyasi parti teşkilatı gibi örgütlenmişler. Burada İsveç'te de akciğer hastalıkları ile ilgili 5-6 kuvvetli örgüt var. Burada aylardır tüm ülkede ve medyada devam eden bir astım-allerji kampanyası vardı. Bağış yapan veya piyango bileti alanla-ra yakaya takmak için hazırlanmış kırmızı bir tüy (röda fjarde) veriyorlar. Kraliçe Sylvia ve bazı bakanlar, TV spikerleri hep bu tüylerle dolaştılar, çok güzel etkin-likler hazırlandı ve sonuçta 60 milyon kron para topladılar. Kampanyanın hedefi 50 milyonmuş, yani hedeflerini geçtiler. Şimdi de kistik fibrozis hastalığı kam-panyası başladı. Kampanyanın amacı kistik fibrozis gen araştırmaları için kaynak toplamak. Bakalım, biz de böyle etkinlikler görebilecekmiyiz? Yoksa kurban bay-ramlarındaki deri toplama kampanyaları ile mi yetineceğiz?

Ekonomik durumda şimdilik bir gelişme yok, olanla idare ediyoruz. Burs için başvurduğum ilk yerden red cevabı geldi, buradaki üniversitenin 3500 kronluk bir bursuydu. Bakalım, diğerlerini bekliyorum ve ek işlerde çalışıyorum. Akciğer filmim aynı, kortizonu üç ay kullanıp, düzelince kesmiştim. Son bir aydır yine bacak eklemelerim çok ağrımaya başladı, önce aspirin, brufen vs. denedim ama

olmadı, bunun üzerine tekrar kortizona başladım. Hayret bir şey, kortizonu alınca insanın hiçbir şeyi kalmıyor, mucizevi bir şey. Şimdi kortizonu bir türlü bırakmak istemeyen astımlıları daha iyi anlıyorum.

Hocam, özel konularımızla sizin başınızı ağrıttığımı biliyorum ama ailelerimiz ve sizden başka paylaşacak kişi yok. Ne yapalım biz de burada göçük altında kalan maden işçisi gibiyiz. Bu nedenle devam edebildiğimiz noktaya kadar devam edeceğiz, zannediyorum siz de bir süre daha bizi dinlemek zorunda kalacaksınız. Sevgi ve saygılarımla.

8 Şubat: Amasya'nın Merzifon ilçesindeki Yeniçeltek Kömür işletmesi'ndeki grizu patlamasından sonra çıkan yangında 66 işçi yanarak öldü. Patlamadan sonra 2 işçi sağ olarak kurtarıldı, 8 işçinin cesedi çıkarıldı, ancak 340 metrede çalışan 58 işçiye ulaşılamadı.

13 Şubat: SSCB Komünist Partisi'nin 28. Kongresinde benimsenen reform programı, Sovyet basınında yayımlandı. Programda, "ilkel sosyalizm" yerine, "insani değerlere dayalı demokratik bir sosyalizmin" hedeflendiği, "devlet" başkanlığının yetkilerinin genişletilmesi" ve "kapsamlı bir piyasa ekonomisi" oluşturulmasının öngörüldüğü belirtildi

19 Şubat: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)'nce yayımlanan raporda, 1989 rakamlarına göre Türkiye'nin örgüt ülkeleri içinde enflasyon oranı en yüksek ülke olduğu belirtildi. İsveç'te yeni hükümeti kurma görevi, geçen hafta istifa eden Başbakan Ingvar Carlsson'a verildi.

21 Şubat: 1 SEK (alış) 390.61 TL.

5 Mart 1990
Sayın Hocam,

Göndermiş olduğunuz mektup ve emanetleri aldık, çok teşekkür ederiz. 22 şubat tarihli ikinci havaleniz 15.822 SEK (2591 USD), burada 3-4 haftadır banka grevi olduğundan, ancak geçen hafta elimize geçti. Şimdilik hastaneden aldığım ekstra parayla idare etmeye çalışıyoruz, henüz gelen yardım paralarına dokunmadık, insanın bankada her zaman alabileceği bir miktar parasının olması çok önemli bir destek. Bu yardımları fazla bir hasara uğratmadan geri getirebilsek, çok mutlu olacağız.

Size iyi bir haber vermek istiyorum, intratorasik lipomalar yazımız Respirasyon dergisinde yayın için kabul edildi. Dergiden gelen kabul edildi kartının foto-

kopisini ekte gönderiyorum. Behçet yazısından henüz bir haber yok.

1952 Londra sisi, New Orleans ve Yokohama astımı vs ile ilgili bazı yeni makaleler buldum, ekte gönderiyorum. Aynı dönemlere ait başka makaleler için de kütüphaneden talepte bulundum. Özellikle Londra sisi ile ilgili dökümanlar, makale değil İngiliz sağlık bakanlığının komite raporları şeklinde. Burasının kütüphane sistemleri ve arşivleri gerçekten çok güzel.

Daha önce size bahsetmiş olduğum, halen burada devam eden kistik fibrozis kampanyasının afiş ve kitapçıklarından örnekler gönderiyorum. TV'de hemen her gün ana haber öncesi 5-10 dakika bu kampanyaya ayrılmış durumda. Ben de gıpta ile izliyorum.

Yeni "Tedavi" kitabı için kaynak toplamaya başladım. Bizden sonra hidatik kist hastalığında bazı değişiklikler olmuş. Sarkoidozun ise tedavisi hep biraz karışık, çeşitli kitap ve yazılarda farklı tedavi planları öneriliyor. Eğer burada da kist hidatik kitabında olduğu gibi, her bölümün başına bir özlü söz yazmayı düşünüyorsanız, ben sarkoidoz için "kelin merhemi olsa" sözünü önermek isterim.

7 Mart: *Hürriyet Gazetesi Yönetim Kurulu Üyesi ve Yazarı Çetin Emeç ile şoförü, düzenlenen bir suikast sonucu öldürüldüler.*

14 Mart: *Tıp Bayramı nedeniyle Ankara'da GATA'da düzenlenen törende konuşan Cumhurbaşkanı Turgut Özal, "cemiyetleri geliştirenlerin ideolojiler değil inanmış insanlar olduğunu" söyledi. GATA'daki törene TBMM Başkanı Kaya Erdem, Başbakan Yıldırım Akbulut, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Necip Torumtay, Sağlık Bakanı Halil Şıvın ve diğer yetkililer katıldı. Başbakan Yıldırım Akbulut, SHP Genel Başkanı Erdal İnönü ve DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel, yayımladıkları mesajlarla Tıp Bayramını kutladılar.*

15 Mart 1990
Sayın Hocam,

Yazacağımız astım kitabı hakkında bilgi veren, renkli resim isteyen mektubunuzu bugün aldım. Ben de zaten sarkoidoz ve hidatik kist yazılarını bitirmiş ve size göndermek üzereydim. Sarkoidoz için son bir kaç yılın tüm önemli yazılarına baktım, en çok da kütüphaneye iki ay önce gelen Baum'un iki ciltlik kitabından yararlandım. Kitaptaki bölüm başlığı "Sistemik sarkoidoz" olduğundan, ben de aynı başlığı kullanmayı tercih ettim. Tedavi planının genel hatlarını Baum'un ki-

tabından aldım, pek güzel bir kitap. Umarım uygun görürsünüz.

Size buradan bazı haberler aktarmak istiyorum. Bugünkü gazetelerde, İsveç üniversitelerinin bütçeleri vardı. Ben imrenerek bu yazıyı okudum ve size Uppsala üniversitesinin durumunu yazmak isterim. Üniversitenin yıllık bütçesi 960 milyon SEK (yaklaşık 375 milyar TL), bunun 500 milyon SEK'ü yalnızca araştırmalara ayrılmış (196 milyar TL). 340 milyon SEK temel eğitim, 42 milyon SEK yönetim ve genel giderler ve belki de en önemlisi 53 milyon SEK (20 milyar 700 milyon TL) ise sadece kütüphane, dergi ve kitaplar için ayrılmış durumda. Üniversitede 14.000 öğrenci var, zannediyorum bizim Hacettepe çok daha büyük ve kalabalık bir üniversite ama imkanlar çok az. Yalnız bu paralar burada da devlet bütçesine önemli bir yük oluşturuyor, bu nedenle hükümetin Uppsala Üniversitesi Hastanesini yakında satışa çıkarabileceğini duyuyoruz. Bu herhalde yeni bir ekonomik akım, bizde de bazı devlet teşebbüslerinin satılacağını okuyoruz, bilmiyorum doğru mu? Belki Türkiye'de de yakında böyle düşünceler olabilir, kimbilir belki o zaman hastaneler de daha rasyonel çalışırlar.

Biz şimdilik burada, ünü dünyaya nam salan başbakanımız Akbulut ile ilgili çeşitli ajanların haberlerini izlemeye çalışıyoruz. Hakkındaki fıkralarla epeyce meşhur olma yolunda. Şimdiden İskoçlar'la, bizim Temel'i geride bıraktı bile. Bilmiyorum, hiç önceden hakkında uluslararası düzeyde bu kadar fıkra üretilen, popüler bir başbakanımız olmuş muydu. Evvelden Afrikalı kabile şefleri veya Arap şeyhleri ile ilgili olan fıkraları zannediyorum şimdi bize adapte ediyorlar. Bu arada ülkemizdeki terör hadiselerini duyuyor ve çok üzülüyoruz.

2 Nisan: Cumhurbaşkanı Özal, Meclis'te grubu bulunan ANAP, DYP ve SHP Liderleriyle, Çankaya Köşkü'nde son zamanlarda artan terör olaylarını değerlendirmek için bir toplantı yaptı.

20 Mart: 1 SEK (alış) 400.05 TL.

23 Mart: Cumhurbaşkanı Özal, AT Akdeniz Sorumlusu Abel Matutes'i kabul ederek görüştü. Görüşmeye Dışişleri Bakanı Ali Bozer de katıldı. Matutes görüşmeden sonra düzenlediği basın toplantısında, Türkiye'nin bir çok yapısal eksikliklere ve farklılıklara çözüm bulmadan AT'ye üyelik müzakerelerine başlanamayacağını söyledi.

4 Nisan 1990
Sayın Hocam,

Son mektubunuzda, tedavi kitabı için başka bir konu düşünüp düşünmediğimi sormuştunuz, ben de uyku apne hastalığını önermiştim. Burada iki hafta önce, horlama ve uyku apnesi konusunda Dr. Hillerdal'ın organizasyonunu yaptığı üç gün süren, Kuzey ülkelerinin katıldığı güzel bir seminer oldu. Toplantıları ben de elimden geldiğince izlemeye çalıştım ve çok istifade ettim. Bu yazıyı yazarken de, daha ziyade bu toplantılarda tuttuğum notlardan yararlandım (elbette konu ile ilgili son literatürü de gözden geçirdim). Aslında çok detaylı ve uzun bir konu, çok önemli ve her zaman güncel. Konu hakkındaki yazıları okurken, yazıda geçen bazı karışık deyimleri ayrı bir tabloda toplamayı düşündüm. Tedaviyi de çok ayrıntıya girmeden anahatları ile yazdım, malum epeyce tartışmalı bir konu. Umarım uygun bulursunuz. Bu toplantıyı izlerken bir Göğüs Hastalığı kliniğinde bu konuya ayrılmış özel bir odanın olması gerektiğine inandım. Burada kliniğin iki odası bu hastalara ayrılmış durumda, her gün iki hasta gelip yatıyor, bugüne kadar 1200 kişinin uyku incelemesi yapılmış; ne güzel ve yararlı araştırmalar yapıyorlar. Herhalde yakın bir gelecekte horlama ve uyku hastalıkları sadece bizlerin değil, bir sürü branşın ortak uğraştığı bir alan olacak. Tabii herşeyde olduğu gibi, bu konu da maddiyata bakıyor. Güya bizde de Biyomedikal Mühendisliği var ve Maliye Bakanımız da Biyomedikal Mühendisi ama kimse imalatı hiç de zor olmayan bu aletleri memleketimizde yapmayı düşünmüyor. Mesela gördüğüm kadarıyla nazal-CPAP* aleti, bildiğimiz elektrik süpürgesinin tersine çalışan bir sisteme sahip, daha uzun bir süre ve sessiz çalışıyor o kadar. Ama fiatı yüklüce, neden böyle pahalı olduğunu da doğrusu anlamadım.

Hocam, biraz da şu bizim eski Behçet hastaları yazısından bahsetmek istiyorum, en son gönderdiğim SAMJ dergisinden de ağır bir eleştiri ile geri döndü, malum bu beşinci dergiydi. Yazı her dergideki eleştiriler doğrultusunda değişe değişe, ilk haline göre epeyce farklılaştı. Ancak anlaşıldığı kadarıyla bu haliyle pek ilginç bulmuyorlar, yazıyı daha fazla düzeltmek için gerekli hasta bilgilerine de burada sahip değilim. Sadık ağabey de kısa bir süre önce Eskişehir'den yazdığı bir mektupta yazının akibetini soruyordu. Uygun bulursanız yazıyı Sadık Ağabeye gönderebilirim veya Altay Ağabeyin toplamış olduğu pulmoner anjiyografi bulguları ile birleştirebiliriz. Çünkü eleştirmenler mütemadiyen hastaların anjiyolarını soruyorlar.

Finlandiya'daki Asbest toplantısının iptal edilmesine üzüldük, ama yine geleceğinizi öğrenince sevindik. İmkan olur da gelişinizi sonbahardan önce yani soğuklardan önceye ayarlayabilerseniz çok iyi olur. Ağustos ve Eylül'ün ilk haftaları burasının en güzel zamanları. Sonra yağmurlar ve soğuk başlıyor.

Mektubunuzda yazdıklarınız için çok teşekkür ederiz, güveninizi boşa çıkarmamak için elimizden geleni yapacağız. Sizlere ve Altay ağabeye sevgi ve saygılarımızı, klinikteki tüm arkadaşlara da sevgi ve selamlarımızı iletiriz. Görüşmek dileğiyle.

7 Nisan 1990
Sevgili Fuat,

Mektubunu iş yoğunluğum nedeniyle hemen cevaplayamadım. Sağlığının iyi olmasına sevindim. Ekonomik sıkıntı konusuna gelince; baştan bu ülkede namusuyla, bilimsel amaçla ve insanları severek yaşamayı şiar edinmiş insanlara yaşama hakkının zor olduğunu kabul edeceksin. Haksızlığa başkaldırıyorsun, doğruyu savunuyorsun, daha büyük haksızlığa maruz kalıyorsun. Hastadan para almayı onuruna yediremiyorsun, bu sefer aç kalıyorsun. Mesleğinin gereği çağdaş bilimi yakından izlemek istiyorsun (bugünkü şartlarda yakalamak zaten mümkün değil), ayağına çelme takıyorlar. Sosyal güvencen ve hakların yok. Bazen geriye dönüp, harcadığın emek ve yıllara ve halen devam eden özverili çabana baktığında, neden istediğim noktada değilim diyorsun. Köşedönücülerin, fırsatçı ve dalkavukların çağ atladığı bir ülkede biz ve bizim gibilerin itilip kakılması, doğrusu insanı yaralıyor.

Sevgili kardeşim, bunları yaralarını depreştirmek için yazmıyorum. Sen yabancı bir ülkede bir sürü zorluğu yaşarken, merak etme biz de kendi vatanımızda aynı olumsuz koşullardan nasibimizi alıyoruz. Ama bunlar bizi yıldırmmamalı, bunlar bizim onurumuzu ve insanca mücadelemizi pekiştiren olgular.

Fuat, Afyon alkaloidleri fabrikasında yaptığım çalışmadan çıkardığım iki bildiri, 1990 Dünya Akciğer Sağlığı Kongresine göndermişim. Poster olarak kabul edildiler, memnun oldum. Ancak bölüm başkanımın karşı çıkması nedeniyle gidemiyorum. Önceleri epey üzüldüm ama insan sonra kabulleniyor. Bildiriler American Review of Respiratory Disease dergisi nisan ek'inde basılacak, bu biraz teselli ediyor.

Doçentlik sınavı için yoğun bir hazırlık içindeyim, günlük 4-5 saatlik uyku ile idare ediyorum ve bazı yürüttüğüm araştırmalarımı sürdürüyorum. Mayıs ayında bir aksaklık olmazsa, yine alkaloid fabrikasına gideceğiz. Bu yıl çalışanları kontrol ettikten sonra, özel risk gruplarında yani toz morfine maruz kalanlar ve solventlerle yoğun teması olanlarda, nonspesifik havayolu hiperreaktivitesini

ölçmek istiyorum. Sizin klinikte bu konuda yaklaşımlar nasıldır, uygulanan yöntemler nedir, bu konuda bilgi ve döküman gönderebilirsen sevinirim.

Doçentlik sınavı sonrası eğer becerebilirim, altı aylık bir dönem için İngiltere'de Brompton Hospital'a gitmek istiyorum. İzzet hocamın aracılığıyla yazdığımız mektuba, "siz programınızı bildirin, biz akseptansınızı göndeririz" dediler. Eğer bölümümden bir sorun çıkmazsa, gitmeyi çok istiyorum.

Türkiye'den ne ölçüde haber aldığımı, ülke yönetiminde olan değişiklikleri izleme şansı bulup bulamadığımı bilemiyorum. ANAP iktidarı halen başımızda. Başbakanlığa Yıldırım Akbulut getirildi. Atlanacak "çağ" kalmadığından, bu iş için vatandaş uygun görüldü. Vatandaş kendi durumunu unuttu, herkes mizahla meşgul olmaya başladı. Milletin ağız kulaklarında, herkez birbirine başbakan fıkraları anlatıyor. Bu konuyla ilgili üç ciltlik bir kitap basıldı ve tüm yayın organları yazı sıkıntısından kurtuldu. Geçim sıkıntımızı ve diğer sorunlarımızı unuttuk, sürekli birbirimize fıkra anlatıyoruz. Bu sayede belki de dünyanın en çok gülen ülkesi olduk. Allah sebep olanları başımızdan eksik etmesin (!). Bu kadar yazıdan sonra bir iki fıkra anlatmadan olmaz. Ankara'da bir gün birisi Kızılay'dan taksiye binmiş ve "Beni Çankaya'ya götür" demiş. Şöför yol boyunca geçtikleri yerleri de tanıtmış, orası bu bakanlık, burası şu bakanlık diye. Derken yolcu konuşmuş ve şöföre "Ben başbakanım" demiş. Şöför de "efendim bunu baştan söyleseydiniz, daha yavaş anlatırdım" demiş. Ne kadar komik olup olmadığını karıştırmı, vatandaş kendini bunlarla oyalıyor. Yıldırım Akbulut ve eşi Rusya'ya resmi ziyarete gitmişler. Programa göre gece, Kuğu Gölü Balesi varmış. Yıldırım Bey, "ya hanım ne yapacağız şimdi, bilsek yanımıza mayoları da alırdık" demiş. Eşi de "Sen canını sıkma, biz de kenardan ayağımızı sokarız" demiş. Yıldırım Akbulut asansör bekliyormuş. Ama gelen asansöre neden binmediği sorulduğunda, "Bu 10 kişilikmiş" demiş.

İzzet hocayla ve arkadaşlarla ayda bir görüşüyorum. Geçen hafta da aylık Tüberküloz ve Toraks Derneği toplantısında idaydık. Herkes çok iyi, İzzet hoca sağolsun hepimize destek olmayı sürdürüyor.

Bu dönemde en önemli şey sağlığının iyi olması ve ailece beraber olmanız. Sıkıntılarını daha iyi bir gelecek için, çok iyi ve bilimsel bir ortamda olduğun için unut. Bu imkanı bulamayanların, daha iyi durumda olmadığını bil. Benden istediğin bir şey olursa lütfen çekinmeden yaz, mutlaka karşılamaya çalışırım. Satırlarıma burada son verirken sağlık, başarı ve mutluluk dolu günler diliyorum hepimize. Bayramınız kutlu olsun.

Sadık Ardıç

15 Nisan: İsveçli sinema oyuncusu Greta Garbo öldü.

3 Mayıs: %100 zam gören Coca-Cola ve Pepsi içeceklerine, İzmirli bakkalların başlattığı boykot, bütün yurttan büyük destek gördü.

9 Mayıs: Coca-Cola firması geri adım atarak, fiyatlarında %12.5-20 oranlarında indirim yaptığını açıkladı.

10 Mayıs: Elazığ-Tatvan seferini yapan yük trenini basan teröristler, 3 kişiyi öldürdükten sonra treni yaktılar.

10 Mayıs: 1 SEK (alış) 420.39 TL.

21 Mayıs 1990

Sayın Hocam,

Size geçen hafta katılmış olduğum Danimarka'daki Kuzey Ülkeleri Allerji Kongresinden bahsetmek istiyorum. Kongre Kopenhag'ın kuzeyinde Århus'ta oldu. Danimarka çok güzel bir ülke, küçük, denizle içiçe, insanları neşeli, yaşama-yı seven kimseler. Zannediyorum kuzey ülkeleri içinde en sıcak halk bunlar. Gerek Kopenhag ve gerekse Århus çok güzel şehirler. Heryerde de bizim hemşerilerimiz var. Kongrenin yapıldığı kompleks, şehrin 5-6 km dışında idi. O kompleks içinde her türlü ihtiyaç sağlanmış durumda. Aynı anda bizle birlikte, Danimarka'lı hukukçuların da bir kongresi vardı. Büyük ve iyi planlanmış bir bina olduğundan, özellikle afişlerine bakmasam, aynı yerde ikinci bir toplantı olduğunun farkına dahi varmayacaktım. Kongrenin benim için en ilginç yönlerinden birisi, adını okuyup da kendisini merak ettiğim bir sürü kimseyi görmek oldu. İlk Allerji kitabını siz bölüme yurtdışından alıp getirmiştiniz, bizler de fotokopisini çekirmiştik. İşte o kitabın yazarları Niels Mygind, Peter Barnes, Jan Bousquet vs. Ben özellikle N. Mygind'i kitap ve makalelerinden sanki yaşlı başlı birisi gibi umuyordum. Ancak 40 yaşlarında, ufak tefek, şarkıcı Atilla Atasoy gibi saç-sakallı, rahat giyinen, hakikatten çok bilgili ama kongre sonrasında bir o kadar muzur ve tatlı bir adam çıktı. P. Barnes kendini ağırdan satan, ölçülü bir İngiliz. Montpellier'den J. Bousquet ise tam bir bilimsel showman. Malum kongrede en çok tedavide yeni yöntemler, immünoterapi, antihistaminikler ve de eozinofiller üzerinde duruldu. Kongre lisansı İsveççe ve İngilizce idi. Ben de malum bir poster ile katıldım. Böylelikle bir poster hazırlamanın hiç de kolay olmadığını öğrenmiş oldum. Posterini hocam Dr. Stålenheim'in isteği üzerine İsveççe hazırlamıştık. Benim düşündüğümün üzerinde ilgi topladı. Kongre boyunca bir çok kişi benimle bu konuda konuştu. İnsanın tanımadığı birisinin gelip te yaptığınız çalışma hakkında olumlu

konusması, şevk vermesi, çok hoş bir şeymiş. İnsan kongreden dönerken, daha bir istekli oluyor. Posterini de en kısa sürede makale haline getirip, Allergy dergisine göndereceğiz. Size kongre kitabından bir adet gönderiyorum, yazıların en az yarısı İngilizce.

İki hafta önce Baltık Denzinde Gotland adasında Finli meslekdaşlarla bir toplantı vardı. Orada da Hillerdal'ın isteği üzerine, daha önce size bahsettiğim "Sarkoidoz-horlama-uyku apnesi" üzerine olan çalışmamızı sundum. Hakikatten Sarkoidozlularda bu iş daha sık gibi. O araştırmayı da Hillerdal ile beraber yazacağız.

Ayrıca, son iki aydır, yapmayı önceden düşündüğüm zannediyorum size de yazdığım, buradaki göçmen hemşerilerimizde allerji hastalıkları, atopi, IgE değerleri, allerjen spektrumları konusundaki araştırmaya başladık. Araştırmanın mali portresi 42.000 kron tutuyordu. Hocamın da yönetiminde olduğu, bir yardım vakfından bu parayı bulduk. Ben de buradaki büyükelçimiz Sn. Erdil Akay ve "Türk-İsveç Dostluk Derneği" üyeleri ile konuşarak, çalışmaya katılmalarını sağladım. Elçi beyin de bazı allerjik rahatsızlıklarının olması, zannediyorum ilişkimizi kolaylaştırdı. Bu dernek üyeleri genellikle hali vakti yerinde, eşi İsveçli olan, iyi meslek sahibi, doktor, mühendis, dişçi, işveren vs gibi kimselerin üye olduğu bir topluluk. Şimdiye kadar 70 anket doldurulması ve 35 kişinin muayenesini yaptık. Umarım kazasız belasız bu araştırmayı bitirebilirsek, çok iyi ve İsveç'te Türkler'le ilgili alanında ilk çalışma olacak. Muayeneler haftaya devam edecek, bakalım hayırlısı.

24 Mayıs: İstanbul'da Belediye temizlik işçilerinin sürdürdüğü grev yüzünden, şehrin çeşitli yerlerinde oluşan çöp yığınları, halkın sağlığını tehdit edici boyuta ulaştı. Salgın hastalık tehlikesi artıyor.

28 Mayıs: Sağlıkçılar Cezaevi'nde yatan 5 siyasi hükümlü kaçtı.

4 Haziran: Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) resmen kuruldu.

7 Haziran: SHP'den daha önce ayrılan milletvekilleri Halkın Emek Partisi'ni (HEP) kurdular.

11 Haziran: Şırnak'ın Güçlükonak İlçesi'ne bağlı Çevrimci Köyü'nü basan PKK'lı teröristler, 12'si çocuk, 7'si kadın ve 4'ü köy korucusu olmak üzere 27 kişiyi katlettiler.

12 Haziran: Diyanet İşleri Başkanlığı, güvenlik nedeniyle kara yoluyla hacca gidişleri iptal etti.

14 Haziran: 1 SEK (alış) 430.12 TL.

15 Haziran 1990
Sayın Hocam,

Göndermiş olduğunuz her iki mektubu da aldım, teşekkür ederim. Öncelikle yeni kurmuş olduğunuz Astımlılar Derneği için tebrik ederim, hayırlı olsun. Gerek hastalara ve belki de ileride yapılabilecek bazı araştırmalara umarım yararlı olur. Ülkemizde astımlılara daha önceden, kimsenin bilimsel nitelikte el uzattığını zannetmiyorum. İstanbul'da da bir Astımlılar Derneği olduğunu duymuştum ama ne tür etkinlikler yaptıklarını tam olarak bilemiyorum. Üyeler, dernekten (benim de önceden eniştem aracılığıyla tanıştığım), meraklı ve iyi niyetli bir kimya mühendisinin özel laboratuvarında ürettiği, bir tür mineral karışımı denilebilecek bir ilacı bedava olarak almaktaydılar. Ve yine yanlış hatırlamıyorsam, o kişi ile konuşmamızdan, ilacını yaklaşık 1000 astımlının kullandığını duymuştum. İstanbul Üniversitesi'nden bazı hocaların da bu konuyla ilgilendiklerini hatırlıyorum.

Önceki mektuplarımızda benden astımlı hastalar için bilgilendirici broşürler hazırlamamı istemiştiniz. Ben de hem evtozları hem de evleri hakkında bir şeyler hazırladım. Geçen hafta gelen son mektubunuzda istemiş olduğunuz Dermatofagoides'lerin* resmini ancak bulup yaptırabildim, gönderiyorum, umarım gazetedeki haberde resimler yeterince açıklayıcı çıkar. Ayrıca önceden göndermiş olduğunuz akciğer herniasyonlu hastanın da, yazısını hazırlayıp filmlerini yaptırdım. Yazıyı da son kez gözden geçirmesi ricasıyla Dr. Hillerdal'a verdim, o da fikrini söyleyecek. Yazıyı kendisinden alır almaz, bir dergiye göndereceğim.

Sayın hocam mektubunuzda astım ve immünoterapi hakkındaki görüşümü sormuştunuz. Biliyorsunuz buradaki kliniğin adı "Akciğer Kliniği-Astım Allerji Ünitesi", yani astımlılar ve diğer allerji hastalarının hepsi buraya gelmekte ve izlenmektedirler. Hocalarımın her ikisi de astımda, immünoterapinin yerinin olmadığına inandığından, hiç bir astımlıya aşı yapılmıyor. İmmünoterapi sadece arı allerjisi ve standart ilaç tedavisine yanıt vermeyen sorunlu allerjik rinokonjonktivit'de yapılmakta. Öncelikli tercih arı sokması sonucu anafilaksi geçirenler. Allerjik rinitli hastalar ise önce tıbbi tedaviye alınıyor, yeterli yanıt vermezlerse, o zaman aşı tedavisi konusu hastayla tartışılıyor. Yan etkiler, başarı şansının %100 olmadığı, uzun ve zahmetli olduğu, ender olarak ölümcül allerjik reaksiyonlar olabileceği vs anlatılıyor. Ancak galiba hasta insan psikolojisi olsa gerek, bana söylendiği kadarıyla, henüz aşı tedavisini reddeden olmamış. Zaten hastaların ya kendileri bu tedavi yöntemini soruyor, ya da kendilerine bu tedavi önerilince

* Ev tozu akarı.

hepsinin gözleri parlıyor. Toplantılardan ve okuduklarımdan edindiğim bilgiler de bu yönde. Çok tartışmalı bir konu. Tabii endüstri, bu alanı epeyce destekliyor, dolayısıyla yayınlanan araştırmalar çok da tarafsız olmasa gerek. Böyle bir ortamda, geleneksel çizgide kalmak daha mantıklı diye düşünüyorum.

Mektubunuzda ayrıca döndükten sonra klinikte neler yapabileceğimi ayrıntılı olarak sormuştunuz. Bronş provokasyon testlerinden metakolin testini, spesifik allerjenlerle yapılan tüm bronşial, nazal ve konjunktival provokasyon testlerini, gıda katkı ve boya testlerini, ve elbette tüm dermal testleri yapabiliriz. Eğer imkan bulunabilirse, bu konuda yapılacak olan bazı taramaların faydalı olacağını zannediyorum. Mektubunuzda Toros'un akciğer kanserli hastalara kemoterapi vermeye başladığını yazmıştınız. Çok iyi bir gelişme, öyle ya da böyle hastalar buna ihtiyaç duyuyor, bu alanda boşluk var ve bu hastalara sahip çıkmalıyız. Mektubumda size işçi sağlığı ile ilgili türkçe basılmış bir broşür gönderiyorum. Burada bir çok hastalıkla ilgili, bir çok dilde böyle broşürler var. Adamlar ihtiyaca göre, hemen her bilgiyi hazırlıyorlar.

20 Haziran: Viyana'da açılacak olan 'Anadolu'nun Görkemi' adlı sergi için gönderilen 7.500 yıllık Ana Tanrıça heykeli çalındı.

27 Haziran: 1.000 liralık madeni paralar piyasaya sürüldü.

14 Temmuz: Dr. Ziya Özel'in çalışmalarıyla, zakkumdan elde edilen 'NO' ekstresi ile ilgili bilimsel araştırmaların olumlu sonuçlar verdiği açıklandı.

2 Ağustos: Irak, Kuveyt'i işgal etti, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin: "Kuveyt'in artık Irak toprağı olduğunu" söyledi. İşgal olayına bütün devletler çok sert yanıt verdiler. BM, Irak'ın derhal Kuveyt'ten çekilmesini istedi.

24 Temmuz: 1 SEK (alış) 450.56 TL.

5 Ağustos 1990
Sayın Hocam,

Mektubunuzu aldım, teşekkür ederim. Öncelikle sormuş olduğunuz konularla ilgili bilgi yazmak istiyorum. Bakır işçileri ile ilgili planladığımız araştırma konusunda buradaki Meslek Hastalıkları bölümündeki analiz kısmı ile konuştum. Bana söyledikleri, NO, NO₂, N₂O₅ ve SO₂ gibi gazların hepsinin ortam havasında ölçülebileceği. Ölçüm için iki metod varmış. Birinci metodda; bir kurşunkalem büyüklüğündeki özel cam tüpler içine, emici vakumlu bir motor yardımı ile (portatif bir

teyp büyüklüğünde) hava emiliyor. Bu cam tüplerin içinde, özel bir kimyevi madde var, havadaki gaz bu madde ile karışıyor ve daha sonra özel bir sayaçta okunuyor. Bu da bir daktilo büyüklüğünde bilgisayarlı bir alet. Emici motor işçinin beline, sırtına veya fabrika içinde sabit bir yere takılıyor. Cam tüplerin on adedi bir arada, sigara paketi gibi ambalajları var, fiatı 150 SEK. Emici motorların tanesi takriben 7-8.000 SEK. Yalnız sonuçların bu metodla pek de güvenilir olmadığı ve +/- marjının geniş olduğu söyleniyor. Bunu daha güvenilir hale getirmek için, tüplerin okunduğu sayacın her seferinde fabrika içinde kalibrasyonu gerekiyor. Sayaç ise çok pahalı bir alet. Diğer metod; hava cam tüp yerine, içinde özel bir başka solüsyon olan cam bir şişenin içinden geçiriliyor. Daha sonra burada çözünen gazlar, yine bir sayaç tarafından okunuyor. Bu daha güvenilir ancak daha pahalı bir yöntem. Her bir ölçüm yaklaşık 3.000 SEK'a geliyor. Böyle bir araştırma için karşılıklı işbirliğini de araştırdım. Ölçümleri yapan kimyacı yolparası ve masrafları karşılanırsa kendisinin gelebileceğini veya yardımcı olabileceğini söyledi. Tabii mühim olan işin maddi kısmı, onun buradan karşılanması biraz zor gibi. Kimyacı ile konuşurken, adam birden "yahu bir-iki sene önce buraya Ankara'daki Çevre Enstitüsünden bir hanım gelmişti, burada konuştuğumuz bütün bu işlerin eğitimini aldı ve döndü, bu araştırmayı onunla yapabilirsiniz" dedi. Ancak ismini hatırlayamadı. Tatil ayı olduğundan bölümde sadece üç kişiydiler, o hanımın ismini bulamadılar, zannediyorum bir sonraki mektupta o ismi bulabilirim ve gönderebilirim. Ayrıca bu adamın söylediğine göre, havadaki bakır miktarı da bizim Çaparkayı köyündeki (Çankırı) hava ölçümlerini yaptığımız aletlere benzeyen aletlerle yapılıyor. Emilen havanın geçtiği membran gibi bir filtrenin üzerinde kalan tortudan bakır tayini yapıyor. Konu ile ilgili olarak ayrıca, bölümün doçenti Anna Rask Andersen ile de konuştum. Andersen'in özel ilgi alanı farmer's lung hastalığı (çiftçi akciğer) ve organik toksik toz sendromu. Bu hanım metal araştırması ile pek ilgilenmedi. Bakır ile maruziyet de, başlangıçta aynı organik toksik toz sendromuna benzer bir klinik tablo yapıyor. Kimbilir belki çiftçi akciğerine benzer bir fizyopatoloji de gelişiyor olabilir.

Tatil nedeniyle Karainliler'in çoğu Türkiye'de, ben de tanıdığım iki kişiyi aradım ve bulamadım. Hastanız İ. Ülkü hakkındaki bilgiyi size gelecek mektupta ulaştırmaya çalışacağım. Karainliler konusuna gelince, bildiğiniz üzere geçen sene yeni geldiğimde Dr. Hillerdal ile beraber onları muayene ve kabul ederlerse bronkoalveolar lavaj yapmak üzere teşebbüse geçmiştik. Ancak muayeneyi ister görmelerine rağmen yok tatildi, yok Ramazan'dı, yok dernekte seçim var filan diyerek ipe un serdiler. Ancak bir kısmının ve özellikle gençlerin bu işi çok istediğini biliyorum. İstemeyenler malum bazı yaşlılar.

Size daha önceki mektupta yazdığım üzere, burada ilkbaharda göçmen Türkler arasında allerji hastalıkları ile ilgili bir taramadan söz etmiştim. Buradaki elçilik mensupları ve ailelerinin tümü (70 kişi) ve Türk-İsveç Dostluk Topluluğu isimli bir derneğin tüm üyeleri (135 kişi)'ye iki kez doldurması için bir anket gönderdim, cevap vermeyenleri de telefonla aradım. 20 kişi katılmak istemedi ama 185 kişiden gereken bilgileri aldım. Stockholm'de üç muayene günü ayarlayarak biri bizim elçilikte, ikisi halkevinde (Folkethus) muayeneler ve cilt testleri yaptık, kanları aldık, reçete yazdık. Gelen katılımcılar da memnun oldu, ben de böylece önemli bir çalışmayı yüzakı ile bitirmiş oldum. Gerçi çalışma henüz tam olarak bitmiş değil, kanlarda Total IgE ve bazı allerjenler için RAST testlerine bakılacak. Tabii bu çalışma ve muayeneler buradaki göçmenler arasında hemen duyuldu. Stockholm'deki ikinci muayene gününde 5 Karainli hanım geldi, hepsi burada İslam Derneği üyesi kapalı hanımlardı, ama her biri 10 kişiyi sulu dereden susuz geçiren cinsten açık göz kadınlar. Onları da istekleri üzerine muayene ettim, memnun oldular; diğer muayene günü bunlardan 7 hanım daha geldi. Onların isteği üzerine Karainliler'i muayenesi konusunu tekrar konuştuk. Hanımların hepsi muayene olmak ve her tetkikin ayrıntılı yapılmasını istiyorlar. Bana "sen muayene gününü ayarla, erkekler gelmezse biz hanımları toplar geliriz" dediler. Daha sonra da bana hastaneye gelmek isteyen 25 kişilik bir liste gönderdiler. Durum bu aşamaya gelince dernek başkanları devreye girdi ve yeniden muayene seferberliği gündeme geldi. Ben de Dr. Hillerdal'a durumu açtım. O da Stockholm'de Karolinska Hastanesi ile konuşup, zaman ayarlamaya çalışacak. Tabii buradaki genel yaz tatili nedeniyle bütün konuşmalar 1.5 ay önce oldu. Tatil ağustos ortasında bitmeye başlıyor, bakalım sonra ne olacak? Ben Dr. Hillerdal'a eğer imkan bulabilirse, her ayın bir gününü Karainliler'e ayırmasını, Stockholm'de bir hastanede o gün özel "Karain polikliniği" gibi bir şey önerdim. Kendisi de olumlu karşıladı, malum sorun ekonomik. Keşke böyle bir şeyi gerçekleştirebilsek. Zannediyorum karşılıklı işbirliği imkanlarına da katkıda bulunur.

Kweim Testi* konusunu da hem Dr. Stålenheim hem de Dr. Hillerdal ile konuştum. Açıkçası günlük pratikte önemli bir yeri olmadığı görüşündeler. Seyrek olarak uygulamalarının sebebi, o hastalar akademik olarak yayınlanırsa bazı editörlerin bu testi isteyebilmesinden kaynaklanıyor. Testi bütün İsveç'e Karolinska İmmünoloji Laboratuvarı hazırlayıp gönderiyormuş, fiatı epeyce pahalı, onun da ötesinde son 8 aydır hazırlanacak sarkoidozlu hasta dalağı bulamadıklarından halen bu test yapılamıyor.

* Sarkoidoz hastalığının teşhisinde kullanılan bir test.

Davetinizi Dr. Hillerdal'a ilettim, seneye Türkiye'ye gelmeyi istiyor. Belki yaz aylarında ucuz, bir ay süreli açık tren biletleri var burada, onunla gelebilirim dedi. Yalnız malum Avrupa'nın son durağı İstanbul. Oradan sonra nasıl devam etmek gerekir diye bana sordu, ben de elimden geldiğince yolculuğunu uçakla yapmasının daha kolay olacağını anlattım.

8 Ağustos: *Bütün uluslararası baskılara ve uyanlara aldırış etmeyen Irak'a karşı, ABD, Suudi Arabistan sınırına askeri yığınak yapmaya başladı.*

9 Ağustos: *Cumhurbaşkanı Özal, ABD Dışişleri Bakanı Baker ile Çankaya'da görüştü.*

10 Ağustos: *Cumhurbaşkanı Özal'ın TBMM'de grubu bulunan partilere yaptığı çağrısı, SHP Genel Başkanı Erdal İnönü ile DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel "hayır" yanıtını verdiler.*

23 Ağustos: *Başbakanlık, şifreli telsiz emriyle valiliklerden, 'topyekün bir savaşa hazırlıklı olunmasını' istedi. Ordu'da gözle görülür bir hareketlenme var, sınır bölgelerine mekânize birlikler kaydırılıyor.*

5 Eylül: *Hükümet'e asker gönderme izni, TBMM'nin gizli oturumunda kabul edildi.*

28 Ağustos: *1 SEK (alış) 470.40 TL.*

10 Eylül 1990

Sayın Hocam,

Yaklaşık bir yıldır üzerinde çalıştığımız göçmenlerle ilgili araştırmanın yazısını nihayet bitirdik. Buradaki hocam çok iyi bir kişi ama yazı konusunda çok hassas davranıyor ve bu nedenle işlerin gidişi biraz yavaş oluyor. Ancak sonuçta biten yazının da yayınlanacağına kesin gözüyle bakıyorum. Yazımızı Allergy dergisine gönderdik, bir nüshasının da size iletiyorum.

27-29 Ağustos tarihlerinde burada Dr. Hillerdal'ın düzenleyici olduğu Pnö-mokonyoz (mesleki akciğer hastalığı) konulu bir 2.5 günlük bir seminere katıldım. Toplantıya Hollanda'dan Hans Planteyd ve ABD'den John Craighead patoloğ olarak gelmişlerdi. Ben bu adamlarla nasıl tanışırım diye düşünürken, Planteyd ismimi katılanlar listesinde görerek kendisi benimle tanışmak istemiş. Esmer görünümlü iki kişiye yanaşıp beni sormuş, herhalde tüm Türkler'i esmer zannediyor (sorduklarından birisi de bir Suudi). Ben de duydum ve hemen gidip kendisi ile tanıştım. Bana sizi sordu, ben de sizinle çalıştığımı söyleyince, adam memnun oldu. Sizi ve çalışmalarınızı izliyor, tanıyor. Konuşmasında çalışmalarınızdan ve son kitabınızdan bahsetti. Amerikalı sizin kitabınızı bilmi-

yormuş, Dr. Hillerdal'dan sizin kitabınızı alarak ona da gösterdim, kitabı ödünç alıp bir gün inceledi. Kendisi esasen Tremolit ile araştırma yapıyormuş. Türkiye üzerine biraz konuştuk. Planteyd bana sizinle ilgili bir anısını anlattı. 1988 veya 1989'da Atina'da mezotelyoma ile ilgili bir toplantı esnasında, sizin kitabınızdan aldığı Türkiye haritası slaytlarını göstererek konusunu anlatırken, bir Yunanlı meslekdaş kalkıp sizin kitabınızdan alınan bu slaytları protesto etmiş. Nedeni de Türkiye etrafındaki komşuların isimleri yokken, Kıbrıs'ı tek isimle yazmış olmanız. Yani Kıbrıs'ı ilhak ettiğinizi anlayarak, protesto etmiş. Planteyd ile beraber epeyce güldük. Ürgüp ve Karain ile ilgili bazı sorular sordu, Karainli birkaç hastası olduğunu söyledi. Ben de sizin bütün Karainliler hakkında dökümanları topladığınızı söyledim, elindeki bilgileri de size gönderecek. Açıkçası toplantıda konuşulanlar, üç yıl önce bizim Hacettepe'de konuşulanlardan farklı değildi. Bil-dirilerden ilginç olan bir kaçının fotokopisini gönderiyorum.

Artık kesin dönüş hazırlıklarına başladık sayılır. Ben buraya 7 Ocak 1989'da gelmiştim. 7 Ocak 1991'de sürem doluyor ve zaten pasaportumun izin süresi de 10 Ocak'a kadar geçerli. Ocağın ilk haftası sınava gireceğim ve mümkünse 8 Ocak ta geri döneceğim. Hem çalışıp hem de sınavıma hazırlanıyorum.

Sizin önceki mektupta sorduğunuz hasta İ. Ülkü Hollanda'da oturuyormuş, buradan bilemediler. Yine önceki mektupta bahsettiğim meslek hastalıkları laboratuvarında çalışan hanımın adı da A.N imiş (Ankara, ISGÜM den gelmiş).

17 Eylül: *27 Mayıs darbesinin ardından idam edilen dönemin Başbakanı Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın naaşları, feribotla İmralı Adası'ndan İstanbul'a getirilerek devlet töreniyle Topkapı'da yaptırılan Anıt Mezara defnedildi.*

26 Eylül: *Milli İstihbarat Teşkilatı'nda (MİT) uzun yıllar çalıştıktan sonra Müsteşar Yardımcılığı görevinden emekli olan Hiram Abas, İstanbul'da özel otomobilinin içinde uğradığı bir suikast sonucu şehit edildi.*

26 Eylül: *Anayasa Mahkemesi'nce iki kez iptal edilen, daha sonra Cumhurbaşkanı Özal tarafından veto edilen, kamuoyunda 'Kıyak emeklilik yarası' olarak bilinen Milletvekillerinin emeklilik haklarını düzenleyen kanun TBMM'de grubu bulunan 3 partinin (ANAP, SHP, DYP) desteğiyle tekrar kabul edildi.*

22 Ekim: *Barajlardaki su seviyesinin tehlikeli ölçüde düşmesi üzerine, İstanbul'da yağmur bombası atıldı. Yağan yoğun yağmur, barajlardaki su seviyesini yükseltti.*

24 Ekim: *1 SEK (alış) 490.47 TL.*

31 Ekim 1990
Sayın Hocam,

Dönüş vakti yaklaştıkça insan ister istemez günleri sayıyor. Alev bavulları geçen aydan toplamaya başladı. Begüm'e Ankara'ya gidince sana bisiklet alacağız diyoruz. Ben de itiraf edeyim, burada sıkılmaya başladım. Kedi allerjisi olan, evinde iki kedi besleyen, kedisinin evden uzaklaşması gerektiğini bilen ama yine de yarım saat bunun için pazarlık yapan, ağlayan, İran kedisinin yerine Siyam kedisi alıp alamayacağını soran, genellikle esas sorunu yalnızlık olan garip, bazen hoş, bazen soğuk, bazen sıcak olan farklı kimseler. Ne olursa olsun insan kendi kültüründen olan hastaları da özlüyor. Afrikalı ve uzak doğulular değil ama Güney Amerikalı, Balkan ve bazı Arap hastalar, bizim millete benziyorlar. Onların da çoğu acaba doktor bizim hemşerimiz mi? diye mutlaka önce nereli olduğumu soruyorlar. Genellikle de ardından İsveç'in dedikodusunu yapmaya başlıyorlar. Henüz halinden memnun olduğunu söyleyen göçmene rastlamadım. En berbat memleketten dahi gelse, herkes memleket özlemi içinde.

Dönüş biletimizi 8 Ocak için simdiden ayırttık. Sınavda umarım mahcup olmam, sürekli bir şeyler okuyorum. Açıkçası sayenizde gerçekleştirdiğim eğitim için sadece Hacettepe Üniversitesi ve memleketime değil, kendimi öncelikle size karşı borçlu hissediyorum. Sizlere ve Altay Ağabeye sevgi ve saygılarımı, klinikteki tüm arkadaşlara sevgi ve selamlarımı iletiyorum.

5 Kasım 1990
Fuat,

Çoktandır mektup yazamadım, ama sen hep hatırımızdasın. Daha önceden mektup yazıp iki hasta için fikir isteyecektim ama olmadı. Birincisi 17 yaşında bir delikanlı, doğduğundan beri akciğer hastası. Şimdi diffüz akciğer hastalığı var, muhtemelen bronşiolitis obliterans. Ayrıca, yüz çevresinde ve burun üzerinde Acne Rosacea'ya benzeyen deri lezyonları ile birlikte nazal septum perforasyonu var. En az 10 kez biopsi alınmış, altı kez deri-patoloji-göğüs hastalıkları konsesyine çıkarılmış. Kimisi SLE, kimisi Wegener hastalığı, kimisi de lenfoma demiş. Bilen yok. Patolojiden rica ettim, şu biopsilerini verin de dışarı gönderelim diye. Olur niye olmasın dediler ama bir türlü vermediler. İkinci vaka; Hodgkin hastalığı olan bir hastada plevral efüzyon gelişmişti. İki kez plevra biopsisi alındı, farklı sonuçlar geldi. Sonra biopsi materyelinde ışığı çift kırınan partiküler yabancı cisim görülüyor dediler. Nişasta olabilir denildi. Mediastinoskopi yapılırken operatö-

rün eldiven talkı ile bulaşmıştır denildi. Verin bir de dışarı soralım dedik, tabii neden olmasın dediler ama gene vermediler. Bu onur meselesi bizim canımıza okuyor. İyi ki tarihte bir Osmanlı İmparatorluğu kurmuşuz, hala onun gölgesiyle bilmediğimizi sormaya çekiniyoruz. Bunları yazmamın sebebi, alabilseydim bu dokuları sana gönderecektim, onun için.

Londra'daki toplantıda Göteborg Üniversitesinden Gunnar Martensson isimli bir doktor ile tanıştım. Temiz yüzlü efendiden bir adam. O da asbestle ilgili çalışmalar yapmış. Kongrede, mezotelyomalarda plevra sıvısında hyaluronik asit bakmışlar, onu sundu. Yöntem gayet basit. Bizde bir sürü hasta var, biz de bu konuyla ilgilenebiliriz. Birisine tez verelim, yapsın diye düşündük. Bunun için kitini almak lazım. İsveçli .... firması üretiyormuş. Türkiye'deki temsilcilerinden bunu almak çok zor, adamları da sevmedim, güven telkin etmediler. Hastane soyguncusu tipli adamlar. Neticede sorduk sorduşturduk, bunu İsveç'te Uppsala'da Anders Uhl'in isimli bir kişi satarmış. Telefonu da ..... Sor bakalım bu adama, bu kitleri nasıl alabiliriz, kaçta satıyormuş? Sıvıları dondurmaya başlasak sonra hepsine bakılabilir mi? Bunlar Gunnar Martensson'dan da öğrenilebilir.

Bizler iyiyiz, ekibe Salih de katıldı. Başka kadro alamıyoruz, iyi ki bir kaç yabancı asistanımız var, onların da epey yardımı oluyor, bütün ekibin çalışmaktan canı çıkıyor, ama bu tempo beni memnun ediyor. Hollanda'da çıkacak olan "Asbestos Related Cancer" konulu bir kitabın, "Erionite Related Disease" başlıklı bölümünü yazdık. Oxford Üniversitesinden yayınlanacak "Cluster Case Report" isimli bir kitapta yine bir bölüm bize ait olacak. Devlet Planlama Teşkilatına bir araştırma projesi ile başvurmuştuk, kabul edildi. Kısmet olursa oradan yeterli bir destek alacağız. Öte yandan ABD Boston Üniversitesi Onkoloji Merkezinden bir ekip yardımıyla mezotelyomalarda yeni bir tedavi protokolu uygulamaya başladık, belki bunun için de bir destek alabiliriz, hayırlısı.

Geçen ay Dünya Sağlık Teşkilatı Avrupa Bölge Merkezinin davetlisi olarak Roma'ya gittim. Bir komisyonun çevre sağlığı ve Cluster case report kısmında görev vermişlerdi. Bizim Nevşehir bölgesin araştırmalarımızı aktardım, zannediyorum beğendiler, herkes tebrik etti, except Yunanlı bayan doktor! Pek de çirkindi zaten.

Bu hafta sonu Kastamonu'ya gidip oradaki doktorlara meslek hastalıkları hakkında bir konferans vereceğim. Yarın Ankara'da ayrı bir toplantıda Türkiye'de kanser araştırmaları konulu bir konuşmam var. 20 Kasım'da İzmir'de astım patogenezi hakkında da bir konuşmam daha var, hasılı boyuna hazırlanıp duruyoruz

ve yoruluyoruz, belki çok göze görünmeyen ama birisinin yapması gereken işler. Gönderdiğin literatürler sayesinde YÖK kütüphanesine gitmeye gerek kalmıyor, epey işe yarıyorlar.

Enis Danimarka'da Dünya Sağlık Teşkilatında eksper olarak bulunuyor, halen Doğu Avrupa özellikle Romanya'nın sağlık sisteminin düzeltilmesi için çalışıyorlar. Umarım başarılı olurlar. Bizden bir kötü haber, Dr.Nusret Fişek'i dün kaybettik. Adamcağız memleketimizdeki sağlık sistemine çok emek verdi ve düzeldiğini göremeden öldü. Allah rahmet eylesin. Ölmeden önce vasiyet etmiş, savaşınıza devam edin diye.

Hepinize selamlar, Mim uykusuz da iyice büyümüştür. Gözlerinizden öperim.

Dr. İzzet Barış

20 Kasım: 1 SEK 500.90 TL

12 Kasım: Hacettepe, Ankara, Gazi ve ODTÜ'de bazı öğretim üyeleri, 'Türbanı ve Laiklik karşıtı akımları' protesto etmek amacıyla derslere girmediler. Bazı öğretim üyeleri Anıtkabir'e yürüdüler.

14 Kasım: Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, derslere girmeyerek Anıtkabir'e yürüyen öğretim üyeleri hakkında inceleme başlattığını açıkladı.

15 Kasım: Aileden sorumlu Devlet Bakanı Cemil Çiçek'in 'Flörtün fahişelikten ne farkı var' şeklindeki açıklaması büyük tepkilere neden oldu.

16 Kasım: ODTÜ'nde görevli yaklaşık 1.500 öğretim üyesi, Rektör Prof. Dr. Ömer Saatçioğlu başkanlığında Anıtkabir'e yürüdüler ve Ata'nın huzurunda saygı duruşunda bulundular.

29 Kasım: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Irak ordusuna Kuveyt'ten çekilmesi için 15 Ocak 1991'e kadar süre verdi.

30 Kasım: Temel gıda maddelerinde %5 olan KDV oranı %6'ya, diğer mallarda %11 olan oran ise %12'ye çıkarıldı.

3 Aralık: Genelkurmay Başkanı Org. Necip Torumtay istifa etti.

12 Aralık: Erdal İnönü ile Süleyman Demirel buluştu, ortak bildiri imzalayarak erken seçim istediler.

13 Aralık: SSCB Dışişleri Bakanı Eduard Şevardnadze Ankara'ya geldi.

13 Aralık: Türkiye'de ilk beyin dokusu nakli Bursa Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'nde yapıldı.

14 Aralık: Eski Maliye Bakanı Vural Arıkan'ın kız kardeşi Saadet Özbek ile 11 yıllık eşi, Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Cemil Çiçek'in kurduğu Aile Araştırma Kurumu'nu protesto etmek için boşandılar, ancak birlikte yaşayacaklarını açıkladılar.

29 Aralık 1990: Taşıt trafiğine kapatılan Beyoğlu'ndaki İstiklal Caddesi'nde 30 yıl aradan sonra tekrar Tramvay hizmet vermeye başladı.

2 Ocak 1991: 1 SEK 519.78 TL ve 1 ABD doları 2927.13 TL.

15 Ocak: BM Güvenlik Konseyi'nin Irak'a Kuveyt'ten çekilmesi için verdiği süre doldu.

17 Ocak: BM'ye bağlı müttefik kuvvetler, Çöl Fırtınası Harekatı'nı başlatarak Irak'a karşı saldırıya geçti.

9 Nisan: Gürcistan bağımsızlığa Kavuştu.

29 Haziran: Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleri üzerine Yugoslavya'da iç savaş başladı.

İsveç Sonrası

1991 Ocak ikinci haftası İstanbul üzerinden Ankara'ya geri döndük. Önce bir kaç gün İstanbul'da ailelerimizle hasret giderdik, iki yıldır görüşmemiştik. Korkunç bir karakış, neredeyse İsveç'ten beter bir durum. Biz geldikten bir kaç gün sonra, Baba Bush'un birinci Irak hareketi başladı. Herkes radyo, televizyon başında. Bu hareketin olacağı birkaç ay öncesinden belliydi. Biz artık Türkiye'ye dönüyoruz dediğimizde, bazı İsveçliler'in "Neden? orada savaş olmayacak mı, niye dönüyorsunuz, oturma süreniz mi bitti, uzatılmıyor mu" gibi soru sorduklarını hatırlıyorum. Aile dostumuz sevgili Medi bizi özel olarak bu konu ile ilgili arayarak, dönmek istemiyorsak, evinde kalabileceğimizi bildirdi. Klinikteki Hocam da İsveç'te kalmam için düşüncemi sordu, ben net olarak döneceğimi söyledim. Acaba Türkiye savaşa giriyor da biz mi anlamıyorduk, yoksa dünyaya biraz kuzeyden bakınca Türkiye ile Irak aynı ülke olarak mı görülüyordu. Ancak biz kesin dönüş yapmadan önce bir ziyaret için Medi Macaristan'a gidecekti, çocukları savaş çıkacak ne işin var oralarda deyip, buna da karşı çıkınca, demek buralarda, batı ve kuzey Avrupa'nın doğusu, "hep doğu" olarak düşünülüyor dedik. İnsan davranışından da biliyorum, genellikle ülkelerin hep batısı gelişmiştir, nüfus batıya göç eder, doğu hep biraz geç kalmıştır, doğu deyince hep akla geleneksellik vs gelir, güneş bile doğudan batıya hareket eder, demek insanlar da davranışsal olarak ayçiçeği durumu (veya sendromu) var. Ev sahibimiz Ioannis de bizi havaa-lanından yolcu ederken, kendimize dikkat etmemizi tembih ediyordu. Yani memleketimize bu ruh haliyle dönmüştük. Eşimin ülke hasreti benden daha çoktu, Yeşilköy'e inince yeri öpmesinden çekiniyordum.

Yanımızda taşıyamadığımız ve kargo ile gönderemediğimiz bazı eşya ve giysilerimizi verecek yer aradık, bulamadık, o zaman televizyonda her gün Romanya'daki sefalet, yetimhaneler vs. gösteriliyor ve fakir Romenler için yardım toplanıyordu. Biz de elimizdeki bu eşyaları bu kampanyaya verdik. Sonradan

kamyonlar ile giden bu yardımları, dağlarda Çavuşesku Securitas'larının (eski rejimin gizli polisleri) yağmaladığını öğrenecektik.

Uçağımız rötarlı olarak geceyarısını geçe İstanbul'a indi. Uçağa binerken fazla bavul ağırlığımız için cebimizdeki tüm paraları bitirmiştik, nasıl olsa bizi orada ailemiz karşılayacaktı. Eşimin kucığında kızım, benim kucarımda ise hayatımda ilk kez sahip olduğum bilgisayarım vardı. Pasaport kontrolünden geçip, gümrük kontrolüne takıldık, herkesin tüm bavullarını açıp bakıyorlardı. Bu saatte bundan daha büyük bir eziyet olamazdı, o bavulları kapatana kadar akla kararı seçmiştik, kızım uyur uyanık ağlamaya ve kusmaya başladı. Bu arada çevreden görüyoruz, gümrükçüler herkesden para, sigara, parfüm, içki ne bulurlarsa alıyorlar, kimse de sesini çıkaramıyor. Lisan bilen bazı Türkler yabancılara yol gösteriyordu. Bavulların açılmasını istemiyorsanız, sigara paketi kenarına biraz mark, kron, frank vs koyup da memura vermek gerekiyordu. Yoksa zaten bavulu açınca içinden istediğini alacaktı. Yani korkunç bir karşılama, iki yıl sonra o kadar özlemde sonra memleketimizin gece yüzüyle karşılaşıyorduk. Sıra bize geldiğinde memur, bizden de bir şeyler istedi. Ama bizde sigara, içki, parfüm ve para yoktu. Bilgisayara bakıp bir şeyler söylediler, ben görevli olduğumu filan söylediğimi hatırlıyorum, neticede benden ancak bir kart alabildiler o kadar. Neyseki o günkü durumla bir daha hiç karşılaşmadım, sonraki yıllarda gümrüklerimiz eskiye göre çok düzeldi.

Eşimin halasının Cebeci'de inşaatı yeni bitmiş bir apartman dairesi vardı; eşyaları İstanbul'dan Ankara'ya taşıdık. Evin elektrik ve suyu henüz bağlanmamıştı ama müteahhit bir iki güne kadar hallolacağını söylemişti. O karakış şartlarında taşındık, eve su bağlanmasına rağmen apartmanın su sistemi soğuktan dondu. Elektrik bağlandı ama arıza yaptı, günlerce yanmadı. Dolayısıyla evin kaloriferleri çalışmadı. Evin bir odasına soba kurduk, camları naylon ve halıyla kapatıp, yine hep beraber yer yatağında yatmaya başladık. Ben bu ortamda Allerji uzmanlık sınavıma tekrar girdim, çünkü yurtdışındaki uzmanlığımın, burada da tescili için yeniden sınava girmem gerekiyordu. Ancak bir ay sonra bu evden ümidimizi kesip, yeni bir ev bulduk ve modern Türkiye ile tekrar tanıştık. Yani akan bir su, yanan bir elektrik ve ısıtan kaloriferi kastediyordum. İnsanın gördüğünden geri gitmesi gerçekten zor bir olay.

Şimdi o günleri düşünüyorum da, kolay bir dönem değilmiş. 1992 yılı başlarında uzmanlıktan, yardımcı doçentliğe atanınca, maddi açıdan biraz rahatlamıştık. Kızımızı dönünce önce bir devlet kreşine verdik, altyapısı pek yeterli değil gibiydi; ama emniyetli ve ucuzdu. Yine de bir akşam evde, kreşte öğrendiği bir

şarkıyı duyunca şok olduk, hemen oradan alıp, özel bir kreşe verdik. Üç yaşındaki kızımın öğrendiği şarkı şuydu;

Çantayı taktım koluma
Çıktım asfalt yoluna
Ben bir subay beklerken,
Çöpçü girdi koluma...

1992 yılında Göğüs Hastalıkları dalında doçentlik sınavını kazandım, 1999'da profesör oldum. Hacettepe Tıp Fakültesi'nde ilk kez "Erişkin Allerji Ünitesi"ni kurdum, halen bu ünitenin sorumlusu olarak çalışmaktayım. İsveç'teki hocam Gunnemar Stålenheim 1993'te Ankara'da bizi ziyarete geldi. Hacettepe'de bize bir konferans verdi. Kendisini İzzet hocamla Kapadokya'ya götürdük, dönüşte arabayı kullanmak istedi ve bir talihsizlik sonucu bir kaplumbağa ezdi, çok üzüldü. Yine aynı yıl Uppsala'daki evsahibim Ioannis ve eşi Kristina, küçük bebekleri ile Ankara'da bizi ziyarete geldi, Ankara'yı çok beğendiler. Sonra ailece İstanbul'a geçtiler, orayı da gezdiler.

Ankara'ya dönünce, buradaki kuzeylilerin zaman zaman bir araya gelerek toplandıklarını, kendilerini Nordic Club olarak isimlendirdiklerini öğrendim. Biz de bu klübün içine girdik ama ne yazık ki toplantılara katılımımız sadece yılbaşı civarındaki "Lusiadagen (Santa Lucia günü)" katılımları bazında kaldı. O gün katılımı aksatmamamızın nedeni de, çocukların çok güzel şarkılar söylemesi ve bir arada eğlenmesiydi. Daha sonra bu klüpten koştuk. Bir seferinde Hacettepe'de o zamanki sekreterimiz Gülali bey, "hocam Kamile isimli birisi sizinle görüşmek istiyor" diye bir telefon bağladı. Telefona İsveçli Camilla hanım çıkmıştı. Belki de bizim Gülali haklıydı, Camilla ismi Kamile'den gelmekteydi.

Göğüs uzmanlarının resmi sayılabilecek derneği olan Toraks Derneği'nin çeşitli kademelerinde çalıştım, 2003 yılında 6. Ulusal Kongre başkanlığını, 2004 yılında Astım Sempozyumu başkanlığını yaptım. Allerji uzmanı olarak, bu branşın tek uzmanlık derneği olan Ulusal Allerji ve Klinik İmmünoloji Derneği'nde 2006 yılında XIV. Ulusal Kongre Başkanlığını yaptım ve halen bu derneğin yönetim kurulu üyesiyim. 2007 yılında bu iki derneğin ortaklaşa olarak İstanbul'da düzenlediği Dünya Astım Kongresi (World Asthma Meeting) düzenleme komitesinde bulundum. Araştırmalarımda ilgi alanlarım temel olarak; astım ve allerji hastalıkları epidemiyolojisi, polen ve ilaç allerjisi ve sarkoidozdur. Ülke çapında bazı çok merkezli araştırmaların gerçekleştirilmesinde ve yayınlanmasında katkım ol-

muştur. Özel olarak analjezik (ağrı kesici) ilaç allerjisi konusunda uğraşmaktayım. Çeşitli konularda uluslararası araştırmalara katıldım. Ağrıkesici ilaç allerjisi olan astımlılar (Samter sendromu) konusunda Avrupa içersinde özel bir araştırma grubunun üyesiyim. Her yıl gidememekle birlikte, grubumuz yılda bir düzenli olarak Polonya'da Krakow Üniversitesi'nde toplanıyor ve dünyadaki yıllık araştırmaları gözden geçiriyor. Krakow Üniversitesi'nden Prof. Dr. Andrzej Szczeklik ve Göteburg Üniversitesi'nden Prof. Dr. Jan Lötvall ile iki ayrı zamanda iki ayrı araştırma grubu olarak Avrupa Birliği'nden araştırma projesi desteği almak için başvurduk, ama başarılı olamadık, başvurularımızı desteklemediler. İlk fırsatta tekrar deneceğiz. Yapamadığım ama halen yapmayı istediğim bir konu, Avrupa'daki Türk göçmenlerle ilgili bir projedir. Bu merakımın bilinmesi nedeniyle arasıra bazı Avrupa tıp dergilerinden, incelemem için araştırma yazıları gönderiliyor. Yine yapamadığım ama artık yapamayacağım diğer şey de "Doktora programı". Dönerken orada hocam Dr. Stålenheim ile bu konuyu konuşmuş ve anlaşmıştık. Ben ülkemde astım ve allerji hastalıkları epidemiyolojisi konusunda birbirini takip eden tamamen orijinal araştırmalar yapacak ve İsveç'teki Doktora eğitim programına uyacaktım. Ancak arada ve araştırmalarım bitince en az üç ay oraya gidip kalmam gerekiyordu. Ben araştırmalarımı fazlasıyla yaptım ama çeşitli nedenlerle imkan bulup da gereken dönemlerde İsveç'e gidemedim. Bu kişisel olarak beni üzen bir konudur. Doktora dereceli kişilere, hep ayrı bir saygı duyarım.

Avrupa Allerji ve Klinik İmmünoloji Akademisi ile Avrupa Solunum Derneği'nin üyesiyim. Polonya ve İspanya'da yayınlanan iki ayrı Allerji dergisinin Editör Kurulu üyesiyim. Baba tarafından dört göbek öncesinde denizci imişiz, atalarım önce korsanmış, sonra sermayeyi toplayınca tüccar olmuşlar. Dedelerimden bildiğim en eskisi olan Deli Mehmet Reis'in yaptığı en önemli işlerden biri, muhtemelen Servantes'i henüz meşhur olmadan esir edip, İstanbul'a götürüp satması. Servantes bu badireyi atlınca, anılarını yazarak romancılığa başlamış. İlk romanının ismi "La Galatea"; bu kitapta İstanbul'daki esaret günlerini anlatmış. Şeceremin bu özelliğini İspanya'da bir toplantıya gidince anlatmayı düşünüyorum. Belki koca Servantes esir düşme romancı olmayacaktı, dünya onu tanımayacaktı.

Halen geriye baktığımda yüzlerce tıp öğrencisinin eğitimine katkıda bulunduğumu zannediyorum. Gerek Göğüs Hastalıkları ve gerekse Allerji alanında eğitim verdiğimiz bir çok asistanımız oldu, bunların hepsi bizim memleketimizden değildi. Balkan ülkeleri, Suriye, Lübnan, Suudi Arabistan, Nepal gibi bir çok ülkelerden de öğrenci ve asistanlarımız oldu ve halen var. Her yıl yaz stajlarına Avrupa'dan, Kafkas ülkelerinden ve diğer bir çok yerden öğrenciler geliyor. Sade-

ce doktorlar için değil, hastalarımız için de kitaplar ve eğitim broşürleri yazdık. Gerek mezun olup sahada çalışan meslekdaşlarımız ve gerekse hastaların eğitimi için sayısız toplantılar yaptık. Yurtdışında tanınmamızsa yaptığımız ve yayınladığımız araştırmalarımız sayesinde.

Kendi dönemimden olup da farklı burs ve desteklerle yurtdışına giden bir çok arkadaşım geri dönerek üniversitede çok başarılı akademisyenler oldular. Bugün bu güzel kişisel ilişkiler üzerine inşa edilen bir çok kurumsal ilişki, ülkemizdeki bir çok akademik faaliyet ve tıbbi meslek derneklerinin omurgasını oluşturmuştur. Bugün ülkemizde başarıyla dünya çapında bilimsel kongre ve toplantılar düzenleniyorsa ve bizler bir çok uluslararası araştırmalara ortak olarak girebiliyorsak, gelinen bu noktada bazı özverili kişilerin emeği ve katkısı daha çoktur. Herhalde üniversitelerimizi bugünkü noktaya getiren ve ileriye götürecek olanlar da, bu sessiz ve özverili çalışkan insanlardır.

2004 yılında ekonomik şartların zorlamasıyla muayenehane açtım. Keşke maşım bana yetseydi de üniversitede tam gün çalışsaydım. Kızım lise ikinci sınıftayken üniversite hazırlık kursu için dersane ücretlerini öğrendiğimde, bu kararı vermek zorunda kaldım! Part-time çalışmanın kendine özgü bir sürü sorununu muayenehane ortağı arkadaşım Prof. Dr. Rana Karabudak ile beraber yaşadık, hastalarımıza orada yardımcı olduğumuzu zannediyorum, ama şimdi hükümetimiz özel hastanelere destek vermek için muayenehaneleri kapatmak derdinde. Mesleğim sayesinde dünyanın bir çok yerindeki çeşitli bilimsel toplantılara katılma şansı buldum. Kimine davet edildim, kimi için burs aldım, kimine cebimden gittim ama bugüne kadar, mesleğim ile ilgili hiçbir gelişmeyi kaçırmadım diyebilirim. Bizden sonra gelenler bilemiyorum, bizim bu durumumuzu yakalayabilir mi? Dünyanın neresinde olursanız olun, bilim adamlığı saygın bir meslek, ben de mesleğimle her zaman gurur duydum. Katıldığım toplantılara, kitaplara, fotokopilere verdiğim parayla herhalde bir ev alabilirdim, ama olsun, ben yaşamımdan memnunum.

Türkiye bu arada gelişti, geçen yıllar boşa geçmedi. 1990 yılında doğuştan beklenen yaşam süresi 66 yıl iken, 2006'da 71.5 oldu (kadınlarda 74, erkeklerde ise 69.1). Bebek ölüm hızları azaldı; 1990'da 1000'de 55.4 olan oran, 2006'da 22.6'ya indi. Toplam doğurganlığımız azaldı; 1990'da 3.07 iken, 2006'da 2.8'e indi. Ülkemin olumlu yönde gelişmesinde, bizler gibi çalışan kişilerin katkısı olduğunu düşünüyorum. Ama bütün bu olumlu gelişmelere karşın, üniversite sistemimizde halen 12 Eylül döneminin kurduğu YÖK devam ediyor. İlkokulda sınıf başkanını seçen bizler, çeşitli sivil toplum örgütlerinde seçimlere katılan bizler,

apartmanda yönetici seçen, ülke yönetiminde oy kullanan bizler, hala üniversitelerimizin yöneticilerini seçemiyoruz. Militer düzenin getirdiği otoriter kurallar, maalesef vasat politikacıların "fetih" anlayışına da hitab ettiğinden, idari sıkıntılarımız halen artarak sürüyor.

Bugün hocalarım Prof. Dr. İzzettin Barış ve Prof. Dr. Mustafa Artvinli emekli oldular, halen Hacettepe Göğüs Hastalıkları ABD Başkanı Prof. Dr. A. Altay Şahin'dir. Mektuplarımda isimleri geçen Prof. Dr. Lütfi Çöplü, Prof. Dr. Toros Selçuk ve diğer genç öğretim üyesi ve araştırma görevlisi arkadaşlarımla birlikte çalışmayı sürdürüyoruz. Umarım ben de hocalarım gibi çalışkan, üretken bir dönemin ardından sağlıklı ve huzurla emekli olurum. Çalıştığım bölüm her zaman sadece üniversitemin değil, ülkemizin de yüzünü ağartan çalışmalar yapmıştır. Bu memnuniyet bizlere yetmektedir.

Halen İsveç'teki hocalarımla temasım devam etmektedir. Bölüm başkanı Prof. Gunnar Boman ve Allerji'deki hocam Dr. Gunnemar Stålenheim emekli oldular; Dr. Stålenheim en son 2007'de bir toplantıya davet etti ama ben katılmadım. Dr. Thomas Wegener Uppsala'dan ayrıldı. Dr. Gunnar Hillerdal ise büyük bir rahatsızlık geçirdi ama hala akademisyenliğine devam ediyor, yaşamı Stockholm ve Uppsala arasında geçiyor. Bu bölümde son olarak Dr. Gunnar Hillerdal'dan 2001 yılı başında gelen bence önemli ve çok özel bir mektubu sizlerle paylaşmak istiyorum. İnsan bazen dünyanın öbür ucunda, akraba gibi kişilerle karşılaşabiliyor. Biz doktorlar arası yazışmalar okuyacağınız üzere bazen epeyce meslek ağırlıklı oluyor.

Sevgili Fuat,

2000 yılı fırtınaları, selleriyle hem doğa hem de dünya için dramatik bir yıldır. Ben ve ailem için de, aynı şekilde çarpıcı olaylar gelişti. Olaylar eşim Maria'nın bir kemiğinin kırılmasıyla başladı ve bunu annemin kalçasının kırılması takip etti. Daha sonra sıra bana geldi...

19 Mart'ta Fransa'da Nice'te birkaç günlük bir toplantıya gitmiştim. Yediğim mükemmel bir öğle yemeği sonrası uçuş için hazırdım. Uçağa giderken midemde bazı hareketlenmeler ve biraz ağır hissetmeye başladım; ama yine de uçağa bindim. Daha sonra olanlar oldu... Uçuş esnasında çok şiddetli mide ağrılarıyla beraber kusmaya başladım, soğuk soğuk terliyordum, dik oturamıyordum; bu nedenle uçak benim için yolculuk tamamlanmadan aşağı inmek zorunda kaldı.

Beni bir sedye üzerinde pasaport kontrollerinden geçirdiklerini hatırlıyorum; ama daha sonra bilincim kapanmış. Bütün bu olanlar kendimi biraz hasta hissetmemden sonraki bir saat içinde oluyordu. Hayat çok kısa bir süre içinde sonsuza kadar değişebiliyormuş...

Beni ambulansla yerel bir hastaneye götürmüşler; şansına içinde bir sürü deneyimli cerrahın olduğu çok iyi bir hastaneydi. Ertesi gün beni ameliyata almışlar. Bütün ince barsağımı kaplayan bir volvulus* vakası, barsaklarım ters dönmüş ve atar damarım da işe dahil olunca ince barsağıma kan dolmuş. Sonuç olarak doku nekroza uğramış ve ben sepsise girmişim. Üç gün üst üste ameliyat olmuşum ve parça parça ince barsağımın büyük bir kısmı alınmış. Son ameliyattan sonra ince barsağımdan geriye sadece 10 cm'lik bir kısım kalmış. Bir haftadan fazla süre bilincim yerinde değilmiş ve bu sürede Maria her gün kendisine izin verilen iki saatlik sürede hep başımda düzelmemi beklemiş.

Sonra düzeldim, doktorların Maria'ya dediğine göre bir mucize eseri düzeldim ve yine bir haftadan uzun süre içinde bilincim açıldı. Ameliyatlardan yeni çıkmıştım, uzun süre morfin yüklenmişti ve sekiz günlük entübasyondan sonra boğazım o kadar ağrıyordu ki, çok zor nefes alıyordum. Bir iki gün sonra tekrar bilincim kapandı. Halüsinasyonlar görmeye başladım; büyük ve küçük yaratıklar tarafından ziyaret edildim. Büyük yaratıklar kıllıydı ve kırmızı olanları dost canlıydı; ama küçük yaratıklar en kötüleriydi. Karıncalar parenteral tüplerimin üzerinden tırmanıp kanımı emiyordu, örümcekler beni boğuyordu... Bazı zamanlar hemşirelerin beni öldürmeye çalıştığını düşünüp, Maria'yı çağırıyor, çılglık atıyordum, yanıma gelebilmesi için Maria'ya günde sadece iki saat izin veriliyordu. Düzeldikten sonra lambalardan e-maillerime bakabiliyordum ve buna olanak sağlayan Fransız teknolojisinden çok etkilendim. En sonunda bu zorlu sınavı geçmiş ve hayatta kalabilmişim. Çok yorgun olmama rağmen, bilincim yerindeydi. Bütün kaslarım zamanla eridiği için başımı bile zorlukla kaldırıyordum; ama sağ elimi birkaç santim oynatabiliyordum.

Bütün bunlar neden olmuştu? Doktorlar bunun tıpkı yıldırım çarpması gibi olduğunu söylüyorlardı. Volvulus benim yaşımda çok nadir görülen bir hastalık ve bu kadar ağır seyretmesi daha da nadir bir durum ve bir hastanın bu durumdan kurtulması nadirden de nadirdi. Yani bu yüzden eşsiz bir örnektim; ama bu beni pek de rahatlatmıyordu.

* Barsak düğümlenmesi.

Bu hikayenin iyi tarafıysa, gördüğümüz müthiş destekti. Nice'de daha önce hiç tanışmadığımız uzak akrabalarımız ve oradaki bir İsveç Kilisesi'ndeki bir rahip tarafından çok desteklendik. Maria ile çok güzel ilgilenmişler ve beni görmesi yasak olduğu günün geri kalan yirmi iki saatinde tüm ihtiyaçlarıyla uğraşmışlar. Bütün güney Fransa'daki Katolik kiliselerinde ve İsveç Kilisesi'nde benim için bir sürü kişi dua etmiş. Akrabalarımız ve arkadaşlarımız sürekli Maria'yı arayıp sormuşlar. Gördüğümüz bu muhteşem destek bizim için çok önemliydi.

Daha sonra Nisan'da bir ambulans uçakla Uppsala'ya uçabildim. Hemşirelerle kendi lisanımla konuşabilmek mükemmel bir duyguydu. Çok yavaş olsa da durumum düzelmeye başladı, hatta biraz kilo bile almaya başladım -55 kiloya kadar düşmüştüm ve bu durum boyu 1.82 m olan biri için, hiç de yeterli değildi-. Yine geçirdiğim krizlere rağmen (üç defa peritoneal* abse geçirdim) Mayıs'ta tekrar ameliyat oldum ve barsaklarım birbirine bağlandı. Artık çok kısa da olsa, benim de bütün bir sindirim sistemim vardı. Böylece dikkatli olarak tekrar yemeye başladım. Üç aylık bir açlıktan sonra tekrar yiyecek tadabildiğimde, hissettiklerimi tarif edebilmem zor. Haziran'ın başında nihayet eve döndüm! Ailem ve köpeğimiz çok mutlu olmuşlardı. İlk gün evin etrafında yavaşça bir tur attım; ama sonra daha iyi oldum ve eskisi gibi hissetmeye başladım, hayat normale dönmeye başlamıştı ve ben tekrar jogging yapmayı ve saunaya girmeyi ümit ediyordum. Japonya'daki bir kongrede bir hafta benim için çok büyük bir psikolojik yükü. Orada Japonya'dan, Türkiye'den ve bir sürü diğer ülkeden arkadaşlarımla karşılaştım ve geceleri parenteral beslenme durumum dışında toplantıların hepsine katılabildim.

Ekim ayının sonunda yeni bir kriz geldi, daha da çok yoruldum ve sarılık oldum. Karaciğerim grev yapıyordu, görülen o ki; gece beslenmemde aldığım yağları kaldıramıyordu. Böylece yine birkaç günü hastanede geçirmek zorunda kaldım, karaciğerime biyopsi yapıldı ve bu sürede sadece parenteral glukoz alabildim. Neyse ki, daha sonra karaciğer testlerim normale dönmeye başladı ve ben de yavaş yavaş iyileştim. Problem şu ki; barsaklarımdan emilim çok az olduğu için, damardan yağ solüsyonlarıyla beslenmeden yaşayamam. Bu yüzden karaciğerimin tolere edebileceği bir yol bulmak zorundaydım.

Senin de anladığın gibi bu süreç, benim ve ailem için bir deneme zamanı gibiydi. Ne öğrendiğimize gelecek olursak; aile, sevgi ve arkadaşlık her şeyin üzerinde ve sadece hayatın anlamı değil; hayatın kendisi de. Ailem, akrabalarım ve arkadaşlarım olmadan kurtulamazdım. Sizlerin desteğiyle ve arkadaşılığınızla

* Karın zarı.

Ümit ediyorum ki gelecek 2001 yılı hepimiz için daha az dramatik olur, benim beslenme programım bir düzene girer ve gelecek yıllarda da görüşebiliriz. Senin ve sevdiğin herkesin sağlıklı kalması dileğiyle...

En iyi dileklerimizle ve bizim için ifade ettiğiniz her şey için çok teşekkürler...

Gunnar ve Ailesi

Özet

1. Ben çocukluğu ülkemin farklı yerlerinde geçmiş, Tıp Fakültesi'ne gelene kadar, aynı okulda en çok üç sene okuyabilmiş, devlet okulu mezunu bir memur çocuğuyum.
2. Ailemde akademisyen olmadığı gibi, akademisyen olmak gibi bir niyetim de yoktu. Çocukken kitapçı, büyüdükten sonra da arkeolog veya diplomat olmak istedim.
3. Üniversite sınavı için sıralama yazarken babama Siyasal Bilgiler ve Arkeoloji eğitimi istediğimi söylediğimde beni caydırdı. Ailede politikacı veya önemli akrabalar olmadığından, kimse sana yardım etmez, en çok bir kaymakamlıktan emekli olursun, hayatın borç harç içinde geçer, çocuklarını dahi rahatça okutamazsın, oranın bir yerel parti yetkilisi seni isterse bir telefonla sürdürür, derdini kimseye anlatamazsın diye içimi kararttı. Haksız da sayılmazdı, hukukçu olan iki amcam saydığı nedenlerle, kaymakamlıktan askerliğe ve Adalet Bakanlığı'na geçmişlerdi. Ailemde hariciyeciyi yoksa ve belli kolejlerden mezun değilsen, ağzınla kuş tutsan Afrika ülkelerinden dışarı çıkmazsın diyerek benim siyasal bilgiler ve hariciye hayallerimi de bitirdi ve ayaklarımı yere deşirdi. Arkeoloji için de klasik mezar kazıcılığı konulu bir konuşma dinleyince, daha önce hiç düşünmediğim Tıp Fakültesi'ni yazmayı düşündüm. Babam doktor ol da bari ileride serbest çalışırsın, memurluğa filan mahkûm olmazsın (!) demişti.
4. Tıp fakültesinde okurken mesleğimi sevdim. Fakülte üçüncü sınıfta Allerji uzmanlığını düşünmeye başladım. Göğüs hastalığını seçişimde, Allerji'nin rolü olmuştur. Göğüs hastalığını da girdikten sonra çok sevdim. Fakültede okurken İstanbul'da hiçbir hocamdan akademisyen olmak konusunda şevk almadım, belki de hocalarımla yakın ilişki kuran bir öğrenci olmadım.

- Hacettepe'de ihtisas yaparken, buradaki hocalarımı görerek akademisyen olmaya özendim. Şimdi düşünüyorum da tekrar seçme şansım olsa, yine doktor ve yine akademisyen olmak isterdim.
5. Hacettepe'ye gelene kadar yabancı bir tıp kitabı, herhangi bir yabancı tıp dergisi vs okumamıştım. Türkçe kitap ve notların yeterli olduğunu düşünüyordum. Zaten onları layıkıyla okuyacak lisan bilgisi ve motivasyonum yoktu.
  6. İsveç'e giderken hayatımda ilk kez yurtdışına çıktım. Yakın aile çevremde yurtdışını gören yoktu. Kayınpederim Lübnan'da iki yıl askeri ateşelik görevinde bulunduğundan, eşim iki yıl Beyrut'da okumuştur. Üniversitede iken Avrupa'ya giden birkaç arkadaşım ile "oralar" hakkında kısa süreli bilgi alış-verişim olduğunu hatırlıyorum.
  7. Keşke yurtdışına gidecek olanlara oralarda çeşitli sorunlarla ve sorularla karşılaştığında nasıl davranması gerektiği ile ilgili bir eğitim verilebilseydi. Bu eğitimde ülkenin önemli siyasi sorunlarını, tarihi analizini ve güncel durumunu standart olarak bilebilseydik. Gittiğimiz ülke hakkında bize pratik bilgiler verilseydi. Doğru dürüst bir sigortamız olsaydı, hastalanınca, kaza yapınca, zorda kalınca nasıl davranacağımızı keşke bilebilseydik. Orada bütün bunları kendi başımıza halletmek zorunda kalmıştık. Bugün görüyorum ki, en azından Hacettepe Üniversitesinde bu sorun aşıldı. Üniversitede okuyan ve ERASMUS projesi çerçevesinde Finlandiya'ya bir dönem için giden kızımın, benim zamanında alamadığım bu eğitimi aldığını gördüğümde, çok memnun oldum.
  8. O vakte kadar yakından gördüğüm bilgisayarlar, hastanede kullanılan bazı aletlere takılı olanlardı. Görmüştüm ama hiç kullanmamıştım. Babamın bana hediye ettiği Erka daktilomu kullanıyor ve tüm yazılarımı bunda yazıyordum. Dedem ve babam da daktilo kullanırdı.
  9. O zaman slaytlar power pointte hazırlanmıyordu. Slayt filmi siyah, yazı ve resimler ise beyazdı. Oje benzeri boyalarla elde renklendiriliyordu. Sonradan özel bazı yetenekli kişiler renkli slayt yapmaya başladılar. Ama fakültenin resmi foto-film merkezi sadece siyah-beyaz slayt hazırlıyordu.
  10. İnternet, bankamatikler, banka kartı, cep telefonu ve daha bir çok şey yoktu. Ben İsveç'te iken ilk kez bankomat ve banka kartı gördüm ama ne olduğunu tam anlayamadığımdan kullanmadım. Hep peşin parayla alışveriş yaptım.

11. 1994'de özel radyo ve televizyonlar kanunu değişene kadar, ülkemizde sadece TRT radyo ve televizyonu vardı. İsveç de böyleydi ama orada bir çok yerel radyo istasyonu vardı.
12. Kızım 1988'de doğduğunda hazır bebekbezleri yeni yeni çıkıyordu, pahalıydı. Yabancı markalar sadece Ankara'da İzmir caddesindeki yabancı malı satan pasajlarda bulunuyordu. Bunları sadece uyurken, altı pişmesin diye geceleri kullanıyorduk. İsveç'e gidince kızım 24 saat bu bezlere terfi etti, eşim de klasik gündüz bezlerini yıkamaktan kurtuldu.
13. Bilgisayar kullanmayı ilk kez orada öğrendim. Herkes Macintosh kullanıyordu, bölümde ortak olarak iki Mac Classic vardı, sırayla onu kullanıyorduk. O zaman için ne müthiş bir imkandı. Üniversitenin "Macademic" isimli özel indirimli bir bilgisayar mağazası vardı.
14. Beni oraya kabul etmek için üç ay beklediler, sürekli denediler. Çünkü benim gibi oraya gelmek isteyen bir çok kişi vardı. Benden sonraki kişiyi seçerken de aynı yoldan gittiler, tanımadan kimseyi kabul etmiyorlardı.
15. Üniversitem ben oraya kabul olunca, benim eğitimim için belli bir ücret ödedi. Ama verdiği maaş bana ancak yetiyorken, bir süre sonra bunu ani bir kararla tasarruf tedbirleri çerçevesinde çok azalttı, zor durumda kaldık. O dönemde benim gibi yurtdışına gidenlerin bir kısmının bu nedenle döndüğünü biliyorum; ben de dönseydim eğitimim için verilen ücret yanacaktı. Bu imkanı bulmak çok güzeldi, keşke ardından, hep olan organizasyon bozukluğunu yaşamasaydık.
16. Bölümdeki aile ortamına benzer ilişkilerimiz, her başımız sıkıştığında hocamızın bizi bir baba gibi kollaması, bizlerin de onu baba gibi görmemiz, onun maddi manevi yardımları, oradaki eğitimimin devamında en önemli şevk olmuştur.
17. İsveç'teki hocalarımla çok düzeyli bir ilişkim oldu. Hepsi gerçekten bilimsel düşünceli, içten ve düzgün kişilerdi. Kendilerinden Allerji konusunda çok iyi bir eğitim aldım. Bana ev eşyalarımın tutundan da gerektiğinde borç vermeye kadar her konuda yardımcı oldular. Benim sadece hocalarım değil dostlarım oldular. Hala kendileri ile haberleşiyorum.
18. Bu sayede dünyanın farklı yerlerinden gelen bir çok arkadaşım oldu. Esvahibim akraba gibi bir Yunanlı idi. Klinikte Şilili, İranlı, Suudi, Baltık ülkelelerinden gelen çeşitli asistan arkadaşlar vardı. Lisan kurslarında dünyanın her

kitasından kişilerle tanıştım. Oturduğumuz apartmanda ise komşularımız Eritreli'ydi. Bu kadar farklı kültürü başka nasıl tanıyabilirdim? Ama her gün memleketimizin özlemini de hissediyorduk.

19. O vakte kadar yapmadıklarımızı yaptık. Pahallı olduğundan evde ekmek yapmak, patates ve soğanı çuvala almak, çamaşır makinesini apartmandaki diğer komşularla ortak olarak kullanmak gibi. İlk aylarda yanımızda götürdüğümüz biraz para bitene kadar Baltık Denizi'nde gemi gezisi yaptık, trenle çevreyi gezdik, bazı deniz mahsullerini ilk kez yedik.
20. Asistanlığımın ilk yılında evlenmiştim. İsveç'e gitmeden önce kızım dünyaya gelmişti. Sonra orada eşim ve kızıyla beraber olmak bana hep destek oldu, güç verdi. Hele insan rahatsızken, yalnız olmaması çok önemli.
21. Bugün geriye dönüp baktığımda, oradaki eğitimimin çok yararlı olduğunu ve iyiki oraya gittiğimi düşünüyorum, keşke maddi açıdan biraz daha rahat olabileydik. Keşke imkan olsa da, herkes bir süreliğine yurtdışı dünyayı görebilse. Oraları gören insanın sadece mesleki eğitimi artmıyor, dünyaya bakışı da yumuşuyor. Daha insancıl ve toleranslı oluyor. Birlikte çalıştığım tüm mesai arkadaşlarıma da yurtdışına gitmeleri konusunda elimden geldiğince destek oluyorum. Verebildiğim her destekte, İzzet Hocam'ın kulaklarını çınlatıyorum, kendisi borcumu ödememi öyle istemişti.
22. Bugün İsveççe'mi büyük oranda unuttum, çünkü ülkeme döndükten sonra kullanamadım. Sadece bazı kongrelerde yanyana oturduğum bazı yabancıları şaşırtabiliyorum, o kadar.
23. Hacettepe'ye dönünce 1991 yılında Erişkin Allerji Ünitesini kurdum. O günden buyana burada uzman yetiştiriyor, öğrenci eğitiyor, ulusal ve uluslararası boyutta bir çok araştırma yürütüyor ve memleketimizin dört bir yanından gelen hastalara bakıyoruz. Hala branşımız ülkemizde çok yeni ve uzman sayısı az. Bir türlü istediğimiz, daha çok kişiye eğitim verebilme kadrolarını alamıyoruz. Üniversite, YÖK ve Maliye Bakanlığı üçgeninden kadro çıkmıyor. Ülkemizde ünitemizin imkanına sahip, ancak bir kaç merkez var. Zaman zaman komşu ülkelerden hastalarımız oluyor. Özellikle ilaç allerjisi konusunda uluslararası referans merkezi olduğumuzu gururla söyleyebilirim.
24. Türkiye, son 20 yılda epey gelişti. Halen bir çok alanda o zamanın İsveç'inden daha bile iyi olduğumuzu düşünüyorum ama bu arada onlar da boş durmadı, arayışta olmayı sürdürüyorlar. Bizim sorunumuz gelişmemizi istikrarlı yapama-

mamız, gelişmeyi vatandaşlarımıza eşit hissettirememiz, idari yolsuzluklar ve geleneksel organizasyon bozukluğudur.

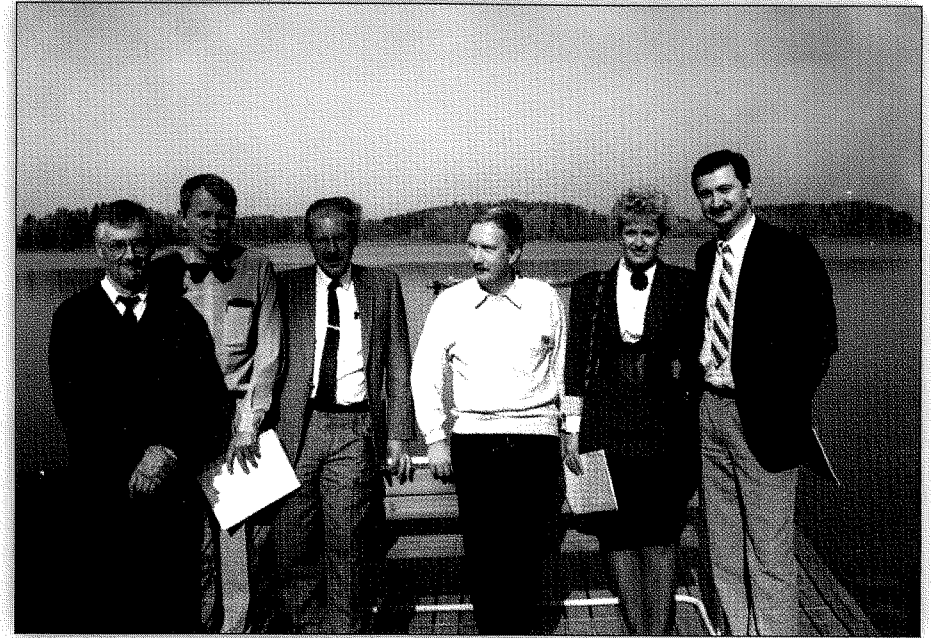
25. Asistanken üç yıl izin kullanmadım. 2008 yılına kadar, yıllık iznimi tam olarak aldığımı bilmiyorum. Artık gece nöbetlerim olmasa da, aylık telefon nöbetlerimiz oluyor. Gerektiğinde yine her saatte hastaneye gidiyoruz. Sadece yurtiçi değil uluslararası kongre ve toplantılarda da görevlerimiz oluyor. Dolayısıyla yurtdışından da çeşitli davetler alıyoruz. Gazetelerde her önüne gelenin öğretim üyeleri, üniversite ve doktorlar hakkında bilir bilmez bir şeyler söylemesine sinir oluyorum. Başta hükümet düzeyinden olmak üzere, ülkemde okuyan insanlara karşı sanki planlı bir düşmanlık uygulanıyor. Gazetelere göre doktorlar hep yurtdışına gzmeye gidiyor. Üniversitem'den, İsveç'ten döndükten sonra, bugüne kadar yurtdışı toplantılarına katıldığım için hiçbir ödenek ve yolluk almadım, çünkü üniversite bizlere sadece "izin" veriyor o kadar. Ya kendi imkanla ya da yurtiçi, yurtdışı bir destek bulacaksınız. Ben de zaman zaman kendim, zaman zaman yurtiçinden ve zaman zaman yurtdışından desteklerle çeşitli kongre ve toplantılara katıldım ve katılıyorum. Mesleğimi güncelleme için kolay olmadığının bilincindeyim. Hastalarımın internetten, gazeteden, televizyondan duyduğu bir tıp haberini ben nasıl bilmem, duymadım diyebilirim. Her meslekte bu tür imkanları kötüye kullananlar olabilir, bunlar onların ve bu durumu denetlemeyenlerin sorunudur.
26. Halen doktorluğumun 27. yılındayım, yeni çıkan tıpta uzmanlık tüzüğünde Sağlık Bakanlığı, Allerji Hastalıklarını Göğüs Hastalıklarından kaldırmayı planlıyorken son anda nasıl olduysa yandal olarak kabul etti. Avrupa ve Amerika'daki Allerji uzmanlarının önemli bir bölümü Göğüs Hastalıkları uzmanı ve benim uzmanlığımı yaptığım İsveç'te bir AB üyesi. Bizde bu tür değişiklikler AB kurallarına uyum adına yapılıyor, ama bizler bunu ne yazık ki anlayamıyoruz. Ya da bizim bildiğimizin dışında bir başka AB daha var. Ayrıca yeni çıkan uzmanlık tüzüğünde Avrupa'da 5 yıl olan Göğüs Hastalıkları, İç Hastalıkları gibi uzmanlık süreleri de "ülkemizin uzman doktor ihtiyacı nedeniyle" dört yıla indirildi! Fakülteyi bitirirken (o zamanki) Devlet Başkanı Kenan Evren "doktorlar bayrağın ucundan tutmuyor, tut deyince kaç para diye soruyorlar" diyerek bizleri çok rencide etmiş ve doktorlara zorunlu hizmet koymuştu. Bu kanun, demokrasiye geçilince aralıklı olarak askıya alınmıştı. Çünkü istihdam fazlası doktor, mezun oluyordu. Ancak halenki yönetim bu militer dönem kanununu yine işleme koydu. En son (28 Şubat 2009

tarihli) aldığı bir kararlar, bizleri plansız programsız, genellikle siyasi nedenlerle altyapısı olmadan kurulan üniversitelere zorunlu olarak gönderme kararı aldı. Ülkemizde 69 adet Tıp Fakültesi var, yenileri kurulmak için bekliyor, ülkemizin bunlara ihtiyacı varmı yok mu, plan program var mı, bunlara kimse bakmıyor. Halen Türkiye'de Tıp Fakültesini bitirince 2 yıl, uzman olunca 2 yıl, yandal uzmanı olunca yine 2 yıl ve eğer bunlardan sonra akademisyen olup bir yere yerleşmeye karar verirsiniz de zorunlu görevlendirme ile yine vatanımızın bir başka köşesine gönderiyorlar. Akademik yaşam istek ve gönüllülük yasasıyla işler; altyapısı olmadan, ekip çalışmasına girmeden, bir nevi itilip kakılarak, zorla gitmek hiç de hoş olmuyor. Son bir kaç yıldır üniversitede kalmasını düşündüğümüz başarılı genç meslektaşlarımız artık, bu sıkıntıları çekmek ve bir maraton koşusu olan akademik yaşama geçmek istemiyor, bizler de yerimizi bırakacak iyi eğitilmiş ve kaliteli öğretim üyesi bulmakta zorlanıyoruz.

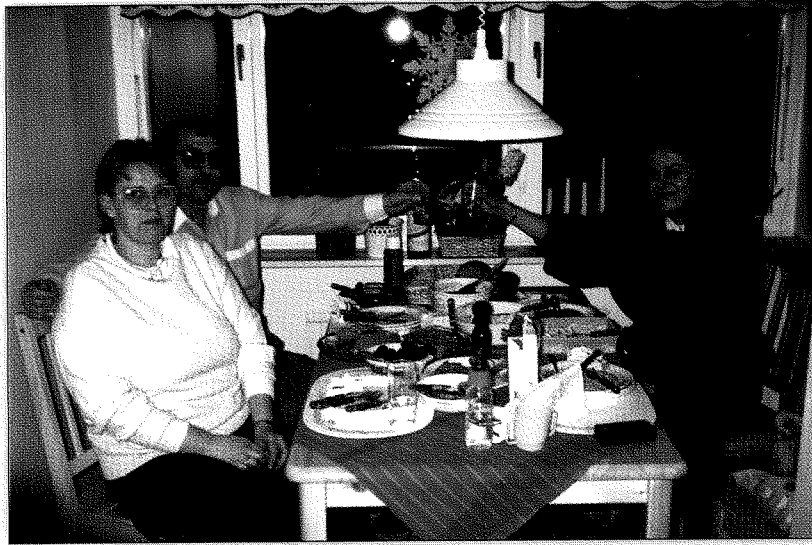
27. Neticede ülkemi seviyorum, ülkemde yaşamak istiyorum, gidecek başka yerim yok, ülkemde mesleğimle yararlı olarak ve istediğim yerde yaşıyorum, daha da çok yararlı olmak için çalışıyorum, benden sonra geleceklere yardımcı oluyorum, yolu tıkayanlarla elimden geldiğince mücadele ediyorum, zaman zaman ülke yöneticilerimden utaniyorum, yurtdışına gittiğim zaman bazen oradaki meslektaşlarımı kıskanmadan edemiyorum. Geleceğe yönelik iyimserliğimi muhafaza ederek, çocuklarımın daha güzel bir Türkiye göreceğini umuyorum.

Resimler

Resim 1. Eylül 1989 Finlandiya'daki ilk katıldığım İsveç-Fin Göğüs Toplantısı. Soldan ikinci Dr. Gunnar Hillerdal, yanındaki Dr. Thomas Wegener ve onun yanındaki Dr. Gunnemar Stålenheim.

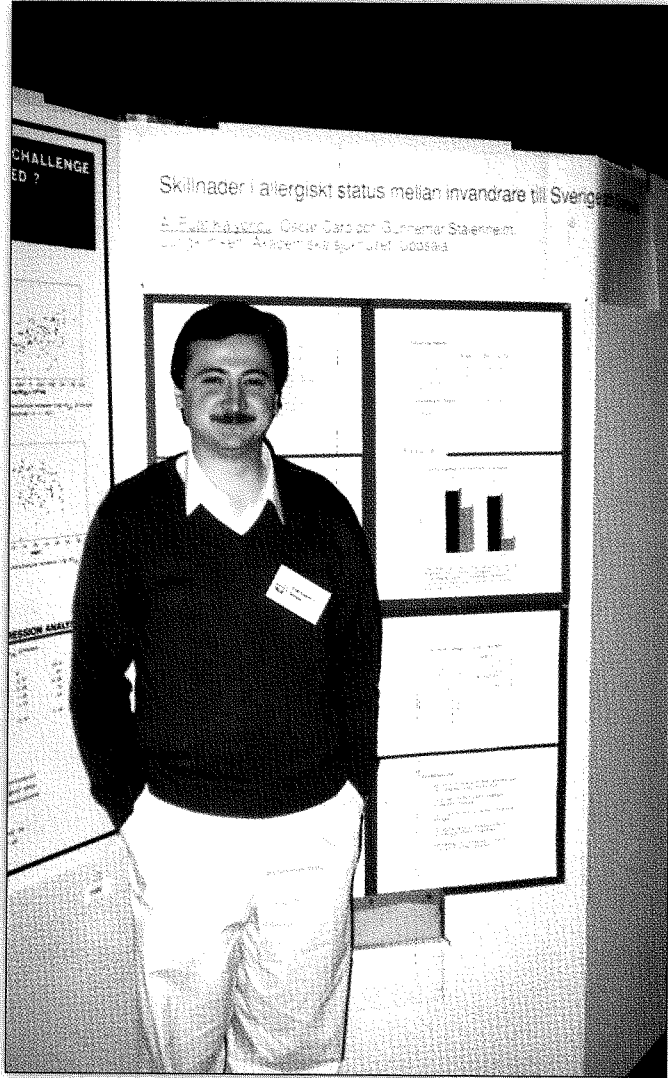
Resim 2. Aralık 1989'da evsahibimiz Loannis ve eşi Kristina ile.

Resim 3. Aralık 1990. Medi'nin Knivsta'daki evinde.

Resim 4. Hocam Gunnemar Stålenheim'in eşi Gunilla ile onların Östhammar'daki evlerinde, bot gezisinde.

Resim 5. 17-19 Mayıs 1990'da Danimarka Århus'taki Kuzey Ülkeleri Allerji Kongresinde, posterimle.

Resim 6. 1993'de Ankara'ya gelen Gunnemar Stålenheim ile Tuzköy'e gitmiştik. Sağdan ikinci Belediye Başkanı Emin bey, hocam İzzet Barış, yaz stajı için Tiran'dan gelen Albana.

Resim 7. Ben döndükten sonra klinikteki çekirdek ekibimiz.